

СУМИ

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Міжнародна науково-практична конференція
здобувачів вищої освіти і молодих учених

Науково-дослідна лабораторія
«АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА»

Research laboratory
«ACADEMIC CULTURE OF THE RESEARCHER»

До 95-річниці
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

2018

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ
17 травня 2018 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології
Науково-дослідна лабораторія «Академічна культура дослідника»
Лабораторія використання інформаційних технологій в освіті
Кафедра ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»,
Рада молодих науковців
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
Університет імені Костянтина Філософа (м. Нітра, Словаччина)
Ланчжоуський університет (Китай)
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Рада молодих учених
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
Сумське територіальне відділення Малої академії наук України

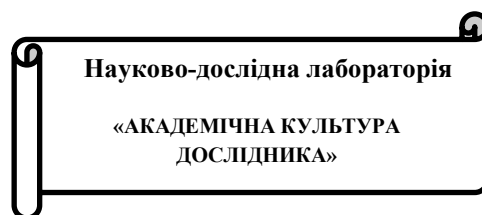
До 95-річниці
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

**АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ**

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції

17 травня 2018 року

Суми – 2018

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
Faculty of Foreign and Slavic Philology
Scientific Research Laboratory "Academic Culture of the Researcher"
Laboratory for the use of information technology in education
UNESCO Chair "Continuing Professional Education of the 21st Century",
The Council of Young Scientists at the Institute of Pedagogical Education and
Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine
University named after Konstantin the Philosopher (Nitra, Slovakia)
Lancouz University (China)
Dnipropetrovsk State Technical University
"Donbas State Pedagogical University"
The Council of Young Scientists
Sumy territorial branch of the Small Academy of Sciences of Ukraine

To the 95th anniversary
Sumy State Pedagogical University
University named after AS Makarenko

ACADEMIC CULTURE OF THE RESEARCHER
IN THE EDUCATION SPACE

Materials
International scientific and practical conference

17 may 2018

Sumy - 2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Семеног О. М., доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);
Семеніхіна О. В., доктор педагогічних наук, професор (заступник відповідального редактора);
Статівка В. І., доктор педагогічних наук, професор;
Устименко-Косоріч О. А., доктор педагогічних наук, професор;
Чайченко Н. Н., доктор педагогічних наук, професор;
Чашечнікова О. С., доктор педагогічних наук, професор;
Кириленко Н. І., кандидат філологічних наук, доцент;
Герман В. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Рудь О. М., кандидат філологічних наук, доцент;
Громова Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти:

Вовк М. П., доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Україна);
Статівка В. І., доктор педагогічних наук, професор (Ланчжоуський університет, Китай)
Шейко В. І., доктор біологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Україна);

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17 травня 2018 року)/ за ред. О.М. Семеног. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2018. – 268 с.

У збірнику представлено узагальнені результати досліджень учасників міжнародної науково-практичної конференції «Академічна культура дослідника в освітньому просторі». Проблематика наукових розвідок: академічна комунікація: комунікативні стратегії й тактики; академічна мовна особистість; формування основ академічної культури у закладах освіти; актуальні проблеми досліджень у галузі лінгвістики, літературознавства, соціальних комунікацій, інформаційних технологій, професійної освіти. Академічна культура розглядається як культура навчання в університеті, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження, культура толерантності, що формується в культурно-освітньому просторі навчального закладу.

Збірник рекомендовано для широкого кола фахівців.

Academic culture researcher in educational space: Proceedings of the First All-Ukrainian scientific conference (Sumy, May 17, 2018) / edited by O. Semenov. – Sumy: Publishing: Sumy State University named after A. Makarenko, 2018. – 268 p.

The book presents summarized results of research participants All-Ukrainian Scientific-Practical Conference «Culture Academic Researchers in the Educational Space». The issue of scientific studies: academic Culture and Ethics in Higher Education: European, National Dimension; academic communication: communication strategies and tactics; academic linguistic personality; formation of the foundations of academic culture in educational institutions; actual problems of research in the field of linguistics, literary studies, social communications, information technologies, vocational education, current research of young scientists. Academic culture is the culture at university, values, traditions, norms, rules, scientific research, and culture of tolerance, which is formed in the cultural and educational space of the institution.

The collection is recommended for wide circle of specialists.

Матеріали подаються мовою оригіналу.

За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань та висновки несуть відповідальність автори матеріалів.

©Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 2018

ЗМІСТ

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА – ЦЕ ВІЗИТІВКА УНІВЕРСИТЕТУ	7
ACADEMIC CULTURE – IS THE CALLING CARD OF THE UNIVERSITY	8
<u>РОЗДІЛ 1. АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ. АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ</u>	9
Лянной Ю. Сумський педагогічний університет імені А.С. Макаренка в об'єктиві академічної культури	9
Пшенична Л. Академічна доброчесність як суспільний ідеал.....	13
Сидоренко В. Полілог в академічному дискурсі	18
Мацько Л., Мацько О. Мовна комунікація: польсько-українські лінгвокультурологічні паралелі.....	22
Юган Н. Рефлексія академічної доброчесності в українській мистецькій спільноті (на прикладі п'єси А.Наумова «Кафедра для достойника»).....	29
Стативка В., Фаюань Ли Эстетическая функция академической коммуникации	33
Semenog O. Researcher's Academic Culture.....	40
Денежніков С. Мовна освіта як стратегія національної безпеки держави.....	46
Омельяненко В. Інституціоналізація інноваційних комунікацій в академічному середовищі для цілей національної безпеки.....	49
Рассказова О. Оформлення навчально-методичних і наукових праць як складова академічної культури дослідника.....	54
Пономаренко Н. Плагіат в освітніх виданнях: методи виявлення майбутніми редакторами.....	58
Будянський Д. Риторична особистість сучасного викладача вищої школи	62
Хоменко Л. Avoiding accidental plagiarism by developing good academic writing skills.....	66
Латіна Г. Психоемоційний стан педагогічних працівників як підґрунтя культури особистості наставника	70
<u>РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ОСНОВ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ</u>	74
Мамчур Л. Формування мовної особистості в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».....	74
Кучеренко І. Психологічні засади формування компетентного учня – мовця.....	78
Міхєєнко О., Коваленко А. Пізнавальний інтерес як засіб оптимізації функціонального стану учнів.....	81
Візінська М. Вивчення мови на основі тексту.....	85
Заярна В. Формування основ академічної культури засобами Stem-освіти у роботі з учнівською молоддю в умовах закладу позашкільної освіти	93

Горбачук Д., Барабанова О. Формування дослідницького мислення у процесі вивчення курсу «основи наукових досліджень»	96
Кумеда О. Академічне викладання дисциплін історико-лінгвістичного циклу.....	100
Shulha Yuliia, Role of mentor in the spirital education of youth	105
Харламенко В. Траєкторія розвитку академічної культури педагога-дослідника в умовах післядипломної педагогічної освіти.....	109
Ячменик М. Медіакультура як складова академічної культури майбутніх учителів-словесників	113
Levenok I. Formation of academic culture of foreign students in sumy state university on the ground of intercultural communication.....	115
Лябах А. Мовленнєві жанри на уроках української мови.....	118
Треба Н. Концепт «громадянська відповідальність» крізь призму Концепції нової української школи	122
Зякун А. Енергетика слова в академічній культурі філолога	126
Ворожбит Т. Формування медіакомпетентності учнівської молоді (на матеріалі підручника «Мова наша – українська» /за ред. Мацько Л.І.)	129
Бережна В. Формування медіакультури школярів старшої школи у позакласній роботі з української мови	133
<u>РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ЛІНГВІСТИКИ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА, СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ</u>	136
Semenog O., Vovk M. Folklor studies in the canadian-ukrainian educational space.....	136
Біличенко О. Комунікаційні аспекти літературного процесу: методологія дослідження	140
Краснокутська Н. Сучасна суспільно-політична лексика: семантико - структурний аспект	148
Цяпа І. Гендерний аспект дослідження жіночого мовлення у романі Софії Андрухович «Фелікс Австрія».....	150
Зверюк Р. Яким Якимович Ярема як представник української академічної культури початку ХХ століття	155
Іщенко А. Мотив прометеїзму в сучасному англомовному кінематографічному дискурсі: інтертекстуальний вимір (на матеріалі кінофільму «Прометей» Р. Скотта).....	159
Руда Г. Фоностилістичні засоби увиразнення тексту	165
Іщенко О. Гуманізм, індивідуалізм та ідеалізм як етнопсихологічні домінанти протагоністів Мирослава Дочинця	171
Самоха Ю. Компоненти прецедентних феноменів та їх роль у формуванні ідіостилю видання (на матеріалі газети «День» за 2017 рік).....	175
Кириленко С. Художньо-історична місткість поезій О. Ольжича	178
Дворнік Г. Підліток та кіно: світ крізь екран	180

Заїка Т. Реклама як фактор формування медіакультури підлітка.....	183
Рябко Т. Медіаграмотність: аналіз ключових понять.....	186
РОЗДІЛ 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	189
Чайченко Н. Методологія науково-педагогічного дослідження.....	189
Майковська В. Економічна підготовка у закладі вищої освіти крізь призму академічної культури	191
Nikonorova L. Trends towards inclusive education in eu countries.....	196
Білошапка Н. Когнітивний підхід як основа формування у майбутніх учителів математики вмінь візуалізувати навчальний матеріал.....	200
Діхнич К. Формування мовної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.....	204
Величко Н. Професійна компетентність майбутнього вчителя української мови та літератури: формування в закладах вищої освіти	208
Левитська Т. Професійна підготовка фізіотерапевтів у системі вищої галузевої освіти Данії.....	211
Калиниченко Д. Використання методу аналізу ієрархій у медико-біологічних дослідженнях.....	216
Вакал Ю. Формування аналітичної компетентності магістрів освіти як педагогічна проблема.....	220
Karpuš O. Health culture in finnish schools.....	223
Макарова В. Графічна культура вчителя: сутність поняття.....	227
Стома В. Принцип когнітивної візуалізації у підготовці майбутніх учителів фізики	231
Великодна Є. Формування у майбутніх фахівців з туризму компетентностей з організації бізнесу у сфері гостинності.....	234
Хулап Н. Медіаосвіта: термінологічний аналіз	237
Бовкун М. Курс з медіаосвіти у Сумському педагогічному університеті: досвід занять.....	239
Котик В. Медіаосвіта у закладах вищої освіти України.....	242
Огієнко Д. Курси медіаграмотності для студентів (на прикладі закладів освіти США).....	245
Григоренко А. Медіаосвіта у дошкільних закладах європейський досвід	249
Пляхтур А. Формування мовленнєвої компетентності учнів з використанням методу проєктів.....	251
Приходько О. Методи інтерпретації художнього тексту в науково-дослідницькій роботі слухачів МАН	256
Шовкопляс А. Мовна поведінка учнів 5-6 класів: специфіка формування.....	260

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА – ЦЕ ВІЗИТІВКА УНІВЕРСИТЕТУ

В основу діяльності університету покладено пріоритети гуманістичності, розвитку фундаментальної освіти, наукових шкіл, збереження національних освітніх традицій, академічної чесності, культуровідповідності. До оцінки результатів діяльності університетів додають спроможність навчального закладу підготувати фахівців, здатних оперативно реагувати на мінливий ринок праці і пристосовуватися до змінних умов економічного простору. Актуалізується і питання щодо формування академічної культури педагогів-дослідників. Ідеться загалом і про культуру навчання, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження, і про наукову мовну культуру, культуру духовності і моралі, спілкування наукових наставників та учнів, соціальної, моральної відповідальності за результати; культуру толерантності і педагогічного оптимізму, що формується в культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу. У Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі окреслено цінності академічної культури, зокрема, академічну свободу, моральну і соціальну відповідальність дослідників за результати досліджень; прагнення наукових товариств до співпраці на світовому рівні; наукову, дослідницьку етику; позитивну емоційну взаємодію суб'єктів дослідницької діяльності; самовідданість праці. Цінності академічної культури мають пронизувати освітньо-наукові програми підготовки фахівців.

Упродовж року науково-дослідна лабораторія кафедри української мови «Академічна культура дослідника» виконує спільно з кафедрою інформатики міждисциплінарне дослідження на тему формування академічної культури педагога-дослідника в умовах цифрового творчого середовища. Наше дослідження здійснюється на лінгвокультурологічних, лінгвоконструктивістських, когнітивних, мультикультурних, креативно-технологічних засадах.

У збірнику представлено результати наукових розвідок за такими напрямками: академічна комунікація: комунікативні стратегії й тактики; академічна мовна особистість; формування основ академічної культури у закладах освіти; актуальні проблеми досліджень у галузі лінгвістики, літературознавства, соціальних комунікацій, інформаційних технологій, професійної освіти.

ACADEMIC CULTURE – IS THE CALLING CARD OF THE UNIVERSITY

The criteria assess the performance of universities added to the institution's ability to prepare specialists able to quickly respond to changing labor market and adapt to the changing conditions of economic space. Actualized the issue of forming an academic culture of teachers and researchers. This applies in general about the learning culture, values, traditions, norms, rules of scientific research, and the scientific culture of language, culture, spirituality and ethics, communication science students and mentors, social and moral responsibility for the results; pedagogical culture of tolerance and optimism emerging in the cultural and educational space of higher education. The values of academic culture should permeate the education and research training programs.

These and other issues were discussed at the scientific conference of students and young scientists with international participation in Sumy State Pedagogical University named after A. Makarenko "Academic Culture Researcher in Educational Space." The purpose of the event - The issue of scientific studies: academic Culture and Ethics in Higher Education: European, National Dimension; academic communication: communication strategies and tactics; academic linguistic personality; formation of the foundations of academic culture in educational institutions; actual problems of research in the field of linguistics, literary studies, social communications, information technologies, vocational education, current research of young scientists. Academic culture is the culture at university, values, traditions, norms, rules, scientific research, and culture of tolerance, which is formed in the cultural and educational space of the institution.

The book presents the results of scientific studies in the following areas: academic culture - the basis of a research study; forming an academic culture researcher in educational space of higher and secondary schools; academic writing, information, language culture researcher, current research of young scientists. Organizing Committee decided to recommend for printing more advanced and relevant reports in the form of periodic articles in scientific journals of University.

РОЗДІЛ 1
АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ.
АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ

Лянной Юрій

СУМСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА
В ОБ'ЄКТИВІ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасному суспільстві динамічно зростає потреба в інтелектуально розвинутих особистостях, які володіють комплексом пошукових методів, швидко опановують значні обсяги інформації, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, проникають у тонкощі явищ та процесів, виступають активними учасниками проблемно-пошукового діалогу, прагнуть до інтелектуального вдосконалення і самореалізації. Отже, зростає вага університетів. У сучасних умовах реформування освіти в Україні педагогічні університети є осередками вітчизняної наукової думки, центрами розвитку фундаментальних наукових шкіл та збереження освітніх традицій, а також провідними навчальними закладами, у яких здійснюється інноваційний поступ згідно з європейською та світовою векторністю.

До критеріїв оцінки результатів діяльності університетів додають спроможність навчального закладу підготувати фахівців, здатних оперативно реагувати на мінливий ринок праці і пристосовуватися до змінних умов економічного простору. Актуалізується і питання щодо формування академічної культури педагогів-дослідників. Ідеться загалом і про культуру навчання, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження, і про наукову мовну культуру, культуру духовності і моралі, спілкування наукових наставників та учнів, соціальної, моральної відповідальності за результати; культуру толерантності і педагогічного оптимізму, що формується в культурно-освітньому просторі вищого навчального закладу.

Діяльність Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка підпорядкована головній меті: перетворенню закладу в сучасний європейський університет зі збереженням здобутків і розвитком найкращих національних академічних традицій, удосконалення освітніх і науково-дослідних процесів, використання найширшого спектру нових педагогічних методів, нових економічних та організаційно-адміністративних механізмів їх функціонування, розробку нових технологій поєднання теорії й практики. Сьогодні університет є потужним осередком освіти й науки,

здобутки якого презентовані на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

У звітний період колектив педагогічного університету забезпечував виконання пріоритетних напрямів діяльності: імплементація положень Закону України «Про вищу освіту» – удосконалення системи внутрішнього управління, розширення автономії, формування нової освітньої політики, інноваційність та європейська інтеграція через створення європейського Університету за стилем, технологіями, якістю наукових та освітніх послуг, відповідального перед державою та суспільством, загальнонаціонального за змістом і рівнем діяльності; розвиток студентського самоврядування та напрацювання стратегії розвитку органів студентського самоврядування; забезпечення фундаментальних принципів університетського життя – дотримання Конституції України, законів України, Статуту Університету, Колективного договору, Положень організації освітньої діяльності Університету, повага до державної символіки України, сповідування автономії Університету, збереження та розвиток української мови, культури, освіти, науки та традицій нашого народу; упровадження державно-громадського принципу управління та розвиток академічного середовища – співпраця та взаємодія з державними та місцевими органами влади, громадськими організаціями, університетами та навчально-академічними спільнотами Сумщини та України; високий професіоналізм, відповідальність за виконання своїх професійних обов'язків, корпоративність, взаємоповага, толерантність, шанування гідності кожної людини та її індивідуальної свободи; система заходів щодо впровадження стандартів якості освіти – забезпечення наступності та розвивального характеру навчання, гармонійного поєднання інтегративності, варіативності та індивідуалізації змісту та форм освіти; задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному та духовному розвитку в здобутті вищої освіти і кваліфікації; удосконалення навчально-професійної підготовки майбутніх фахівців освіти, упровадження нового її змісту та сучасних технологій навчання, а також утвердження особистісно зорієнтованої моделі навчання й виховання студентів за рахунок посилення наукової складової освітнього процесу та впровадження інноваційних технологій, підбір якісного викладацького складу; діагностика якості вищої освіти через визначення стандартизованих методик, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого студентом рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей; організація діагностики якості підготовки фахівця (державна атестація); створення високо рейтингового Університету, де наукова діяльність є головною домінантою розвитку, якому

властиві органічна єдність наукового і навчального процесу, єдність фундаментальності та фаховості освіти; проведення роботи щодо представлення видавництва університету у світовій системі наукових комунікацій, зокрема у наукометричній базі даних Scopus та збірниках рефератів з психолого-педагогічних наук англійською мовою; проведення серії наукових форумів «Місія вчителя та його підготовка в умовах глобалізаційних змін в комунікативному середовищі людства»; забезпечення умов для покращання творчої активності студентів, аспірантів та докторантів в університеті, залучення їх до проектної наукової діяльності щодо вирішення актуальних регіональних освітніх проблем на рівні дипломних, магістерських та дисертаційних робіт; європеїзація та інтернаціоналізація діяльності Університету – мобільність викладачів і студентів; розширення рамок наукового пошуку в європейському та світовому вимірі; участь викладачів та студентів університету у міжнародних програмах та проектах, а також навчання і стажування у провідних вищих навчальних закладах Європи і світу; розширення культурних горизонтів; обмін здобутками в галузі вищої освіти з провідними вищими навчальними закладами України та європейських країн; вплив євроінтеграційних процесів на якість освітньої діяльності в Університеті.

Перспективними напрямками діяльності Університету у 2018 році є:

- створення європейського Університету за якістю наукових та освітніх послуг, стилем, технологіями, відповідального перед державою та суспільством, загальнонаціонального за змістом і рівнем діяльності;
- забезпечення науково-методичного й організаційного розвитку підготовки фахівців всіх напрямів та спеціальностей;
- високий професіоналізм, відповідальність за виконання своїх професійних обов'язків, корпоративність, взаємоповага, толерантність, шанування гідності кожної людини та її індивідуальної свободи;
- створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- розвиток корпоративної культури та академічної доброчесності;
- посилення наукового потенціалу з метою поглиблення інтеграції науково-дослідної, навчальної та інноваційної діяльності, а також розвитку пріоритетних напрямів університетських досліджень в освітній галузі знань згідно з вимогами сучасної світової науки і суспільних запитів;
- формування професійно-особистісних якостей майбутніх фахівців у відповідності до вимог інформаційного суспільства та сучасного ринку праці;
- моніторинг якості вищої освіти через визначення стандартизованих методик, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого студентом рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та

громадянських якостей; організація діагностики якості підготовки фахівця (державна атестація); • забезпечення умов для покращання творчої активності студентів, аспірантів та докторантів в університеті, залучення їх до проектної наукової діяльності щодо вирішення актуальних регіональних освітніх проблем на рівні дипломних, магістерських та дисертаційних робіт; • створення сучасного електронного навчально-наукового середовища Університету, впровадження автоматизованої системи управління навчально-виховним процесом на основі автоматизації інформаційних потоків з метою забезпечення необхідних та достатніх умов формування ІКТ-компетентності студентів та викладачів; • інтеграція Університету у міжнародний простір вищої освіти; входження та активна участь у діяльності європейських та міжнародних фахових асоціацій; залучення зарубіжних професорів до навчального процесу та стажування студентів і викладачів Університету за кордоном; • упровадження державно-громадського принципу управління та розвиток академічного середовища – співпраця та взаємодія з державними та місцевими органами влади, громадськими організаціями, університетами та навчально-академічними спільнотами Сумщини та України; напрацювання стратегії розвитку органів студентського самоврядування.

З 2017 року в університеті упроваджується система заходів з корпоративної культури: кодекс корпоративної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка; декларація про академічну доброчесність науково-педагогічного, наукового, педагогічного працівника університету; декларація про академічну доброчесність студента, аспіранта, докторанта університету; декларація про дотримання Кодексу корпоративної культури науково-педагогічних працівників та співробітників університету.

Питання академічної культури педагогів-дослідників обговорювалися і на науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі». Метою заходу - обмін педагогічним досвідом щодо формування академічної культури дослідника в освітньому просторі; популяризація результатів наукових, науково-методичних досліджень студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, учителів-дослідників, наукових співробітників; заохочення молоді до виконання наукових досліджень на засадах академічної доброчесності, сприяння щодо упровадження стандартів академічного письма та публікаційної етики.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ІДЕАЛ

Категорія академічної доброчесності має багатовимірність, що забезпечує поєднання в ній як відповідних фундаментальних цінностей, так і інструментів та механізмів їх забезпечення та просування. Академічна доброчесність для закладу вищої освіти – це соціальний капітал сучасного університету, який проявляється у формуванні нової академічної культури на принципах академічної свободи, суспільної відповідальності, пошани до людської гідності, адже головний капітал майбутнього – це креативні люди з високим інтелектом, винахідливістю, мотивацією і творчими здібностями.

Динамічний розвиток сучасних технологій, вільний доступ до результатів наукових досліджень фундаментальної та прикладної науки, що є продуктами інтелектуальної власності вчених, сприяє поширенню інформації та використанню нових знань. Корпоративна етика закладу вищої освіти, основи та цінності, закладені в його наукову та освітньою діяльність, втілення найвищих стандартів корпоративної культури, корпоративного управління та корпоративної відповідальності, прийнятих в конкретному університеті, забезпечать реальні гуманістичні зміни у сегменті вищої освіти України, демократизації її стандартів, а також напрацювання іміджевих здобутків університету як інтелектуальної корпорації. Усвідомлений моральний вибір, турбота про репутацію університету та його науковця стають першочерговим чинником університетської спільноти, визначаючи її етичні пріоритети щодо установа академічної культури та академічної доброчесності.

Стаття 42 Закону України «Про освіту» визначає академічну доброчесність як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3]. Основне покликання: боротьба з плагіатом як актом шахрайства та фальсифікації наукових та освітніх результатів у студентських роботах, дисертаційних та наукових дослідженнях, обманом, списуванням та хабарництвом, а дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної, наукової, творчої діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Академічна доброчесність – це моральний кодекс та етичні правила цивілізованого наукового та освітнього співтовариства, що включає в себе такі поняття як запобігання шахрайству, фальшуванню та плагіату; підтримку академічних стандартів; чесність і ретельність у дослідженнях та науковому видавництві [4].

Міжнародним центром академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики (університет Клемсон, Південна Кароліна, США), який представляє собою Консорціум понад з 200 американських коледжів, університетів, громадських організацій, академічних спільнот, розроблено документ, який має назву «Фундаментальні цінності академічної доброчесності», в якому надано визначення цього феномену: Академічна доброчесність - це відданість академічної спільноти, навіть перед «лицем труднощів», шести фундаментальним цінностям:

Чесності – це коли академічна спільнота просуває пошук істини та знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень та надання адміністративних послуг;

Довірі, коли академічні спільноти доброчесності стимулюють і покладаються на клімат взаємної довіри, який заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, що, відповідно, дає можливість реалізуватися науковим пошукам найповнішою мірою;

Справедливості, завдячуючи якій, академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі і прозорі очікування, стандарти та практики для підтримки справедливості у стосунках між студентами, викладачами та керівництвом;

Повазі, що спонукає цінувати інтерактивну, корпоративну та партисипативну природу навчання і пізнання, пропагуючи та шануючи розмаїття думок та ідей;

Відповідальності, яка передусім покладається на принципи особистої відповідальності, що підсилюють готовність окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки, підтримують взаємоузгоджені стандарти, вживаючи належних заходів при їх порушенні;

Мужності, яка забезпечується трансформацією цінностей від розмов про них до відповідних дій, їх рішуче та цілеспрямоване відстоювання в умовах тиску і труднощів[5].

Академічна доброчесність – поняття дуже широке й охоплює духовні засади, етичні та моральні принципи, яким повинні наслідувати члени академічної спільноти. Академічна доброчесність включає інформаційну грамотність; надійність інформаційних джерел; боротьбу з плагіатом; правильність посилань та цитувань; правильність оформлення наукових

робіт; академічну етику учасників освітнього процесу та науковців; культуру інформаційного пошуку; дотримання авторського права.

Академічна доброчесність охоплює чотири складові: *індивідуальну* – на рівні конкретного студента, аспіранта, докторанта, викладача, науковця, управлінця, коли в центр уваги поставлено персональну та професійну етику людини, її власні ціннісні орієнтири, турботу про свою репутацію та повагу в академічному середовищі; *інституційну* – створення певних нормативних передумов для запровадження академічної доброчесності, впровадження їх у освітній процес, оцінювання та рейтингування професорсько-викладацького складу, у кадрову політику, коли у центрі уваги стоять цінності, згруповані у правила поведінки, зафіксовані у корпоративному кодексі та робочих документах, за порушення або недотримання яких університет встановлює санкції та покарання; *системну* – утвердження принципів академічної доброчесності на рівні всієї системи вищої освіти та науки, з відображенням легітимності відповідних позицій у нормативно-правових актах, що становлять законодавчу базу її існування; *колегіальну* – на рівні світового академічного середовища.

Становлення академічної культури та доброчесності у вищій школі як суспільного ідеалу потребує дотримання принципів академічної взаємодії, корпоративної солідарності і довіри. Науковці визначають їх десять: чесність і порядність; верховенство права; відповідальність та дотримання авторських прав; взаємоповага; толерантність та недискримінація; прозорість та доступність; академічна грамотність; орієнтація на якість; партнерство та взаємодопомога; імперативність академічної доброчесності [1, с. 16-17].

Принципи академічної доброчесності в українських освітніх закладах лише зараз починають активно впроваджуватися в академічне середовище, натомість в університетах Європи та Сполучених Штатів Америки доброчесна поведінка учасників освітнього процесу є сталою нормою, адже метою дотримання правил академічної доброчесності є створення доброзичливої та сприятливої атмосфери для проведення наукових пошуків, навчання та рівних можливостей для отримання якісної освіти.

Університет – це місце, де студенти, аспіранти, докторанти, науковці й управлінці прагнуть реалізувати свою гідність, прагнення до інтелектуального розвитку, розвитку професійної кар'єри, способу служіння академічній громаді, а тому академічна доброчесність напряму впливає на рівень свідомості громадян, яких готує і виховує вища освіта.

Важливою складовою академічної доброчесності для студентів, аспірантів та докторантів є те, що більшість із них мають високу мотивацію

до навчання; це підтверджено тим, що їх навчання безпосередньо пов'язане з майбутнім працевлаштуванням; одержання певних грантів на навчання, яке є високо оплатним, стимулює їх до отримання якісної освіти. Формування індивідуального плану навчання при вільному виборі дисциплін фактично унеможлиблює неякісне їх вивчення, складає фундамент внутрішньої гармонії молодого людини, стійкість її характеру, виховує інтелектуальну гідність і повагу до різноманіття думок та ідей.

Уперше в законодавстві України визначені порушення академічної доброчесності та умови притягнення до академічної відповідальності. Так порушенням академічної доброчесності відповідно до ст. 42 Закону України «Про освіту» є: *академічний плагіат* - оприлюднення наукових чи творчих результатів як результатів власного дослідження інших авторів без зазначення авторства; *самоплагіат* - оприлюднення власних раніше опублікованих результатів як нових; *фабрикація* - вигадкування даних чи фактів; *фальсифікація* - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних; *списування* - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених; *обман* - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної навчальної, наукової та творчої діяльності; *хабарництво* - надання або отримання коштів, майна, послуг, пілг чи будь-яких інших матеріального або нематеріального характеру; *необ'єктивне оцінювання* - свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти. Пунктами 5 - 10 ст.42 цього закону визначена відповідальність, її види, форми притягнення до неї, порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності[3].

Ціннісна орієнтація університету щодо формування академічної доброчесності повинна бути відображена у його стратегії розвитку, місії, Кодексі академічної доброчесності та спрямована на її прояви і утвердження як суспільного ідеалу. Результати цієї роботи будуть прикладом для академічного середовища щодо утвердження моральних принципів, цінностей, ідеалів наукової чесності і добросовісності, прозорості і самокритичності, діалогу і об'єктивності. Жоден документ: закон, кодекс, декларація не стануть нормою життя університетської спільноти, якщо не будуть підтверджені свідомим і вільним сприйняттям, впевненістю у своїй правоті, не перетворяться на добру традицію зі створення доброзичливої атмосфери взаємовідносин, а їх порушення буде розглядатися не як порушення закону, а як посягання на права членів університетської громади.

Сьогодні вимагає ухвалення в кожному закладі вищої освіти Кодексу академічної доброчесності - документа, який містить не тільки перелік етичних норм, яких повинна дотримуватися академічна спільнота, а й жорстких санкцій за порушення цих норм та механізми впливу на тих

учасників освітнього процесу, які їх грубо порушують. Практика роботи вітчизняних закладів вищої освіти показує доцільність існування цих документів, але в кожному університетському середовищі вони повинні мати свої особливості, що відображають традиції, спрямованість, співпрацю з кампаніями та науковими установами, міжособистісні відносини.

На думку професорів В. Гунчака та М. Чепиги, Кодекс честі повинен стосуватися тільки викладачів вищої школи [2, с. 20]. Кодекс корпоративної культури Київського педагогічного університету імені Бориса Грінченка покликаний ефективно забезпечити права та інтереси всіх науково-педагогічних, наукових, педагогічних та інших співробітників, аспірантів, докторантів, студентів, слухачів університету, справедливе ставлення до кожного з них, прозорість прийняття рішень, професійну та етичну відповідальність кожного члена колективу, інформаційну відкритість та дієвий розвиток норм ділової етики. У Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара ухвалено два Кодекси: Кодекс честі викладачів та Кодекс честі студента.

Функції кодексів закладів вищої освіти повинні підвищувати моральний авторитет освіти і науки у суспільстві, гарантувати етичну чистоту студента та науково-педагогічного працівника, забезпечувати етичність викладу думок і почуттів, утверджувати відповідність вченого базовим моральним критеріям науково-педагогічної діяльності з метою визначення його професійної придатності, забезпечення ефективної співпраці учасників освітнього процесу та науковців на основі єдиної системи моральних цінностей, закладених в основу наукової діяльності.

Як документ, Кодекс академічної доброчесності, має виходити за межі діяльності університетської спільноти, а головною його ідеєю є прагнення до того, що жоден із учасників освітнього процесу не повинен отримувати несправедливу перевагу над будь-яким іншим членом колективу, він формує систему соціальної відповідальності освітянина та науковця.

Отже, академічна доброчесність – це дієвий інструмент забезпечення ефективної співпраці учасників освітнього процесу та науковців на основі єдиної системи моральних цінностей, покладених в основу наукової діяльності, що сприяє забезпеченню і посиленню якості вищої освіти і виступає суспільним ідеалом для формування академічної культури представників наукової та освітянської спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. /за заг. ред. Н.Г. Сорокіної, А.Є.Артюхова, І.О. Дегтярьової. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. – 169с.

2. Гунчак В.М., Чепіга М.П. Кодекс честі викладача як перешкода академічній нечесності і поблажливості/ В.М. Гунчак, М.П. Чепіга // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. 2011. – Том 13. - №3 (49). – С. 14-23.

3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року, № 2145-VIII.

4. Основы научной этики: методическое пособие для студентов, аспирантов, младших научных сотрудников. Уральский гос. пед. ун-т, 1999-2007.- Режим доступа: www.uspu.ru/nev.

5. Fishman T. (2012). The Fundamental Values of Academic integrity (2nd edition) . International Centre for Academic integrity Clemson University Available at: [http:// www.Academicintegrity.org/icai/assets/AUD_integrity Quotes. Pdf](http://www.Academicintegrity.org/icai/assets/AUD_integrity_Quotes.Pdf).

Сидоренко Вікторія

ПОЛІЛОГ В АКАДЕМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Поняття «дискурс» на сьогодні належить до суперечливих і актуальних для вчених усього світу. Цей термін використовують поряд із такими, як «мовлення» (Н.Д.Аругюнова, дискурс – це мовлення, занурене в життя) і «текст» (Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке). Лінгвіст О.С. Кубрякова слушно зазначає, що широке використання дефініції «дискурс» зовсім не означає, що за ним уже закріплений зміст, який можна було б уважати загальноживаним.

Теорія дискурсу як прагматизованої форми тексту бере свій початок від концепції видатного французького лінгвіста ХХ ст. Еміля Бенвеніста, який розмежовує статичний план розповіді та динамічний план дискурсу – мови, що привласнюється мовцем.

Під дискурсом дослідники найчастіше розуміють цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій; будь-яке висловлювання, що зумовлює наявність комунікантів, зокрема адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника, пор.:

- будь-яке висловлювання, що перевищує за обсягом фразу й розглядається з точки зору зв'язування послідовності фраз між собою [Dubois 1904];

- текст плюс ситуація, а текст, відповідно, дискурс мінус ситуація [Ostman, Virtanen 1995];

- складне комунікативне явище, яке не тільки вміщує акт творення певного тексту, а й відображає залежність створюваного мовленнєвого твору від значної кількості екстралінгвістичних обставин, зокрема знань, думок, настанов і конкретних цілей мовця як творця тексту [Кубрякова 2000] тощо.

Дискурс – це поняття більш різнопланове, ніж текст. Воно ширше й глобальніше корелює з категоріями логіки, психології, філософії й спрямоване на людину, її досвід, знання, інтелектуальний рівень, спосіб вираження знань про навколишній світ. Під текстом розуміємо абстрактну, формальну конструкцію, під дискурсом – різновиди її актуалізації, розглянуті з погляду ментальних процесів у зв'язку з екстралінгвістичними чинниками. Поняття «дискурс» включає і динамічний процес мовної діяльності, що вписана в певний соціальний контекст, і її результат у вигляді тексту.

Академічний, або науковий, дискурс – це складний, динамічний, цілісний феномен сучасної культури. Наука – складна система, яка, якщо її розглядати з комунікативного боку, уміщує як форми самоорганізації та міжособистісного спілкування, так і форми інституціональної організації й опосередкованого спілкування. Проте цей термін не дорівнює науці як феномену.

Академічний дискурс формується там, де є **необхідність в обговоренні, де результат наукової діяльності потребує не лише наукової оцінки, а й суспільної легітимації, де співтовариство вчених безпосередньо впливає на формування наукової картини світу та визначення напрямків суспільного прогресу**. Науковий дискурс створюється вченими, його учасниками зазвичай виступають *фахівці з відповідним рівнем підготовки, спільним з автором статусом і прагматичним тезаурусом*, що формують певні наукові спільноти. Таким чином, науковий дискурс – це динамічна система, що є, з одного боку, відкритою, тобто не сформованою остаточно, а з іншого – замкненою, оскільки вхід до неї детермінований рівнем професійної компетентності мовця.

Мета наукового дискурсу: передати наукові концепти, наукову й технічну інформацію, вирішити наукову проблему, зацікавити адресата тощо. До наукового дискурсу відносять жанри, ціль яких – вирішення теоретичної або прикладної наукової проблеми.

Серед *кваліфікаційних ознак академічного дискурсу* дослідники виокремлюють такі:

- *професійна спрямованість* (відповідність текстів і повідомлень вимогам учасників спеціальної комунікації);
- *креативність* (реалізація творчих можливостей мовної особистості);
- *верифікативність* (істинність інформації);
- *полілогічність* (текст як фрагмент професійного полілогу);
- *селективність* (виокремлення конкретного адресата для інформації);
- *замкненість* (рівень професійної компетенції мовця як ключ для доступу до інформації);

- *нециклічність* (максимальна вичерпність у викладі інформації);
- *мовна нормативність*;
- *стилістична розшарованість* тощо.

Жанрами наукового дискурсу є монографії, дисертації, статті, інтерв'ю, анотації, реферати, автореферати, рецензії, матеріали наукових конференцій, тези доповідей, навчальна й довідкова література, традиційна й електронна наукова кореспонденція тощо.

Науковий дискурс може мати діалогічну або полілогічну форму, яка забезпечується наявністю в ньому наукової проблеми.

Діалог (día – через, logos-мовлення) – загальний термін, який указує не на кількість учасників, а на взаємодію комунікантів за допомогою мовлення, на їхні ролі, позмінне володіння словом. У діалозі заздалегідь відомо, хто буде наступним активним мовцем.

Поява терміна «полілог» співпало зі значним підвищенням інтересу до дослідження усних форм масової комунікації.

Полілог (від грецьк. poly – багаточисельний и logos – розмова) – різновид мовлення, в якому декілька учасників активні в мовленнєвому плані. Не можна назвати полілогом розмову, коли двоє уважно слухають третього або лише іноді вставляють одну-дві репліки. Наявність кількох претендентів на активну роль мовця в полілозі і можливість частої зміни рольової ситуації зумовлює більший порівняно з діалогом тематичний, комунікативно-прагматичний та стилістичний діапазон спілкування.

В організації академічного дискурсу молодим дослідникам важливо дотримуватися принципів академічної доброчесності.

У Законі України «Про освіту» (стаття 42) *академічна доброчесність* тлумачиться як сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право й суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики й результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- *самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- *фабрикація* – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- *фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- *списування* – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- *обман* – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація й списування.

Під час написання наукової роботи дослідник зобов'язаний оформлювати покликання на кожен цитату, наслідувану думку, приклад того чи іншого автора, в якого їх запозичено, ті ідеї чи висновки, на підставі яких розробляють проблеми або розв'язують завдання, поставлені в статті, монографії тощо. Відсутність покликань – це підстава говорити про плагіат, а їх наявність визначає етику дослідника. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, оскільки найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, викладений автором. Це дає змогу відшукати потрібний документ і перевірити точність зазначених відомостей, з'ясувати інформацію, обставини, контекст тощо.

Роберт К. Мертон у науковій розвідці «Ефект Матфея в науці, II: накопичення переваг і символізм інтелектуальної власності» розглядає такі функції покликань і цитат у науковій культурі дослідника: когнітивно-прикладні (дають можливість читачеві знайомитися з тими джерелами знань, з яких автор віднаходив ідеї, самостійно оцінити використані матеріали, перейти від процитованої роботи до інших джерел та ін.) та інституційно-символічні (надовго реєструють інтелектуальну власність автора, визнання чи критику наукового співтовариства та ін.). Коли в науковій роботі наводяться цитати із праць іншого автора без покликання на першоджерело, такі випадки дослідник класифікує як інтелектуальну крадіжку й плагіат.

Отже, академічна доброчесність дослідників створює систему соціальних стимулів, які разом з інтересом до самої наукової роботи стимулюють учених досягати хороших наукових результатів, передавати результати в загальну копилку наукових знань у формі відкритих публікацій [2], допомагають підняти вітчизняну науку на новий європейський рівень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сидоренко В.В. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : у 2-х ч. / В.В.Сидоренко. – ІПОД АПН України. – К., 2013. — Ч. 1 – 494 с.; Ч. 2(додатки). – 350 с.
2. Robert K. Merton. The Matthew Effect in Science, II: Cumulative Advantage and the Symbolism of Intellectual Property // ISIS, 1988, v.79, p.606-623.

*Мацько Любов
Мацько Оксана*

МОВНА КОМУНІКАЦІЯ: ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Мова була є і буде в майбутньому в людській цивілізації незамінним повноцінним соціокультурним, феноменальним комунікантом, будучи компонентом політичного, культурного і суспільного життя. Вона емотивно виражає, предметно номінує й логічно концептуалізує якості та сутності, факти і події, людей і час. Зберігає їх і транспонує, абстрагуючи і синхронізуючи концептуальне ідеотворче осмислення лексико-граматичних, стилістичних явищ мови з новою парадигмою часу, поєднує нові мисленнєві конструкції бачення з традиційною та оригінальною стилістикою народного й літературного мовлення. Ця особливість мови виявляється у її лінгвокультуремах – мовних знаках (одиницях) концептуалізації ідеотворчого, культурного змісту в широкому розумінні, культурних явищ, культурних понять і номінацій, знання ідеологій, осіб, подій, фактів, епох.

Виходимо з положення про співжиття і співпрацю мов і мистецтв, яке Т.С.Еліот сформулював так: "Жоден народ, жодна мова не досягли б того, що досягли, коли б те саме мистецтво не плекалося в різних країнах різними мовами... Глянувши на історію поезії у Європі, ми побачимо щонайгустіше мереживо взаємовпливів. Навіть ті визначні поети, котрі не знали жодної іншої мови, крім власної, впливали на інших письменників свого краю й зазнавали зворотного впливу... в будь-якому мистецтві, гадаю, ми знайдемо тих самих три елементи: місцеву традицію, спільно європейську та вплив культури однієї європейської країни на іншу" (Eliot, 1962, p. 112).

Найявний стан культурної свідомості містить у собі, окрім сучасних ідеологем, спадок соціальної, естетичної й етичної культури попередніх епох розвитку етносу. Він відображається у вербальних кодах у вигляді лексико-граматичної семантики мовних одиниць усіх рівнів мови: фоносемантики, лексикології, фразеології, граматики, словотворення, синтаксису, лінгвостилістики, лінгвокомунікації, текстотворення, лінгвокультурології.

Лінгвокультурологія інтерпретує вербалізацію ідеологій, логічних і морально-етичних понять на зразок: *логос, слово, розум, серце, думка, творчість, мудрість, честь, закон, образ, віра, добро, зло*, та подібних концептосфери яких у сучасних слов'янських мовах можуть бути більшою чи меншою мірою споріднених близькими, подібними, схожими, але як правило, не повністю збігаються, бо мають оригінальне етнологічне, лексикосемантичне оточення. За високою мірою схожості з місту їх прийнято називати лінгвокультурами загальнолюдського характеру. Кожна національна мова, крім них, володіє багатством специфічно власне національних лінгвокультурем, які виражають самотутні найсуттєвіші національні риси етносу і його життя, культури, ідеології, мови.

Мета дослідження: Метою даного лінгвостилістичного дослідження є намагання авторів показати мовну комунікацію і культурну співпрацю польських і українських діячів культури з тим, щоб спонукати нові покоління наших етносів до спільної культурної праці нині і в майбутньому.

Звертаємо увагу науково-педагогічної громадськості не те, що "освіта – це шлях культури до самої себе" (Рябенко, 2008. с. 202) і він – цей шлях пролягає і здійснюється саме мовою з лінгвокультурами на те, що і польська, і українська літературні національні мови мають багату лінгвокультурологію, утворену, сформовану й розвинену на етнічному матеріалі міфології, фольклору, літературної, музичної і малярської творчості, науки, культури, ремесел, звичаїв, традицій наших народів тощо. До таких багатих лінгвокультурами мов належать наші мови: польська і українська. Це мовне багатство формувалося віками близькості історії державного співжиття та культур наших народів.

Польськими лінгвокультурами історичного суспільно-політичного характеру, що поширені у письменстві, малярстві, інших видах культурної діяльності у Польщі і за її межами в інших сусідніх етносах, є такі номінації – слова і вирази, що створили і продовжують формувати образи поляків як історичну данність Європи, як політично незалежних, самотутніх і стійких наших сусідів (не зважаючи навіть на ті скрутні ситуації, у які вони ми іноді потрапляли). Поляки справляють враження громадян, морально одухотворених ідеями віри, рідної мови, патріотизму, товариськості,

нескореності, шляхетності громадян, що продукують ці риси і підкреслюють їх у собі, та цінують у сусідніх народів.

Традиційна і новітня семантизація мовного спілкування; національна специфіка української та інших національних мов світу, у точу числі серед перших і польської; лінгвокультурологічні компоненти фразеології (зокрема сучасної); розвиток національної комунікативної лінгвостилістики; мовні компетенції і загальноєвропейські лінгвокультуреми віри, етикету спілкування, формування ментальності, орієнтованої на спільні загальноєвропейські культурні цінності в єдності із власне національними; нова семантизація традиційних понять відповідно до сучасних реалій і нових ідеологічних парадигм, що сходяться і взаємодіють у процесі міжкультурної комунікації сусідніх етносів.

Мовно-культурні коди формують лінгвокультуреми і обслуговують культурний простір нації. В мовній свідомості представників етносу відображаються соціальні й культурні коди нації, її лінгвокультурних спільнот. Це мовно-культурні артефакти й коди і є тими константами, якими формуються основні смисли, ідеї, що спонукають до активної дії і складають певний тип міжкультурної комунікації мовців.

Польська літературна мова вже в середні віки досягла значного розвитку, але поділи країни були великою загрозою для подальшого існування польської нації. В цій ситуації польські вчені, просвітники, інтелігенція, митці – романтики порятуюнок нації вбачали у мовній єдності народу, у потребі за рахунок згортання багатомовності, переходу від різномовності до одномовності і саме, польської як чинника збереження і розвитку нації. В такій мовно-історичній ситуації мовотворчість Адама Міцкевича була подоланням багатомовності шляхом емансипації рідної мови, обстоюванням права в літературі на лексику живої польської мови, що деяким "класикам" здавалася провінціалістичною, варваризмами, просторіччям (Мицкевич, 1956, с. 251-269).

Видатний польський поет Адам Міцкевич, читаючи лекції зі слов'янських мов і літератур у 40-их роках XIX ст. у Колеж де Франс у Парижі, високо оцінив поетичну творчість українського народу, назвав Україну "обітованим краєм слов'янської ліричної поезії" (Мицкевич, 1956, с. 33-36). Лектор Адам Міцкевич окреслив героїчно-трагічне минуле України, охарактеризував історичні події і психологічну атмосферу кривавого і героїчного минулого, в лоні якого творилася народна українська поезія та поставала нова українська література і літературна мова. Як поет-романтик першої величини, А. Міцкевич вражаючими фольклорними лінгвокультуремами-тропами малював образні картини степів України і козацьких пісень: "Дунай – це ріка, що перетинає ці таємничі степи, цей край,

в якому долі людей завжди губилися без сліду... *Дунай* – ніби гомерівський Скамандр, який забарвлюється кров'ю вояків і несе на своїх хвилях зброю, тіла героїв, скарби королів. Меланхолія є визначальною рисою цього краю" (Мицкевич, 1956, с. 34). "На цій землі, *заорюваній* копитами коней, *здобреній* трупами, *всіяній* білими кістками, *поливаній* теплим дощем *крові* виріс щедрій врожай смутку" (Мицкевич, 1956, с. 36).

Щирими приятелями, добрими знайомими, високими поціновувачами Тараса Шевченка були й інші видатні особистості польської культурної суспільності: випускники Академії і його друзі Францішек Гусаковський, Рудольф Жуковський, поети української школи А. Мальчевський, М. Мочульський, Т. Падура, С. Осташевський та інш.

Серед польських письменників-романістів Шевченкової доби слід особливо виділити Юліуша Словацького і Северина Гоцинського, які у своїх творах, зокрема Словацький – у "Срібному сні Саломеї", і Гоцинський – у "Канівському замку", моральну провину за Коліївщину покладали на польську шляхту, що доводила українських селян до крайнього стану.

Окремої уваги заслуговує українсько-польська Шевченкіана. У часи, коли для повного біографічного дослідження життя і творчості Т.Шевченка не було сприятливих умов в Україні, у Польщі у роках 1934-39 вийшло за редакцією Павла Зайцева "Повне видання творів Тараса Шевченка" у 16-ти томах, підготовлене в Українському Науковому Інституті. До 200-ліття уродин українського поета вийшло ще кілька перекладних видань поезій Т. Шевченка польською мовою.

У другій половині X ст. у Польщі уже було досить розвинене християнство, і з'явилися кафедральні, монастирські, парафіяльні школи, ректорами яких могли бути тільки ті, хто добре володіє, окрім латини, польською мовою. З того часу польська мова стала свята святих для поляків.

У 1364 р. відкрився Краківський університет – перший у Польщі і другий – у Європі. Трохи пізніше – Краківська академія. Цей університет приймав на навчання й українців та давав їм дорогу у європейський науковий світ. В ньому після кафедральної школи у Львові українець Юрій Котермак (відомий як Юрій Дрогобич) продовжував навчання з філософії, астрономії, медицини, математики, заробив ступінь магістра, переїхав до Падуї в Італії, здобув ступінь доктора і став ректором університету у Болоньї, потім повернувся професором у Краківський університет. У 1483 р. видав у Римі першу книгу українця за кордоном "Прогностична оцінка нинішнього 1483 р. видана магістром Георгієм Дрогобичем у Русі".

1505 р на сеймі в Радомі прийнята Конституція Польщі, 1 липня 1569 р. підписано Акт Люблінської унії і Великого князівства Литовсько-Руського тобто Литовсько-українського. Під юрисдикцію цих актів підпадали й

українські землі, що були у володіннях цих державних утворень. До речі, в історії української мови є згадки про те, що краківські судді судили (вели суди) давньою, старокнижною українською мовою, яка тоді була у Литовсько-Руській державі і що історична пам'ятка "Метрика Литовська" також написана цією давньоукраїнською мовою (мовою, що розвинулася з Київської "Руської правди"). У 1474 р. у Кракові відкрилася перша друкарня у Польщі.

В добу передвідродження XIII-XIV ст. з'явився Галицько-Волинський літопис, творчість гуманістів-українців Юрія Дрогобича, Павла Русина із Кросна, Лукаша з Нового Міста, Станіслава Оріховського - Роксолана. Всі вони вчилися у Польщі, були бакалаврами і магістрами вільних мистецтв, потім продовжували освіту в університетах Німеччини, Італії. Так, Станіслав Оріховський – Роксолан після Краківського університету вчився у Відні, Віттенберзі, Падуї, Болоньї. Потім повернувся на Батьківщину у Перемишль. Його морально-етична константа: Любов до Батьківщини, патріотизм – це вища добродієність. Він підкреслював, що "є представником руського народу польської держави", має "руське походження і є українцем" (Федів, Мозгова, 2001, с. 71).

У XVI столітті серед діячів – гуманістів польської культури були й вихідці з України: Туробінський-Рутенець Іван, Григорій Чуй Русин, Тичинський-Рутенець Юрій. Вони займалися дослідженнями і прославляннями розуму, мудрості людини, ствердженням високих моральних якостей (Федів, Мозгова, 2001, с. 72).

Поляки й українці, що навчалися у Римі, Падуї, Болоньї принесли дух італійського відродження на польські й українські землі. В Краківській академії навчався Микола Копернік, написав трактат "Про обертання небесних сфер", здійснивши революцію в астрономії. В цій академії з'явився перший трактат з орфографії польської мови.

Епоха Просвітництва вимагала реформування освіти. Видатний релігійний і політичний діяч Станіслав Конарський розробив нову програму навчання і втілював її у 1740 році у Варшавській школі – Колегіум Нобіліум (школі шляхтичів). У 1766 р. відкрилась "Рицарська школа", що значною мірою звільнялася від релігійного впливу. Важливу роль зіграла Едукаційна комісія, яку можна так визначити: "перше в Європі міністерство освіти", що стало створювати державні школи. При Едукаційній комісії створено Товариство з елементарних книг, що готувало підручники польською мовою.

У середині XVIII століття (1746 р.) польська мова витісняє з наукової літератури латинську мову точніше – забирає в неї першість. (Це на ціле століття раніше, ніж німецька). У польській культурі і її діячах та діяннях її просвітянців завжди виразно помітний патріотизм. У кінці XVIII ст.

(90-х роках) видатний польський композитор – патріот Міхал Огінський стає автором знаменитих полонезів і національного гімну поляків.

Знаку нашої уваги і гідного пошанування заслуговує й те, що відомі вчені – полоністи в цей час досліджували не тільки польську мову, а й українську (руську, русинську). Це поширювало комунікативні поля наших мов і культур, зміцнювало зв'язки науковців, освітян, сприяло порозумінню між політиками. Ян Янів (Janow) (1888-1952) – видатний польський мовознавець, випускник Львівського університету (1913р.), потім вчився у Німеччині і Швейцарії, з 1945 року – професор Ягелонського університету (Краків). Поряд з польською мовою досліджував українську і чеську мови. Особливо багато праць опублікував з діалектології української мови (з фонетики, морфології, лексики, з малоруських – русинських мовних відносин). Здіслав Штібер (Stieber) (1903-1980) – польський мовознавець, славіст, дійсний член Польської академії, автор фундаментальних праць "Фонологічний розвиток польської мови" (1952), "Історична фонологія слов'янських мов" (1973) та численних праць про діалекти і говірки української мови (лемків, бойків, гуцулів). Павлі (Pauli) Жеротма (1815-1895) – польський фольклорист і етнограф, що збирав, досліджував і видавав польський та український фольклор у Галичині: "Пісні українського народу у Галичині" (2 томи, 1840р.). Лер-Сплавінський (Lehr-Splawinski) Тадеуш – визначний польський мовознавець, член Польської, Болгарської, Сербської академій, вихованець Краківського університету, професор Познанського і Львівського університетів, директор Інституту мовознавства у Кракові. Автор праць з історії і культури слов'янських мов; видав праці з української мови: "Дещо з української морфології" (1925), "Початки української мови" (1954), "Нариси історії української мови" та ін. На початку ХХ ст. активно у мовознавстві працював Владислав Курашкевіч (Kuraszkiewicz) (1909-...) відомий польський вчений вивчав галицько-волинські грамоти XIV– XV ст. холмсько-підляські, закарпатські говірки української мови. Ян Гануш (Hanusz) (1858-1887 рр.) – польський мовознавець, – індоєвропеїст і славіст, досліджував окремі питання української мови.

В тяжкі для українців часи Польща приймала наших вчених і сприяла науковій діяльності. Через Краків українська молодь пробивалася до університетів Німеччини, Франції, Італії. Український мовознавець ХVII ст. Іван Ужевич здобував освіту у Краківському університеті, а потім у Сорбонні в Парижі, де й уклав у роках 1643-1645 першу нормативну лінгвістично опрацьовану граматику української мови: "Грамматика словенская, зложена і написана трудом і прилежанієм Іоанна Ужевича слов'янина".

Відомий просвітницький і релігійний діяч український письменник і мовознавець з Острозької школи, Мелетій (Максим) Смотрицький одержав

науковий вишкіл у Віленській академії (1594 – 1600 рр.) та з лекцій у Лейпцизькому, Віттенберзькому і Нюрнберзькому університетах. У 1619 р. у м. Єв'ї (Вевіс) біля Вільна вийшла його "Грамматика словенська правильної синтагми" (повний курс церковнослов'янської мови, що вже тоді справляла старожитній вплив майже на всі слов'янські мови).

Професором Варшавського університету працював у роках 1926-1932 видатний український учений, відомий державник, історик церкви, письменник і мовознавець Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Лотоцький Олександр (1870-1939) – відомий письменник, видатний політичний і громадський діяч, науковець, що займався виданням українського тексту Євангеліє, засновник і директор Українського наукового інституту у Варшаві (1930-1938). Богдан Лепкий (1872-1941) – український письменник, одержав освіту у Віденському, Львівському, Краківському університетах; перекладач: переклав польською мовою твори Т.Шевченка, М.Коцюбинського. Автор пісні "Чуєш, брате мій". Помер і похований у Кракові. Іван Зіменський (1879-1952) – український мовознавець у Польщі та Чехії і Словаччині, професор Ягелонського університету, польською мовою видав "Фонетичний опис української мови" (1932). У Варшавському університеті здобув філологічну освіту і відомий український мовознавець, професор Харківського Інституту, дослідник мови "Кобзаря" Т.Шевченка, автор і основоположник курсів "Історія української літературної мови" та "Української діалектології" Микола Сулима.

Загальним висновком може бути сам факт усвідомлення надзвичайно важливої ролі чисельних міжмовних і міжкультурних контактів між українцями і поляками у минулому та проекції розвитку їх у майбутньому. У сучасному бурхливому світі, який зазнає регулярних атак неоголошеної інформаційної війни, дружні контакти і взаєморозуміння між нашими народами значною мірою залежать від знань і оцінок того, яку дорогу порозумінь вони пройшли. Польсько-українські взаємини переживали різні більш і менш вдалі періоди, але в перспективі історичного розвитку двох сучасних європейських держав вбачається світле майбутнє, засноване на взаєморозумінні, взаємоповазі і взаємодопомозі – це і передбачає майбутні напрямки дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eliot T.S. (1962). *Notes towards the Definition of Culture*, London: Faber, p. 112-114.
2. Зеров, М. (1977). *Шевченкова творчість. "Три літа"*. Микола Зеров. Лекції з історії української літератури, Toronto: Вид. Канадського Інституту українських студій, 211 с.
3. *Історія західних і південних слов'ян з давніх часів до XX ст.* (2009), Київ: Либідь, 629 с.

4. Мицкевич, А. (1956). *О варшавських критиках и рецензентах*. Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. Т. I, Москва, с. 251-269.
5. Рябенко В. (2008). *Філософські передумови антропоінноваційного розвитку*. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура. За ред. акад. Василя Кременя, Київ: Педагогічна думка, 470с.
6. Шевченко Т. (2003). *Зібрання творів у шести томах Т.І. Поезії*, Київ: Наукова думка, 781с.
7. Шевченко Т. (2003). *Зібрання творів у шести томах. Т. IV. Листи*, Київ: Наукова думка, 400с.
8. Федів Ю., Мозгова Н. (2001) *Історія української філософії*, Київ: Україна, 509с.

Юган Наталія

РЕФЛЕКСІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ МИСТЕЦЬКІЙ СПІЛЬНОТІ (НА ПРИКЛАДІ П'ЕСИ А. НАУМОВА «КАФЕДРА ДЛЯ ДОСТОЙНИКА»)

Словосполучення «академічна доброчесність» заповнило простір Інтернету, телебачення, радіо, розмови науковців та пересічних громадян. Прийнятий у 2017 р. новий закон України «Про освіту» «зробив» академічну доброчесність невід'ємною складовою освітянського життя. Її втілюють у життя і в університеті, і в середній школі, з недоброчесністю борються у міністерстві, у вчених радах, у наукових видавництвах, в університетських аудиторіях та за шкільними партами.

Фундаментальні цінності академічної доброчесності – «чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, добросовісність» [1]. В Україні вже створені ґрунтовні розробки з питання академічної доброчесності – і для ЗВО, і для середніх шкіл [2; 3]. У нашій країні успішно працює Проект сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP. Представники цього проекту проводять лекції, тренінги, зустрічі з науковцями, зі студентами та школярами, втілюють у освітній простір європейські принципи. Проректор з науково-педагогічної роботи ХНУ імені В. Н. Каразіна А. Пантелеймонов, який координує роботу Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP в Каразінському університеті, підкреслює: «Тема академічної доброчесності існувала завжди. Але раніше на концепцію добропорядності звертали менше уваги, ніж сьогодні. Адже це поняття було тотожне з тим, що випускник університету апіорі порядний громадянин, який серйозно ставиться до своєї професії та праці. Нині людина інколи прагне здобути певного статусу, наукового ступеня, будь-якою ціною, переступаючи поріг совісті та гідності <...> Вищі навчальні заклади не завжди дотримуються імперативу академічної порядності у своїй діяльності, допускаючи

академічну нечесність або ігноруючи академічні проступки з боку студентів або викладачів» [1].

Цікаво, що сучасні драматурги теж намагаються осмислити проблему академічної доброчесності. У своїх творах вони аналізують різні суспільні явища, пов'язані з нею: плагіати, різні типи шахрайства у сфері науки, покупні дипломи, хабарництво у сфері захисту кандидатських та докторських дисертацій та ін.

У 2013 году Анатолій Наумов написав п'єсу «Кафедра для достойника», яку було розміщено на сайті «Драматург» 19 квітня 2013 року [4]. Необхідно сказати кілька слів про творчість цього комедіографа. Анатолій Наумов є автором багатьох п'єс: «На подвір'ї злий Рекс» (2012), «Три жінки в мантіях» (2013), «Вічний турист» (2014), «Пацієнтка найкращого хірурга» (2014), «Надто ранений звір» (2014), «Вперед, в Обітоване» (2014), «Позаштатний син» (2015), «Ліки від Майї» (2015), «Допит з легкою пристрастю» (2015) та ін. Він працює у непростому та натепер не дуже популярному жанрі комедії.

На жаль, творчість цього самобутнього драматурга ще не стала об'єктом глибокого літературознавчого аналізу. Ми можемо говорити зараз тільки про одну ґрунтовну рецензію Тетяни Вірченко, присвячену збірці п'єс Анатолія Наумова «Проси у Семенівни... : комедії» [5]. Комедії «Кафедра для достойника» рецензент присвятила тільки одну репліку: «Сьогодні у сфері вищої освіти багато уваги зосереджено на тому, що кафедру має очолювати людина з науковим ступенем, а зростання кількості останніх викликає посмішки в суспільстві та занепокоєння влади. Про все це прозоро написано в п'єсі «Кафедра для достойника»» [5].

Мета нашої роботи – проаналізувати проблематику та художні особливості п'єси крізь призму академічної культури.

Драматург сам визначив специфіку жанру свого твору – «Трагіфарс у двох засіданнях». Згідно цього визначення «дії» п'єси мають оригінальні назви – «засідання перше» та «засідання друге». Між першим та другим засіданнями, які відбуваються на очах у глядачів, проходить приблизно рік.

Насамперед привертає увагу читачів назва твору. Коли мова йде про кафедру та наукову діяльність, можна припустити, що тут повинні працювати самі *достойні* люди, науковці, викладачі. Читаємо тлумачення слова «достойний» у Академічному словнику української мови: «1. Який заслуговує, вартий чого-небудь; гідний. 2. Який своєю роллю, своїм значенням у суспільстві цілком відповідає кому-, чому-небудь; гідний. 3. Який має потрібні позитивні якості» [6, с. 389]. Але Наумов для назви обирає саме слово «достойник». Це застаріле слово, яке позначає «особу, що має вищий духовний, військовий чин або займає керівну урядову посаду» [6, с. 389]. Вже

з самої назви стає зрозумілим, що автором акцент робиться не на чесність, розум, талановитість науковця, а на те, що головний герой налаштований на керівну посаду, можливо, і без необхідних для науковця інтелектуальних та моральних якостей.

Достойник – людина, яка часто обіймає посаду по праву народження, по праву приналежності до якоїсь соціальної групи. На ці обставини натякає і інтер'єр, в якому відбувається дія: «будинок культури хімзаводу, який тепер належить корпорації «Хімія-плюс», залі для репетицій». Наумов зазначає, що «сцена умовно розділена на три частини. Основну займає цей зал, в якому ще збереглася дерев'яна поперечина-станок вздовж стіни для танцювальних вправ. Майже всю стіну в залі займає розпис, який вже вицвів від часу. На розписі зображено вокальний ансамбль бабусь, який захоплено співає. Ансамблю акомпанує гармоніст на максимально розтягненій вшир гармошці. А на передньому плані – хлопець та дівчина у вихорі танцю, він – навприсядки, вона – в напівоберті навкруг нього...» [4]. З розмов герої п'єси ми врешті дізнаємось, що на розписі зображені пращури головного героя, «достойника» кафедри інтегральної перспективи Затонецького університету економіки на базі корпорації «Хімія-плюс» Вадима Никодимовича Дондурія. Бабуся із ансамблю – це прабабка головного героя, яка у 1930-х роках співала у відомому на той час хорі, гармоніст – дід Дондурія, який був також маляром (він і зробив цій розпис), а танцюристи – батько та мати персонажа. Таким чином, пращури Вадима Никодимовича Дондурія були знаменитими людьми радянської доби у своєму регіоні. Їх нащадок став героєм вже нашого часу.

Спочатку герой був простим сепараторником на хімічному заводі. А потім, коли часи змінилися, став бізнесменом та заснував міжрегіональну філію фондової біржі. Зараз Дондурія стрімко робить наукову кар'єру, намагається у короткий термін стати академіком. Він засновує на заводі, де працювали його пращури, інноваційну кафедру інтегральної перспективи та стає її завідувачем.

Важливо зазначити, що головний герой не з'являється на засідання своєї кафедри. Він зовсім не виходить на сцену: все, що ми знаємо про нього, нам стає відомим з розмов його підлеглих. Він настільки зайнята людина, що не з'являється не тільки на засідання кафедри, а й на захист своїх дисертацій. Правда, докторську дисертацію він захищає ніби-то по скайпу, але свідків цьому нема. Ці випадки пояснюються вадами сучасного наукового світу: усі питання вирішують великі гроші та серйозні зв'язки.

Успішний бізнесмен захищає кандидатську дисертацію усього за 15 хвилин, захист відбувається без його особистої присутності. За рік він створює докторську дисертацію та теж за 20 хвилин її захищає її по скайпу (як говорять обізнані члени кафедри) та в той же день висуває свою

кандидатуру до Академії наук та проходить процедуру прийому до лави академіків. Для членів своєї кафедри він ініціює підвищення зарплатні спочатку на 20, а потім і на 30 відсотків. І на першому, і на другому засіданнях своєї кафедри Додурій накриває столи, пригощає керівництво університету та викладачів.

А. Наумов робить натяки на те, що талановитому економісту допомагає успішний кандидат наук Недавай. Перед першим захистом Вадима Некодимовича він приїздить на засідання кафедри на «Жигулях», перед другим захистом – вже на «Хюндаї». Як говорить сам Олег Вікторович Недавай, він «між іншим, захистився без жодних проблем, практично на «ура». Можу захиститись і за вас, для мене це лише питання цейтноту і взаємовигідних домовленостей... Втім, про такі деталі іншим разом» [4]. На відміну від інших членів кафедри Недавай в курсі того, що відбувається: він завжди на телефонному зв'язку з Дондурієм, коментує все те, що відбувається у спеціалізованих радах, у ДАКу, захоплено а задоволено розповідає про швидкість захистів свого керівника.

Новому поколінню вчених у п'єсі протистоїть представник старої школи, часів Радянського Союзу, - Вірьовський Михайло Ількович, доктор економічних наук, професор, Він людина дуже похилого віку, сильно недочуває. У фіналі п'єси він помирає від серцевого нападу. Вірьовський відмовляється від керівництва новоствореною кафедрою, хоча він як доктор наук має повне право керувати. Певно, є певні домовленості між керівництвом ЗВО, Вірьовським та Дондурієм. Але автор не розвиває цю тему. Все виглядає так, ніби то сам Вірьовський відмовився від керівництва на користь недосвідченого у наукових справах Дондурія, який не має ще докторського ступеня. Сам професор розуміє, що час змінився, що зараз інші правила гри, що зараз не «вчені», а «научені». Кандидат наук, професор Грець-Апонькіна говорить, що від Вірьовського «повіяло безгрошів'ям», напроти – за Дондурієм стоять великі гроші. Але окремі діалоги героїв говорять нам про те, що проблеми вищої школи з часом тільки трансформувались. Вони були та залишились.

«ЖОВТОКІНЬ (*підійшовши до Вірьовського, голосно*). Михайло Ільковичу, а хто вам писав докторську?

ВІРЬОВСЬКИЙ (*розгублено*). Перепрошую... е-е... Що маєте на увазі? ДЕРЕВЛЯНА (*Недаваю*). Як вам не соромно таке казати!

ЖОВТОКІНЬ. Пардон, науковий жарт. Хоча цікаво, чи писали тоді на замовлення?

ВІРЬОВСЬКИЙ (*Деревляній*). Про яку докторську... е-е... йдеться?

ДЕРЕВЛЯНА. Не про твою, Михайлику. Про ті, які сьогодні пишуть видатним посадовцям.

ВІРЬОВСЬКИЙ. А мені почулося, що про мою. В наш час такої моди не було, щоб... е-е... повністю за когось.

ПЕРЕВАГА. У ваш час тільки частково?

ЖОВТОКІНЬ. По праву так званого права першої ночі?

НЕДАВАЙ (*невдоволено*). Якої ще першої ночі?

ЖОВТОКІНЬ. Ну, це коли начальство гвалтувало своїм співавторством молоді таланти. Незалежно від статі.

БУЗЕВИЧ (*Холевій*). Звична для нашої науки бісексуальність» [1].

Комедія А. Наумова «Кафедра для достойника» порушує актуальні проблеми сучасної системи освіти, привертає увагу широкого загалу до проблем академічної доброчесності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимарська Л. Академічна доброчесність: основа сталого розвитку – інтерв'ю Антона Пантелеймонова, проректора Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна [Електронний ресурс] // <http://gazeta.univer.kharkov.ua/>

2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А.Є. Артюхова. – К. : Таксон, 2016. – 234 с.

3. Довідник з академічної доброчесності для школярів / Уклад. М.В. Григорєва, О.І. Крикова, Г.С. Певко; за заг. ред. О.О. Гужви. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 64 с.

4. Наумов А. Кафедра для достойника / А. Наумов [Електронний ресурс] // <http://dramaturg.org.ua/kafedra-dlya-dostojnyka-pjesa-suchasno/#axzz5EwawSvLX>

5. Неабсурдно про абсурдність сучасного світу. Рецензія Тетяни Вірченко на збірку п'єс Анатолія Наумова «Проси у Семенівни... : комедії» [Електронний ресурс] // <http://dramaturg.org.ua>

6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1971. – Т. 2. – 976 с.

Стативка Валентина

Фаюань Ли

ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ

29 декабря 2017 года в Ланьчжоуском университете (КНР) состоялась наша научно-популярная лекция на тему «Украина на карте мира». Она читалась для студентов и преподавателей специальности «русский язык и литература», и понимать профессора могли только при условии, что лекция будет звучать на русском или китайском языке.

Рассказ о своей родине Украине, являющейся географическим центром Европы, о прекрасном ландшафте страны, включающем зеленые Карпаты и сказочные Крымские горы, о богатых украинских степях, воспетых поэтами и

художниками (Н.В. Гоголем, А.И. Куинджи, Т.Н. Яблонской и др.), о плавных и величественных реках Украины – Днепре, Дунае, Десне, Южном Буге, Сейме и др., о талантливых произведениях искусства, посвященных им – картинах Н. Бурачека, А. Куинджи, о гимне Днепру «Реве та стогне Дніпр широкий...» (слова Т.Г. Шевченко, музыка Л. Ревуцкого), ставшими шедеврами мирового искусства.

Из уст лектора посредством русского языка многие слушатели впервые узнали о том, что Украина подарила миру таких величайших ученых, как основоположники космической области науки С. Королев и В. Глушко, как физик Б. Патон, авиаконструкторы О. Антонов и И. Сикорский и др. Удивление охватывало людей, когда они узнавали, насколько талантлив украинский народ, знакомясь с картинами художников-самородков, в том числе с работами Катерины Белокур, простой полтавской крестьянки, чьими работами восхищался сам Пикассо. Посредством русского языка были представлены замечательные украинские поэты И. Франко, Л. Украинка, Т. Шевченко. Именно через русское слово автор познакомил китайских слушателей с красивейшим и богатейшим украинским языком: показал отличие в фонетике и графике, познакомил с правилами чтения в украинском языке и даже поупражнял в чтении на украинском языке, что вызвало восторг у публики: оказывается, украинскому языку можно легко научиться, если ты знаешь русский язык.

Знакомство с Украиной и украинским языком посредством русского помогло китайским студентам не только больше узнать о стране и ее народе, но и убедиться в том, что основы украинского языка можно быстро выучить на базе знания русского. А стать полиязыковой личностью в современном мире с его глобализационными процессами не только престижно, но и важно для карьерного роста. Сейчас в Китае и во всем мире популярна программа, выдвинутая китайским правительством, «Один пояс – один путь», согласно которой происходит интенсивное экономическое взаимодействие Китая и стран Среднеазиатского региона, Европейского континента (Белорусь, Польша и другие страны). В рамках этой программы предусматривается изучение языков стран-контактеров. В перспективных планах некоторых учебных заведений КНР есть изучение украинского языка, но еще в перспективе (только четыре вуза Китая делают первые попытки изучать украинский язык). А пока посредством русского языка формируется сознание необходимости изучения украинского. Таким образом, мы наблюдаем в Украине специфическое премоление основных функций русского языка: *познавательной* – в популяризации знаний в мире об Украине; *коммуникативной* – контактоустанавливающей в сфере международного

сотрудничества; *лингвокогнитивной* – ускорение процесса изучения украинского языка на основе сопоставления с близкородственным русским языком, популяризация знаний об украинском языке. А вот *эстетическая* функция языка не преломляется: красота любого языка – в самом языке, умело использованном личностью.

Уверены, что названные функции русского языка в Украине временны: когда украинский язык получит широкое распространение в мире, он сам будет выполнять эти функции. А пока, чтобы нас могли понимать в КНР, в Австралии и в любом другом уголке мира, мы используем русский язык. Однако, пользуясь языком как орудием убеждения, воздействия, хорошо бы умело владеть этим инструментом, использовать все его свойства и возможности в комплексе: овладевая системой языка, прийти к правильности употребления его в речи; изучая стилистические свойства – уместно использовать языковые единицы, отбирать самые сильные по воздействующим свойствам; понимая эстетические параметры речи, создавать такие речевые произведения, которые могли бы доставить эстетическое наслаждение. Все эти свойства языка в умелых устах говорящего приводят к достижению коммуникативной цели.

Эстетическая функция проявляется в эстетике слова: в гармонии звуков, образов, стройности композиции, ясности и такой выразительности речи, которая не может не очаровать своей красотой. Бесспорно, эстетическая функция слова в художественном тексте наиболее заметна. На примере таких текстов легко продемонстрировать удачно и красиво использованные языковые единицы даже неискушенному читателю.

Однако эстетической функцией обладают тексты не только художественного стиля. Речь любого стиля может быть красивой, но проявляется красота в разных качествах речи. Например, научная речь прекрасна, если она логически выстроена, если удачно выбран способ аргументации, если речи свойственны такие качества как ясность, убедительность, если в ней уместно и эффективно использован иллюстративный материал. В зависимости от жанра речи (например, лекция) красота может возникать в результате умеренного проявления личностного характера изложения, в эмоциональности, экспрессивности речи. Не случайно в некоторых странах, например, в КНР, студенты аплодируют лектору в момент, когда он красиво преподносит информацию.

Назначение эстетической функции языка в том и состоит, чтобы в процессе коммуникации открыть слушателю или читателю прекрасное в самом языке. Акцент на удачно использованное слово, фразеологизм, на метафору или элемент звукописи, усиливающий смысл, на уместную синтаксическую конструкцию, создание ситуации, когда можно совместно с

преподавателем любоваться текстом, и формирует понимание красоты языка. Работа над словом «с целью открыть читателю и слушателю прекрасное в самом слове» – вот в чем видится сущность эстетической функции языка. В словаре литературоведческих терминов отмечается, что «сущность эстетической функции языка в пробуждении и развитии эстетического чувства, умения воспринимать действительность по законам красоты, мыслить художественными образами, в формировании у личности и общества эстетического идеала» [13, с. 345].

Остановимся более подробно на сущности понятия *языковой эстетический идеал*. Проанализировав основные толкования понятия, мы приходим к выводу о том, что *языковой эстетический идеал личности* – это сложившееся в сознании личности на основе понимания нормы и чувства языка представление об идеально красивой речи, об идеальной организации ее звуковой, лексической, синтаксической, образной сторон. Это представление формируемое. *Языковой эстетический идеал общества и языковой эстетический идеал личности* тесно взаимосвязаны, но могут и не совпадать полностью.

На современном этапе развития общества проблема формирования у студентов и школьников языкового эстетического идеала стала особенно актуальной. На наш взгляд, проблема обострилась и почти вышла из-под контроля еще и под влиянием интернет-текстов всех жанров: безграмотных, порой необоснованно категоричных реплик в блогах; привычных сокращений высказывания в интернет-общении, переносимых в реальное общение; неконтролируемых (с точки зрения грамматической правильности) эссе на различные темы, особенно на интересующие подростков и т.д. Следующая причина – этическая. Каждый из нас проводит значительную часть времени в маршрутных такси, где помимо нашей воли (никто не интересуется мнением пассажиров) водитель навязывает пустопорожнюю и безграмотную болтовню ведущих развлекательных передач, воздействуя на подсознание неискушенного подростка низкопробной речью и подрывая представление о лексической норме и эстетике слова. А чего стоят утренние телепередачи развлекательного характера (в одной из таких передач за 20 минут мы насчитали употребление тридцати жаргонных и табуированных выражений). Нельзя игнорировать и влияние текстов современных песен, с выхолощенным содержанием и бесконечно повторяющимся одним предложением или словосочетанием. Это влияние имеет зомбирующий характер: невольно услышав повтор сорок раз, уже трудно избавиться от него – имеешь в подсознании. И такая речь, звучащая по радио, телевидению, может восприниматься нефилологом как правильная, которой следует подражать...

Каков же современный языковой эстетический идеал? Обращаемся с этим вопросом к носителям нормированного литературного языка – будущим учителям-словесникам, студентам третьего курса. Какая речь им кажется красивой, способной доставить эстетическое наслаждение? В результате сложился такой ответ: будущие филологи считают эстетическими категориями в языке выразительность, правильность, богатство, уместность. Отрадно, что их позиция совпадает с мнениями ученых (И.Р. Гальперина, М.Т. Баранова), считающих, что эстетическое отношение к языку вызывается такими качествами литературного языка, как богатство средств выражения, его звучность и мелодичность, экспрессивность единиц языка, уместность употребления языковых единиц в разных стилях языка. Именно эти компоненты считаются составляющими языкового эстетического чувства, но именно они развиваются лишь частично без специального воздействия учителя. Вот почему возникает необходимость целенаправленной системы работы по формированию языкового эстетического чувства.

Обращаемся с другим вопросом к тем же студентам: кто является для вас (или был в детстве) носителем идеального языка? В ответах указывается – учитель, родители, дикторы и ведущие информационных передач, писатели. Идеальные ответы. Но ведь отвечают-то почти зрелые филологи. А что бы сказали подростки, молодое поколение нефилологов? Кто для них является носителем идеального языка?

В начале XXI века профессор Л.Н. Синельникова написала статью об идеалах и языковых предпочтениях молодежи «Как мы портим русский язык», и с ее мыслями нельзя не согласиться: «Уставшее от пафоса и монументальности общество откликнулось на простоту естественного живого слова. Но выросло новое поколение, не имеющее опыта сравнения и оценки и воспринимающее речевое поведение популярных диджеев как «продвинутую» культурно-речевую норму» [11, с. 4]. Далее мы позволим себе представить несколько выписок из статьи, которые как нельзя лучше иллюстрируют мысль о том, кто формировал языковой «эстетический» идеал на стыке двух тысячелетий:

«Диджей, а не школьный учитель формирует языковое сознание молодежи. Некий новый тип маргинала-юродивого, речевой имидж которого строится на искусственной невозмутимой бодрости независимо от темы и предмета речи, на беспредельном праве «мусолить» тему, упрощать смыслы, на речевой инфантильности в сочетании с амбициозностью... Бесперывное и безответственное радиоговорение подрывает представление о смысловых категориях текста – связности, цельности, целостности, завершенности и др. «Текущее» сознание носителя спонтанного радиоэфирного говорения может

отрываться от предмета разговора на любое расстояние, зона ассоциаций при этом беспредельно расширяется, согласованность мыслей исчезает. Нормой становится «невыносимая легкость» интерпретации чужих мыслей, цитат, афоризмов. Модель диалога «я и другие» превращается в псевдиалог, так как организуется в варианте «я, я, я». Тематическая целостность как свойство диалогического реплицирования не соблюдается. Textoобразующие связи рвутся...

Прошло еще 10 лет. Перешла ли роль личности, формирующей языковой эстетический идеал, от диджея к учителю, родителям, к образованным интеллигентным людям? На этот вопрос даст ответ время. Но тот факт, что теле-, радиоэфир, художественная литература стали активно очищаться от словесной грязи, это бесспорно. Красота слова в совокупности с другими его свойствами является великой силой, которая приподнимает над грязью литературное произведение. Такое произведение очищает и лечит душу. Именно такие произведения нужны человеку. Хотелось бы напомнить об этом молодым писателям и дешевым популистам: вы несете ответственность перед своим народом и зависите не от коммерческих интересов издателя, а от своей совести.

Литература избавляется от мусора, потому что веками формировавшийся национальный языковой эстетический идеал в основе своей всегда сохранял красоту как духовную ценность. И это не может быть разрушенным в течение десятилетий. Талантливый писатель также способен «чистить» свой языковой стиль, совершенствовать его. Возьмем, к примеру, первое большое литературное произведение молодого писателя Саши Филипенко «Бывший сын». Произведение сразу продемонстрировало незаурядный талант писателя, за что и было отмечено в 2014 году «Премией России». Время, отраженное в эпизоде – 90-е годы XX века; учащиеся столичного музыкального лицея ведут споры в туалете о «высоком» – возможности говорить и учиться на родном белорусском языке. И если это произведение, за которое присуждается «Премия России», оно должно быть доступно восприятию всего общества и, конечно же, не развивать у читателя извращенного рефлексирования.

И вот этот же писатель в следующей книге «Травля», изданной через два года, в 2016 году. Язык неузнаваем: нет табуированной лексики, нет вульгарности, но при этом язык стал еще более выразительным и богатым. Индивидуальный авторский стиль, который у талантливого писателя определяется сразу, от этого не пострадал: остался таким же захватывающим и выжигающим из сознания читателя все, оставляя только мироощущение литературных персонажей. И в этом немаловажная роль хорошего, богатого языка писателя. И это прекрасно: писатель растет и

совершенствует свой индивидуальный стиль, предоставляя обществу доброкачественный продукт своего труда.

Есть надежда, что все вместе: учителя, преподаватели вузов, достойные теле и радиожурналисты (а они все чаще вытесняют из эфира безграмотных словоблудливых любителей), писатели и образованные интеллигентные родители – смогут решить сформулированные М.Т.Барановым задачи :

1. Познакомить детей с прекрасным в языке и речи (эстетическое познание языка и речи).

2. Развивать все компоненты входящие в структуру языкового эстетического чувства.

3. Развивать языковой эстетический вкус (формировать языковой эстетический идеал).

4. Формировать у школьников потребность в эстетическом совершенствовании своей речи.

Эти задачи всегда стояли перед обществом. В процессе изучения языковых единиц важно показать те их свойства, которые вызывают чувство прекрасного (в фонетике – звучность и мелодичность звуковой системы языка, в которой на сто звуков приходится 80 с голосом – гласных и звонких согласных, благозвучие и мотивированное неблагозвучие); в лексике – неисчерпаемый запас слов, богатство и разнообразие синонимов, антонимов, слов с экспрессивным и переносным значением; в словообразовании богатство форм при словоизменении, в синтаксисе – разнообразие синтаксических средств выражения одной и той же мысли (богатство синтаксических синонимов). При изучении стилистики необходимо показать выразительные возможности языковых средств, уместность употребления, красоту речи без ошибок и речевых недочетов.

Систему упражнений для формирования языкового эстетического идеала целесообразно выстраивать в таких направлениях и последовательности:

– чтение и анализ словарных статей в словарях разных типов и обращение внимание на количество синонимов, многозначных слов, наличие в слове эмоциональных и экспрессивных окрасок и т.п.;

– подбор грамматических синонимов и выявление их отличий; выражение обстоятельственных значений разными языковыми средствами);

– анализ образцовых текстов разных стилей, в том числе сопоставление языка образцовых текстов с детскими текстами, поиски возможностей обогащения детских текстов; переработка текстов ученических изложений и сочинений и др.;

– формирование чувства языковой нормы: выбор нормативного из данных вариантов (например, как следует произносить *тире* или *тирэ*,

свитер или *свитэр*); сравнение одних и тех же текстов с лексическими и грамматическими ошибками и без них (учащиеся отвечают на вопросы: какой из текстов приятнее слушать, он не вызывает неудовольствия?); нахождение в тексте ошибок разных видов и исправление их;

– анализ выразительных средств образцового прозаического и поэтического текста (в сопровождении вопросами: какие языковые средства придают образность, восхищают, поражают?);

– выявление роли диалектизмов, профессионализмов, просторечных слов;

– сравнение окончательных и черновых редакций произведений известных писателей (выясняется, что в языковом оформлении изменил автор, чтобы добиться большей выразительности);

– чувство уместности употребления языковых средств формируется методами анализа текстов разных функциональных стилей; нахождение стилистических ошибок; нахождение в тексте нарочито включенных иностилевых элементов, придающих ему выразительность; методом стилистического эксперимента; нахождение в детском тексте излишних красот.

В работе по формированию языкового эстетического идеала ведущую роль играет способность учителя замечать красивое в языке, восхищаться им; кратко, но точно комментировать, вызывая у детей то же ощущение красоты, тот же восторг от удачно использованного слова, который испытывает сам учитель.

ЛИТЕРАТУРА

1. Баранов М.Т. (1976). Эстетическое воспитание учащихся на уроках русского языка в 4–8 классах. *Русский язык в школе*, 3, 10-17.

2. Синельникова Л.Н. (2011). Как мы портим русский язык. *Русская словесность*, 3, 3-11.

3. *Словарь литературоведческих терминов*. (1974). А.И. Тимофеев, С.В. Тураев (ред.). Москва: Просвещение.

Semenog Olena

RESEARCHER'S ACADEMIC CULTURE

The University is a special world with its system of relationships, values and traditions. University years are not only the years for the science, but also – identity formation. An authority of alma mater is determined by its scientific and educational potential. One of the most important ways of activities, particularly, in traditional universities is a quality of professionally-pedagogical trainings of students to work in secondary and higher educational institutions. Undoubtedly,

the development and implementation of creative qualities of future teachers and researchers depend on the personality of the professors who have high methodological culture, humanistic style of scientific thinking, quickly respond to continuously changing requirements of professional competence, skillfully organize student's joint research.

The course is aimed at forming a holistic research competence of the doctoral student, which includes the theoretical and practical components, as well as forming a system of knowledge on the issues of national and European practices of academic ethics, academic mentorship, culture of academic communication, formation of linguistic and communicative competences of academic leaders, system of cognitive and discourse analysis skills of operational processing and modelling of academic texts of different genres, including but not limited to digital technologies; ability to carry out effective communication, in particular in interdisciplinary and international expert environment.

Upon successfully completing a micro-research, which is indispensably connected to the main research, each doctoral student publishes a paper in a peer-reviewed journal and prepares a presentation for a conference.

The course relies on using the following method classical (correlative, descriptive, structural and cognitive analysis, semantic and axiological fields, quantitative with elements of statistical analysis, non-parametric statistical methods, content analysis), as innovative (method of netnography used to investigate the behavior of subject of Internet-based educational process), which focus on interdisciplinary approach. The means of computer visualization will be involved.

By the end of the course, students will know:

- system-subject, axiological, andragogical, acmeological, praxeological, text-genre, cognitive-visual, narrative-digital approaches to the formation of an academic culture of the researcher in the conditions of a digital creative environment;
- vital changes in the nature of researcher's academic culture in the world, the European region as a whole as well as in different countries of Europe, in particular, those related to the processes of globalization, internationalization, fundamentalism, innovation, informatization, cross-culturalization, universitization,
- specifics of axiological, motivational and ethical, narrative-digital, linguistic and communicative, praxeological, behavioral and interactive components of academic culture;
- peculiarities of academic culture that traditionally exist in higher education systems of developed countries, and innovations that manifest themselves in the context of linguocultural, cognitive, creative and

technological aspects of academic ethics, academic mentoring, and the culture of academic communication;

Teaching will be based on the existing books of Ukrainian researchers, including over 20 scientific papers and monographs on professional education, academic language culture, academic culture and other books and articles available in Ukraine (Kurbatov S. *Phenomenon of University in the Context of Temporal and Spatial Challenges*, Sumy, 2014. 262 p. ; Khorunzhyi G. *Academic Culture: values and principles of higher education*, Ternopil: Navchalna Knyga – Bogdan, 2012, 320; Iakhontova T. *Modern academic communication: genre innovations*, Scientific Bulletin of International Humanitarian University, Series: Philology, 2017, P. 232-236; "Academic Cultures and Developing Management in Higher Education | Loima Jyrki", Vink.helsinki.fi, 2017. Available at: http://www.vink.helsinki.fi/files/Theoria_academic.html; K. Szmids, "Pedagogika tworczości". Gdansk: Pedagogika GWP, 423 p., 2007) will also be used. The designed materials by the end of the project will be accumulated as handbook and as e-coursebook. Students are involved in discussions with the importance laid on critical thinking skills.

The **teaching content** is distributed in the following way:

Section 1 Researcher's academic culture: subject, tasks, values (2 hours)

1. Europeanization as a factor in the development of higher education in Ukraine and researcher's academic culture.
2. Methods of studying academic culture
3. Principles and values of academic culture
4. Adaptation of Ukrainian academic culture to European.

Section 2. Historical origins of the formation of the researcher's academic culture: global, EU and national contexts (4 hours)

1. Historical origins of the formation of academic culture in higher education in Europe, in Ukraine, in the world.
2. Models of classical university and academic culture of the university.
3. Post-classical university and academic culture.
4. European standards of academic culture

Section 3 The essence and structure of academic culture (4 hours)

1. The essence of academic culture
2. Axiological, motivational, ethical, narrative-digital, praxeological and behavioral-interactive components of academic culture.
3. Linguocultural, cognitive, creative and technological aspects of academic culture.

Section 4 Academic culture and ethics in higher education: European, national and institutional dimensions. (4 hours).

1. Problems of research integrity in the modern scientific environment: global, European and national experience.

2. Moral and ethical values of the researcher: professional duty, social responsibility, academic honor, respect for another person.

3. Ethical principles of the teacher-researcher in the implementation of academic communication on the subject-subjective, humanistic basis.

4. Academic codes of values

Section 5 The narrative-digital component of academic culture (4 hours)

1. Digital creative environment. Digital Narratives

2. Narrative culture of the researcher.

3. Technologies of electronic, mobile, mixed and widespread learning.

4. Cognitive-visual technologies.

5. Digital-operational processing and modeling of academic texts of different genres.

6. Development of competitive educational projects by means of digital technologies.

7. Personal media resources (blogs), as tools for disseminating the results of scientific research in social networks.

Section 6 Praxeological and behavioral-interactive components of academic culture (4 hours)

1. Culture of study at the university.

2. Skills and habits constructed through critical thinking.

3. Communicative technology.

4. Professional leadership in research.

Section 7 Linguistic and cultural aspect of academic culture (4 hours)

1. Language culture is a component of academic culture.

2. Text and genre approach to the formation of academic culture.

3. Architectonics of different genres of scientific discourse.

4. Academic communication: communicative strategies and tactics: means of cohesion and coherence; argumentation and persuasiveness.

5. Visual rhetoric in oral and written communication. The most effective rhetorical methods: verbal and nonverbal.

6. Non-rhetoric and scientific dialogue.

7. Non-rhetoric and mediation of knowledge.

8. Professional variability of the means of argumentation.

Section 8 Conceptual foundations of academic culture formation (4 hours)

1. System-subjective approach to the formation of academic culture.

2. Axiological approach to the formation of academic culture.

3. Acmeologic approach to the formation of academic culture.

4. Praxeologic approach to the formation of academic culture.

Section 9. Innovative approaches to management of research projects (4 hours).

1. Concepts and practices of academic management in HEd.
2. University development management.
3. Management of academic and educational projects.
4. Fundraising activity of the university.
2. Risk management in research projects.

Section 10. Linguopersonology. Culture of scientific mentoring (2 hours)

1. The practice of mentoring or mentoring as a social institution of adaptation.
2. Linguopersonology of a research mentor
3. The culture of research partnership

Section 11. Ensuring the quality of academic culture: European, national and institutional dimensions. (4 hours).

1. Formation of a quality culture at the university as a problem of the development of the EHEA.
2. University ratings as a tool for controlling the quality of academic culture
3. Comparative analysis of procedures for ensuring the quality of academic culture in EU countries and in Ukraine.

As a result of learning of this course, doctoral students should have the ability to:

- to analyze, compare and correlate the Ukrainian and European experience of training Doctors of Philosophy on linguocultural, linguistic, constructive, cognitive, multicultural, creative and technological principles;
- to carry out operational processing and modeling of academic texts of different genres, including digital media;
- to develop educational projects by means of digital technologies;
- to communicate effectively in the process of presentation of research materials and results, in particular, within academic community setting, in interdisciplinary and/or international environment;
- to design and monitor the levels of academic culture formation;
- to investigate the factors of influence of the information society on formation of research mentorship culture;
- to analyze the state of academic culture formation at different educational levels (first, second, third cycle of higher education) in higher education in Europe, in Ukraine and in the world.

introduce European component into their research

The short term impact of the course will be:

- developing of doctoral students' academic integrity; zero-tolerance to plagiarism and different forms of academic cheating, corruption and falsification in education;
- inclusion of emerging researchers;
- able to perform a comparative analysis of the investigated processes, present oral and written expression of their standpoint regarding the European on perspective academic culture, which will help to improve the quality of PhD research and their further professional activity.

In the long term, we expect to facilitate the formation of a new generation of researchers, who are prepared to actively engage quality assurance in education and research, as well as promote European academic values.

Curriculum of the course "**Researcher's Academic Culture**": introduction: subject, tasks, objectives expected results and impact. Principal part: adaptation of Ukrainian academic culture to European; historical origins of the formation of researcher's academic culture: global, EU, and national contexts; the essence and structure of academic culture; Academic Culture and Ethics in Higher Education: European, National and Institutional Dimensions; narrative-digital, praxeological and behavioral-interactive components of academic culture; linguocultural aspect of academic culture; conceptual foundations for the formation of academic culture; innovative approaches to the management of scientific projects; culture of scientific mentoring; ensuring the quality of academic culture: European, national and institutional dimensions. The curriculum will include the tasks for micro-research, tests for self-evaluation and questions for final control.

Methodological foundation of the project is interdisciplinary, system, comparative, inclusive and synergetic approaches to designing educational and research activity of doctoral students. Interdisciplinary approach entails including into the content of the courses relevant issues in the different fields, namely philosophy, history, policy, sociology, economics, management, didactics of higher education as well as pedagogical ethics, problems of professional education and academic culture.

Its application will ensure the development of holistic interdisciplinary discourse on the problems of theory of higher education in global, regional (European), and national (Ukrainian) contexts. Interdisciplinary approach will be reflected in content of the handbooks, the themes of scientific conferences and round tables as well as research works of doctoral students.

System approach will ensure the study of each of the phenomena and processes analyzed in the framework of learning the proposed courses and individual research of doctoral students at the institutional, national, regional

(European) and global levels through defining of interconnection and interdependence of their integral elements.

Comparative approach is realized by means of comparative synchronic and diachronic analysis, cross-cultural analysis in teaching all the topics of the courses, in individual research of emerging scholars and carrying out their extra-curricular activity (conferences, round tables, summer schools for emerging scholars).

Inclusive approach implies application of interactive educational and extra-curricular activity (interactive lectures and seminars), engaging emerging researchers in all activities of university community (research laboratories, student laboratories, student research circles and study groups etc.).

Synergetic approach involves creating a critical tank of intellectual resources (qualified research advisors/mentors, research schools, interdisciplinary research events of national and international levels) at the University, which is necessary for achieving European excellence in formation of research competences of emerging researchers and European quality of their research.

The outputs of the project will be a course curriculum, e-course books, handbooks, articles, as well as an open educational recourse, where the curriculum, didactic materials, articles and papers will be available to public. Some papers will be published in the specialized research journal *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. During the project national and international scientific events will be organized for stakeholders (doctoral students, researchers, teachers); 3 seminars, 3 round-table disputes and 6 conferences.

The team delivering the module is composed of 2 full professors and 1 assistant professor. All of them are well-known researchers in Ukraine having expertise in the field of research and training.

Денєжніков Сергій

МОВНА ОСВІТА ЯК СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У сучасних геополітичних умовах ми не можемо жити в соціокультурному вакуумі, оскільки виступаємо невід'ємною частиною всесвітньо-історичного процесу. Глобальні проблеми наклали істотний відбиток на розуміння сутності і характеру соціальних проблем. Виходячи з того, що основною функцією філософії є формування узагальненої раціональної картини світу, філософія неминуче повинна включати в себе переосмислення багатьох традиційних філософських проблем в дусі особливостей сучасного світу. Мова як універсальний засіб комунікації відображає зміни в усіх сферах життя суспільства. Функціональна сторона мови дає цілий комплекс відносин з навколишнім світом, що являє собою

складний, багатогранний і не завжди прямий характер зв'язку мови і реальності. Мова є найважливішим засобом створення соціальних проєкцій. З точки зору філософського знання, роздум про мову охоплює широке коло проблем. Однією з таких проблем є проблема національної безпеки держави в контексті мовної освіти.

Категорія «мовна освіта» відіграє важливу методологічну роль, оскільки задає порядок розгляду геополітичних змін, що відбуваються в суспільстві, в контексті вирішення мовних проблем. Дух народу – це його мова, яка має особливу здатність консолідації етносу навколо себе. Виходячи з цієї здатності, можна розглядати мову як основний показник особистісної і національної самосвідомості, найважливіший структурний елемент культури народу, основу розвитку його інтелекту, емоційної сфери, творчого потенціалу, основу міжнаціонального виховання молоді.

Ринкова економіка, відповідно, й ринковий спосіб життя змінив і соціальну роль мови. Роль мови як знаряддя пізнання, мислення відійшла на задній план, а на передній – вийшли ринкові проблеми. Доводиться приходити до невтішного висновку про розмивання і розхитування норм мови, що, в свою чергу, веде до розхитування норм культури, поведінки в суспільстві, а отже, до того, що слабка мова відповідно формує слабку націю. Зміни, що відбуваються в лексичному складі української мови в останні кілька десятків років, викликають заклопотаність не тільки фахівців, але і широкої громадськості. Відбувається вульгаризація, вихолощення та засмічення української мови необґрунтованим вживанням слів іншомовного походження, ненормативною лексикою, зміною правил вживання слів без урахування національних традицій тощо. Як застереження відзначимо те, що шкода, яка наноситься при нашому потуранні українській мові, наноситься прямо, безпосередньо і жорстко майбутньому нашої національної культури, яка єдино визначає, яким бути цьому майбутньому. Оскільки саме рідною мовою формується вміння мислити, так важливо зберегти дбайливе ставлення до рідної (української) мови. Щоб не втратити мовну ідентичність, необхідно вчити мову і вивчати її.

Виходячи з цього, має визначатися місце рідної мови в системі освіти. Важко не погодитися з тим, що людина, яка добре знає рідну і нерідну мови, а також механізми їх функціонування, буде відчувати себе комфортно, оскільки саме мова дає потенцію думки і розуміння, а мислити – значить «бути» людині. Не випадково, мову розглядають як силу, яка постійно поширює свої хвилі на носіїв мови, їх мислення і їх дії. Таким чином, якщо людина не володіє мовою, вона не може пізнати і зрозуміти світ не просто тому, що у неї немає для цього інструменту, а головне, тому, що вона втрачає початковий зв'язок зі світом, вона знаходиться Ніде вона не може використовувати жоден

інструмент, тому що не має точки опори. Отже, основна мета освіти полягає в тому, щоб людина змогла зорієнтуватися в цьому світі, бути-в-світі.

Освіта, ґрунтована на мові, уводить людину в дім її буття, дає їй можливість гармонії зі світом. Виходячи з того що в силу своєї кумулятивної функції мова є пам'ятником національної культури, дзеркалом життя нації, можна констатувати наступне: знищення української мови з подальшим різким зниженням інтелектуального рівня населення веде до деградації нації, втрати інтелектуального потенціалу, що загрожує національній безпеці держави. Тенденція в сучасній освіті така, що ми скоро можемо докотитися до використання у процесі навчання дайджестів. Через виникнення таких тенденцій увесь вербальний простір, що створюється в масштабах держави всіма сучасними технічними можливостями на всіх інформаційних рівнях, в усіх формах людського спілкування, знаходиться в небезпеці. Таке явище, як «збіднення мови», коріниться у виродженні мовної освіти.

Виродження мовної освіти зводить здатність пізнання, що робить нас людьми. Це може привести до того, що через деякий час внаслідок зубожіння основної (рідної) мови почнуть страждати і спеціальні мови, засновані на ній і пояснюються лише на ній. Якщо людина не вміє грамотно говорити, вона не зможе донести до слухачів свої думки, навіть будучи професіоналом у своїй справі. Необхідно виховувати у молодих людей повагу до рідної мови, володіння якою є показником не тільки інтелігентності, але і професіоналізму. Виходячи з того, що освіта – один з найбільш стійких суспільних інститутів, генетична підсистема культури, відповідно до якої відтворюються наступні покоління, а тип освіти, вироблений тією чи іншою культурою, є найважливішим фактором формування і відтворення цивілізації, з одного боку, і того, що основою будь-якої освіти є мова – з іншого, це можна віднести і до мовної освіти. Очевидно, що мовна освіта має реагувати на динаміку соціальних інститутів, оскільки вирішення мовних проблем могло б допомогти вирішити протиріччя, які мають безпосереднє відношення до суспільних явищ, в тому числі і до проблеми національної безпеки, а втрата народом своєї мови рівнозначна його денаціоналізації [1, с. 11-13].

Розвиток мовного освітнього простору в умовах глобалізації, з одного боку, залежить від чинників, які стосуються власне освітнього простору, а з іншого – зазнає впливу специфічних особливостей формування мовного простору. На сучасному етапі наука розвивається у світовому масштабі, тому для наукових видань пріоритетними є мови, визнані засобом міжнародного спілкування. Статус даних мов визначено максимальним обсягом соціальних функцій. Здатність функціонувати в багатьох сферах соціального життя є умова придбання мовами статусу міжнародного спілкування (80% нових

знань наукового і практичного характеру створюється за допомогою шести мов, в тому числі російської мови, що є офіційними мовами ООН). Для того щоб, з одного боку, отримувати інформацію з наукових і технічних документів про іноземні дослідження у різних областях, а з іншого - мати можливість донести свою точку зору (в тому числі і в умовах інформаційної війни), необхідно вивчати не тільки рідні, але і іноземні мови. Один із авторів книги «Мова і національна безпека в XXI столітті» Р. Брехт вважає, що в сучасних умовах необхідно підвищити рівень викладання іноземних мов [2].

Мова і комунікація відіграють важливу роль у формуванні сильної держави і зміцненні її позицій в світі. Мовний освітній простір необхідно організувати таким чином, щоб заломлювана в ньому мовна політика, яка, з одного боку, повинна сприяти зміцненню позицій рідної (української) мови, а з іншого – сприяти розвитку інших мов з урахуванням специфіки реальної мовної ситуації в світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Любашенко О. В. Мовна освіта: європейські тенденції і перспективи розвитку української лінгводидактики / О. В. Любашенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. - 2012. - № 1. - С. 11-15.

2. Brecht R. D.; Rivers W. P. Language and National Security in the 21st Century. The Role of Title VI/Fulbright-hays in supporting National Language Capacity. NFLC and Kendall/Hunt Publishers, Dubuque, Iowa, 2000. – 227 p.

Омельяненко Віталій

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ДЛЯ ЦІЛЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ¹

Стан освіти і науки в країні значною мірою є визначальним для захищеності національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх погроз й в підсумку суттєво впливає на рівень національної безпеки. У статті з інституційної точки зору та на основі концепції національної безпеки запропоновано концептуальні основи реалізації потенціалу інноваційних комунікацій в академічному середовищі.

У дослідженні [6] комплексно розглянуто сучасний контекст розробки політики національної безпеки. Зокрема глобалізація радикально змінює змістовний контекст її проблематики через формування принципово іншого простору, в рамках якого необхідно відстоювати національні інтереси. Поряд із традиційною важливістю військово-політичного виміру актуалізуються

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проекту №0117U003855 «Інституційно-технологічне проектування інноваційних мереж для системного забезпечення національної безпеки України» (Наказ МОН України від 10 жовтня 2017 р. №1366)

такі аспекти, як екологічний, економічний, енергетичний, інформаційний та техногенна безпека. Варто враховувати, що поступово знижувалася ефективність традиційних силових підходів у цій сфері, на перший план у світовій політиці усе частіше стали виходити механізми т.зв. «м'якої сили» (soft power) (зокрема мережеві технології просування ціннісних пріоритетів, формування необхідного інформаційного середовища, реалізація культурно-освітніх програм, іміджеве конструювання тощо) [2; 4]. Ураховуючи дану обставину, кожний уповноважений актор змушений постійно переглядати перелік контрзаходів, що дозволяють боротися з новими викликами національної безпеки. Цей висновок актуальний і для академічних інститутів, процеси в яких досить динамічні та зазнають суттєвих змін.

Виходячи з аналізу історичного досвіду, автори дослідження [5] приходять до висновку, що рівень національної безпеки та обороноздатності держави залежить насамперед від соціально-політичної стабільності й економічного потенціалу. У цьому контексті вирішальну роль відіграє підтримка наукового потенціалу країни та збереження провідних наукових шкіл, що здатні забезпечити стратегічне прогнозування загроз та аналітичний супровід заходів на стратегічно важливих напрямках розвитку.

Ряд провідних світових університетів та експертів говорять про те, що дві ключові компетенції людини майбутнього – це критичне мислення та комунікативні навички. У цих умовах зростає роль комунікаційної складової взаємодії університету з його середовищем, що формує відповідні запити та може сприяти використанню різноманітних ресурсів академічного середовища. Також у контексті сучасних міграційних трендів в Україні варто підкреслити, що людина відчуває дискомфорт, коли не має можливості брати участь в управлінні тим місцем, де вона живе. У цьому суттєва роль відсутності міжінституційних взаємодій. У рамках вищевикладеного доцільно розглянути особливості стратегічної ролі академічних інституцій, зокрема в розрізі трьох основних місій: освітньої, дослідницької (наукової) та соціальної. Аналізуючи стан реалізації цих місій, відзначимо практичну відсутність системних процесів в двох останніх, що призводить до втрати потенціалу розвитку та погіршує реалізацію освітнього компоненту, не пов'язаного з практикою.

Montesinos, Carot, Martinez і Mora [3] виділяють три рушійні аспекти, що розкривають потенціал нової суспільної ролі академічних інституцій у сучасних умовах: соціальний, підприємницький та інноваційний:

1) соціальний аспект включає види діяльності, метою яких не є одержання економічної вигоди (надання соціальних послуг на добровільній основі, формування соціальних мереж, проведення відкритих культурних

заходів на базі університету тощо);

2) підприємницький аспект передбачає одержання університетами комерційного прибутку як диференційованого джерела фінансування через проведення спільних виробничих наукових досліджень, комерціалізацію інтелектуальної власності, реалізацію платних програм підвищення кваліфікації тощо;

3) інноваційний аспект спрямований на розвиток середовища функціонування університетів (регіональні інноваційні розробки, створення регіональних мереж з підприємцями, упровадження патентів, консультування урядових закладів).

Більш конкретну класифікацію з точки зору прикладного та управлінського аспекту пропонує Р. Venneworth [1], виділяючи в діяльності університету чотири напрямки: "Engaged Research" - дослідницькі проекти, що припускають активну участь у житті країни, у побудові суспільства знань, а також дослідження на замовлення некомерційних організацій; "Knowledge Sharing" – спільне (колективне) використання знань, що охоплює консультування, трансфер знань через консультації студентів, суспільно фінансовані проекти для обміну знаннями, підтримку суспільного діалогу та роботу зі ЗМІ; "Services" – доступність університетських сервісів, надання експертних послуг, роботу на користь території; в рамках "Teaching" у якості сфер діяльності розглядається проведення суспільних лекцій, семінарів, підвищення кваліфікації, а також продовжене навчання та навчання протягом усього життя.

На основі вказаних науково-методичних підходів розглянемо інноваційні комунікації в рамках методології InCo, що системно враховує інституційний підхід та відповідні інститути, між якими відбуваються взаємодії (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні практики інноваційних комунікацій

Напрямок	Практика	Зміст
КОМУНІКАЦІЇ В «ТРИКУТНИКУ ЗНАНЬ»	InCoUniv	практика, спрямована на те, щоб ВНЗ стали центрами інноваційних комунікацій, і щоб зросло розуміння важливості інновацій і комунікацій на університетському рівні
	InCoSci	практика, спрямована на сприяння комунікаціям у сфері інновацій у науково-дослідних установах
	InCoCorp	заохочення та реалізація стратегії комунікацій у сфері інновацій у приватних компаніях, у тому числі через інститути розвитку
	InCoEd	практика, спрямована на розуміння важливості творчого потенціалу та інновацій у системі загальної та професійної освіти
ЗВ'ЯЗКИ В	InCoGov	заохочення інновацій і комунікацій у сфері інновацій у

СУСПІЛЬСТВІ ТА ДЕРЖАВІ		відносинах з державними установами всіх рівнів влади
	InCoNGO	практика, спрямована на заохочення інновацій і комунікацій у сфері інновацій через неурядові організації для формування суспільної думки, розвитку творчого потенціалу людей та їхніх інтеграцій
	InLoCom	розвиток інноваційного місцевого співтовариства, створення відкритих, прогресивних регіонів, що ґрунтуються на інноваціях і сталому розвитку
	InGloCom	практика, спрямована на інтеграцію в глобальну InCo-спільноту
ІНСТРУМЕНТИ КОМУНІКАЦІЙ	InJo	заохочення інноваційної журналістики і зростання розуміння інновацій серед журналістів, редакторів та фахівців ЗМІ
	InCoArt	практика, що заохочує комунікації у сфері інновацій серед і через представників творчого світу
	WebInCo	використання ресурсів Web 2.0 для стимулювання інновацій (спеціалізований сегмент New Media)
	InCoVisual	розвиток візуальних комунікацій у сфері інновацій
АКТУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ	HumInCo	практика, спрямована на відбиття проблеми інновацій у психології людини та розвитку соціальної сфери (i-conomy & i-society)
	InCoEco	розвиток інновацій у сфері екології

У рамках аналізу вказаного у табл. 1 спектру комунікацій пропонуємо розглядати інститут ефективності інноваційних комунікацій через характер інституціоналізації міжінституційних взаємодій. Відповідно кожна академічна інституція взаємодіє з зовнішнім інституційним середовищем і бере участь у формуванні інституціонального механізму вищої освіти, що стає багаторівневим. Зазначені комунікаційні процеси у вітчизняних реаліях носять фрагментарний характер і практично не переростають в певну систему (тобто не інституціоналізуються), у якій різні агенти та академічні інституції системно взаємодіють. Це результується у низькій практичній культурі випускників [7] і, як наслідок, проблемах у тих сферах суспільного та економічного життя, де вони надалі працюють.

Значення академічного середовища можемо проілюструвати на прикладі безпекової сфери США, в рамках якої університети часто виступають у ролі аналітичних та форсайт-центрів. Відзначимо й інший аспект. Наприклад, у 2015 році Міністерство внутрішньої безпеки США оголосило про розширення списку природничих і технічних дисциплін, які надають право випускникам з відповідної кваліфікацією претендувати на продовження візи у США. Список цих дисциплін поповнили фармацевтика, економетрика та математичні методи в економіці. Випускники вузів США за зазначеними напрямками мають право перебувати на території США протягом 17 місяців від дня закінчення навчання в університеті (так звана

OPT – optional practical training). OPT являє собою підставу продовження візи з метою проходження практичної підготовки випускників.

У рамках інституціоналізації також можемо згадати поширену практику використання проміжної форми між адміністративно-господарським і програмно-цільовим методом управління процесом науково-технічного розвитку можуть - тимчасових центрів, створених для вирішення значних науково-технічних проблем розвитку країни.

Відтак досвід розвинених країн переконливо свідчить, що доцільно формувати таку інноваційну систему, в якій академічне середовище буде генерувати знання і технології, а також беруть участь у створенні (визначенні траєкторій еволюції) цілого комплексу правових, фінансових, соціальних інститутів, здатних забезпечити ефективне співробітництво наукових, підприємницьких, освітніх і некомерційних організацій у всіх сферах економіки та громадського життя.

Таким чином, інноваційні комунікації між академічним середовищем та іншими інститутами, крім комерційних видів діяльності, включають широкий спектр аспектів, зокрема суттєвий внесок у реалізацію урядових завдань та впровадження соціальних інновацій, що сприяє не тільки підвищенню фінансових показників, якості життя та соціальних послуг, а й забезпеченню національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Benneworth P., Charles D, Conway C, Younger P. Characterising modes of university engagement with wider society: A literature review and survey of best practice. Final report. 10th June 2009. Newcastle: Office of the Pro-Vice-Chancellor (Engagement), Newcastle University, UK.

2. Kugler R. L. New Directions in U.S. National Security Strategy, Defense Plans, and Diplomacy: A Review of Official Strategic Documents

3. Montesinos P., Carot J-M., Mora F. Third Mission ranking for world class universities: Beyond teaching and research // Higher Education in Europe. – 2008. – Vol. 33(2-3). – pp. 195-199.

4. Omelyanenko V. Innovation priorities optimization in the context of national technological security ensuring. Marketing and management of innovations. – 2016. – № 4. – pp. 226-234.

5. Богданов В. Л., Грачев О. А. Фундаментальные исследования и вопросы национальной безопасности страны // Наука та наукознавство. – 2014. – № 4. – С. 9-15.

6. Романов В. К. Вопросы о путях достижения национальной безопасности в условиях глобализации: проблемы теории и практики в контексте внешней политики России и Польши // De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności. – 2016. – № 1(2). – pp. 7-15.

7. Шендерова С. Предпосылки формирования институционального механизма многоуровневого высшего образования в Западной Европе [Электронный ресурс] // Освітні тренди. – 12 листопада 2016. – Режим доступу: <http://www.edu-trends.info/hed-institutional-mechanism/>

ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ І НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЯК СКЛАДОВА АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОСЛІДНИКА

Інформаційне суспільство від дослідника очікує оновленого розуміння змісту здійснюваної ним наукової і науково-методичної діяльності. Сучасна академічна культура є проявом особистісних і професійних якостей науковця і потребує оволодіння ним новим комплексом видів і способів здобуття інформації з різних джерел, умінь добирати, узагальнювати і структурувати обсяги інформації відповідно визначених цілей і завдань, готовності і вмінь оперувати різноманітними технологічними інструментами і технічними засобами, високий ступінь сформованості інтелектуально-евристичних здібностей і вмінь генерувати ідеї, асоціативно мислити, бачити суперечності, переносити знання і вміння у нові ситуації, критично мислити, мати незалежність суджень.

Академічна культура є багатоаспектним феноменом, який являє собою сукупність норм і цінностей, мотивацій і переконань, які визначають освітню і наукову діяльність, культуру особливої поведінки і спілкування людей, професійно покликаних забезпечувати трансляцію культурних цінностей, високої якості праці і відповідальності за її результати [1]. До кола академічної культури відносять цілий спектр складових: академічну діяльність – навчальну і наукову, академічні інститути, академічне письмо і оформлення текстів, академічну поінформованість – бібліографічну компетентність, використання каталогів, баз даних, індексів наукового цитування тощо, академічні комунікацію і мобільність, організацію і управління, підвищення кваліфікації та академічного статусу тощо. Наведений перелік є відкритим, постійно доповнюваним, широко обговорюваним науковою спільнотою.

Метою статті є презентувати результати аналізу чинних вимог до написання, оформлення і оприлюднення фахівцями наукових і науково-методичних видань.

Науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів, у відповідності до ст. 58 Закону України «Про вищу освіту», зобов'язані провадити наукову діяльність та підвищувати наукову кваліфікацію [6]. Серед основних складових діяльності науково-педагогічних працівників написання і підготовка до видання різноманітних навчально-методичних і наукових матеріалів. Академічне письмо включає написання публіцистичних, популярних, наукових, методичних, кваліфікаційних текстів, їх оформлення і оприлюднення. Однією з особливостей, яка характеризує сучасне академічне письмо в Україні є значна кількість

видань, в яких можуть публікуватися результати науково-дослідної та навчально-методичної роботи українських освітян.

Загальними для дотримання у написанні, підготовці до друку та оприлюдненні навчально-методичних та наукових видань є такі закони, національні стандарти, правові акти та положення. Відносини у сфері видавничої справи регулюються законами України «Про інформацію», «Про обов'язковий примірник документів», «Про авторське право і суміжні права», «Про державну таємницю», «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», законом України «Про видавничу справу» та іншими нормативно-правовими актами.

Відтепер, на видавничу продукцію в Україні поширюється Державний стандарт ДСТУ 3017-2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять». Терміни, регламентовані в цьому стандарті, обов'язкові для застосування в документації усіх видів, яка входить у сферу дії державної стандартизації України або використовує результати цієї діяльності. Вимоги цього стандарту є обов'язковими для підприємств, установ і організацій, що діють на території України, а також для громадян-суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності.

Виданням, відповідно цього документа, є твір або документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має відповідне видавниче оформлення, містить інформацію у друкованому або електронному вигляді, що призначена для оприлюднення і поширення [5]. *Видавничою продукцією* є сукупність видань, призначених до випуску або випущених видавцем (видавцями) [5]. Основними *видами видань за цільовим призначенням* є [2] є: офіційне видання, суспільно-політичне видання, наукове видання, науково-популярне видання, популярне видання, виробничо-практичне видання, навчальне видання, літературно-художнє видання, релігійне видання, довідкове видання, видання для дозвілля, рекламне видання. *Видами видань за способом виготовлення* є [2]: *друковані і електронні видання*.

Навчально-методичні видання відповідно до нових національних стандартів належать до *виробничо-практичних і довідкових видань*, оскільки містять систематизовані або короткі відомості наукового і прикладного характеру, викладені у зручній для вивчення і викладання формі, або розташовані в порядку, зручному для їх швидкого пошуку, а також відомості з технології, техніки та організації навчання інших сфер практичної діяльності для вдосконалення педагогічної майстерності й кваліфікації фахівців різного профілю [2].

Аналіз різноманітних навчальних, навчально-методичних, наукових, науково-популярних джерел, урахування національних стандартів України, дозволив узагальнити та систематизувати список основних видів навчально-методичних видань, застосовуваних закладами вищої освіти, у тому числі післядипломної: підручник, навчальний посібник, навчально-методичний посібник, курс лекцій / тексти лекцій, навчальний наочний посібник, дидактичний матеріал, навчальна програма, робоча навчальна програма, наочний посібник, хрестоматія, практикум, збірник задач і вправ, тестові завдання, збірники текстів диктантів і переказів, інструкції до лабораторних і практичних робіт, робочий зошит, практичний посібник, практичний порадишник, енциклопедія енциклопедичний словник / словник-довідник, мовний словник / лінгвістичний словник, довідник, каталог, путівник, методичний посібник, методичні рекомендації / методичні настанови, пам'ятка, атлас, карта / мапа, картографічне видання.

Наукові видання є засобом фіксації та поширення інформації, створеної творчою працею вчених. Наукове видання – це видання результатів теоретичних і (або) експериментальних досліджень. Окрім видань, що мають у своїй змістовій основі результати означених досліджень, до цього блоку також належать науково підготовлені до друку пам'ятки культури та історичні документи. Розрізняють також фахові наукові видання. В Україні *наукове фахове видання* – це періодичне або продовжуване видання (у тому числі – електронне), внесене до затвердженого Департаментом атестації кадрів МОН України (раніше це була компетенція ВАК України) «Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора філософії та доктора наук, який затверджено відповідними наказами Міністерства освіти і науки України [4]. До основних видів наукових видань належать такі: дисертація, монографія, автореферат дисертації, препринт, тези (доповідей / повідомлень), матеріали (конференції / з'їзду / симпозіуму), збірник наукових праць.

Оформлення кожного виду навчально-методичних та наукових видань потребує високого науково-методичного рівня, дотримання відповідної структури змістової складової у залежності від виду і призначення видання, наприклад, такі структурні складові – зміст, передмова (вступ), основний текст, питання та завдання для самоперевірки та контролю знань слухачів / студентів, обов'язкові та додаткові завдання / задачі, приклади, довідково-інформаційні відомості (для розв'язання задач, таблиці, схеми тощо), післямова, апарат для орієнтації у матеріалах видання (предметний, іменний покажчики), додатки тощо.

Обсяг навчально-методичних та наукових видань визначається в авторських чи обліково-видавничих аркушах. Обсягом авторського аркуша вважають 22 сторінки друкованого тексту, надрукованого через 1,5 інтервалу шрифтом Times New Roman, кегль 14, на стандартному аркуші формату А4, приблизно 1800 знаків на сторінку [3]. Оформлення навчально-методичних та наукових видань вимагає правильного оформлення *титульного аркушу* та його *зворотньої сторони*, на якій вказується основна інформація щодо автора, рецензентів друкованого засобу, рекомендацій до друку та його бібліографічного опису та анотації. Зворотна сторона титульного аркуша, повинна містити відомості, які логічно розташовувати в такій послідовності: УДК, авторський знак, підстава для видання матеріалів (рішення відомчої установи, номер протоколу, дата), автор(и) або укладач(и), рецензент(и), бібліографічний опис видання, при наявності вказується міжнародний стандарт номера книги ISBN, анотація, яка в навчально-методичних виданнях вказує на адресата (курс, факультет, спеціальність), міжнародний знак авторського права ©, прізвище та ініціали автора(ів), місце і рік видання.

У результаті аналізу й узагальнення чинних вимог до написання, оформлення і оприлюднення фахівцями навчально-методичних і наукових видань було підготовлено, надруковано та оприлюднено друге видання практичного посібника «Навчально-методичні та наукові видання : структура, обсяг, оформлення та підготовка до друку» [7]. Структура посібника містить: загальні положення; характеристику видів навчально-методичних та наукових видань; вимоги до структури різних видів навчально-методичних та наукових видань; вимоги до визначення обсягу навчально-методичних та наукових видань; загальні вимоги до оформлення навчально-методичних та наукових видань; вимоги до подання та оформлення рецензій; порядок подання навчально-методичних та наукових матеріалів на розгляд науково-методичної ради КЗ СОІППО.

Уніфікацію вимог до написання, оформлення і оприлюднення видань, які готуються науково-педагогічними і педагогічними працівниками Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (надалі КЗ СОІППО), вважаємо однією зі складових формування навичок академічного письма і академічної культури закладу загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В.И. Академическая культура как фундамент формирования современного специалиста // Вчені зап. Харк. гумант. ун-ту «Нар. укр. акад.». Харків, 2013. Т. 19. С. 21-39.

2. ДСТУ 3017-2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [Уведено на заміну ДСТУ 3017-95; чинний від

2016-07-01]. URL : <http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id doc=63349> (дата звернення: 15.07.2017).

3. ДСТУ 4489:2005. Видання книжкові та журнальні. Вимоги до форматів. [Чинний від 2006–10–10]. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 5 с.

4. Перелік наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук. URL : <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/563/perelik-naukovikh-fakhovikh-vidan/6797/> (дата звернення: 03.07.2017)

5. Про видавничу справу : Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/anot/318/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.07.2017).

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII із змінами та допов. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 23.07.2017).

7. Рассказова О.Л. Навчально-методичні та наукові видання : структура, обсяг, оформлення та підготовка до друку : практичний посібник (доп. та переробл.). Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2017. 56 с.

Пономаренко Наталія

ПЛАГІАТ В ОСВІТНІХ ВИДАННЯХ: МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ МАЙБУТНІМИ РЕДАКТОРАМИ

Ринок освітніх видань зростає. Однак є очевидним брак якісних наукових публікацій, які складають зміст цих видань. Деякі автори, на жаль, вважають нормою такий примітивний і формальний підхід до апробації результатів власних наукових досліджень: узяти якусь частину тексту іншого освітнього видання – додати до свого видання – видати це за авторський текст. Цей підхід приводить до того, що на освітні видання не повною мірою поширюються закони діалектики, зокрема кількісні зміни не переходять у якісні, та й за формального підходу цього статися просто не може. Слід з усією неупередженістю визнати, що не в усіх редакційних колегіях належним чином організовано систему внутрішнього рецензування освітніх видань, які приймаються від авторів. Безперечно, сформувавши чергове освітнє видання та вчасно подати його до видавництва – завдання важливе й відповідальне, але не менш принциповим питанням залишається й забезпечення відповідної якості його змісту, адже в іншому разі видання навряд чи може вважатися конкурентоздатним серед інших або визнаватися популярним і авторитетним.

На сьогодні в Україні на рівні центральних органів виконавчої влади у сфері освіти і науки не створено єдиної системи і бази для перевірки текстів на наявність у них запозичень без посилання на джерело, а так само – використання синонімії. Причиною цього є брак бюджетного фінансування

освітнянської та наукової галузей, коли державні навчальні заклади та наукові установи одержують кошти за остаточним принципом, а тому фінансування в такому обсязі не дозволяє поповнити наявну матеріальну базу якісним програмним забезпеченням для здійснення порівняльного аналізу електронних текстів. На адреси вишів, наукових установ та інших засновників наукових видань нерідко надходять комерційні пропозиції щодо встановлення комп'ютерних систем на кшталт системи «Антиплагіат» або стосовно співпраці у сфері перевірки дисертаційних робіт у галузі тих чи інших наук на плагіат, але враховуючи обсяги фінансування, не всі установи можуть дозволити собі такі витрати. Виявлення на певному етапі плагіату в текстах освітніх видань, як прийнято вважати, є проблемою авторів, рецензентів, а не редакційної колегії. Разом з тим, надалі такі випадки не можуть позитивно позначитися на авторитеті навчально-наукового видання.

Різновидом плагіату є компіляція. Компіляція (від лат. *Compilatio* – крадіжка, пограбування або також від лат. *compiro* – грабую) у науці, літературі («компіляція джерел») – процес написання твору, наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел; компілювання; твір, написаний таким способом. Компіляційний твір зазвичай не містить висновків і самостійних суджень автора-упорядника, хоча вони можуть бути викладені у вступних статтях, передмовах, висновках, коментарях, примітках. У таких випадках нова інформація зазвичай виникає в результаті міркувань, тобто автор може й не мати прямого досвіду спілкування з об'єктом, про який він говорить. Компіляція відрізняється від плагіату тим, що вона вже априорі задекларована не як новий оригінальний твір. Тобто мова йде про твори (огляди, нариси, монографії), які потребують залучення великої кількості джерел як оригінального, так і компіляційного характеру (наприклад, в енциклопедичних статтях, біографічній літературі, працях з генеалогії тощо).

Компіляційний характер мають науково-популярні твори, деякі види коментарів, словників та ін., що не зменшує їхнього значення і важливості. Найтипівішими прикладами компіляції можуть бути: енциклопедія, в якій статті написані на основі матеріалів різних авторів; збірники віршів, пісень, літературних творів, статей тощо, підібраних за певним принципом; підручники і посібники, що використовують для роз'яснення тем дослідження учених; дипломні та курсові роботи, для розкриття тем яких потрібне тезове цитування авторитетних авторів; біографічна література, що потребує підтвердження згаданих у ній фактів різними джерелами; переробка і обробка відомих творів [1].

Зважаючи на це, ми повинні усвідомлювати, що в будь-якій навчальній літературі незмінно цитуються тези з наукових досліджень і відкриттів, а сам

підручник чи посібник загалом із його унікальним поданням матеріалу, структурою, оригінальними завданнями і тестами вже є оригінальним твором. Видаючи новий підручник, інший автор може цитувати ті ж дослідження, але вони повинні бути подані по-іншому, обов'язковим є творчий внесок автора-укладача. Інші типи навчальної літератури також мають компіляційний характер, крім того вони спираються на навчальну програму. Проте саме в підручниках та посібниках якнайкраще втілюється авторський підхід до викладу певної навчальної дисципліни [3].

Однак редактори освітніх видань повинні чітко розрізняти компіляцію як плагіат і компіляцію як необхідний метод роботи для створення тих чи інших творів у певних видах літератури. Якщо автор пише свій твір винятково шляхом компіляції даних без зазначення джерел чи лише з частковим зазначенням і видає це за свої думки, це пряме порушення авторських прав і може вважатися плагіатом. Але існують жанри, які потребують суто компіляційного характеру. Під час написання таких творів найважливіше – дозування інформації, вибір найголовнішого. Компіляція може бути виправданою цільовим призначенням твору, особливо у тих випадках, якщо він не спрямований на глибоке дослідження певної теми чи проблеми.

Ми вже згадували про енциклопедії як типовий приклад компіляції, яка дає лише найголовнішу інформацію, бо цільове призначення енциклопедії – це наведення довідки, яка необхідна для ознайомлення з певною тематикою чи уточнення певних фактів. Жанром, в основі якого лежить компіляція певних витягів із джерел, є огляд. Сучасний огляд відповідає на чітко сформульоване актуальне питання, відображає наукові напрями, пошуки в певний період часу із застосуванням певних методів досліджень. Огляди містять узагальнені результати досліджень і подають їх читачеві в доступній формі, пропонуючи вирішення проблеми або принаймні висвітлюючи її авторську інтерпретацію [6].

Характер компіляції мають також збірники творів, хрестоматії, антології. Оригінальність збірників полягає в тому, що вони є результатом творчої праці з добору, координації чи упорядкування матеріалів, що входять до них. Авторські збірки зазвичай підсумовують багаторічну роботу певного критика, публіциста, ученого або низки авторів з певної тематики чи за певний період часу. Такі збірки важливі і для авторів (здебільшого), і для читачів, для яких стають доступними публікації, «розкидані» по різних виданнях (зокрема, рідкісних, давніх років випуску). Вони містять все те, що було надруковане за тривалий період часу на тему, зазначену в їхніх заголовках, і що давало змогу упродовж багатьох років стежити за роботами в одній галузі як фахівцям, так і широкому колу читачів, що цікавляться цією

темою. Щодо хрестоматій та антологій, то їхня мета зазвичай визначається навчальним і науково-популярним спрямуванням, тому вони не мають надто великого літературного значення. Зацікавлення ними зумовлене потребою ознайомлення широких читацьких мас із певними підсумками літератури за першоджерелами через неможливість повністю охопити її колосальний обсяг. Але і вченим такі роботи можуть стати у пригоді, адже вони інформують про наявність того чи іншого твору або джерела з певної тематики чи вказують автора, який також досліджував цю тематику, тобто виконують допоміжну роль у наукових дослідженнях.

На наше переконання, редакційні колеги навчально-наукових видань повинні постійно виконувати роботу із забезпечення чистоти публікації результатів наукових досліджень і виховання сумлінності серед авторів. Немає нічого аморального чи протиправного в тому, щоби відмовити авторові (незважаючи на наявність у нього наукового ступеня чи вченого звання) в публікації його праці у випадку виявлення в ній плагіату. Формалізм і безвідповідальність може бути «вилікувано» лише в такий спосіб. Щодо методів виявлення у наукових працях елементів плагіату, як показує власний досвід, не є обов'язковим мати спеціально придбану комп'ютерну систему – будь-які онлайн системи «Антиплагіат» є безкоштовними та цілком дозволяють одержати бажаний результат. Для цього можна запропонувати доручити членам редакційних колегій і працівникам підрозділів, які здійснюють роботу з коригування та редагування видань, ще на етапі першої вчитки тексту дотримуватися такого алгоритму дій:

1) під час вчитки тексту звертати особливу увагу на дотримання єдиного стилю, власного оригінального «голосу» автора, та у разі виявлення невластивих йому «ноток» зазначити відповідні фрагменти (не автентичні елементи тексту);

2) користуючись електронною пошуковою системою, обрати будь-який зручний для використання варіант безкоштовної онлайн перевірки на плагіат (більшість серед таких систем мають приблизно однакову назву типу «Антиплагіат онлайн»);

3) перевірити текст онлайн, використовуючи інтерфейс відповідної системи онлайн перевірки та в разі виявлення елементів плагіату зберегти результат;

4) оформити результат перевірки у вигляді порівняльної таблиці та скласти про це відповідний службовий документ-повідомлення (службову записку), адресований редакційній колегії видання, та в додатки до нього долучити складену порівняльну таблицю.

Таким чином, редактор навчально-науково видавництва знімає із себе відповідальність за не сумлінно написаний текст та уникає необхідності усувати замість автора виявлені недоліки та грубі порушення вимог до підготовки та оформлення того чи іншого виду наукових праць. Це дозволить досягти економії часу в роботі з текстами наукових публікацій і вчасно прийняти рішення про відхилення тих праць, де виявлено плагіат, а також запобігти використанню несумлінними авторами навчально-наукового видання для симулювання власної бурхливої діяльності, що в результаті призводить лише до профанації науково-дослідницької роботи. Означена сфера діяльності майбутнього редактора є надважливою і потребує подальшого вивчення та впровадження в навчальні програми студентів за спеціальністю 061 Журналістика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авторам-составителям: компиляция и сборник [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.copyright.ru/ru/documents/practika/avtoramizdatelyam/author_compilatio/ (дата звернення: 17.04.2015). – Назва з екрана.
2. Валгина Н. С. Теория текста / Нина Валгина. – М. : Логос, 2003. – 173 с.
3. Редакторская подготовка изданий : учеб. / [С. Г. Антонова, В. И. Васильев, И. А. Жарков и др.] ; под общ. ред. С. Г. Антоновой. – М. : Издательство МГУП, 2002. – 468 с.
4. Типология изданий. – М. : Книжная палата, 1990. – 232 с.
5. Цивільний кодекс України (Книга 4 «Право інтелектуальної власності»). Документ 435-15, поточна редакція від 16.10.2011 [Електронний ресурс] / Веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15> (дата звернення: 17.04.2015). – Назва з екрана.
6. Швецова-Водка Г. М. Типология книги : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів культури і мистецтв / Галина Швецова-Водка ; Рівнен. держ. ін-т культури. – К. : Кн. палата України, 1999. – 79 с.

Будяньський Дмитро

РИТОРИЧНА ОСОБИСТІТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Кардинальні зміни, які наразі відбуваються у вітчизняній освіті, спрямовані передусім на формування творчої, гармонійної, компетентної особистості, здатної до постійного вдосконалення власних професійних та індивідуальних якостей. Ключова роль у реалізації цієї актуальної науково-практичної задачі належить сучасному педагогу (вчителю, вихователю, викладачу вищого навчального закладу), який створює умови для самореалізації своїх вихованців (учнів, студентів), сприяє формуванню інтегративних, соціокультурних, інтелектуальних, моральних та інших якостей. У зв'язку з цим, до працівників освіти різних ланок, зокрема викладачів вищих закладів освіти, висуваються нові, більш високі вимоги.

На наш погляд, однією із найважливіших складових професіограми сучасного викладача є **риторична культура**. Педагог, який володіє розвиненою риторичною культурою, у процесі педагогічного спілкування не лише транслює власне бачення об'єктів, явищ, проблем, що вивчаються, а й стимулює студентів до активної, творчо-діалогічної взаємодії, яка спрямована на спільне досягнення істини і особистісно-професійне зростання.

Риторична культура є дієвим інструментом вираження індивідуальності педагога, його особистісних якостей. У найвищій мірі ця інтегративна якість виражається у категорії **риторична особистість**.

У науковій літературі існує ряд підходів до розуміння змісту поняття «риторична особистість». Засновниця сучасної школи українського красномовства Г. Сагач аргументовано стверджує, що дієвим чинником гуманізації суспільства є підвищення відповідальності педагога-оратора за власний мовленнєвий вчинок, що забезпечується, перш за все, шляхом розвитку його риторичної культури. Риторична культура, тобто володіння живим, переконуючим словом [8], ґрунтується на глибокому знанні предмета мовлення, на етичних, гуманістично-діалогічних засадах. В якості синонімів до досліджуваної категорії Г. Сагач використовує терміни «риторична особистість», «культура риторичної особистості», «ораторська культура».

Процес формування культури риторичної особистості вчителя складається з трьох етапів:

- 1) моделювання системи навчання студента;
- 2) створення й реалізація навчальної програми з риторики;
- 3) розробка й впровадження навчальних й позааудиторних форм навчання студентів в умовах педагогічної та гуманітарної освіти [7, с. 190].

Дослідниця також аргументовано доводить, що перспективним шляхом ліквідації дефіциту риторичної культури вчителя як органічної складової фахової підготовки є система перепідготовки вчителів-предметників, класних керівників, вихователів групи продовженого дня, вихователів шкіл інтернатів та ін. [7, с. 189]. У працях Г. Сагач докладно розроблені етапи, методи, умови формування елементів риторичної культури учнів та студентів (логічної, лінгвістичної, психолого-педагогічної культури, техніки мовлення) [7;8].

Українська дослідниця проблем сучасної риторичної освіти Н. Голуб у своїх працях застосовує терміни «мовно-риторична особистість учителя» та «мовно-риторична особистість елітарного типу» [3]. Відповідно до розробленого Н. Голуб риторичного ідеалу сучасний учитель повинен бути [3]:

– особистістю, яка володіє комплексом відповідних якостей (креативність, щирість, людяність, гідність, справедливість, чарівність тощо)

та здібностей (спостережливість, мовне чуття, сенситивність, почуттям гумору, комунікативність, відповідальність тощо);

- професіоналом (загальні, професійно-педагогічні компетентності);
- громадянином (національно свідомим, дієвим патріотом із соціальною позицією та демократичним стилем роботи);
- оратором (володіти індивідуальним ораторським стилем, оригінальним мовомисленням, власною мовотворчою манерою, технікою мовлення, кінесикою, мімікою, артистизмом).

Риторична особистість педагога, за визначенням В. Герман, – це «...особистість, яка, володіючи ефективним мисленням, якісним мовленням, демонструє високий культурно-комунікативний рівень, успішно реалізує закони риторики в будь-яких ситуаціях спілкування» [2, с. 61].

Питання риторичної особистості розглянуті у працях російських дослідників В. Аннушкіна, Л. Колесникової, А. Михальської, А. Мурашова, О. Семенов, О. Юніної та ін.

Л. Колесникова на основі узагальнення думок Г. Сагач, О. Зарецької, М. Хлебнікової та ін., положень про «ідеал оратора», «образ оратора», «ораторський імідж», «мовленнєву особистість» розробила концепт «риторичної особистості» як вищий рівень мовленнєвої творчості [5]. За визначенням Л. Колесникової, риторична особистість – це риторично-освічена мовленнєва особистість, яка володіє риторичною культурою та міжкультурною компетентністю, знаннями з риторики, уміннями ефективно впливати і ефективно взаємодіяти з аудиторією власним словом, характером та образом [5]. Як бачимо, риторична культура в даному випадку трактується як складова риторичної особистості.

Риторична особистість як комплексна категорія, на думку дослідниці, складається з таких якостей:

- етичні (морально-етичний рівень): менталітет, особистісна, національна та професійна культура оратора, чарівність, харизма, інтелігентність, аристократизм;
- інтелектуальні (інтелектуально-мовленнєвий рівень): способи риторичного впливу, риторична культура, риторика монологу та діалогу, риторична та міжкультурна компетентність, риторичні знання, вміння і навички, досвід публічних виступів, уміння вести діалог з аудиторією, створювати сприятливу творчу атмосферу спілкування тощо);
- естетичні (образно-естетичний рівень): зміст і форма мовлення, образ ратора, особливості його сприйняття аудиторією) [5, с. 107-108].

Отже, основні підходи до розуміння сутності поняття «риторична особистість» узагальнені нами в табл.1.

Поняття «риторична особистість» у наукових дослідженнях

№	Дослідник	Риторична особистість
1.	Г. Сагач	це людина, яка володіє комунікативною компетентністю, готовністю отримувати необхідну інформацію, переконувати в правоті своїх думок, впливати на прийняття рішень, відстоювати позиції на основі толерантного ставлення до цінностей та інтересів інших людей;
2.	Н. Голуб	це більш високий рівень реалізації мовленнєвої (комунікативної) особистості ; впливова особистість, яка демонструє високий культурно-комунікативний рівень соціалізації;
3.	С. Коваленко	риторична особистість має лінгвістичні знання й володіє практичними вміннями та навичками комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в різних формах, сферах і жанрах мовлення
4.	Л. Колеснікова	це особистість, що ефективно впливає та взаємодіє з аудиторією; оцінюється за етичними, інтелектуальними й естетичними критеріями, вільно володіє риторичними прийомами спілкування
5.	О. Марченко	риторичний тип особистості, який через слово реалізує одну з найважливіших людських потреб – потребу в інших людях
6.	М. Хлебнікова	це особистість, яка результативно реалізує себе в реальних комунікативних актах, успішно вибирає та здійснює стратегії, мовленнєво-поведінкові тактики й засоби досягнення прагматичного ефекту

Прикладом риторичної особистості можемо аргументовано вважати видатних вітчизняних педагогів-ораторів, зокрема таких, як **Григорій Сковорода** (образність, метафоричність, афористичність вираження думки, використання методу евристичного (сократівського) діалогу, риторичні фігури), **Олександр Духнович** (зрозумілість, доступність вираження думки), **Костянтин Ушинський** (у статтях «Про користь педагогічної літератури», «Рідне слово» відстоюється думка щодо необхідності навчання і виховання рідною мовою; використання риторичних фігур, необхідність володіння голосом), **Володимир Антонович** – професор історії Київського університету ім. св. Володимира (доступність, змістовність, структурованість лекційного матеріалу, ясність викладу), майстри академічного красномовства **Олександр Потебня, Михайло Драгоманов, Михайло Максимович, Іван Огієнко та інші**, педагоги-новатори ХХ століття **Василь Сухомлинський** та **Антон Макаренко**, знакові постаті сучасного освітнього простору **Галина Сагач, Любов Мацько, Іван Зязюн** та ін. [9]. Дослідження ораторського аспекту їх професійно-педагогічної діяльності є важливим та актуальним напрямком науково-методичних пошуків з метою формування сучасної риторичної особистості.

Таким чином, риторична особистість сучасного викладача – це якісно новий, більш високий рівень професійної діяльності, що відповідає не тільки національним, а й міжнародним вимогам до якості викладання у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будянський В. І. Риторика – мистецтво красномовства. Навчальний посібник / В. І. Будянський, Д. В. Будянський. – Суми : ПВКП «Корпункт», 2012. – 189 с.
2. Герман В. В. Промова в системі формування риторичної культури майбутнього філолога (з досвіду практичної роботи) / В. В. Герман // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. - № 1. – С. 60-66.
3. Голуб Н.Б. Теоретико-методичні засади навчання риторики у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)» / Н.Б. Голуб. – К., 2009. – 38 с.
4. Коваленко С. М. Сучасна риторика : навч.-практ. посіб. / Сергій Коваленко. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 184 с.
5. Колесникова Л. Н. Русская риторическая личность преподавателя вуза и ее роль в академическом межкультурном общении : дис. ... доктора филолог. наук : 10.02.01 / Колесникова Людмила Николаевна. – М., 2017. – 389 с.
6. Мацько Л. І. Риторика : Навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
7. Сагач Г. М. Риторика : Навч. посіб. для середн. і вищих навч. закладів / Г. М. Сагач. – К.: Ін Юре, 2000. – 565 с.
8. Сагач Г. М. Риторика як наука в системі професійної підготовки вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г. М. Сагач. — К., 1993. — 44 с.
9. Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика : монографія / О. Семенов. – Глухів : ГДПУ імені О. Довженка, 2008. – 298 с.

Хоменко Лідія

AVOIDING ACCIDENTAL PLAGIARISM BY DEVELOPING GOOD ACADEMIC WRITING SKILLS

Representatives of the scientific community probably think they are living in a great time, because scientific activity has never before yielded such rich results. However, on the other hand, it is also the most ill-fated time, since in the general flow of scientific publications the proportion of works containing in one form or another plagiarism reached a record high level. Academic plagiarism works on the principle of positive feedback - the seemingly innocuous initial act, e.g. misappropriation of an unimportant scientific result, generates an avalanche of similar theft, causes the growth of toxic communities of plagiarists devouring budgetary funds and begins to influence national policy and public opinion. Academic plagiarism is like a mudflow. It can be stopped only at the moment of

origin by throwing aside a single rolling stone. When thousands of tons of stones and dirt rustle down the slope with a crash, nothing can be done anymore - the mudflow will sweep away everything that will be in its way, and the society will eventually be left alone in ruins. Ultimately, plagiarists themselves will be swept away by this stream, but this is no help. Plagiarism is a breach of academic integrity. It is a principle of intellectual honesty that all members of the academic community should acknowledge their debt to the originators of the ideas, words, and data which form the basis for their own work. Plagiarism is condemned all over the world, as it is sure to be dangerous for the science image, world economy and life in general.

The purpose of this article is to give a summary of accidental plagiarism and suggest some techniques of avoiding it. However, to fight this problem and to ensure that you are communicating your work ethically, you need to know what it is, what forms of plagiarism exist, and have systems for preventing them from creeping into your work.

Plagiarism is the practice of using or copying someone else's idea or work and pretending that you thought of it or created it. [1]

There are some types of plagiarism and they all are serious violations of academic honesty:

1. *Direct Plagiarism.* This is the word-for-word transcription of a section of someone else's work, without attribution and without quotation marks. This includes copying materials, ideas or concepts from a book, article, report or other written document, presentation, composition, artwork, design, drawing, circuitry, computer program or software, website, internet, other electronic resource, or another person's assignment, without appropriate acknowledgement.

2. *Collusion.* This can involve unauthorized collaboration between students, failure to attribute assistance received, or failure to follow precisely regulations on group work projects. It is your responsibility to ensure that you are entirely clear about the extent of collaboration permitted, and which parts of the work must be your own.

3. *Inappropriate paraphrasing skills, resulting in copying the written expression of someone else without acknowledgement.* This also applies in oral presentations where someone paraphrases another's ideas or words without credit.

4. *Self-plagiarizing.* It occurs when a student submits his or her own previous work, or mixes parts of previous works, without permission from all professors involved. For example, it would be unacceptable to incorporate part of a term paper you wrote in high school into a paper assigned in a college course.

5. *Accidental Plagiarism.* This one occurs when a person neglects to cite the sources, or misquotes the sources, or unintentionally paraphrases a source by

using similar words, groups of words, and/or sentence structure without attribution. Lack of intent does not absolve the student or a researcher of responsibility for plagiarism. Cases of accidental plagiarism are taken as seriously as any other plagiarism and are subject to the same range of consequences as other types of plagiarism.

Accidental plagiarism happens when you use a source of information incorrectly without knowing that you did anything wrong. Maybe you quoted incorrectly or “borrowed” another’s idea or forgot to cite your source. There are two common factors that cause accidental plagiarism: ignorance and forgetfulness. Either the student or researcher doesn't know the complete scope of what constitutes plagiarism,[2] or forgets to cite a source or include quotation marks etc.[3] The key to avoiding unintentional plagiarism is having good study practices: read your feedback carefully – if your referencing has been criticised find out what you are doing wrong and put it right before your next submission. Develop good note-making practices – always keep track of the full details of where you found information as you go along. Have a system for clearly identifying your own thoughts, the ideas of the authors, and direct word-for-word quotations. And use every opportunity to practice writing ideas in your own words – it is almost impossible to paraphrase successfully if you do it line by line, so read a longer section, think about it, and write your own explanation. Find out when you need to use a citation – acknowledge every idea you get from your research – which includes paraphrases, diagrams, pictures, and not just direct quotations. Understand how to use references to support your discussion, not replace it.

Techniques to avoid “accidental” plagiarism:

1) Learn how to properly integrate quotes and references into your own writing.

2) Citation. There are certain citation styles that have been developed and agreed-upon within the academic world, and any good scholar or student uses them to give credit where it’s due and list sources. Do choose one citation style, whether it is APA, MLA, or some other style, as specified by your professor, and stick with it throughout your paper.

3) Learn how to paraphrase and summarize properly, then remember to attribute each paraphrase or summary to its original source. Paraphrasing is a valuable skill because:

- it is better than quoting information from an undistinguished passage.
- it helps you control the temptation to quote too much.
- the mental process required for successful paraphrasing helps you to grasp the full meaning of the original. [4]

4) Take good notes when conducting research. Use symbols or different colors of highlighter to distinguish your words and ideas from those belonging to

other writers. This way, when it comes time to write a paper, you won't need to go searching for where you got your information, and you'll know exactly which source said what. Also make sure you use quotation marks for items that you cut and paste into your notes.

5) Use electronic sources carefully. It is best to print out or copy the entire document into a separate file instead of copying small sections directly into the draft you are writing.

6) Make a deep meticulous working bibliography of all the books, journals, electronic full-text documents, and web sites you use. Remember to note name of author, date of publication, page numbers, publisher, and library call number or URL.

7) Proofread and editing. Proofread your paper carefully for research mistakes. Make sure all the sources cited, quoted, or discussed in your paper appear in your bibliography or references. Make sure each bibliographic note is as complete as possible. Make sure everything that appears in quotation marks is identical to the way it was printed in the source. Make sure you have not forgotten to enclose any direct language taken from a source in quotation marks, even if it is just a few words. One of the most important steps of the writing process is the editing stage. Editing is not just a stage specifically for grammar and punctuation; it can be used to catch your citation mistakes as well. This is a process that can be done in a day, or even a matter of hours after you have finished a paper. When you are giving yourself the time to complete it, and make it a paper that you will be confident about turning in, also take the time to edit it.

8) Utilize your resources. You probably hear this a lot, but it is definitely something to consider. Sit down and put your paper through a website that checks for plagiarism, which is often free. Uploading your paper is as simple as copying and pasting it. It takes a couple of minutes to sort through millions of other pieces of work for you, highlighting sentences in red that have the same wording as other places or works. This provides you an opportunity to fix any accidental plagiarism that you may have in your work, potentially saving your grade or career. [5]

Conclusion

It turns out that the only way, which can guarantee your paper is free from plagiarism is to learn proper writing skills and apply the principles of good academic practice. As soon as you have got familiar with the rules of source use and citation, you are going to be honest and boast a good reputation in academic circles. What is more, you will get the additional benefits of improving the clearness as well as quality of your writing. It is important to appreciate that mastery of the techniques of academic writing is not just a practical skill, but one that lends both credibility and authority to your work, and demonstrates your commitment to the principle of intellectual honesty in scholarship. Avoiding accidental plagiarism is

not simply a matter of making sure your references are all correct, or changing most words so the examiner will not notice your paraphrase; it is about deploying your academic skills to make your work as good as it can be.

REFERENCES

1. Collins English Dictionary [12th edition]". *Collins.co.uk*. Harper Collins Publishers Ltd. Retrieved 6 December 2014.
2. Plagiarism Avoided: Taking Responsibility for Your Work." U.B.C. Faculty of Arts, 1999. Page 2.
3. Plagiarism Avoided: Taking Responsibility for Your Work." U.B.C. Faculty of Arts, 1999. Page 3.
4. <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/619/1/>
5. <https://wuprssa.wordpress.com>

Латіна Ганна

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПІДҐРУНТЯ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ НАСТАВНИКА

На сьогодні проблема збереження психологічного та фізичного здоров'я педагогічних працівників є не тільки індивідуально-особистісною або медико-біологічною, а й загальнодержавною, оскільки пов'язана з якістю освіти підростаючого покоління [1, с.25]. На жаль, у цілому спостерігається тенденція до зменшення кількості педагогічних працівників. Так в Україні їх чисельність зменшилась з 527 тисяч осіб у 1990 році до 444 тисяч осіб у 2016 році [9, с. 44]. Причинами такого явища є широкий спектр факторів від соціально-економічних трансформацій суспільства до гігієнічних, пов'язаних зі специфічними, часто складними, умовами праці.

Специфічні умови праці сучасних педагогів пов'язані з організаційними особливостями режиму дня (відсутність нормованого робочого часу), порушення співвідношення допоміжних (підготовка до уроків, перевірка зошитів, бесіди з батьками, підготовка наочностей, робота з документацією, педагогічні наради, участь у соціальних заходах навчального закладу, відвідування та підготовка до педагогічних нарад) та основних (уроки) елементів трудового процесу, напруженість трудового процесу (3.1 - 3.2 класи), гіподинамія, психоемоційне напруження та ризик розвитку професійного вигорання [5, с.273; 6, с.163]. Таким чином, умови сучасної педагогічної діяльності вимагають підвищеного контролю щодо психологічного благополуччя педагогічних працівників, зокрема не тільки його оцінки, а й розробки заходів щодо оптимізації загального психоемоційного стану.

Фахівцями різних галузей науки професійна захворюваність розглядається як складна гігієнічна та соціально-економічна проблема і у

своїй більшості, стосується професій, у трудовому процесі яких діють шкідливі та небезпечні фактори [6, с.3]. Однак, є безліч професій з високим класом напруженості праці, професійні захворювання у яких не реєструються, хоч на сьогодні відома негативна тенденція у показниках здоров'я працездатного населення, яку можна пояснити наявністю виробничо-зумовлених захворювань. Зокрема, дані офіційної статистики засвідчують зростання у 2015 році порівняно з 2011 роком в осіб працездатного віку показників поширеності хвороб на 1,3% та захворюваності на 0,7% поряд із зростанням більшості класів хвороб [12, с.77]. Однак, даних щодо контролю за виробничо - зумовленими захворюваннями недостатньо при відомій можливості їх виникнення в умовах трудового процесу з класом напруженості 3.2 і вище відповідно до «Гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості на напруженості трудового процесу» (наказ № 248 від 8.04.2014).

На сьогодні особливо досліджуються проблеми стресів на робочому місці. Стрес визначають як «негативно забарвлену емоційну реакцію на трудовий процес, що виникає внаслідок психічних перенавантажень працівників, у тому числі через надмірні вимоги до роботи, авторитарного керівництва, конфліктів на робочому місці, насильства і мобінгу». Наслідком професійних стресів у педагогічній діяльності є професійне вигорання, яке в Україні як діагноз не реєструється. Однак у «Міжнародній класифікації хвороб – 10» вищезазначений феномен був відокремлений як діагностичний таксон – Z 73 (проблеми, пов'язані з труднощами в керуванні власним життям) і шифрується Z 73.0 – вигорання (burnout) [11, с.3]. Наказом МОЗ України від 23.02.2016 року №21 затверджено Адаптовану клінічну настанову засновану на доказах, та уніфікований клінічний протокол медичної допомоги діагностичного критерії F43 МКХ-10 «Реакція на важкий стрес та порушення адаптації» [3, с. 396].

Психоемоційний стан – це цілісна характеристика психічної діяльності за окремий проміжок часу, що показує перебіг психічних процесів залежно від відображення предметів та явищ діяльності, попередніх станів психічних особливостей особистості [10, с. 324]. Дослідження особливостей психоемоційного стану у педагогічних працівників на сьогодні є не достатнім і у своїй більшості зосереджено на вивченні стану професійного вигорання. На жаль, ці дослідження часто носять теоретичний аналіз проблеми у педагогів (Белей О. П., 2011; Горностаї О. Б., 2013; Бутиріна М., Новолаєв А., 2016) і експериментальний – у студентів на етапі професійного становлення (Гриньова М., Беляєва Н., 2009; Лемко Г., Косюч М., 2013; Хімчук Л. І., 2015). Також проблема професійного вигорання у вчителів на сьогодні широко

представлена у закордонних дослідженнях Польщі (E. Urbanovská, 2011) Бразилії (Edilene Cunha Sinott, Mariângela da Rosa Afonso, José Antonio Bicca Ribeiro, Gelcemar Oliveira Farias, 2014), Швеції (Inger Arvidsson, Carita Håkansson, Björn Karlson, Jonas Björk, and Roger Persson, 2016), Білорусі (Скугаревська М. М. 2003) та Росії (Майстренко В. І., 2015).

За результатами дослідження особливостей професійного вигорання у педагогів І. О. Калиниченко, Г. О. Латіної встановлено повна або часткова сформованість його симптомокомплексів. Найбільш сформованим є симптомокомплекс резистентності, який проявляється неадекватним емоційним реагуванням ($27,1 \pm 5,4\%$) та редукцією професійних обов'язків ($27,1 \pm 4,2\%$). У формуванні симптомокомплексу напруження провідними є симптоми переживання психотравмуючих обставин ($28,1 \pm 3,4\%$) та тривоги і депресії ($23 \pm 2,3\%$). Симптом психосоматичних і психовегетативних порушень ($40,1 \pm 3,2\%$) є визначальним у формуванні симптомокомплексу виснаження педагогів і залишається головним у всіх вікових групах, що свідчить про психосоматичне спустошення організму вчителів. Також, доведено вплив напруженості праці на вчителів з високим рівнем професійної освіти, відповідальності та обов'язків на розвиток професійного вигорання, а саме: високий рівень професійного вигорання притаманний педагогам вищої категорії ($50 \pm 9,1\%$), середній – першій категорії ($42,9 \pm 9\%$), низький – другій ($33,3 \pm 5,5\%$ опитаних) [5, с. 274].

Дослідження взаємозв'язку рівня самооцінки та синдрому професійного вигорання, що проведено науковцями Нігерії Arogundade Odunayo Tunde, Opabanjo Oladipo, дозволило встановити їх взаємозв'язок ($t=9,096$, $p \leq 0,05$). Гіпотеза, що стверджує, більш високе сприйняття синдрому вигорання у вчителів з низькою самооцінкою [13, с. 10].

Аналіз психоемоційного стану педагогів за показниками реактивної та особистісної тривожності А. В. Новикової, Н. А. Панової, Н. Н. Пичугіної доводить взаємозв'язок особистісної тривожності з віком, що проявляється у її високих показниках у педагогів 50-59 років та високих показниках реактивної тривожності не залежно від віку [8, с. 1651].

Таким чином, наявність змін психоемоційного стану у педагогічних працівників під впливом трудового процесу підтверджується дослідженнями гігієністів, психологів, педагогів і вимагає наукових досліджень щодо пошуку оптимальних шляхів корекції змін психоемоційного стану в умовах навчального процесу з глобальною метою знизити чинники ризику професійного здоров'я у педагогів. Дані дослідження актуалізовані «Загальнодержавною соціальною програмою поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014 – 2018 рр.» (№178-VII

від 4.04.2013 р.), що визначає необхідність розв'язання проблем щодо професійних захворювань, їх чинників розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей О. П. «Професійне вигорання» в діяльності вчителів як результат їх неадекватного відношення до свого здоров'я / О. П. Белей // Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – 2011. – Вип.4. – С. 25 – 30.
2. Большая энциклопедия психологических тестов / сост. А. Карелин. – М.: Эксмо, 2006. – 426 с.
3. Горноста́й О. Б. Розвиток професійних захворювань в Україні / О. Б. Горноста́й // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.16. – С. 396 – 401.
4. Заїкіна Г. Л. Використання методів психокорекції в умовах навчально-виховного комплексу: методичні рекомендації / Г. Л. Заїкіна, Т. В. Кулагіна. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 104 с.
5. Латіна Г. О. Вплив умов праці на формування професійного вигорання вчителів / Г. О. Латіна, І. О. Калиниченко // Пріоритетні проблеми гігієни праці, професійної та виробничо-зумовленої захворюваності в Україні: матер. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя кафедри гігієни праці і професійних хвороб НМУ імені О. О. Богомольця та 120-річчя від дня народження професора В. Я. Підгаєцького. – Черкаси: Чайченко, 2008. – С.273 – 281.
6. Латіна Г. О. Гігієнічна характеристика професійної діяльності вчителів загальноосвітнього навчального закладу / Г. О. Латіна, І. О. Калиниченко // Моніторинг здоров'я школярів: міжсекторальна взаємодія лікарів, педагогів, психологів: наук.-практ. конф. з міжнар. участю., 21-22 жовтня 2009 р.: тези доп. – Харків: ДУ «ІОЗП АМНУ», 2009 р. – С.161 – 166.
7. Нагорна А. М. Стан професійної захворюваності в період законодавчих змін в Україні / Нагорна А. М., Соколова М. П., Вітте П. М. та інше // Український журнал медицини праці – 2016 – № 1 (46). – С. 3 – 17.
8. Новикова А. В. Оценка самочувствия и психоэмоционального состояния учителей общеобразовательных учреждений / А. В. Новикова, Н. А. Панова, Н. Н. Пичугіна // Бюллетень медицинских Интернет-конференций – 2016. – Vol. 5. – Issue 12 – pp. 1651 – 1652.
9. Освіта в Україні (дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна): Інформаційно-статистичні матеріали за результатами роботи 2015/2016 н.р., К: Інститут освітньої аналітики, 2016. – 74 с.
10. Прохоров А. О. Психология состояний / А. О. Прохоров – М.: Просвещение, 2007. – 465 с.
11. Сивиш С. В. Синдром «Професійне вигорання» у вчителів: зміст, структура, особливості / С. В. Сиваш // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2014. – Вип. 38. – С. 293 – 301.
12. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. Шафрановського В.В.; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – К., 2016. – 452 с.
13. Arogundade Odunayo Tunde Influence of Personality and Self-Esteem on Teachers' Proness to Burnout Syndrome in Lagos Metropolis / Arogundade Odunayo Tunde, Onabanjo Oladipo C // American Journal of Applied Psychology. – 2013. – №1 (1) –pp 7 – 1

РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ОСНОВ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Мамчур Лідія

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА»

Реформування освіти в Україні, реалізація концепції «Нова українська школа» вимагають перегляду стратегії і тактики шкільної мовної освіти. Зростання соціальної ролі молодого людини, її активне творче самовиявлення зумовлюють необхідність формування комунікативно компетентної мовної особистості, здатної вміло користуватися засобами української мови в різних життєвих ситуаціях, зберігати й примножувати цінності та ідеали народу. Школа покликана сформувати мовну особистість, готову жити в соціумі та самовдосконалюватися.

Проблемі формування національно-мовної особистості, спілкування як процесу в зв'язку з мовленням і мисленням, розвитку мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь і навичок учнів присвятили свої праці лінгвісти (Ф. Бацевич, І. Білодід, Л. Булаховський, Ф. Буслаєв, В. Виноградов, І. Вихованець, Ю. Караулов, Л. Мацько, О. Потебня, В. Русанівський, Л. Щерба), педагоги (О. Савченко, О. Сухомлинська, А. Хуторський), психологи і психолінгвісти (Б. Баєв, Л. Виготський, І. Зимня, М. Жинкін, М. Колпакова, О. Леонтєв, О. Лурія, І. Синиця), лінгводидакти (О. Біляєв, А. Богущ, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Є. Голобородько, С. Караман, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, М. Пентилюк, О. Семенов, В. Сухомлинський, Г. Шелехова та ін.), що підтверджує актуальність важливої проблеми й пошук шляхів для її вирішення.

Національно мовна особистість – це носій рідної мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань (знає мовні поняття і відповідні правила чи репродукує мовленнєву діяльність), а саме той, у кого виробились, сформувалися навички активної роботи зі словом, той, хто вміє активно спілкуватися, досягати поставлених комунікативних цілей і намірів. Водночас, мовна особистість – це мовець, який розширює функції мови, творить українськомовне середовище в усіх сферах суспільного життя, відроджує культуру, звичаї й традиції народу, подає зразки висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою. Сучасне розуміння проблеми розвитку мовної особистості зумовлює переосмислення навчання української мови, зміну акцентів із засвоєння

знань із теорії мови на формування життєво необхідних умінь їх використовувати. Від якості, глибини й обсягу знань, якими оволодіває учень на уроках української мови, його сформованої комунікативної компетентності значною мірою залежить сучасний стан і майбутній розвиток нашої держави.

М. Пентилюк визначає мовну особистість через призму лінгводидактики як такого носія мови, який «добре володіє системою лінгвістичних знань (знає мовознавчі поняття і відповідні правила), продукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку [3, с. 85]». Мовна особистість – це високоосвічена людина, яка володіє високим рівнем мовної, мовленнєвої спроможності, духовності та культури і здатна втілювати їх в суспільну діяльність для досягнення успішного спілкування та поставлених життєвих цілей. Український тип сучасної мовної особистості постає і розвивається на концептуальних положеннях української лінгводидактики, філософії, соціології, лінгвістики й психології, на культурному досвіді, здобутках народу, його морально-етичних цінностях [2, с. 20]. І. Кучеренко трактує концепт «мовна особистість» як таку, котра виявляє високий рівень комунікативної компетентності, володіє арсеналом лінгвістичних одиниць і вміло їх реалізовує; вдало, правильно й доречно здійснює продуктивну й репродуктивну мовленнєву діяльність; має ефективний соціальний та індивідуальний комунікативний вияв у процесі спілкування; осмислено розвиває власний мовний дар; має почуття мовної самосвідомості [1, с. 36].

Отже, мовна особистість характеризується такими якостями, як знання лінгвістичних одиниць, необхідних для їх реалізації в усному та писемному мовленні, знання предмета й теми висловлювання, знання поведінки у процесі спілкування та ін. Комунікативна компетентність є ключовою в розвитку мовної особистості, яка характеризується знанням мовних одиниць, умілим їх використанням у практичній мовленнєвій взаємодії, розвиненим мовленням і мисленням, свідомим ставленням до вивчення й використання української мови в культурному середовищі.

Комунікативна компетентність як мета навчання української мови виступає цілісною структурою, взаємозалежною системою, розвиток якої необхідно здійснювати комплексно, одночасно розвиваючи всі її ключові компоненти. Основою розвитку комунікативної компетентності є опанування мовною її складовою, яка потребує практичного володіння мовою, що є другою складовою – мовленнєвою компетентністю, і може бути продуктивною і рецептивною. Мовленнєва діяльність відбувається у процесі спілкування, і для її реалізації (навчальної чи життєвої) необхідні знання,

вміння, навички комунікативного процесу, що формуються як комунікативний компонент. Соціокультурна компетентність сприяє оволодінню культурними нормами поведінки народу-носія мови. Діяльнісна компетентність дає змогу особистості спрогнозувати і спроектувати власну комунікативну діяльність. Завдання вчителя – цілісно розвивати всі структурні елементи комунікативної компетентності, повертаючи навчальну діяльність у необхідному руслі, роблячи акцент на одній грані комунікативної компетентності, не відкидаючи інших ключових елементів, а показуючи їм взаємозв'язок.

Актуальним і складним у системі мовної освіти є критерії оцінювання комунікативної компетентності особистості. Рівні сформованості комунікативної компетентності варто, на наш погляд, визначати за критеріями рівнів розвитку основних її складників (субкомпетентностей) – мовної (знання і вміння використовувати лінгвістичні засоби відповідно до норм літературної мови), мовленнєвої (знання функцій мовних засобів, стилів, типів та жанрів мовлення і володіння всіма видами мовленнєвої діяльності), комунікативної (оперування комунікативними поняттями й уміння використовувати вербальні та невербальні засоби у власних висловлюваннях відповідно до комунікативної ситуації, обставин спілкування), соціокультурної (умінь використовувати культурні надбання народу в проекції комунікативної ситуації) і діяльнісної (здатність організувати комунікативні дії, творчо й інформативно викладати власну думку) [2]. Відповідно до визначених критеріїв, у яких враховано комплекс знань, умінь, навичок і досвід їх застосування, нами виділено чотири рівні сформованості комунікативної компетентності особистості – високий, достатній, середній і низький (Таблиця 1).

Таблиця 1

Рівні сформованості комунікативної компетентності особистості

Субкомпетентність	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
Мовна	Вдало добирають мовні одиниці відповідно до норм літературної мови	Правильно мовно оформлюють тексти, подекуди порушуючи норми літературної мови	Допускають помилки, не завжди дотримуються мовних норм	Порушують норми літературної мови у процесі створення усних і писемних текстів
Мовленнєва	Уміють самостійно	Складають діалоги і	Відчувають труднощі під час	Виникають значні

	складати діалоги і монологи, правильно обирають стиль, тип мовлення і стилістичні засоби мови	монологи, обирають стиль і тип мовлення, в основному вдало добирають стилістичні засоби	створення діалогів і монологів, у цілому обирають стиль і тип мовлення, є недоліки у виборі стилістичних засобів	труднощі в побудові діалогів і монологів, які містять значні помилки стилістичного характеру
Комуніка- тивна	Орієнтуються в комунікативній ситуації, досягають визначених намірів і мети спілкування, устанавлюють контакт зі співрозмовником	Загалом вправно орієнтується в комунікативній ситуації, досягають комунікативної мети, проте допускають помилки у підтримуванні спілкування	Частково враховують складники комунікативної ситуації, частково досягають цілей спілкування, відчувають труднощі в процесі спілкування	Не враховують належним чином умови комунікативної ситуації, здебільшого не досягають комунікативної мети
Соціо- культурна	Чітко дотримуються соціокультурних умов і норм, які регулюють стосунки між людьми, демонструють уміння етично правильно виражати власну думку	Висловлюють думку відповідно до суспільних норм і умов спілкування, можуть припускатися невизначених порушень етичних правил	Загалом дотримуються етичних соціокультурних норм, проте не завжди вміють етично правильно виражати думку	Не дотримуються соціокультурних і етичних правил поведінки і мовленнєвих форм їх дотримання
Діяльнісна	Уміють організовано й творчо вибудувати стратегію комунікативних дій залежно від комунікативної ситуації	Здатні творчо планувати майбутнє висловлювання, але трапляються недоліки в програмуванні комунікативної діяльності	Загалом планують комунікативні дії, але їм не вистачає самостійності в проектуванні й організації власного висловлювання	Не виявляють прагматичні вміння проектування і побудови майбутнього комунікативного акту

Таким чином передбачається перевірка рівня сформованості: мовних умінь правильності використання лінгвістичних одиниць відповідно до норм літературної мови; мовленнєвих умінь сприймати чуже мовлення і продукувати власне висловлення відповідно до стилю і типу мовлення; комунікативних умінь будувати усні та письмові власні висловлювання з урахуванням умов комунікативної ситуації.

Реалізація концепції «Нова українська школа» спрямована на підготовку учня як компетентного мовця, формування мовної особистості школяра, котра органічно адаптована до життя у полікультурному соціумі, у світі різних комунікативних контактів. У практиці навчання української (державної) мови необхідно, щоб учні – майбутні громадяни України – оволоділи не лише знаннями української мови як потужного національно-об'єднувального чинника, а й виробили належні вміння і навички використання мови під час мовленнєвої комунікації в різних ситуаціях і сферах спілкування, оскільки успіх комунікації великою мірою залежить від комунікативної компетентності носія мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучеренко І. Стандартизація змісту освіти в аспекті розвитку мовної особистості (філософсько-методологічний аспект) / І.Кучеренко // Українська мова і література в школі. – 2016. – №1. – С. 34–39.
2. Мамчур Л. Перспективність і наступність у формування комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія / Лідія Мамчур. – Умань, 2012. – 449 с.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник / [За ред. М. Пентиліук]. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.

Кучеренко Ірина

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО УЧНЯ-МОВЦЯ

Реалізація стратегічних парадигм мовної освіти передбачає перегляд теорії і практики навчання української мови, визначення психологічних засад навчання української мови з урахуванням досягнень сучасної науки.

Важливу роль у навчально-пізнавальній діяльності учнів відіграє *мотивація*. «Мотив, за визначенням Г. Костюка, – це те, що зумовлює прагнення людини до даної, а не якої-небудь іншої мети ... Мотивами називають потреби, почуття, інтереси, переконання та інші спонукання людини до діяльності, зумовлені вимогами її життя [1, с. 423]». Мотиви навчання школяра спонукають його до власної активної пізнавальної діяльності, від якої залежить, *що* та *як* він осмислює й засвоює, а в кінцевому результаті – продуктивність і якість виробленої компетентності. Мотив – це внутрішнє усвідомлене спонукання до навчальної діяльності, що поєднується з інтересом до майбутньої роботи. Мотивація, слушно стверджує Е. Стоунс, – «не тільки стимулятор учіння, а також і результат сприйняття учнями ефективності власного учіння [4, с. 68]». Забезпечення мотиваційної готовності учнів на уроці є необхідним елементом його структури. Засобом

розвитку мотивації учнів є розкриття ролі знань і вмінь, використання традиційних та інноваційних, зокрема й інтерактивних методів навчання, проблемних ситуацій, комунікативних вправ і завдань, що заохочують учнів, залучають до активної пізнавальної діяльності, занурюють у колективне навчальне міжособистісне спілкування [3].

Сприйняття, як відомо, – це цілісне відображення навколишнього, з якого починається будь-який процес пізнання і зокрема навчальні дії учнів. Для досягнення продуктивних результатів учіння потрібно забезпечити осмислене сприймання учнями навчального матеріалу впродовж усього заняття. Завдяки осмисленому сприйманню учні усвідомлюють сутність та призначення навчального матеріалу, що дасть їм змогу цілеспрямовано використати мовно-мовленнєві знання й уміння у комунікативній діяльності. Необхідно на кожному уроці розвивати й удосконалювати в учнів сприйняття мовного і мовленнєвого матеріалу, щоб його зміст став осмисленим, цілеспрямованим і переходив у іншу якість – спостереження з умінням порівнювати та зіставляти факти, виявляти певні ознаки, поєднувати їх у цілісне поняття.

Розуміння як важливий елемент пізнавальної діяльності учнів містить фактор практичної свідомості й індивідуального осмислення навчального матеріалу. Результативність розуміння залежить від досконалого лінгводидактичного інструментарію вчителя й активності пізнавальної діяльності, аналітико-синтетичного характеру розумових і практичних дій учнів. Додамо, що розуміння завжди характеризується цілеспрямованістю учнів, що є особисто необхідним. Важливою умовою забезпечення когнітивного розуміння учнями навчального матеріалу є мотивація учіння, цільовизначення, актуалізація раніше засвоєних знань і вироблених умінь, а також зв'язок із сформованими знаннями та вміннями.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів потребує регулювання *пам'яті* та її виявів. Учитель, готуючись до навчального заняття, повинен будувати структурні етапи уроку відповідно до прийомів логічного мислення учнів, використовувати різні засоби раціонального запам'ятовування (таблиці, схеми, фонозапис, відеоряд, мультимедіа, запитання тощо). Результативним буде запам'ятовування, що опирається на розуміння, осмислення, логічне групування навчального матеріалу. Вчитель на уроці дає чітку настанову учням: що запам'ятати і точно за необхідності відтворити, а що варто логічно осмислити і творчо використати. Вважаємо доречним упроваджувати у практику проблемне й розвивальне навчання, чітко здійснювати цільовизначення уроку, формулювати мету у вигляді певних блок-цілей із навчального матеріалу, поступово їх опановувати впродовж циклу уроків.

Вагоме місце в навчально-пізнавальній діяльності учня на уроці посідає *мислення*. На уроці мисленнєва діяльність учнів по суті збігається з пізнавальною, яку стимулює й організовує вчитель. Активізація мислення здійснюється на всіх етапах уроку: на початку уроку активізуються знання з метою співвіднести їх з новим навчальним матеріалом; формулювання мети уроку визначає навчально-мисленнєве завдання учнів і спрямовує їх на пошук шляхів її розв'язання; виділення найбільш важливих частин навчального завдання сприяє осмисленню теми уроку й розуміння сутності понять та явищ. У процесі розвитку мислення необхідно використовувати різні види робіт: для активного – запитання, що вимагають роздуму й обговорення, евристичні бесіди, дискусії; творчого – проблемні ситуації, експерименти, завдання дослідницько-креативного характеру.

Психологи рекомендують різні стратегії й тактики побудови навчальної діяльності, спрямованої на розвиток мислення учнів. Г. Крайг переконаний, що необхідно розвивати такі види розумової діяльності, необхідні для того, щоб навчитися мислити: згадування – відновлення в пам'яті фактів, уявлень і понять; відтворення – дотримання зразка або алгоритму; обґрунтування – підведення вихідних умов завдання в нову проблемну ситуацію, що дозволяє знайти рішення; співвідношення – зв'язок нових знань із засвоєнням раніше отриманих або з особистим досвідом; рефлексія – дослідження самої думки, причин її появи [2]. Умовами ефективного розвитку мислення є поєднання різних навчальних форм (індивідуальна, парна, групова, фронтальна), методів (традиційних та інноваційних), засобів навчання (вербальних, аудіовідеовізуальних, мультимедійних, комп'ютерних).

Ефективність процесу навчання української мови значною мірою залежить від збудження і розподілу *уваги* учнів. На важливості й особливості уваги у навчальній діяльності наголошував К. Ушинський: «Розвинути в учня увагу до наукових предметів означає проторувати йому широкий і легкий шлях до навчання. Увага – тільки вона є ворітьми, через які свідоме знання, єдино тільки плідне, може перейти в розумові здібності учня [5, с. 266]». Як бачимо, розвиток уваги учнів сприяє саме осмисленому сприйняттю навчального матеріалу, що особливо важливо в аспекті формування їхньої компетентності, яка складається не тільки зі знань, умінь і навичок, а й досвіду їх застосування. Увага учнів виникає не випадково, а керовано вчителем активізується, концентрується, цілеспрямовано починається з акту її встановлення. На зростання концентрації та стійкості уваги впливають різні чинники: структурування компонентів навчального заняття, новизна, змістова наповнюваність і цікавість навчального матеріалу, методи та засоби навчання, зв'язок теорії з практикою та ін. Учитель має розподілити увагу на різних видах пізнавальної діяльності й утримувати її впродовж усього уроку,

зацікавлюючи навчальним матеріалом, підтверджуючи його значущість і важливість, наводячи приклади із життєвого досвіду, паралелі з іншими поняттями, використовуючи різні види робіт.

Отже, виокремлені психологічні чинники сприяють оптимізації процесу навчання української мови, раціональному поєднанню ефективних технологій навчання, оперативній побудові структурних елементів уроку, доречному добору продуктивних форм, методів і засобів навчання, вдалій організації навчально-пізнавальної діяльності учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силевич Костюк. – К. : Рад школа, 1989. – 608 с.
2. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – М. : Питер, 2000. – 992 с.
3. Кучеренко І. Мотиваційний компонент – важливий структурний складник сучасного уроку української мови / І.Кучеренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2013. – № 2. – С. 85–92.
4. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения; пер. с англ. / [под ред. Н. Ф. Талызиной]. – М. : Педагогика, 1984. – 472 с.
5. Ушинский К. Человек как предмет воспитания : Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // Избранные педагогические сочинения : В 2 т. – М., 1974. – Т. 1. – С. 229 – 547.

*Міхеснко Олександр
Коваленко Андрій*

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ УЧНІВ

Одним з найважливіших завдань закладів освіти є створення умов для того, щоб учень сам ставав суб'єктом освіти своєї особистості, тобто процес організації навчально-виховної діяльності має стимулювати особистісну активність учнів на основі засвоєних теоретичних знань. Для педагогічної практики особливої ваги набуває розроблений у психології принцип значущості. Те, що є особливо цікавим і важливим для людини, стає зрештою мотивом і метою діяльності. Якщо нове знання в процесі засвоєння не набуває особистісної цінності для учня, воно не буде засвоєне або буде засвоєне формально. Особливо це стосується дітей, адже їм складно тривалий час займатися справою, яка їх не цікавить, яку вони не вважають важливою. Процес навчання стає більш ефективним і успішним, якщо стимулюється інтересом і пошуком [3, с. 499-502].

Традиційна система освіти, в основі якої переважно аудиторні методи навчання, досить жорстко контролює інформаційний потік, приділяє багато

уваги механічному вивченню учнями навчального матеріалу, тобто реалізує більше інструктивний метод навчання замість конструктивного, який сприяє глибокому самостійному творчому опрацюванню і засвоєнню знань, розширюючи, таким чином, можливості для виконання складних завдань у конкретній ситуації. Імперативом сучасної підготовки фахівця є завдання навчити студентів постійно вчитися, сформувати переконання, що професіонал є майстром лише за умови постійного удосконалення, розвитку, навчання. Будь-яка зупинка в розвитку запускає процес до деградації.

Отже, проблема формування пізнавального інтересу та оптимізації функціонального стану викладача й учнів є важливою і актуальною. Дослідження довели, що пізнавальний інтерес стимулює волю і увагу, допомагає більш легкому і міцному запам'ятовуванню. Таким чином, пізнавальний інтерес є сполучною ланкою для вирішення триєдиного завдання навчання, розумового розвитку та виховання особистості.

Спонукальним чинником активної розумової діяльності учня, яка є головною умовою ефективності та якості навчання є не примус до активності, а свідоме бажання вирішити проблему. У такому випадку активність буде вмотивованою та продуктивною, оскільки перевагу надано не тільки зовнішній мотивації (отримати оцінку), а й внутрішній (особистісний розвиток, професійне зростання, самоактуалізація, досягти чогось у житті).

На функціональний стан суб'єктів освітньої діяльності впливають не тільки темп і ритм навчального заняття, тривалість і складність різних видів навчальної діяльності, а й загальний емоційний стан, мотивація учасників освітнього процесу і те, наскільки ефективно здійснюється стимулювання пізнавального інтересу і пізнавальної діяльності як засобу оптимізації функціонального стану тих, хто навчається під час освітнього процесу. Основою пізнавального інтересу є складне переплетіння інтелектуальної, вольової та емоційної сфери особистості. Особливо тісний зв'язок пізнавальний інтерес має з мимовільною увагою. Наявність пізнавального інтересу розширює можливості для запам'ятовування, підвищує розумову працездатність, тобто є засобом оптимізації функціонального стану учнів.

Професійне викладання дисциплін висуває нові вимоги до особистості педагога, потребує пошуку і застосування нових шляхів, засобів, форм навчання. Формується нова ситуація взаємодії викладача і аудиторії в усіх видах навчально-пізнавальної діяльності, насамперед, у лекційній. Учитель завжди був і залишається людиною, яка не лише передає інформацію, а й впливає змістом і силою свого слова.

Лекції у традиційному розумінні передбачають послідовне викладання змісту курсу, який, як правило, містять підручники. Викладач-лектор може

дати лише авторську інтерпретацію. Подібна форма занять часто супроводжується прогресуючою втомою слухачів, яка знижує інтерес до навчання. Водночас більшість слухачів бажає не тільки засвоїти зміст навчального матеріалу, зрозуміти закономірності та механізми процесів і явищ, але й почути особисту думку викладача з проблемних, дискусійних питань. Слід узяти до уваги й те, що дорослі слухачи, які вже мають певний життєвий досвід, більше зацікавлені у конкретних вирішеннях практичних проблем, аніж в отриманні загальнотеоретичної інформації. Якщо у студентів є розуміння, що мета і зміст дисципліни відповідають їхнім потребам, вони повністю беруть відповідальність за навчання на себе.

У сучасних умовах зміст навчання і освіти постійно змінюється, відповідно має змінюватися і форма проведення лекцій. Основою для побудови різних форм лекцій можуть бути такі принципи навчання:

– *принцип проблемності* передбачає подання навчального матеріалу у вигляді проблемних ситуацій і залучення слухачів до спільного аналізу і пошуку рішень. Проблемні лекції дають можливість встановити зворотний зв'язок зі студентами, активізувати процес мислення й розвитку пізнавального інтересу до процесів і явищ, які вивчаються. На початку проблемної лекції викладач створює проблемну ситуацію у вигляді поставлених проблемних питань або парадоксу, які потребують пошуку шляхів їх вирішення. Вирішуючи протиріччя, закладені в проблемних запитаннях, студенти самостійно формулюють висновки, які викладач планував повідомити в якості нових знань. Виклад проблемної лекції передбачає використання різних прийомів: ознайомлення з історією проблеми, методами її розв'язання, проведення уявного або реального експерименту, ознайомлення з існуванням різних точок зору, з незавершеністю розв'язання окремих проблем, демонстрація кількох варіантів можливого розв'язання проблемних завдань тощо;

– *принцип ігрової діяльності* використовується для активізації слухачів за допомогою ігрових засобів: розігрування ролей, мозкової атаки, бліц-ігри тощо. Відомо, що одним з ефективних мотиваційних механізмів підвищення розумової активності є ігровий характер навчально-пізнавальної діяльності, оскільки гра має важливу закономірність: викликаючи спочатку зацікавленість зовнішньою атрибутикою явищ, вона породжує інтерес до їх внутрішньої суті. Застосування ігрових засобів на початку лекції сприяє зниженню емоційної напруги, створенню творчої атмосфери, формуванню пізнавальної мотивації. Досвід свідчить, що використання ігор не повинно обмежуватися періодом дитинства. Сьогодні успішно запроваджуються у практику навчання і управління ділові ігри, які дають змогу вирішувати серйозні професійні завдання як навчального, так і дослідницького плану);

– *принцип діалогічного спілкування* активізує увагу слухачів шляхом залучення їх до діалогу, як зовнішнього, так і внутрішнього;

– *принцип спільної колективної діяльності* передбачає використання питань, які стають приводом для невеликих дискусій. У процесі лекції-дискусії викладач не тільки вибудовує лекцію згідно з відповідями студентів на поставлені власні запитання, а й організовує неупереджений обмін думками, координує його шляхом доречного викладення базових блоків інформації. Аналіз і вирішення дискусійних моментів сприяють створенню активної, творчої та емоційно позитивної атмосфери, формуванню умов для самоорганізації колективної діяльності учнів. Лекції-дискусії розвивають у студентів вміння формувати свою думку, не соромитися висловлювати її, навіть якщо вона є “абсурдною”, шукати і знаходити вагомі аргументи на її захист, переконливо обґрунтовувати свою позицію, швидко знаходити відповідь на складні запитання. Іноді найнесподіваніші, парадоксальні ідеї можуть бути найбільш адекватними щодо розуміння світобудови. Про це свого часу говорив Нільс Бор: “Перед нами безумна теорія. Питання в тому, чи достатньо вона безумна, щоб бути правильною” (цит. за [1, с. 17]). У процесі лекції-дискусії студент може поставити й отримати відповідь на будь-яке запитання і, таким чином, повноцінно долучитися до навчально-пізнавальної діяльності;

– *принцип двоплановості* передбачає запровадження ігрових елементів з метою реалізації двох планів: перший – умовний, ігровий; другий – реальний, спрямований на формування і розвиток умінь і навичок за спеціальністю.

Успішності лекційної форми занять сприяє використання сучасних технічних засобів навчання (кінофільми, відеоматеріали, діафільми тощо), які насичені наочною інформацією, а також тестовий контроль знань. Тести можуть бути використані з метою визначення рівня знань перед викладенням лекційного матеріалу, так і контроль знань для виявлення рівня засвоєння навчального матеріалу в кінці лекції.

Лекція становить методологічну та організаційну основу для всіх навчальних занять, зокрема й самостійних. Як методологічна основа, лекція надає навчальному курсу концептуальності й вводить студента в науку загалом. Організаційна роль лекції полягає в тому, що решта форм навчальних занять, так чи інакше, “зав’язані” на лекцію, найчастіше логічно заплановані після неї, спираються на неї змістовно і тематично.

Відомо, що для здійснення будь-якої діяльності необхідна мотивація. Водночас слід зважати на відомий закон Джеркса-Додсона щодо залежності найкращих результатів від середньої інтенсивності мотивації [2]. Існує певна межа, за якою подальше збільшення мотивації призводить до

погіршення результатів. Надто висока вмотивованість створює емоційну напругу, яка здатна погіршити результати діяльності так само, як і надто низька вмотивованість. Надмірна мотивація збільшує рівень напруження і непродуктивної активності, провокує певні розлади у діяльності і поведінці, небажані емоційні реакції (напруження, хвилювання, стрес тощо), які погіршують ефективність праці і “притягують” несприятливі ситуації. Отже, існує певний оптимальний рівень мотивації, за якого діяльність виконується найкраще (для конкретної людини в конкретній ситуації).

Розвитку пізнавального інтересу учнів сприяють такі умови:

- розуміння потреби, важливості, доцільності вивчення тих чи інших предметів як в цілому, так і за розділами (темами);
- вирішення завдань проблемного характеру, самостійний пошук і “відкриття” нових знань;
- взаємозв’язок нового матеріалу із засвоєними раніше знаннями: чим більше нова інформація пов’язана із засвоєними раніше знаннями, тим більшу цікавість вона викликає;
- навчальний матеріал має бути достатньо важким, але посильним (надто легкий або надто складний матеріал знижує пізнавальний інтерес);
- чим частіше перевіряється і оцінюється робота учня (у тому числі і ним самим, навчальними пристроями тощо), тим цікавіше йому працювати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбовский А.А. В круге вечного возвращения? Три гипотезы / А.А. Горбовский. – М. : Знание, 1989. – 48 с.
2. Закон Єркса-Додсона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_Єркса_—_Додсона
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2011. – 713 с.

Візінська Марія

ВИВЧЕННЯ МОВИ НА ОСНОВІ ТЕКСТУ

На сучасному етапі розвитку методики актуальною проблемою є добір якісного дидактичного матеріалу, що забезпечує послідовну реалізацію компетентнісного підходу до вивчення мовних явищ та вироблення потрібних умінь і навичок свідомо й правильно використовувати їх у щоденному мовленні; ураховує систему оновлених завдань мовної освіти – зміну її сутності на засадах комунікативності, посилення внутрішньопредметних і міжпредметних зв’язків у навчальному матеріалі; сприяє ефективному функціонуванню системи навчальних дій. На наш погляд, це найкраще реалізується через текстоцентричний принцип, який

передбачає визнання тексту найважливішою одиницею в навчанні мови та уможлиблює виконання завдань мовної, мовленнєвої, діяльнісної та соціокультурної змістових та наскрізних ліній програми («Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність»), оскільки дає змогу на прикладі довершених висловлювань відповідної тематики, стилю й типу формувати предметні та ключові компетенції.

Теоретичне підґрунтя такого підходу до вивчення мови закладено в працях відомих лінгводидактів і педагогів (Л. Мацько, Н. Бондаренко, М.Заболотний, Т.Гнаткович, О. Попова, І. Ковалик, Л. Скуратівський, М. Плющ, В. Мельничайко, Л.Бондарчук, М.Вашуленко, Ф.Бацевич, О. Семенов, Т.Донченко, Н. Голуб, Г.Онкович, Г.Шелехова, Г. Корицька).

Цікавою з цього погляду стала «Концепція когнітивної методики навчання української мови» М. Пентилюк, А. Нікітіної та О. Горошкіної (2004 р.). Особистісно орієнтована когнітивна методика має на меті формувати мовну особистість, спроможну сприймати, зберігати, розвивати й передавати певну інформацію, передусім ту, яка стосується національно-мовної картини світу. Така методика передбачає інтенсифікацію навчального процесу шляхом текстоцентризму, який якраз і ґрунтується на положеннях когнітивної лінгвістики (*від англ. cognition «знання, пізнання», «пізнавальна здатність»*).

У когнітивній лінгвістиці функціонування мови репрезентується як різновид пізнавальної діяльності, а людська свідомість, її механізми й структури досліджуються через мовні явища, адже мовна здатність людини є частиною її когнітивної здатності. У реалізації когнітивної методики навчання мови «провідними постають соціокультурний, комунікативно-діяльнісний, функційно-стилістичний підходи, упровадження яких можливе за умови навчання на текстовій основі, оскільки текст є носієм інформації, засобом пізнання довкілля, формування в учнів національно-мовної картини світу» [5, 5].

М. Пентилюк стверджує, що когнітивна методика має застосовуватися разом з комунікативною, бо вони взаємозумовлені: «інтегруючись, когнітивна й комунікативна методики забезпечують досягнення головної мети стандартизованої мовної освіти – формування й розвитку комунікативної компетенції кожного, хто вивчає українську мову як рідну і як державну» [6, 127]. Це зумовлюється тим, що комуніканти обмінюються знаннями, інформацією, досвідом у процесі пізнавальної (когнітивної) діяльності, а когнітивні аспекти мовлення виявляються через реалізацію комунікативних стратегій, і «зв'язний текст при цьому є засобом створення

мовленнєвих ситуацій та активізації пізнавальної діяльності учнів» [2, 5]. Як бачимо, основним засобом навчання української мови в когнітивно-комунікативній парадигмі є текст, який, безперечно, стає посередником між учасниками спілкування, важливим компонентом у структурі комунікативної єдності між тим, хто висловлюється, і тим, хто сприймає висловлювання.

Саме тому актуальність упровадження в шкільну практику технологій роботи з текстом незаперечна, і викликана вона суспільними потребами: без належного розвитку навичок ефективного спілкування неможливе повноцінне функціонування різних складників суспільної інфраструктури. Основний акцент спрямовується на формування не теоретика-мовознавця, а всебічно розвиненої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володітиме вміннями та навиками вільно, комунікативно виправдано послуговуватися засобами рідної мови в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Завданням методики навчання української мови через текст є розвиток когнітивних (пізнавальних) особистісних якостей школярів та мовно-мовленнєвих компетенцій – уміння відчувати навколишній світ, ставити запитання, обґрунтовувати своє світорозуміння, вступати в змістовний діалог чи дискусію, робити висновки; формування в учнів умінь і навичок виділяти, розуміти значення мовних одиниць та комунікативно виправдано використовувати їх у власній мовленнєвій практиці [5, 7].

Виконання учнями різнотипних навчальних дій, пов'язаних з аналізом тексту, спостереженням над мовними одиницями всіх рівнів та виявленням певних лінгвістичних явищ, що вивчаються відповідно до мовної змістової лінії уроку, виділенням та узагальненням їхніх ознак, побудовою способів дії, «значно активізує мислення учнів, включає процеси аналізу, порівняння, зіставлення, узагальнення, побудови різноманітних міркувань. На основі постійно виконуваних навчальних дій в учнів формуються відповідні компетенції, потрібні для подальшої самостійної роботи, збагачується спектр нових способів діяльності, вони вчаться добирати мовні засоби для виконання конкретних мовленнєвих завдань» [1, 3].

Проте, на думку Р. Дружененко, «слід навчити школяра не тільки виділяти мовну одиницю, пояснювати орфограму, пунктограму, а й виявляти їхнє місце та роль у тексті. Тільки за такого підходу сам учень поступово прийде до висновку, що весь лексичний, граматичний, фонетичний, інтонаційний ряд тексту спрацьовує на реалізацію авторського задуму» [4, 6]. До того ж текст як одиниця мовлення сприяє розкриттю конкретної тематики, що містить певну пізнавальну проблему, в основі якої лежить

суперечність між життєвим досвідом учнів і відомостями, відображеними в змісті висловлювання.

Майстерність учителя полягає насамперед у тому, щоб «використати можливості, закладені в дидактичному матеріалі, для організації різноманітних навчальних дій і видів діяльності, для реалізації комплексу навчально-виховних цілей. У зв'язку з цим необхідно практикувати на уроці таку систему завдань, яка була б оптимальною з погляду реалізації цілей, що стоять перед навчальним процесом, з одного боку, а з іншого – сприяла б вихованню позитивного ставлення до занять рідною мовою, формуванню мотивів цієї діяльності» [3, 99].

Це означає, що, визначаючи методи й прийоми, обираючи засоби навчання, педагог повинен спиратися на діяльнісну складову когнітивно-комунікативного підходу, тобто на дії та операції, що забезпечують пізнавальну діяльність особистості. Не забуваймо, що текст виступає засобом долучення учнів до матеріальної та духовної культури народу, сприяє вихованню особистості як творця, носія, користувача мови. Тому важливим є зміст дидактичних матеріалів, які ілюструють різні соціокультурні теми, комунікативні ситуації, спонукають досліджувати мовну канву, аналізувати, порівнювати, робити висновки.

Пропонуємо приклади вправ для вивчення граматики через зв'язні висловлювання, що відповідає сучасним досягненням теорії і практики навчання української мови та враховує когнітивний аспект у взаємодії з комунікативно-діяльним і дослідницьким (відбір адекватних засобів у процесі створення текстів та адекватне їх розуміння, визначення функції мовних засобів у їхній контекстуальній обумовленості, мовленнєво-мисленнєва та проблемно-пошукова активність під час роботи зі зразком висловлювання через різні види інноваційних і традиційних педагогічних стратегій).

Картка 1 (займенник)

➤ Прочитайте текст, визначте його структурні елементи. Дайте йому заголовок. Поміркуйте, з темою чи головною думкою він співвідноситься. За допомогою яких мовних засобів автор розкриває головну думку висловлювання?

➤ З'ясуйте значення виділених курсивом слів; визначте, до яких частин мови вони належать.

➤ Запишіть фонетичною транскрипцією підкреслені слова. Яка різниця між їхньою вимовою та написанням?

➤ Знайдіть у другому абзаці дієслова-синоніми. Поміркуйте, чому автор вживає їх в одному реченні. Чи завжди синоніми тотожні за значенням?

➤ Випишіть з тексту займенники. Визначте розряд за значенням, відмінок, число, рід (якщо має) кожного займенника та його синтаксичну роль. Поясніть правопис.

➤ Укажіть займенники, які виконують роль сполучних слів у складних реченнях. Як відрізнити відносний займенник **що** від однозвучного сполучника?

➤ Складіть твір «**Чи справді знання – гарантія твого успіху в житті**» (сформулюйте тезу; доберіть аргументи та приклади; зробіть висновок). У трьох реченнях підкресліть займенники відповідно до їхньої синтаксичної ролі. Поясніть виражальну роль займенників у тексті.

«Що посієш, те й пожнеш», – говорить українське прислів'я. Саме тепер ти засіваєш своє поле, і його врожай залежатиме від того, наскільки старанно ти його оброблятимеш.

Уже тепер ти маєш добре уявляти собі, що освіта – це не тільки високі оцінки, а вміння добути з будь-якої інформації щось корисне. Просто визубрюючи матеріал підручника, ніколи не навчишся думати, міркувати, логічно мислити, аналізувати й порівнювати факти. Цим і відрізняється освічена людина від тієї, яка відбула навчання.

Існує така закономірність: чим більше людина знає, тим більше їй хочеться дізнатися. Поруч із розумною, зосередженою, ерудованою людиною ніколи не буває нудно. Вона схожа на центр всесвіту, що динамічно розвивається, в орбіту якого втягуються нові планети.

Знання дають силу й упевненість у собі, а значить, це гарантія твого успіху в житті (*А. Єланська*).

Картка 2 (прикметник)

➤ Прочитайте висловлювання. Поміркуйте, чи має воно усі структурні елементи тексту, свою думку доведіть. Придумайте заголовок, що розкриває тему. Усно перекажіть прочитане.

➤ Випишіть окремо словосполучення з відносними та якісними прикметниками. Поясніть, за якими ознаками ви це здійснили. Визначте морфологічні ознаки прикметників.

➤ З'ясуйте, що означає вислів круглий дурень. Чи правильно за нормами сучасної літературної мови так говорити? Яким словом можна замінити підкреслений прикметник? До якого розряду за значенням належить прикметник круглий? Запишіть виділене прислів'я у блокнот і запам'ятайте.

➤ Від якісних прикметників утворіть усі можливі форми вищого та найвищого ступенів порівняння. Поясніть орфограми в них. Складіть алгоритм утворення ступеневих форм.

- До якої лексичної групи належить підкреслене слово? Поясніть його значення, дібравши синонім. Наведіть ще кілька аналогічних прикладів.
- Запропонуйте ще одне завдання за текстом.
- За принципом стратегії «Мікрофон» висловте свої думки щодо **проблеми шкідливих звичок сучасних підлітків**.

Громадська думка кожній віковій групі неофіційно визначала межу її можливостей. Задавалася «програма», яку можна окреслити так: спочатку – набиратися розуму й досвіду, потім – створити сім'ю і господарство, нарешті – досягти матеріального добробуту. Народне прислів'я так відбиває цю схему: **«До двадцяти не мудрий, до тридцяти не жонатий, до сорока не багатий – круглий дурень»**.

Дуже високо цінувалася честь трудової людини. У народній етиці важливого значення набувало співвідношення моральних рис людини з якісною характеристикою її праці. Існувало, наприклад, повір'я, що у нечесної людини не зародить земля, а в чабана, котрий щось поцупить, розбігатиметься маржина.

Великим безчестям вважалося пияцтво. Адже пияк ставав поганим робітником, втрачав свою моральну подобу, занапащував родину, робив сором громаді, бо, як казали в народі, видавав свою душу дияволу.

З кн. «Українське народознавство»

Картка 3 (пряма мова)

- Прочитайте. Сформулюйте запитання, на яке дається відповідь у тексті. Який висновок ви зробили для себе? Пригадайте художні твори, у яких порушується така ж проблема. Кого мають на увазі українці, коли кажуть, що людина має трьох матерів?
- Поміркуйте, за допомогою яких мовних засобів автор розкриває головну думку висловлювання.
- Виділені речення спишіть, розставляючи розділові знаки при прямій мові. Побудуйте структурні схеми.
- Поясніть, як змінилися б пунктограми, якби текст записати у формі діалогу.
- З передостаннього абзацу випишіть дієслова, поставте їх у формі умовного та наказового способів.
- Знайдіть п'ять слів з ненаголошеними голосними в значущих частинах, прокоментуйте написання. Чи однакові правила ви застосуєте для пояснення цих орфограм?
- Поясніть значення підкреслених слів. До якої групи лексики за походженням і вживанням вони належать? Доберіть синоніми.
- Виконайте усний морфологічний розбір прикметника отчої.

- Слово *народжує* розберіть за будовою, поділіть його на частини для перенесення з рядка в рядок.
- Іменники *земля, мати, сонце, трава* запишіть у формі кличного відмінка однини та множини. Складіть три речення з прямою мовою, використовуючи ці слова в ролі звертань.
- Використовуючи речення з прямою мовою, складіть твір «*Така буде нам Україна, які у нас будуть серця*» (I в.), «*Вклонімося матері у ноги за всі турботи і жалі*» (II в.) або ж діалог на тему «*Чи потрібна сучасному українцеві національна свідомість?*» (у парах, III варіант).

Та все ж настав день, коли в Русина вичерпалась сила... І впав Іванко на землю... І раптом в черленому полум'ї маків зобачив свою матір.

Лежи лебедику лежи шептала. Набирайся від рідної землі снаги.

Він дотепер не відав, що рідна земля силою і красою напуває.

«Чом ти, мамо, раніше мені про це не говорила?»

«Бо не було при моєму житті, коли ти ріс, отчої землі... У Візантії віяли вологі вітри, вітри спили моє здоров'я» .

Але ж бо ти тут! вигукнув Іван. Як ти могла встати з могили, коли плита важка, її можуть підняти лише архангельські труби в день страшного суду?

«Що ти, сину, знаєш про силу матерів... Я сьогодні тут, щоб сказати: моя дитина – не сирота... У кожної людини є дві матері. Перша – це жінка, яка народжує дитину в муках, друга – рідна земля. Без першої матері діти стають сиротами. Без другої, навіть багаті – жебраками. І не вір жебракам, які глаголять, що ніби скрізь на світі однаково світить сонце, і не вір їм, що скрізь однаково шепчуть трави, і бійся тих жебраків гірше дияволів, бо диявол супроти зрадника – ангел».

«Я запам'ятаю твої слова, мамо». *Р. Федорів*

Картка 5 (безсполучникове складне речення)

- Прочитайте висловлювання. Сформулюйте питання, на яке дається відповідь в уривку. Чи погоджуєтеся ви з думкою, висловленою в останньому реченні? Як сказане письменником стосується людського життя?
- Проаналізуйте синтаксичну організацію тексту. Випишіть складні безсполучникові речення. Визначте смислові зв'язки між їхніми частинами. Підкресліть граматичні основи. Побудуйте структурні схеми. Зробіть висновок про вживання розділових знаків у цих реченнях.
- Знайдіть в уривку фразеологізм, поясніть його значення.
- Виконайте морфологічний та лексичний аналіз слова *зусібіч*. Прокоментуйте орфограми.
- Доберіть синоніми до слова *легіт*.

- Відшукайте в тексті іменник, який уживається і в жіночому, і в чоловічому роді. Наведіть аналогічні приклади.
- Обґрунтуйте відсутність коми між словами *старезні* та *почорнілі* в третьому реченні.
- Поміркуйте, які ще завдання можна виконати за цим текстом. Запропонуйте їх своїм однокласникам.

Русин милувався красою, що відкривалася за кожним кущиком, на кожній поляні. Краса оточувала його *зусібіч*, він жив посеред неї. Ось старезні почорнілі ялиці, прикривши коси сніговими намітками, купчаться тісно гуртами, як монахині в Божому храмі. До них тулиться і горнеться молодь; ялинки мовби благали матерів: струсіть з наших плечей ваготу снігу, не дайте зламатися. Матері погойдували поважно головами, шептали сонно: «Терпіть, звикайте до вагот, життя ваше довге, у ньому не лише сонячна купіль і легіт вітровий. Життя – це також сніги-заметілі і буравії-перуни. *У лісі перемагають сильні, слабші вигибають до ноги. Терпіть*».

Р. Федорів

Як показує практичний досвід, саме через цілісні текстові взірці формуються механізми мовленнєвих дій, спрямованих на створення висловлювань відповідно до вимог ситуації спілкування. Разом з тим результати навчально-пізнавальної діяльності за текстоцентричним принципом обов'язково поєднують знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти. Такі вправи – вагоме підґрунтя якісної підготовки учнів до ЗНО, адже передбачають ряд мисленнєвих операцій, стимулюють самостійне мовлення, мобілізують чуттєво-мовленнєвий досвід школяра і розкривають зв'язок мови з життям.

Отже, вивчаючи граматику на основі тексту, у якому реалізується семантика мовних одиниць усіх рівнів, більше орієнтуймося на практичну пізнавально-дослідницьку роботу учня, що створює можливості для формування предметних і ключових компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнаткович Т. Лінгвістичний аналіз тексту як засіб формування мовної компетентності школярів / Тетяна Гнаткович // Дивослово. – 2009. – № 9. – С. 2-6.
2. Дідук-Степ'як Г. Інтерація різнотипових підходів до вивчення української мови в основній школі / Галина Дідук-Степ'як // Дивослово. – 2014. – № 1. – С. 2-6.
3. Донченко Т. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Тамара Кузьмівна Донченко. – К. : Фундація імені О. Ольжича, 1995. – 251с.
4. Дружененко Р. Використання навчальних диктантів з елементами лінгвістичного аналізу тексту на уроках української мови / Раїса Дружененко // Українська мова й література в сучасній школі. – 2013. – № 6. – С. 5-8.
5. Пентилюк М. Концепція когнітивної методики навчання української мови / М.Пентилюк, А. Нікітіна, О. Горошкіна // Дивослово. –2004. – № 8. – С. 5-9.

6. Пентилюк М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні / Марія Пентилюк // Вісник Львівського університету. – 2010. – Вип. 50. – С.123-130.

Заярна Вікторія

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ У РОБОТІ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасні тенденції розвитку суспільства ставлять досить вагомі виклики перед особистістю щодо її власного розвитку й становлення. Сьогодні в умовах надшвидкого темпу розвитку технологій й розповсюдження інформації людина повинна мати низку якостей, що дозволить їй бути конкурентоспроможною на ринку праці, пристосовуватися до постійно змінних умов сучасного життя. Зважаючи на те, що ринок праці щодня пропонує інноваційні вакансії, актуальним сьогодні стає набуття інтердисциплінарних професійних навичок (hard skills) та універсальних м'яких навичок (soft skills), що дозволять людині легко трансформувати вид професійної діяльності. Це дає змогу претендувати на більш широкий спектр вакансій одночасно. Тому акценти реформування вітчизняної системи освіти зроблено саме на побудові високоінтелектуального «суспільства знань», здатного навчатися протягом усього життя, використовуючи різні освітні сфери («life-long learning» та «life-wide learning»). Адже, на думку експертів, інвестиції в освіту – це забезпечення стабільного розвитку економіки держави [2]. У такому контексті актуальності набуває рівень підготовки майбутніх фахівців, на що істотно впливає формування академічної культури.

Аналіз проблеми формування академічної культури, висвітленої у працях вітчизняних вчених, засвідчує багатоаспектність цього феномену. Так, наприклад, у дослідженнях О.Семенов, академічну культуру визначено як культуру наукової спільноти в цілому, так і комплекс особистісних профкомпетенцій дослідника зокрема. Автором виділяються такі компоненти академічної культури: аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформативно-когнітивний, праксеологічний і поведінково інтерактивний, кожен з яких має своє змістове наповнення і відображення в професійній діяльності особистості [4, с 197].

Зважаючи на вище сказане, зазначимо, що формування академічної культури особистості дослідника є складним і довготривалим процесом, що має відбуватися поступово, системно й ґрунтовно, починаючи з елементарних основ, закладання яких слід ініціювати на початкових ланках освітньої системи.

Як свідчать провідні дослідження останніх років, цю проблему може вирішити запровадження STEM-освіти. На сьогодні в Україні цей процес активно розпочато на всіх ланках вітчизняної системи освіти. Заклади позашкільної освіти активно долучаються до освітніх інновацій. Адже позашкільна освіта є гнучкою освітньою галуззю, здатною до швидкого реагування на освітні й соціальні тенденції сучасності.

Питанню запровадження STEM-освіти на різних ланках освітньої системи присвячено широке коло сучасних досліджень вітчизняних науковців і педагогів-практиків: сутність феномену STEM-освіти та її розвиток у вітчизняній системі освіти й зарубіжжі (І. Каменевої, О. Коваленко, К. Корсака, К. Петренко, І. Савченко, В. Черноморець та ін.); STREAM-освіта для дошкільників (Т. Грицишина К. Крутій, І. Стеценко та ін.); міждисциплінарний підхід до навчання учнів молодшого шкільного віку у форматі STEAM-освіти (В. Андрієвська, Л. Білоусова та ін.); особливості реалізації ідей STEM-освіти у діяльності Малої академії наук України (С. Бабійчук, С. Сьома та ін.); підготовка майбутніх педагогів в умовах запровадження STEM-освіти (О. Кіян; С. Кириленко та ін.) [1].

Проаналізовані нами дослідження висвітлюють різні аспекти означеної проблеми, доводячи актуальність і доцільність інноваційних змін в освіті, а саме запровадження STEM-технологій. Акронім STEM (від англ. Science – природничі науки, Technology – технології, Engineering – інжиніринг, проектування, дизайн, Mathematics – математика) визначає характерні риси відповідної дидактики, сутність якої виявляється у поєднанні міждисциплінарних практико орієнтованих підходів у процесі вивчення природничо-математичних дисциплін (у наукових джерел зустрічаємо акроніми STREAM – поєднання природничо-математичних наук з мистецтвом й розумінням тексту, STEAM – вивчення наук засобами мистецтва і навпаки) [3].

Зазначене вище підтверджується *метою* STEM-освіти, що полягає у формуванні й розвитку розумово-пізнавальних і креативних якостей особистості, рівень яких визначає професійну конкурентноспроможність. З-поміж основних *завдань* STEM-освіти виділимо:

- уміння працювати в команді й домовлятися;
- нестандартне розв'язання завдань;
- оцінювання проблеми, прийняття рішень;
- емоційний інтелект;
- критичний і проектний типи мислення, креативність;
- дослідницькі компетентності;
- організаційні здібності [1, 3].

Можемо розглядати зазначені якості, набуті особистістю У процесі STEM-діяльності як базу формування академічної культури.

Умови організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти дозволяють реалізувати освітні інновації, долучаючи вихованців усіх вікових категорій.

Розглянемо специфіку реалізації ідей STEM-освіти як засобу формування основ академічної культури дітей та учнівської молоді на прикладі діяльності творчих об'єднань Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю (табл. 1).

Таблиця 1

Система формування основ академічної культури засобами STEM-освіти у дітей та учнівської молоді в умовах закладу позашкільної освіти

Рівень	Початковий освітній рівень	Середній освітній рівень	Вищий освітній рівень
Вид освіти	STREAM S – science, T – technology, R – reading/ writing; E – engineering, A – art / all M – mathematics	STEAM S – science, T – technology, E – engineering, A – art / all M – mathematics	STEM S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics
Інтеграційні особливості	Практичне пізнання навколишнього через мистецтво й комунікацію	Вивчення природничо-математичних дисциплін через мистецтво	Інтеграція природничо-математичних дисциплін
Організаційні форми	Школи (студії, об'єднання) раннього розвитку для дітей передшкільного віку), комплексні творчі об'єднання для дітей молодшого шкільного віку	Центр розвитку і професійного самовизначення дітей та учнівської молоді «Д.І.М.» (Дієві. Інтелектуальні. Молоді.)	Профільні гуртки Наукові товариства Територіальне відділення Малої академії наук України
Вік вихованців	5-9 років	10-14 років	15-18 років
Освітні особливості	блочно-модульний принцип планування, інтеграція змісту навчальних курсів, експериментальна практична діяльність, комунікативна діяльність	профільність навчання, блочно-модульний принцип планування, експериментально-дослідницька робота, проектна діяльність, англійська мова – інструмент навчання, комунікативна діяльність, краєзнавство	пошукова й науково-дослідницька діяльність, наукова робота академічна презентаційність результатів навчання

Отже, викладене вище доводить, що особливості організації діяльності у закладі позашкільної освіти дозволяє створити умови для наступності і

безперервності освітнього процесу, а реалізація завдань STEM-освіти забезпечує базис, на якому ефективно відбуватиметься процес формування академічної культури майбутньої інтелектуальної еліти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 листопада 2017 року, м. Київ. – К.: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017 – с.160 . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://man.gov.ua/upload/news/2017/12_11/Zbirnyk.pdf – Загол. з екрану. – Мова укр.

2. Заярна В. С. Сфера неформальної освіти як засіб розвитку пізнавально-творчої самореалізації особистості протягом життя: європейський вимір / В.С. Заярна // Професійно-творча і духовна самореалізація особистості в евристичній освіті : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Суми, 19-20 листопада 2015 р.). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка – 2015. – 180 с. – С. 69-72.

3. Проект концепції STEM-освіти в Україні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:dxN3RLDS2>

4. Семенов О.М. Академічна культура – фундаментальний складник підготовки доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта» / О.М. Семенов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / гол. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. – № 5 (59). – С. 192-203.

***Горбачук Дмитро
Барбанова Олена***

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Сучасні динамічні зміни в українському суспільстві особливо гостро охопили галузь освіти та професійних відносин. Система вищої школи зазнає радикальних перетворень, оскільки отримує соціальне замовлення на фахівців, котрі мають високу кваліфікацію, глибоку обізнаність із сучасними науковими знаннями, готовність до постійного професійного вдосконалення. Об'єктивною тенденцією світового розвитку в умовах сьогодення є те, що наука стала провідним фактором прогресу. Крім того, наука є складовою загальнолюдської культури, і тому кожна людина має знати, що таке наука, наукові дослідження та як вони проводяться.

У зв'язку з цим до навчальних планів більшості спеціальностей вищих навчальних закладів включено дисципліну «Основи наукових досліджень». Вивчення цього курсу збігається з початком роботи студентів над виконанням курсових, дипломних та магістерських робіт за обраним ними фахом і періодом активної участі молодих спеціалістів у науково-дослідній роботі кафедр.

Основне завдання цього курсу, на наш погляд, полягає не лише у висвітленні "основоположних принципів організації, проведення, оформлення й презентації наукового дослідження" [2, с.8], а у формуванні в студентської молоді дослідницького мислення, виробленні особливої якості розумової праці.

Ознайомлення з курсом «Основи наукових досліджень» починається з визначення сутності науки. Аналізові поняття "наука" присвячено безліч праць філософського, економічного, педагогічного, філологічного та ін. характеру: спеціальна наукова література містить понад 90 визначень цього поняття. Цьому питанню приділяли увагу, зокрема, С.Артюх, А. Афанасьєв, Т.Білоусова, М.Білуха, М.Бойко, Ф.Бутинець, В.Британ, А.Габович, В.Горбачук, Г.Добров, Ю.Дубров, С.Жуков, Е.Колісніченко, О.Крушельницька, А.Оголевець, Г.Цехмістрова, І.Чучка, В.Шейко та інші вчені.

У найзагальнішому розумінні поняття "наука" потрактовують як сферу людської діяльності, спрямовану на пізнання дійсності, вироблення й систематизацію об'єктивних знань про дійсність. Тобто з поняттям наука корелює поняття наукова діяльність, основна мета якої – теоретичне віддзеркалення дійсності.

Досвід роботи зі студентами свідчить, що розуміння специфіки наукової діяльності усвідомлюється краще, якщо її порівняти з іншими видами діяльності людини, зокрема навчанням, мистецтвом, повсякденним емпіричним спостереженням.

Пізнання світу, наукове в тому числі, спирається на інформацію, отриману за допомогою органів чуття. У зв'язку із цим наукове пізнання світу ототожнюють з повсякденним емпіричним. Вважається, що наукове пізнання закладене в людині природою. Адже дитина змалечку починає вивчати світ – роздивляється навколо, намагається заглянути в усі закутки, помацати руками різні речі, скуштувати те, що можна покласти до рота тощо. Тобто дитина вивчає світ шляхом спостереження, обстеження, накопичує за допомогою органів чуття знання про навколишній світ. Виходячи з розуміння науки як форми накопичення знань про дійсність, таку діяльність дитина можна було б назвати елементарними початками наукового пізнання: дитина (а тим більше доросла людина) отримує інформацію про навколишню дійсність і навіть за допомогою мислення робить певні висновки й узагальнення, про взаємодію між органами чуття зокрема. Наприклад, тонке і гостре на вигляд може завдати болю на дотик, праска може обпекти, непривабливий на вигляд і неприємний на дотик (скажімо, гниле яблуко) може бути несмачним та ін.

Накопичені через елементарне емпіричне спостереження знання (як результат повсякденної практичної діяльності) формують у людини практичний життєвий досвід, який зберігається у мозку у вигляді теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій. *На відміну від цього наукові поняття й умовиводи отримують за допомогою наукових методів (як емпіричних, так і теоретичних), і підтверджують у процесі практичної перевірки.*

Тобто, і накопичення життєвого досвіду, і наукове пізнання здійснюється за допомогою органів чуття і мислення. Однак у повсякденному житті ми спершу спостерігаємо факт, явище, процес тощо, а потім намагаємось з'ясувати (і то не завжди), чому так сталося, що могло бути причиною і под. Науковець же спершу формує мисленнєву гіпотезу, визначає можливі причиново-наслідкові зв'язки, прогнозує результат, оперуючи поняттями й судженнями про об'єкт пізнання, а вже потім перевіряє своє припущення на практиці за допомогою органів чуття.

Крім того, наукове дослідження відрізняється від емпіричного повсякденного спостереження планомірністю й очікуваністю результатів: "спостереження лише тоді цінні, коли вони підпорядковані якійсь ідеї. Спостереження завжди повинне мати цілеспрямований характер" [3, с. 41]. Науковий метод спостереження (на відміну від повсякденного емпіричного) полягає у планомірному й усвідомленому безпосередньому сприйнятті об'єкта, що дозволяє виділяти окремі факти й деталі, необхідні для розуміння суті досліджуваного явища.

Оскільки наукове пізнання покликане здобувати нові знання, цей факт зближує наукову діяльність з навчальною. Для учня чи студента будь-який процес отримання нових знань асоціюється з навчанням.

Однак процес навчального освоєння матеріалу – це засвоєння вже відомого, відкритого, описаного раніше. Іншими словами – це ретрансляція одержаних раніше знань. У цьому контексті навчальна діяльність наближається до емпіричного пізнання, описаного вище: студент чи учень сприймає життєвий досвід, накопичений іншими. Єдина відмінність між навчанням і емпіричним пізнанням – навчальний процес відбувається через мислення, досвід засвоюється теоретично, а не через особисте сприйняття за допомогою органів чуття.

Наукове ж знання – це відкриття невідомого, одержання нових знань про об'єкт дослідження або, принаймні, процес перевірки достовірності наявних знань. Під час навчання людина засвоює певну суму знань, сприймаючи їх на віру. Науковець же ставить під сумнів відомі факти і починає їх перевіряти (так, наприклад, Галілей свого часу поставив під сумнів загальноприйняте знання і довів, що не Сонце обертається навколо Землі, а

навпаки). В іншому випадку науковець намагається знайти раціональне пояснення якомусь явищу (як, скажімо, Ньютон і його яблуко), тобто застосувати наукові методи до вивчення і пояснення цього явища.

Наукова діяльність є процесом творчим, оскільки зорієнтована на "створення нових інтелектуальних цінностей, винаходів, нових знань про предмет дослідження" [1, с.59]. У цьому контексті наукову творчість варто порівняти з творчістю естетичною.

Під творчістю взагалі розуміють "діяльність, що породжує щось якісно нове, яке відрізняється неповторністю, оригінальністю" [1, с.57]. Процес творчості об'єднує митця і об'єкт його діяльності в науці, музиці, образотворчому мистецтві тощо. Водночас, естетичний (художній) спосіб освоєння і віддзеркалення дійсності, виразником якого є мистецтво, ґрунтується на емоціях творця, має емоційний характер. Тобто митець (художник, поет, скульптор, композитор тощо) створює емоційно-образну картину дійсності. Наукова ж діяльність людини має інтелектуальне підґрунтя вияву, тобто здійснюється у сфері інтелектуальної взаємодії людини зі світом.

Нерідко мистецтво характеризують як "мислення в образах" а науку – як "мислення в поняттях", підкреслюючи, що перше розвиває переважно чуттєво-образну сторону творчої здатності людини, а наука – в основному інтелектуально-понятійну.

Крім того, художня (естетична) творчість невіддільна від індивідуально-неповторного об'єктивного елемента: митець у своєму творінні відображає не стільки те, ЩО він бачить, а скоріше те, ЯК він бачить, тобто відображає у своєму творінні індивідуально-образну інтерпретацію навколишнього світу.

Науку ж відрізняє прагнення до знеособленого, максимально узагальненого об'єктивного знання. Вчений, здійснюючи дослідження, намагається абстрагуватись від особистісного сприйняття об'єкта дослідження, шукає такі аргументи і докази, які б найбільш об'єктивно відображали результати проведеного дослідження.

Більше того, сила мистецтва слова (як і будь-якого іншого мистецтва) полягає в тому, що кожен читач по-своєму сприймає образи, характери тощо. Тобто у свідомості читача (глядача, слухача) також створюється індивідуально-неповторна емоційно-образна картина світу. Реципієнт ніби також бере участь у процесі художньої творчості. У цьому криється суть естетичної творчості, суть мистецтва як виду діяльності.

Науковець же прагне до гранично об'єктивного відображення дійсності, чому сприяє методологічна усвідомленість і системність, детермінованість

розгляду, доказовість всіх положень, спирання на факти. Водночас і реципієнти наукової інформації сприймають її однаково.

Отже, наукова творчість, на відміну від творчості естетичної, має інтелектуальну основу і зорієнтована на вироблення нових об'єктивних знань про навколишню дійсність.

Висновуючи, можемо зазначити, що дослідницький тип мислення полягає у тому, що науковець:

- спостерігає (досліджує) планомірно і цілеспрямовано;
- не сприймає інформацію на віру, а критично її осмислює;
- прагне об'єктивно оцінити картину світу, підтверджуючи свою точку зору доказами.

Основне завдання викладача вбачаємо у створенні відповідних умов для вдумливої праці студентів, що дає можливість не тільки використовувати певну інформацію, але й навчитись її правильно віднаходити та аналізувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зленко С.М. Основи наукових досліджень : навч.-метод. посіб. / С.М. Зленко, О.П. Мінцер, С.В. Павлов [та ін.]; Луцьк. біотехн. ін-т ЗАТ «Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. Ю. Бугая», Вінниц. нац. техн. ун-т, Нац. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л.Шупика. – Луцьк ; Вінниця, 2011. – 184 с.

2. Попович М.М. Основи наукових досліджень : конспект лекцій / уклад. М.М. Попович; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2008. – 80 с.

3. Швець Т.А. Основи наукових досліджень: навч.-метод. посіб. для студ. філол. ф-тів вищ. навч. закл. / упоряд. Т. А. Швець; Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький : [б.в.], 2003. – 52 с.

Кумеда Олена

АКАДЕМІЧНЕ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНОГО ЦИКЛУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вивчення дисциплін діахронічного мовознавства: «Старослов'янська мова», «Історична граматики української мови», «Історія української літературної мови» розпочинає синтетичний пропедевтичний курс «Вступ до слов'янської філології», що охоплює цілий комплекс не тільки суто лінгвістичних, а й історичних, етнолінгвістичних, культурологічних питань. Донедавна університетський курс викладали за застарілими (інколи раритетними) підручниками, «розрізненими працями вітчизняних і зарубіжних учених» [8, с. 33]. В останнє десятиріччя з появою нової навчальної літератури, насамперед, підручника В. Лучика, ситуація дещо покращилася. Проте схвалений відомим істориком мови

Г. Півтораком як «добротний підручник», «своєрідна міні-енциклопедія слов'янознавства» [8, с. 136], рекомендований Міністерством освіти і науки України доробок В. Лучика так і не став загальнодоступним. За цих обставин викладач відповідного курсу мусить сам подбати про найважливіший складник навчально-методичного забезпечення дисципліни, створивши електронний конспект лекцій, навчальний посібник тощо. Такий доробок має стати продуктом серйозних багатовекторних напрацювань лектора, оскільки йдеться про доступне й водночас адекватне висвітлення складних питань мовознавчої науки, частина яких належить до дискусійних.

Так, приміром, у славистиці гіпотетичність стосується походження слов'ян та їхньої прабатьківщини, хронології прасхіднослов'янського періоду і статусу східнослов'янських говорів у незадокументований період, зокрема, й питання часу, коли саме припинила існування східнослов'янська мовна єдність, оскільки писемні пам'ятки східних слов'ян сягають пізнішого часу; немає одностайності в потрактуванні писемно-літературної мови Київської Русі, питання щодо первинності кирилиці чи глаголиці та ін. Сьогодні, за спостереженнями В.Німчука, «найгостріші дискусії точаться навколо того, чи східнослов'янський мовний масив X–XIII ст. був діалектним розмаїттям одної мови – давньоруської, чи тут існували вже три мови – українська, білоруська та російська або навіть чотири – українська, білоруська, південноросійська й північноросійська (новгородська)» [6].

Висвітлення означених та інших проблемних питань славистики має логічне продовження в навчальних курсах з історії мови, викладання яких нині, на жаль, здійснюється здебільшого в оперті на застарілу джерельну базу – заідеологізовані підручники, створені в умовах офіційної радянської доктрини. Щоправда, останнім часом у науково-навчальному дискурсі актуалізовано напрацювання С. Смаль-Стоцького, І. Огієнка, О. Горбача, Ю.Шевельова, В.Чапленка та інших мовознавців, чії імена й студії упродовж тривалого часу були під заборонаю; проте до сьогодні не створено жодного підручника, що став би гідною альтернативою капітальній праці за редакцією М. Жовтобрюха – «Історична граматики української мови» (1980). Лакунарність цієї частини вітчизняної лінгводидактики пояснюється відсутністю цілісної наукової концепції, випрацювання якої пришвидшило б видання нових академічних курсів з історії мови.

Відчутним зрушенням в оновленні теорії в галузі історії української літературної мови став підручник В. Русанівського [9]; на думку рецензентів, це «єдине нове видання в Україні, що на сучасній методологічній основі синтезує різноаспектні характеристики розвитку і функціонування літературної історії української мови: динаміку мовних норм, стилістичне

вдосконалення, персоналізацію внеску мовної особистості тощо» [14, с. 101]. Потребу осмислення актуальних проблем історичної лінгвістики в системі нового знання маніфестує посібник О. Ніки [3]: у ньому відображено «зріз сучасних наукових уявлень про літературну історію української мови», запропоновано ознайомлення з дискусійними питаннями в історичній лінгвістиці (зокрема, й у рецепції В. Русанівського), відповідно до традиційних та сучасних поглядів «показано різні терміни-синоніми на означення літературної мови» тощо [2, с. 163, 164].

На жаль, названі праці – швидше рідкісний, ніж загальнодоступний навчальний матеріал, а отже (як і у випадку зі вступом до слов'янської філології) пересічний викладач, позбавлений надійних орієнтирів – у форматі нових академічних видань для вищої школи, мусить самотужки об'єктивувати лінгвістичну інформацію, репродукуючи її в концептах сучасної наукової думки. Тож, самоочевидно, що успіх викладання базових дисциплін діахронічного мовознавства сьогодні покладено насамперед на лектора й корелює з рівнем його фахової компетентності та мотивації до самоосвіти, результатами якої можуть стати своєрідні етюди-інтерпретації до фундаментальних наукових проблем. Серед них, крім названих вище, такі контрверсійні (часто не вповні досліджені) міждисциплінарні питання, як: періодизація історії української мови та історії української літературної мови, мовна ситуація в Київській Русі, українсько-білоруська мова Великого князівства Литовського, культурно-національне відродження в Україні у XVI–XVII ст. і нові ознаки мови в часи Реформації, причини занепаду староукраїнської книжної традиції у XVIII ст. Висвітлення цих та ін. питань ускладнюється термінологічною неоднотайністю (синонімічністю), зокрема на позначення літературної мови в різні періоди її функціонування [2, с. 164].

Так, на позначення мовної ситуації в Київській Русі поруч із традиційно вживаним терміном «давньоруська літературна мова» у науковий обіг уведено поняття «давньокиївська літературна мова», який у потрактуванні В. Русанівського видається слушним, однак не вповні вмотивованим з огляду на недоведеність гіпотези про тотожність (чи аналогічність) розвитку літературної мови в інших частинах Київської Русі: «еволюція, яку пройшли літературні мови в інших культурно-політичних осередках тієї частини Русі, що пізніше дістала назву Україна, зовсім не мусила бути такою самою, як у Києві»; «кожна місцевість могла мати власний варіант не лише говірної, а й унормованої мови» [12]. Ю. Шевельов підкреслює той факт, що донині нам «нічого не відомо про мовне тло Чернігова чи Переяслава», до того ж відмінність західноукраїнських пам'яток (грамот, текстів Галицької Євангелії) від київських дає підстави припускати, «що на цій частині

майбутньої української території до 1341 р. розвинулася власна літературна мова на основі говірної, яка не збігалася з мовою Києва та прилеглих до нього земель» [12].

Так чи інакше, на тій підставі, що до енциклопедії «Українська мова» (ЕУМ) включено статтю «Давньоруська мова» В. Глуценка, Г. Півторака [10, с. 129], цілком правомірно оперувати цим терміном у вищій школі, причому в річищі напрацювань сучасної мовознавчої науки важливо, розмежовуючи поняття діалектної (усної) та літературної (писемної) давньоруської мови – в обох випадках спільносхіднослов'янської, маніфестувати альтернативні погляди на генеалогічне дерево східнослов'янських мов. Насамперед, на нашу думку, під час викладання має бути виразно акцентованою, з одного боку, умовність уживання терміна давньоруська мова на позначення діалектного мовлення східних слов'ян, що вмотивовано недоведеністю існування спільної усної давньосхіднослов'янської мови, з іншого – прийнятність такого називання для писемно-літературного різновиду мови східних слов'ян, які населяли Київську Русь. Окремих коментарів лектора вимагає полеміка провідних лінгвістів щодо характеру літературно-писемної мови X–XIII ст. – монолінгвізму, білінгвізму чи диглосії в державі тощо. Загалом такий спосіб викладу навчального матеріалу уможливить ознайомлення студентів із концепціями різних учених, зокрема, І. Огієнка, Ю. Шевельова, В. Русанівського, В. Німчука, Г. Півторака та ін. Поза сумнівами, суцільна гіпотетичність у висвітленні ледь не кожного аспекту мовної ситуації в Київській Русі значно ускладнює науково-навчальний дискурс, який передбачає не тільки безстороннє студювання візій тих чи інших учених, а й визначення домінант пропонованого знання, відтак формулювання засадничих положень та висновків. Імовірно, серед останніх свою нішу має знайти і той стрижневий, що вивчає хронотоп давньоукраїнської мови в усіх її виявах, тим більше, що «на той час, з якого до нас дійшли перші писемні пам'ятки, нагромадження специфічно українських рис є значним» [11, с. 46].

Залишаючись винятково на платформі традиційних (навіть присутньо оновлених) уявлень та відповідної їм термінології – нехай і з уточненими (в дусі сучасної мовознавчої аксіології) дефініціями, – точкою відліку треба вважати період пізнього середньовіччя, оскільки за такою логікою власне українська мова – і то літературна! (староукраїнська) виходить на авансцену тільки в XIV ст.; поза тим ЕУМ (в особі В. Русанівського) починає відлік історії української мови від праслов'янської мовної єдності – до VI ст. н. е., однак значний відтинок цієї історії (приблизно до XIV ст.) схарактеризовано в таких формулюваннях, які не сприяють оприявненню давньоукраїнської мови.

Щоправда, у загальному огляді історії української літературної мови ЕУМ (в особі С. Єрмоленко) терміни давньоруська мова та староукраїнська літературна мова подано як тотожні, а пам'ятки, написані цією мовою, номіновано як київські чи ширше – південноруські [10, с. 232–235]. Водночас, виходячи з концепції Ю. Шевельова, справжня, «жива» українська мова ніколи не була «давньоруська» чи «спільноруська», «вона поставала й постала з праслов'янської, формуючися від VI до XVI ст.» [13, с. 204]; говори VI–VII ст., у яких припускаються елементи, що нині характеризують українську мову, учений називає протоукраїнською мовою, а відповідні діалекти від XI до кінця XIV ст. – давньоукраїнською [11, с. 54]. Так само В. Німчук констатує виокремлення сукупності основних визначальних рис, що характеризують лінгвосистему півдня Русі (насамперед звукову), уже в XI–XII чи на поч. XIII ст.; цю лінгвосистему, на переконання дослідника, є «всі підстави називати давньою руськоукраїнською (українськоруською) мовою» [7].

Отже, більш-менш виваженою (без претензії на істину в останній інстанції) у вищій школі виглядатиме синкретична версія походження української мови як окремої лінгвосистеми та супровідно – української літературної мови, з важливим акцентом на відмінності критеріїв періодизації історії української мови та історії української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мозер М. Прасхіднослов'янська мови чи східнослов'янська мовна спільність // Причинки до історії української мови : монографія / Міхаель Мозер. – Вінниця : Нова книга, 2011. – С. 13–18.

2. Мойсієнко В. Новий посібник з історії української літературної мови (Ніка О. І. Історія української літературної мови : [посібник] / Оксана Ніка. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – 316 с.) / В. Мойсієнко // Українська мова. – 2014. – № 1. – С. 163–166.

3. Ніка О. І. Історія української літературної мови : [посібник] / Оксана Ніка. К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – 316 с.

4. Ніка О. І. Історія української літературної мови в системі нового знання // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 26. – С. 57–68.

5. Ніка О. І. Концепція історії української літературної мови В. М. Русанівського / О. І. Ніка // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. – Вип. 22. – С. 18–28.

6. Німчук В. В. Мова [Електронний ресурс] / В. В. Німчук // Історія української культури. Київ, 2001. – Т.1. : Київська Русь // Ізборник. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/istkult/ikult01.htm>

7. Німчук В. В. Літературні мови Київської Русі [Електронний ресурс] / В. В. Німчук // Історія української культури. Київ, 2001. – Т.1. : Київська Русь // Ізборник. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/istkult/ikult02.htm>

8. Півторак Г. П. Рецензія на книгу: Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології : підручник. – К. : Вид. центр «Академія», 2008. – 344 с. / Г. П. Півторак // Мовознавство. – 2009. – № 3–4. – С. 133–136.

9. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підруч. / В. М. Русанівський. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : АртЕк, 2002. – 424 с.

10. Українська мова : енцикл. / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

11. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов ; пер. з англ. : С. Вакуленко, А. Даниленко ; ред. Л. Ушкалов. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с. : карти. – (Серія «Класика української науки»).

12. Шевельов Ю. Українська літературна мова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://maidan.org.ua/yuri/sheveliov/ukr_lit_mova.htm

13. Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова? З проблем східнослов'янської глотогонії // Історія української мови : хрестоматія / [упор. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко]. – К. : Либідь, 1996. – С. 191–205.

14. Шевченко Л. І. Тисячолітня історія літературного поступу української мови : рецензія на підручник В. М. Русанівського «Історія української літературної мови» / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка. – К. : АртЕк, 2001 ; 2-ге доп. вид. – 2002. – 392 с. // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2004. – Вип. 9. – С. 99–102.

Shulha Yuliia

ROLE OF MENTOR IN THE SPIRITUAL EDUCATION OF YOUTH

Education is an inseparable unity of teaching and upbringing. The task of education system today is not only the formation of the individual with a wide outlook, developed intelligence, high level of knowledge, but also a spiritual personality, on the intellectual, political and cultural level of which will largely depend future of the society.

First of all, a spiritual personality is the result of a long, persistent and purposeful process of self-organization, family and social education and upbringing. The spiritual person is a citizen and patriot with strong national character, responsible for the commissioned work and able to adapt to changing social conditions. He is good and sensitive, respectful of childhood, to elderly people, to the values of healthy and friendly family, leads a healthy way life, is morally prosperous, aesthetically educated. It is a person with healthy feeling of the national pride and developed national identity. Spiritual and moral development of children and youth, their preparedness to the independent life is the most important constituents of development of the society and state.

In modern world the person lives and develops, he is surrounded by many various sources of strong influence on it – both positive and negative. They daily

influence intelligence and feelings of the child, and the sphere of morality that is being formed.

There is also the great impact on the child by streets and mass media, but we must understand that influence of the family is stronger than the impact of such factors as mass media and streets. Although, it is necessary to consider two essential circumstances:

1) opportunities of the family are objectively limited ;

2) modern family because of a number of reasons often cannot actualize pedagogical potential and its positive impact on the child.

However, the importance of the family education is indisputable. No one has bigger impact on children than a father and a mother. But the school also does not relieve responsibility, and moreover, successful solution of the tasks of education is possible only in the interaction of families and schools. Cooperation of the family and school becomes more and more relevant and necessary.

In 1928, V. Zinkivskiy wrote that "All spiritual and moral work outside the family, though undoubtedly, is needed and means very much, can never capture the soul as widely and deeply as possible in the family. ... The real and complete basis for the spiritual and moral revival of the country can be created by the family itself ..." [1].

Unfortunately, today neither a family nor an education institution is fully (and often even fragmentarily) able to purposefully, systematically and optimally, solve the tasks of spiritual and moral education of its children and interact in this process. The reasons for this failure are well known, although they require a more in-depth analysis:

- loss of the traditional understanding of education for our culture (family education, in the first place), sacrificial love, labor and efforts aimed at establishing relations of spiritual community with children;

- lack of parents' knowledge about the laws of spiritual life and the laws of spiritual and moral formation of the person;

- striking illiteracy of modern parents in the issues of development priorities and education in different periods of childhood;

- modern socio-cultural environment;

- poverty of public experience in the development of traditions of religious education;

- lack of clear ideas about what tasks need to be addressed in the first place in the spiritual and moral upbringing of modern children, which conditions are necessary for the successful resolution of these tasks;

- lack of ideas about the direct dependence of the process of development of the spiritual sphere of children, formation contributes to the spiritual and moral

formation of the environment and the family from the inner spiritual life of teachers and parents.

An inherent characteristic of the teacher-mentor is such notion as "pedagogical love" for children. It's not a secret that to some teachers children go as on holiday, with desire and good mood, and to others only because of necessity. Only in the first case there is possible a personal contact of the teacher with the students and, as a consequence, leadership of the mentor. And it is clear that only in this case is possible the process of spiritual and moral education.

"Pedagogical love" can be regarded as a "special case" of a teacher's relationship to life, to the world, to people, to himself, it is achieved by the great labor and tension of all human forces. L. I. Malenkova proposed a kind of "technology" for the development and support of this feeling:

- try to understand that they are children, and therefore behave like ordinary children;
- try to adopt the child as it really is – with the "pluses" and "minuses", with all his features;
- it is possible to learn more fully why he became "such" and to try to "develop" understanding, sympathy and compassion for the child;
- try to find positive in the personality of the child, to express his trust;
- try to include it in the general activity (with a predicted positive assessment);
- establish personal contact with means of non-verbal communication;
- create a "situation of success", provide the child with positive verbal support;
- do not be ashamed to show your attitude, your love for children, openly respond to the manifestation of love in response, to establish a friendly, cordial, sincere tone in the practice of everyday communication [2].

Teachers in close cooperation with the family, with community, are called upon to form moral and ethical criteria and principles for everyday life in adolescents. This is the essence of the moral education of children, which is carried out through the processes of education, training, self-development of students with the use of a complex of educational, developmental, psychological, physiological, social measures and factors. Moral education is effectively carried out only as a holistic process that meets the standards of the universal morality. The result of this process is formation of a morally integral personality, which implies the availability of free moral will, the ability to own, the acquisition of internal freedom, etc. Morality is formed in activities, in everyday relationships and the complexity of life in which the child has to understand, make choices, make decisions, do things.

Love for children is an excellent feature of the teacher, it is such a living force that inspires all that happens and turns the school to a good family. If the teacher

has for his students a sincere love (selfless, patient, compassionate) than his impact will be strong and fruitful. The fruits of this love will become mutual commitment, trust, free, without coercion, obedience of students, etc.

Teachers-mentors are one of the most important subjects of the external environment of the students, along with the family, the community and, in general, the social environment that affects their outlook and the assessment of what is happening in social life. Thus, teachers who work with children and directly participate in the development of the personality of their students, create the necessary foundation of the country, based on which state can implement their plans for the development of the nation as a whole and thus draw from it a resource for development. The influence of the teacher on the development of the personality of students may be large and can be compared with the influence of the family, and in some cases more significant. But in order to achieve the desired result, the mentor himself must be a person capable not only to absorb and implement new perspective trends of the modern world, but also based on the fundamental national and social foundations of the country, that is, he must be a holistic healthy personality. In addition to high demands on the personal and spiritual qualities of the teachers, it is necessary to stimulate the processes of their self-education and raising the level of education. The teacher should be a real example for his students not only for the knowledge of the profession and the relation to it, but also for the general outlook and understanding of the modern world and the depth of the tasks facing society. Only a person who knows how to think and seek a solution, tries to understand and comprehend all the incredibly complex trends of world development and its needs, may be in demand in it and, moreover, be the locomotive of these changes. When the teacher in the eyes of the student becomes such a person, while not afraid to acknowledge the mistakes and, together with his students, is ready for knowledge and perfection, only then there is an opportunity to manage the personal development of children, motivated to direct him in the right direction.

In order for the teacher to "open up" and creatively approach the process of education and upbringing, he must create an appropriate environment, accordingly, oriented society within the education institution. Teaching students on high moral and spiritual principles is a two-way process. On the one hand, the teacher must make maximum efforts on his part, on the other hand, the teaching environment should be tuned to one "wave" of perfection and full impact of the profession, and if you look even wider, then the social environment of the students should contribute to their readiness to perceive the training accordingly. And this already means that society itself should have education as a value, and most importantly, the education of its members and, as a consequence of the civilized society, to preach humanism

and high morality. Much attention is paid to the disclosure of the problem of the personality of the teacher in education and upbringing in the works of V. Sukhomlynskyi. In particular, he wrote: "We, teachers, should develop, deepen our pedagogical ethics in our collectives, and assert a humane beginnings in education as the most important feature of the pedagogical culture of each teacher. This whole area of our pedagogical work, an area, is almost not studied and is forgotten in many schools, although there is a lot of responsiveness, humanity, caring for common conversations. "The art of education, he believed, is the ability of the teacher to open literally before everyone, even before the most common, the most difficult in the intellectual development of the pupil those spheres of development of his spirit, where he can reach the peak, manifest himself, declare his "self" [3].

A similar is brought up by the similar. The student's personality can only educate the teacher's personality. Who is a Teacher? He is both an educator and mentor, and a spiritual father, and a friend. Such an ideal of a teacher who cherishes, instructs and strengthens the young soul, leading it to high goals is that we must strive for in our daily activities.

For the successful education of children and teachers the children themselves must be prepared for this, which makes this process extremely complex and versatile. Therefore, the value of the teacher in the development of the personality of children cannot be exaggerated.

REFERENCES

1. https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Zenkovskij/tserkov-i-shkola/
2. Malenkova, L. I. (2002). *Theory and methodology of upbringing*. M.: Pedagogical Society of Russia. 480 p.
3. Sukhomlinsky, V. A. (1997). Pavlyska secondary school. One hundred pieces of advice for the teacher. *Selected works in 5 volumes*. K., Vol. 2.

Харламенко Валентина

ТРАЄКТОРІЯ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА-ДОСЛІДНИКА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Глобалізація й трансформація національної системи вищої освіти спонукає до пошуку нових шляхів забезпечення її якості. Вища освіта, дослідження та інновації покладено в основу соціального згуртування, економічного зростання, конкурентоспроможності. Спільне розуміння забезпечення якості освіти дозволяє підвищувати її прозорість. Етика вищої школи, цінності наукової та освітньої діяльності, принципи та правила взаємовідносин у навчальному закладі, у взаємостосунках є основою

здатності академічної корпорації до дієвої саморегуляції та спроможності задовільнити запит суспільства. Таким чином, усвідомлений моральний вибір і репутація стають одним з основних механізмів внутрішньої саморегуляції освітянської спільноти, визначають її етичні пріоритети, розстановку сил та логіку професійних комунікацій.

Визначення власних моральних стандартів, їх постійне зіставлення з кращими взірцями глобальної академічної культури, послідовне втілення в життя на кожному напрямі роботи вищого навчального закладу є виявом прагнення вітчизняної освітньої спільноти взяти на себе відповідальність у захисті норм права і базових академічних та етичних цінностей.

У Законі України «Про освіту» (розділ V, ст. 41) зазначено, що метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні є:

- гарантування якості освіти;
- формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою;
- постійне та послідовне підвищення якості освіти;
- допомога закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти.

Складовими системи забезпечення якості освіти є:

- система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);
- система зовнішнього забезпечення якості освіти;
- система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) охоплює:

- стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти;
- систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників;
- оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти [2].

Якість освіти, академічна доброчесність покладено в основу академічної культури стейкхолдерів освітнього процесу. Нова редакція

Закону України “Про вищу освіту” відкрила можливості для побудови реальної автономії вищих навчальних закладів в Україні, створення ефективного механізму забезпечення академічної чесності та якості діяльності.

Не можемо не зазначити українських учених, роботи яких спрямовані на дослідження питань, що пов’язані із якістю, відкритістю, прозорістю вищої освіти, академічною культурою та доброчесністю (В.Андрущенко, В. Кремень, В.Луговий, С. Курбатов, І. Регейло, Г. Хоружий та ін.). За словами В. Андрущенка, одним із головних напрямів реформування освітньої системи є дотримання європейських стандартів якості освітніх послуг [1]. С.Курбатов вказує на нову якість функціонування інституцій [3]. В.Луговий пропонує й обґрунтовує нові шляхи дослідницьких пошуків [4]. Питання академічної доброчесності порушує в своїх працях Г.Хоружий [6].

Академічну культуру педагога розглядаємо як сукупність способів і методів діяльності стейкхолдерів, інтегровану якість, що є показником досягнутого рівня розвитку інституції. Педагог-дослідник має притримуватися певних етичних норм, правил у процесі наукового дослідження. Це є невід’ємною складовою професійно-педагогічної культури педагога.

Проблему формування професійно-педагогічної культури досліджують С. Вітвицька, В. Гриньова, В. Жигір, Т. Туркот, О. Чернега. Питання організації науково-дослідницької роботи як компоненті професійної діяльності педагога, присвячені роботи С. Вітвицької, Л. Ковбасенко, В. Лозової, О. Микитюк, В.Прошкіна, О. Рогозіної, В. Сипченка, О.Семенов, Ю. Туранова, В. Чорнобровкіна та ін.. Характеризуючи векторність розвитку науково-дослідницької компетентності педагога в умовах післядипломної освіти, виділяємо:

- умотивованість педагогів до саморозвитку та самовдосконалення;
- усвідомлення необхідності та значення освоєння сучасних наукових методів дослідження;
- опора на попередній досвід дослідницької діяльності;
- послідовність та систематичність набуття навичок наукового пошуку;
- впровадження наукових досліджень у практичну роботу;
- бажання донести результати своєї наукової роботи широкій аудиторії;
- розуміння необхідності ознайомлюватись із результатами наукових пошуків колег;
- формувати відповідальність за результати свого наукового пошуку;
- взаємодіяти в освітньому просторі.

Ефективність процесу організації і управління науково-дослідницькою діяльністю педагогів у системі післядипломної освіти залежить від:

- включення наукової проблематики до кожного окремо взятого навчального предмету;
- активну участь у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, практично-методичних нарадах, тренінгах;
- розробка та видання авторських програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів;
- вивчення світового досвіду, його адаптація та впровадження в освітньому середовищі.

Академічна культура є запорукою успішної науково-дослідницької роботи педагога. А отже, варто пам'ятати й уникати негативних проявів у процесі наукового пошуку. Керуючись принципами академічної культури у стейкхолдерів освітнього процесу, формуємо не лише уміння й навички пошуку інформації, її відбору, оцінювання, зберігання й використання, а й особливі особистісні якості, індивідуальний стиль діяльності, система ціннісних орієнтацій, відношення до об'єктів пізнання його результатів.

Отже, академічна культура педагога є необхідним компонентом у процесі формальної, неформальної й інформальної освіти в рамках післядипломної освіти, академічна культура забезпечує розвиток інтелектуально-евристичних здібностей, уяви, уміння генерувати ідеї, асоціативність мислення, бачення протиріч, здатності до перенесення проблем у нову ситуацію, критичність мислення, незалежність суджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу [Текст] / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
2. Закон України "Про позашкільну освіту"[Електронний ресурс].–Режим доступу:zakon.rada.gov.ua/go/184-14
3. Курбатов С. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів, Суми: Університетська книга, 262 с., 2014.
4. Луговий В."Вища освіта через дослідження: концептуальні засади здійснення й оцінювання", Вища освіта України: Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології», вип. 1, № 3, с. 16-28, 2012.
5. Хоружий Г. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти, Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 320 с., 2012.

Ячменик Марина

МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Важливою складовою академічної культури майбутніх учителів-словесників є інформаційна, медіакультура. Важливість формування медіакультури майбутніх учителів-словесників полягає в тому, що на сьогодні медіакультура як суспільний феномен створює нове середовище існування, спілкування та віртуальної взаємодії, а засоби медіа з кожним роком відіграють усе більшу роль в освітньому процесі.

У "Концепції впровадження медіаосвіти в Україні" зазначено, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними [2]. Тому майбутнім учителям-словесникам необхідно вміти, оперувати комунікаційними технологіями та інформаційними потоками. Закони України "Про освіту", "Про вищу освіту" наголошують на впровадженні інформаційних технологій, з метою значного підвищення ефективності навчального процесу у закладах вищої освіти. Ці та інші питання знайшли місце у науковому доробку українських учених. Зокрема, проблеми професійної підготовки вчителів-словесників стали предметом наукових досліджень М. Лещенко, М. Пентилюк, О. Семенов, Т.Симоненко та ін.; проблеми медіаосвіти досліджували О. Баранов, І. Дичківська, В. Іванов, І. Левшин, Г. Онкович, Б. Потятинник, В. Робак, А. Спичкін; сучасні проблеми інформаційної етики знайшли відображення у працях І. Андрєєвої, С. Антонової, М. Вохришевої, А. Гречихина, Т. Єременко, Н. Зінов'євої, А. Леончикова, В. Поліщука, Т. Полякової та ін.

Ставимо за мету дослідити поняття медіакультури майбутніх учителів-словесників як складову академічної культури. Сучасний учитель має розуміти особливості розвитку школярів, добре знати свій предмет, і, головне, – бути відкритими до нового. У якості цього нового в сучасному освітньому просторі виступає інформаційне медіа-середовище, що вказує на необхідність розвитку медіакультури педагогів. Учитель, крім того, що сам знаходиться в інформаційному суспільстві і є носієм медіа-культури, одночасно повинен ще й формувати медіа-культуру учнів [1].

Розглянемо детальніше категорію «медіакультура». У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні зазначено, що «медіакультура – це сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збору, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому. На особистісному рівні

медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі» [2].

Зокрема, нам імponує визначення медіакультури, що у своїх наукових пошуках подає дослідниця І. Колесникова, де медіакультура вчителя виступає як складова інформаційної культури, компонент професійної діяльності, що сприяє аналізу процесів функціонування медіа в соціумі, вибору, використанню отриманої інформації, критичному аналізу, оцінці, створенню та передачі медіа-продуктів у різних видах [1]. Значна частина педагогів використовують продукти медіа як засіб наочності, не маючи достатніх уявлень про існування інших можливостей у соціальних, моральних, інтелектуальних аспектах. Майбутні учителі-словесники мають усвідомити, що інформація, представлена у засобах медіаосвіти, не є спеціально створеною для навчальних цілей, проте вона покликана виховувати медіакультуру, здатність адекватно поводитися у віртуальному світі, дотримуватися морально-етичних норм спілкування та створення творчих продуктів (уникаючи плагіату), що є невід'ємною складовою формування академічної культури.

На засадах академічної культури, доброчесності функціонує науковий гурток «Медіакультура вчителя-словесника» у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка. Програма курсу спрямована на формування у майбутніх учителів таких умінь: орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів масової інформації; розшифровувати та використовувати закодовану в медіаповідомленнях інформацію; застосовувати раціональні методи пошуку, відбору та використання аудіовізуальної та друкованої інформації; володіти нормами мовного, графічного оформлення медіатекстів різних жанрів; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел; цитати-аргументи; редагувати медіатекст; самостійно створювати медіапроекти і грамотно застосовувати різноманітні медіа, медіапродукти і ресурси у своїй майбутній навчальній, дослідній, професійній діяльності.

На заняттях за численними працями науковців формуємо модель учителя української мови і літератури: учителя-професіонала, що має ґрунтовну загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну і методичну підготовку, займає гуманістичну педагогічну позицію, володіє інформаційною і дослідницькою культурою, універсально освічений творчий майстер-комунікатор. Практичний характер мають завдання, де учасникам гуртка пропонуються документальні медіа тексти, науково-популярні медіатексти, навчальні, ігрові (фільми, телепередачі, відеокліпи, їхня специфіка, тематичне розмаїття і т. ін.), анімаційні (мальовані, об'ємні, аплікаційні, силуетні та ін.), їх роль, завдання, функції.

Досвід показує, що процес вивчення такого курсу має ґрунтуватися на самостійній роботі студентів. Саме такий вид роботи виробляє вміння і навички усного і писемного мовлення в соціальних мережах із дотриманням морально-етичних норм, розвиває логічне й образне мислення, уяву, інформаційні уміння. Випереджувальними завданнями для студентів було поширення довідкової інформації через Інтернет із дотриманням норм web-етикету, тобто відбувалося безпосереднє спілкування з користувачами соціальної групи через створення аудіо-, відео-, візуального медіатексту.

Роботу учасників гуртка відображено на сайті <https://fb.com/club79288271>. Учасники групи розуміють, що перебуваючи в цьому інтернет-середовищі, кожен зобов'язаний дбати не лише про себе, а й про оточуючих - про людей, із якими «спілкується», про інформаційні ресурси, із яких отримує дані (фіксуючи посилання на першоджерело) чи інформацію або ж робить доступними власні.

Такі форми роботи дозволять розвивати у майбутніх учителів-словесників медіакультуру в інформаційному просторі, ознайомлювати їх з правилами етики спілкування та використання першоджерел у соціальних мережах, шукати та використовувати у майбутній професійній діяльності кращі зразки медіа-продукції, формувати медіаімунітет та медіачуття. Все вищезазначене є запорукою розвитку медіакультури сучасного вчителя-словесника у світлі академічної культури та доброчесності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колеснікова І.В. Шляхи розвитку медіа-культури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти // Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання. – Випуск 5. – 2014. – С. 202-206.

2. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні [Електронний ресурс] / схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150. – Режим доступу: <http://www.ispp.org.ua>.

Levenok Inna

FORMATION OF ACADEMIC CULTURE OF FOREIGN STUDENTS IN SUMY STATE UNIVERSITY ON THE GROUND OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

In Sumy State University the number of foreign students is increasing every year. For today there are 1299 foreign students from 52 countries (according to the official information of the registration office of foreign students on 5th March 2018, Sumy State University), so the question of intercultural communication and friendship between foreign students is appropriate to speak about.

The notion «intercultural communication» is the verbal and nonverbal interaction between people from different cultural backgrounds. Basically, 'inter-'

is a prefix that means «between» and cultural means «belonging to culture», so intercultural communication is the communication between cultures. Sometimes, this is used to describe a single person trying to interact in a foreign environment but more often, it is a two-way street, where people from both cultures are trying to improve their communication[2].

Now, if you want to learn about intercultural communication, it's important to understand what this is. But it's also important to understand what it isn't. Intercultural communication is targeted at allowing for positive and productive interaction. You are not joining this culture, you are not becoming a member of another society, you are not abandoning your own culture. That would be assimilation and that's not what we're after. Intercultural communication is also not simply a language proficiency. Communication requires the ability to understand language, but just think about how much of your communication with even your own friends is nonverbal: our body language, our attitudes, the rituals from hand-shaking to the stink eye. Some researchers estimate that up to 93% of all human communication is nonverbal, although according to recent studies, it's actually closer to 60%. [2].

The effectiveness of communication between representatives of different cultures, except knowledge of the language, depends on the conditions and culture of communication, knowledge of etiquette rules, non-verbal forms of expression (facial expressions, gestures), background knowledge. Language reflects value categories society, the national picture of the world. The man is mastering foreign language, at the same time mastering new world for him and someone else's culture. It is important that at the same time it begins to go deeper understand national peculiarities of their attitude and communicative behavior.

Immediately because of the use of the Ukrainian language foreign students master verbal and non-verbal models of behavior common in the Ukrainian linguistic and cultural community, understand national-specific peculiarities of the perception of the world of other foreign representatives. It is also necessary to take into account the peculiarities of the national character of communicants, their specifics emotional state. All this in general leads to the formation of skills of intercultural communication [1].

The adaptation of foreigners to a new socio-cultural environment depends on many factors. For example, for better intercultural co-operation, it is necessary to continue providing practice of formation mixed groups, where Ukrainian and foreign students study together. This can help foreigners to avoid many problems concerning adaptation, socio-cultural interaction. According to the research, which was held among the foreign students of the first year of study at Medical Institute of Sumy State University, it is revealed that knowledge of cultural values, norms, traditions from respondents are fragmentary. They have high emotional and

communicative tensions. The contacts with the new socio-cultural environment are often limited. An effective form of educational work, such as the participation of foreign students in the annual cathedral scientific and practical conferences, taking part in sport, dancing and vocal competitions, help them to find a key to intercultural communication.

In particular, such socio-cultural component as intercultural, country studies, socio-psychological, personal, which ensure the formation of readiness for intercultural communication on the basis of intercultural tolerance, adequate perception of cultural differences in preserving the attitude to the value of the culture of other people. The adaptation of foreigners to a new socio-cultural environment depends on many factors. For example, for better intercultural cooperation, it is necessary to continue providing practice of formation mixed groups, where Ukrainian and foreign students study together. This can help foreigners to avoid many problems concerning adaptation, socio-cultural interaction.

Intercultural friendship is a special kind of friendship between individuals with different national cultures, which is voluntary and rewarding as normal friendship in the same cultural context. Following the first transitional period when intercultural friends are motivated to continue their interaction, they enter into the second interaction stage where they engage in frequent contact and negotiated roles, rules and rituals in their relationship which become part of their relational identity. Information about each other's personality and life flows in and the participants start to bond with each other. In this stage, personal traits such as patience and being positive are discovered to support the interaction among each other because the differences between the dyads are further recognized and difficulties are born to exist in their interaction.

When it comes to a point when their mutual understanding and familiarity reach a certain level, their friendship stage would advance by a turning point or a particular incident that happens confirming shared intimacy and a need to develop and sustain the relationship. Then in the involvement of the third stage of friendship, rules and roles are much better accepted and the participants know much better what is appropriate or inappropriate to do[3].

So, intercultural communication helps foreign students to live in harmony and understand with respect other cultures

REFERENCES

1. Anahvaonie, Ikenna (2016). Formuvannia umin mizhkulturnoho spilkuvannia v protsesi vyvchennia ukrainskoi movy yak inozemnoi [Formation of intercultural communication skills in the process of studying the Ukrainian language as a foreign language] / I. Anahvaonie, N.L. Dun // Sotsialno-humanitarnia spektyr ozvytku suchasnoho suspilstva:materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii vykladachiv, aspirantiv, spivrobotnykiv ta studentiv, m. Sumy, 21-22 kvitnia 2016 r. / Vidp. zavyp. A.M. Kostenko. - Sumy :SumDU, 2016. - S. 90-91. (in Ukrainian)

2. Intercultural Communication: Definition, Model & Strategies. Retrieved from: <https://study.com/academy/lesson/intercultural-communication-definition-model-strategies.html>

3. Intercultural friendship development between Finnish and international students. Retrieved from: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/27287/URN:NBN:fi:jyu-2011071211147.pdf;sequence=1>

4. Semenog, Olena (2017). Researcher's academic culture in the educational space of the university: linguo-axiological approach //Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University Vol. 4, No. 1 (2017), 18-25. Retrieved from: <http://jpnpu.pu.if.ua>

Лябах Аліна

МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У Концепції нової української школи зазначається, що освітній процес XXI століття повинен ґрунтуватися на особистісно-орієнтовному та компетентнісному підходах. Однією з ключових компетентностей є спілкування рідною мовою, а саме: «це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів)» [3]. Тому основна мета навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах полягає у формуванні компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності. Засобом досягнення мети навчання української мови є мовленнєвий жанр. Життя за стінами школи не ставить перед учнями завдання дібрати синоніми чи антоніми, зробити синтаксичний аналіз складнопідрядного речення чи написати твір-роздум. Кожен стає свідком або учасником певної ситуації, у якій необхідно щось спланувати, пояснити, запитати, запропонувати, подякувати, відмовити, поспівчувати. Саме цьому необхідно навчити учнів робити правильно засобами мови.

Проблема мовленнєвих жанрів залишається актуальною в сучасний час. У світі існує декілька шкіл жанрознавства: Саратовська (Балашова Л., Дементьев В., Дубровська О.), Волгоградська (Карасик В., Шаховський В., Карасик В.), Московська, Пермська, Воронежська та ін. Поняття «жанр» традиційно пов'язують передусім з літературознавством, але насамперед це поняття загальнофілологічне. Саме таку думку висловив російський філолог М. Бахтін у своїй праці «Проблеми мовленнєвих жанрів». Польська дослідниця А. Вежбіцька констатує, що суспільне життя можна уявити як величезну сітку актів мови, тобто мовленнєвих жанрів. На її думку, історія формується на

погрозах, засудженнях, пропозиціях, переговорах, умовах тощо. Навіть у повсякденному житті зранку до вечора ми запитуємо, просимо вибачення, обіцяємо, хвалимося, дякуємо, робимо зауваження. В українській лінгвістиці окремі аспекти проблеми мовленнєвих жанрів виявляємо у працях Ф.Бацевича, І. Корольова, І. Паславської, О. Селіванової та ін.

Перейдемо до розгляду деяких сучасних підходів до вивчення мовленнєвих жанрів.

М. Бахтін стверджує, що «мовленнєвий жанр – єдина первинна форма існування мови»; «якби мовленнєвих жанрів не існувало і ми не володіли б ними, якби нам доводилось створювати їх уперше у процесі спілкування, легко і вперше створювати кожне висловлювання, комунікація була б майже неможливою» [1, с. 181]. Під мовленнєвими жанрами М. Бахтін розуміє «відносно стійкі типи висловлювань, об'єднані єдиною темою, стилем і композицією» [1, с. 159]. Терміном «стиль» дослідник позначає відбір словникових, фразеологічних і граматичних засобів мови. Науковець виділяє типові для мовленнєвих жанрів характеристики: комунікативна ситуація, експресія й експресивна інтонація, обсяг, концепція адресата і «наадресата».

Формування мовленнєвих жанрів, за М. Бахтіним, відбувається так: передусім у мовця з'являється мовний задум, що визначає предмет мовлення і вибір жанрової форми. Крім самої мовленнєвої волі мовця, на вибір жанру впливають специфіка сфери мовного спілкування, предмет мовлення, який і є темою даного мовленнєвого жанру, конкретна ситуація мовленнєвого спілкування, склад його учасників і т. п. Далі відбувається зворотній вплив: «задум мовця з усією його індивідуальністю і суб'єктивністю застосовується і пристосовується до обраному жанру, складається і розвивається в певній жанровій формі» [1, с. 180]. Як результат взаємного впливу, формується стиль і композиція. Таким чином, схему, за якою створюється мовленнєвий жанр, можна представити у такому вигляді: задум – аналіз ситуації – вибір мовленнєвого жанру – підбір мовних засобів.

Мовленнєві жанри функціонують в усіх сферах спілкування, і цим жанрам відповідають певні стилі (діловий, науковий, публіцистичний тощо). Для кожної сфери характерні специфічні умови спілкування, які відповідно впливають на вибір мовцем тих чи тих жанрів у конкретній ситуації спілкування. Науковці виділяють елементи, що визначають структуру жанру: відправник, одержувач, відносини між ними, функції тексту, тема, предмет мовлення, текстовий матеріал, його представлення та вираження, код. М.Бахтін усі мовленнєві жанри розподілив на первинні й вторинні, зазначивши, що «закінчене питання, спонукання, наказ, прохання - типові мовленнєві жанри життєвих висловлювань» [1, с. 399].

Практично одночасно з постановкою М. Бахтіним питання про мовленнєві жанри в зарубіжній лінгвістиці зародилася теорія мовленнєвих актів, основу якої складають ідеї англійських вчених Дж. Остіна і Дж. Серля. Зближення теорії мовленнєвих жанрів і теорії мовленнєвих актів наявне в роботах польської дослідниці А. Вежбицької. Головним параметром визначення мовленнєвих жанрів у роботах А. Вежбицької є функція, або інтенція мовця (за аналогією з вичлененням різних типів мовленнєвих актів). Використовуючи розроблений понятійний апарат теорії мовленнєвих актів для опису мовленнєвих жанрів, А. Вежбицька пропонує описувати різні мовленнєві жанри в рамках семантичних примітивів (семантичної теорії елементарних смислових одиниць).

Спираючись на концепцію М. Бахтіна, сучасні лінгвісти, зокрема О.Селіванова [5], Т. Мілевська [4], В. Карасик [52] та ін. пропонують різні визначення мовленнєвих жанрів, розглядаючи в даному понятті ті чи інші аспекти залежно від дослідницьких задач. Означені аспекти досить умовні, вони не обов'язково суперечать один одному, а доповнюють й уточнюють поняття мовленнєвий жанр із нової сторони й виділяються в якості незалежних тільки для зручності висвітлення проблеми.

Отже, в сучасній лінгвістиці виділяють такі підходи до визначення поняття «мовленнєвий жанр»: *жанр – текст* (О. Селіванова пропонує називати мовленнєві жанри стійкими тематичними, композиційними та стилістичними типами не висловів, а текстів [5, с. 233]; *жанр – модель* (прихильники цієї ідеї під мовленнєвими жанрами розуміють модель висловлювання, яка існує в мовленнєвій свідомості в типовому проекті, каноні, схемі мовленнєвих жанрів [4, с. 190]. За визначенням В. Карасика, «жанр - це тип, форма, комунікативна організація мовленнєвої дії і відповідного твору чи уявлення, знання про типи, форми, комунікативної організації комунікативних дій і відповідних мовних творів, але не самі ці дії і твори» [2, с. 167]; *жанр - форма мовлення* (Жанр – це стійка форма, яка обслуговує комунікативні потреби носіїв мови і співвідноситься з типовою ситуацією мовленнєвого спілкування).

Отже, на основі аналізу опрацьованих нами наукових джерел приходимо до висновку, що натепер відсутнє уніфіковане визначення мовленнєвого жанру. Поняття мовленнєвий жанр розглядаємо як категорію мовного коду, в якому втілюються людський і конситуативний чинники (фізичні, соціально-психологічні, часові та інші обставини) спілкування; вербально-знакове оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей, типізовану модель, що враховує лінгвальні та екстралінгвальні

чинники розгортання комунікативної взаємодії учасників комунікативного процесу. Ми послуговуємось визначенням *мовленнєвого жанру* як інваріантної комунікативної ситуації соціальної взаємодії учасників освітнього процесу (учитель – учень, учень-учень та ін.), у ході якої суб'єкти учіння мають можливість реалізувати власні комунікативні наміри та здійснювати вплив на співбесідника.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» (2016) учні мають не тільки опанувати зміст навчальної дисципліни, а насамперед набути умінь і навичок, важливих для всебічного розвитку особистості громадянина України, морального та професійного зростання [3]. Спілкування державною мовою визначено основною серед десяти компетентностей, якими має оволодіти учнівська молодь. Відповідно мету навчання з української мови у старшій школі, як зазначають Л. Мацько, О. Семенов [6], передбачено спрямовувати на формування інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, характеризується активною громадянською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати. Завдання уроків – стимулювати учнів реагувати мовними засобами на спектр соціальних і культурних явищ, попереджувати й розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; адаптовуватися до нових умов, вирішувати нестандартні завдання; працювати на успіх у групі, в команді.

Основна суть вправ на формування вмінь використовувати мовленнєві жанри, які доцільно пропонувати учням старших класів, полягає в тому, що мовленнєві жанри, якими оволодівають учні, спрямовані не на відтворення і складання синтаксичних конструкцій за зразком чи на виконання традиційних мовленнєвих завдань (репродуктивних, творчих), а на породження мовлення для вираження особистих думок і почуттів в умовах живого спілкування. Мета застосування методів та завдань на уроках української мови – навчити учнів ефективно спілкуватися у певному мовленнєвому жанрі. Переваги формування вмінь використовувати мовленнєві жанри у практиці мовної освіти вбачаємо в тому, щоб обрані вправи були орієнтовані на одночасний розвиток основних навчально-предметних навичок у процесі міжособистісної комунікації. При цьому мовний матеріал подається в контексті реальної, емоційно-зabarвленої ситуації, яка сприяє швидкому й міцному запам'ятовуванню тематичних

відомостей з мови. Для реалізації цих методів характерна співпраця суб'єктів навчання – для цього необхідно об'єднувати учнів для роботи в пари та групи. Успішна особистість – це передусім мовна особистість, здатна репрезентувати себе засобами мови у професійно важливих і життєво-побутових ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. - М.: Искусство, 1986. - 444 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
3. Концепція нової української школи, 27/10/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>.
4. Милевская Т. В. О понятии «дискурс» в русле коммуникативного подхода / Т.В. Милевская // Материалы Международной научнопрактической конференции [Коммуникация : теория и практика в различных социальных контекстах «Коммуникация-2002» («Communication Across Differences»)]. - Пятигорск : ПГЛУ, 2002. – Ч. 1. - С. 188-190.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. - Полтава : Довкілля, 2006. - 716 с.
6. Українська мова: програма для профільного навчання учнів 10-12 класів (профіль – українська філологія)/ Уклад.: Л. Мацько, О. Семенов, Т. Груба, Т.Симоненко.- К., 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>

Треба Наталія

КОНЦЕПТ «ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Проблема реформування повної загальної середньої освіти і впровадження нового формату викладання шкільних дисциплін вже давно набула особливої актуальності. У червні 2016 р. розпочався процес розробки та створення нового Стандарту загальної середньої освіти. Рішенням колегії Міністерства освіти і науки України № 10 від 27.10.2016 р. була прийнята й ухвалена концепція «Нова українська школа» [3], яка поставила перед українським суспільством доволі непросте завдання: сформулювати освітній простір, адекватний викликам ХХІ століття. Згідно до положень концепції, школа має триматися на двох основних компонентах: змісті освіти й особистості учителя. Учень виступає ключовим суб'єктом навчальної траєкторії.

Як пояснюється у концепції, Новий Стандарт освіти має відповідати на виклики, які постають перед Україною сьогодні. Зокрема, до них належать:

залишки тоталітаризму, окупації території, конфлікт поколінь тощо, що призводить до недовіри владі, переміщенню сімей, появі посттравматичних синдромів у дітей. У відповідь на це новий Стандарт, який покликаний зробити школу місцем, де діти почувають себе безпечно, навчаються в атмосфері довіри і взаємоповаги, де формується демократична культура, належне місце відводиться формуванню цілісної людської особистості, громадянина своєї держави, який займає активну громадянську позицію і бере участь у політико-суспільних подіях держави.

«Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради Європи» ще у 2016 році було окреслено вісім ключових груп компетентностей освіти упродовж життя, що мають бути наскрізними у змісті всіх навчальних предметів, найважливішими з яких є спілкування рідною (державною) мовою і компетентність для демократичного громадянства. В останні роки особливо гостро в незалежній Україні відчувається потреба у громадянській компетентності суспільства.

Громадянська компетентність знайшла відображення й в освітній програмі. До основних наскрізних ліній вивчення української мови у школі додалася лінія «Громадянська відповідальність». Її мета – навчати учнів аргументовано і грамотно висловлювати власну громадянську позицію, поважати закон та правові норми, залучати учнів до активної діяльності для демократичного громадянства. Відповідно до цього з'явилася необхідність звернутися до наукових джерел і проаналізувати значення понять «громадянин», «громадськість», «громада», «відповідальний громадянин», пояснити їх взаємодію та взаємозалежність.

Словники української мови різних авторів пропонують безліч трактувань слова «громадянин». Так «Словарь української мови Бориса Грінченка» пропонує таке потрактування: «*Громадянин – член громади, член суспільства*» [8, с. 495]. «Словник української мови в 11 томах» за ред. І. Білодіда пояснює це слово таким чином: «*Громадянин - особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави*» [7], урочисте значення цього слова – «*той, хто підпорядковує особисті інтереси громадським, служить Батьківщині*», історичне – «*член громади*» [7].

Слово «громадянин» походить від слова «громада». В Академічному тлумачному словнику української мови воно має декілька значень:

- 1) *Громада – це група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів;*
- 2) *Об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація;*

3) *На Україні і в Білорусії - поземельне селянське об'єднання, а також збори членів цього об'єднання* [7].

У «Словарі української мови Бориса Грінченка» громадою називається «*спільнота рівноправних людей*» [8, с. 494].

Синонімічними до слова громада є такі лексеми: *гурт, група (більше число людей), юрба, юрма, купа, компанія, товариство* [1, с. 55]. Словник паронімів Д. Гринчишина налічує два спільнокореневі слова, близьких за звуковим складом, але різних за значенням – громадський та громадянський. *Громадський – який стосується суспільства, громади чи окремого колективу; який відбувається в суспільстві (громаді, колективі) або пов'язаний з суспільно корисною діяльністю; громадянський – який стосується громадянина як члена суспільства, властивий йому* [6, с. 54].

Поняття «громадянськість» з'явилося ще за часів античності. Його почали використовувати філософи як близьке за значенням до слова поліс, що відповідно означає «громадянське суспільство». Пізніше дефініцію «громадянин» знаходимо у працях Сократа та Платона. Платон писав: «Ні спокуса, ні насильство не можуть примусити громадянина зрадити інтереси держави» [4, с. 39]. Аристотель також приділяв багато уваги питанню виховання громадянина. Виконання громадських обов'язків він пов'язував із моральністю людини та її вихованням у дитинстві.

Питання громадянської відповідальності стали предметом обговорення в Україні з XVII століття. Визначний педагог К.Ушинський наголошував «Школа може правильно розвиватись, жити правильним життям лише за однієї умови: якщо вона служить справі виховання людини. А оскільки в реальному житті людина є громадянином свого народу і діячем у суспільстві, то школа повинна, враховуючи це, виховувати і громадянина. Громадянин не повинен знищувати людину, а людина – громадянина» [цит. за4, с. 21].

Дослідник Є. Мануйлов виділяє такі складові громадянськості, як громадянські знання, громадянська відповідальність, громадянська компетентність, громадянська справедливість, громадянська рівність та свобода, громадянська свідомість, а також лексеми честь, гідність, обов'язок. Науковець також наголошує, що всі ці поняття взаємозалежні та взаємодоповнюють одне одного. Наприклад, під *громадянською компетентністю* науковець розуміє «здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства» [2, с. 129]. Тоді як *громадянська свідомість* потрактовується ним як «розумове осягнення і внутрішнє прийняття людиною того реального факту, що вона належить до певного соціуму; усвідомлення власної гордості за приналежність до своєї

нації, сприйняття оточуючого світу крізь призму національних інтересів, уміння мислити на основі образів національної культури тощо» [2, с. 129]. Поняття *громадянська відповідальність* Є. Мануйлов відносить до «найзагальнішої властивості особистості, у котрій інтегровані утворення свідомості та самосвідомості, а також взаємно поєднані такі компоненти, як когнітивний, емоційно-мотиваційний, поведінково-вольовий, морально-духовний» [2, с. 70].

У «Словнику української мови в 11 томах» за ред. І. Білодіда знаходимо визначення терміну «відповідальність»: *«Відповідальність - покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чиїсь дії, вчинки, слова»* [7].

Таким чином, основи формування громадянської відповідальності учнів читаємо у концепції «Нова українська школа», Законі України «Про освіту», навчальній програмі для 5-9 класів. Виявлено, що до основних наскрізних ліній освітньої програми з української мови додалася нова – «Громадянська відповідальність», мета якої – формування свідомого громадянина держави, який займає активну громадянську позицію та бере безпосередню участь у суспільно-політичних процесах своєї держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деркач П. Короткий словник синонімів української мови. – К. : Рад. шк., 1960. – 209 с.
2. Мануйлов Є. Громадянська відповідальність особистості як атрибутивний феномен правового суспільства / Є. М. Мануйлов, Ю. Ю. Калиновський // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» . Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. - 2015. - № 2. – С. 113 –129.
3. Нова українська школа: Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи (документ пройшов громадське обговорення та ухвалений рішенням колегії МОН № 10 від 27.10.2016 р.) – К. : 2017. – 35 с.
4. Платон. Диалоги / Платон // Философское наследие. – М., 1986. – Т. 98. – 349 с.
5. Сухомлинська О. В. Ідеї громадянськості й школа в Україні / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20–25.
6. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. Сербенська. - К. : Освіта, 2008. –320 с.
7. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 2. : Г-Е. – К. : Наук. думка. – 1970. – 799 с.
8. Словник української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Наукова думка, 1996–1997. – Т. I–IV. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. Сербенська. - К. : Освіта, 2008. - 320 с.
9. Фурма Н. О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження / О. Фурман // Психологія і суспільство. – 2015. - № 1. - С. 65 - 91.

ЕНЕРГЕТИКА СЛОВА В АКАДЕМІЧНІЙ КУЛЬТУРІ ФІЛОЛОГА

Слово – невід’ємна складова життя кожної особистості сучасного українського суспільства. Слово – багатофункціональне: є засобом спілкування, опису подій, явищ, що нас оточують, способом передачі інформації між різними поколіннями, вивчення й пізнання світу, чинником, що формує психологічне, емоційне здоров’я, характер взаємодії між людьми. Безумовно, особливе місце слово займає у мовознавчій діяльності. Його можна порівняти з душею філолога, адже він, поєднуючи здібності найкращого оратора і глибокі знання мови, мусить навчати, виховувати, розвивати, вражати, «достукуватися» до сердець своїх слухачів за допомогою слова. І від того, яку енергетику, емоційне вираження, силу воно матиме, залежатиме психічний, фізичний стан і напрям майбутнього всієї аудиторії.

Актуальність дослідження зумовлена вагомим значенням слова у професійній діяльності філолога, який досліджує не лише матеріальний і звуковий аспект словесного вираження, а й і його дію на духовне, фізичне здоров’я, здатність впливати на настрій і вчинки людини, тобто енергетику. До даної проблеми зверталися Л. І. Мацько, О. М. Семенов, І. В. Голубовська та інші вчені в аспекті аналізу й узагальнення ролі слова у професійній підготовці вчителя-філолога.

Мета дослідження – проаналізувати роль енергетики слова в академічній культурі філолога.

Давно відомо й доведено, що слова – це не просто «порожні звуки», які служать для спрощення комунікації-порозуміння між людьми. Насправді ж слова несуть певну енергію, впливають як на настрій і психіку, так і на здоров’я й діяльність. Слова часто формують життя, допомагають досягнути невідоме, абстрактне. Звичайно, не лише вони визначають буття, бо завжди мають підтверджуватися діями. Але часто слова можуть стати основою і потужним поштовхом до творчої, позитивної діяльності.

Людське мислення певним чином відштовхується від слів. Висловлювання, які ми використовуємо, багато в чому визначають наш стан і поведінку – а значить, і подальший розвиток нашого життя, можливості. Для прикладу, спробуймо озвучити (у думках чи вголос) різні групи слів. Перша група: *радість, щастя, усмішка, любов, добро, вдячність, віра, сміх, сила, працездатність, енергія, впевненість, мета, завдання, рішення, розум*. Друга група: *смуток, страждання, відраза, ненависть, бездушність, зло, гнів, плач, слабкість, лінь, апатія, невпевненість, плутанина, невизначеність,*

безпорадність, дурість. Зверніть увагу, як наш стан від кожного набору слів змінився відповідним чином. Очевидно, якщо використовувати одну з груп постійно, то стан і поведінка будуть відповідати змісту цього набору. Зрозуміло, доцільно враховувати емоції, відчуття, інстинкти, реакцію на подразники, психологічні особливості, але саме так слова здатні «запрограмувати» на позитив, любов і добрі справи [7].

Невід'ємною складовою філологічної діяльності є красномовство. Істинний мовознавець повинен уміти красиво говорити, переконувати, вражати реципієнтів, доносити красу української мови. Слова, які присутні у мовленні філолога-оратора, також безумовно впливають на його аудиторію. Тому слід ретельно продумувати добір мовних засобів при підготовці до виголошення думок, аби у слухачів залишилися лише приємні відчуття й теплі спогади від мовлення.

Слова подібні до цеглин, з яких будується людське життя. Від вибору цеглин залежить якість будинку, а від вибору слів – якість майбутнього. Дивно, але факт, що слова визначають рівень підготовки з того чи іншого фаху. Якщо не використовувати в думках слів, пов'язаних з конкретною професією, ми ніколи не зможемо її опанувати. Так само, якщо не використовуватимемо набір лексем, пов'язаних з успіхом, ми ніколи його не досягнемо. Якщо не використовуватимемо слів, пов'язаних із щастям, ми ніколи не зможемо його відчути [7]. Тому у своїй професійній діяльності філолог мусить пам'ятати й використовувати лише ті лексичні одиниці, що налаштовують на позитивне як його самого, так і слухачів, вміти сказати про погане в добрій етичній формі. Особливо це стосується вчителя-словесника, який постійно контактує з учнями й саме словами впливає на їх характер, поведінку, запрограмує на успіх, щастя, позитив та світле майбутнє, допомагає відчути естетичну насолоду.

Коли ми вимовляємо слово, то вкладаємо в нього зміст, який воно означає, і не задумуємося над тим, що творимо певне звукосполучення. У Біблії зазначено: «Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог». Існує думка, що люди могли за допомогою слова створювати й руйнувати, керувати матерією, що єгипетські піраміди були побудовані саме таким чином. А тепер поміркуймо, який вплив має мовлення на наше життя і як ми, філологи, визначаємо його подальший шлях. Доказом сильної енергетики слова є приклад з життя французького лікаря. В одній із паризьких клінік молодий психолог Емілі Кьї на свій ризик зобов'язала своїх хворих тричі на день вголос або подумки повторювати 10 разів фразу: «З кожним днем я почуваюся краще і краще». І повторювати це не механічно, а, за можливості, яскраво. Дивно, але факт, уже через місяць

пацієнти одужали. У деяких із них навіть зникла необхідність у хірургічному втручанні [2]. Ніхто вже не сумнівається, що між психічним і фізичним станом людей існує прямий зв'язок. Словесне вираження любові, симпатії і захоплення підсилює життєву енергію того, до кого воно звернене. А злі і недобрі слова зменшують енергію слухача.

Учення про слово тісно взаємодіє не лише з науками гуманітарного напрямку, але й природничого. Нещодавно було здійснено нечуване відкриття: слова можуть бути представлені у вигляді електромагнітних коливань, що прямо впливають на властивості й структуру молекул ДНК. Саме ці молекули відповідають за спадковість. Якщо мова насичена негативними словотвореннями, структура ДНК починає видозмінюватися і нащадкам передається вже спотвореною. Накопичення таких негативних якостей можна назвати «програмою самоліквідації». Учені зафіксували: лайливі слова викликають мутагенний ефект, подібний до того, що дає радіоактивне опромінення потужністю в тисячі рентген. Інший експеримент: переплутані гени, розірвані хромосоми і спіралі ДНК рослин, убитих радіоактивним опроміненням у десять тисяч рентген, стали на свої місця і зрослися після, так званого, «благословення» насінин. Убиті насіння ожили. Підтверджена дослідниками здатність людини впливати словами на програми спадковості відома віруючим із давніх часів. Із релігійної літератури відомо, як нерідко, завдяки святим, зцілювалися безнадійно хворі і воскресали мертві [1].

Отже, енергетика слова вражаюча. Воно здатне не лише номінувати, переносити інформацію крізь віки, а й особливим чином підсвідомо запрограмувати на певні вчинки, поведінку, дії. Словом можна окрилити, піднести, допомогти, а можна й обезсилити. Філолог як майстер словесності мусить пам'ятати про потужну силу, вплив слова на людину, незважаючи на те, чи це письмово зафіксовано, чи сказано наживо. Йому слід бути ритором, який лише словом, добрим, красивим, витонченим, здатний надихнути, вразити, переконати. Порада усім філологам-ораторам: добирайте такі слова, аби вони не пригнічували, засмучували, вбивали реципієнта, а навпаки, у будь-якому випадку, спонукали до дій, дарували любов, тепло, відчуття комфорту й позитиву, адже генетичному апарату зовсім небайдуже, про що ми думаємо, говоримо, що сприймаємо. Тільки слово – ключ до закритих дверей у нашому житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вплив слова на людину [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://samorozvytok.info/content/vpliv-slova-na-dnk-lyudini>.
2. Герус В. Від поганих слів можна захворіти / В. Герус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://7d.rv.ua/news/2017-03-09/vid-poganyh-sliv-mozhna-zahvority>.

3. Голубовська І. В. Роль комунікативних ознак мовлення у формуванні педагога-професіонала / І. В. Голубовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>.

4. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навч. посіб. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : Академія, 2007. – 360 с.

5. Ранюк О. П. Риторика як важливий складник професійної діяльності філолога / О. П. Ранюк // Збірник наукових праць, 2014. – Вип. 17. – С. 165-170.

6. Семенов О. М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки) : монографія / О. М. Семенов. – К., 2007. – 303 с.

7. Солонець О. Слова, які ми говоримо і якими мислимо, серйозно впливають на наше життя / О. Солонець // Народ UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://narodua.com/jak-staty-schaslyvymy/clova-jaki-my-hovorymo-i-jakymy-myslymo-serjozno-vplyvajut-na-nashe-zhyttja.html>.

Ворожбит Тетяна

**ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПІДРУЧНИКА «МОВА НАША – УКРАЇНСЬКА»
/за ред. Мацько Л.І.)**

У сучасному світі розвиток комп'ютерних технологій і телебачення досягнув небувалих досі висот. Але, на жаль, такий науково-технічний прогрес не завжди має позитивні наслідки для життя суспільства, зокрема для дітей (особливо учнів). Погодьтеся, що мережа Інтернет та новітні мультимедійні та мобільні пристрої стали невід'ємною частиною життя сучасних школярів. Більшість з них займаються спілкуванням у соціальних мережах (наприклад, Instagram, ВКонтакті, Facebook, Viber та ін.), переглядають або ж мають особистий блог в YouTube, сайт в Інтернет мережі. Так, деякі учні використовують Інтернет ресурси для полегшення процесу навчання, розвитку своїх талантів та удосконалення здібностей, проте переважна більшість – розважаються переглядами відеороликів, спілкуванням з однолітками, прослуховуванням музичних композицій.

У Концепції упровадження медіаосвіти в Україні наголошується: «медіакомпетентність – рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію». Спробуємо довести або спростувати визначення на матеріалі підручника «Мова наша –

українська», проаналізувати відповідні вправи з підручника та виявити, як вони допоможуть вихованцям використовувати медіа ресурси з користю. Для досягнення першочергового завдання, проаналізуємо підручник та з'ясуємо, які вправи зможуть використовувати у своїй практиці вчителі, щоб сформуванати у молоді медіакомпетентності.

Взявши до уваги поняття «медіа-ресурси» («теле / радіопроеграми, ефір, war-і web-сайти провайдера, газети, журнали, рекламні матеріали, а також будь-який інший медіапростір (ЗМІ)»)[2], на основі досліджуваного матеріалу підібрали п'ятнадцять вправ, за допомогою яких учнів можна навчити раціонально використовувати доступні медіа-ресурси та стимулювати у них розвиток медіа-компетентності. За джерелом отримання інформації серед таких ресурсів можна виділити: телебачення, радіо, мережу Інтернет, періодичні видання.

Відповідно до цього, обрані вправи можна умовно поділити на дві великі групи:

- 1) завдання, які потребують безпосереднього залучення медіаресурсів;
- 2) завдання, які можна виконувати за допомогою медіаресурсів (в основному Інтернет-джерел).

До першої групи відносимо такі вправи:

1. *Проаналізувавши мову сучасних газет і часописів, реклами, телебачення, літератури, назвіть окремі чинники розвитку нашої мови. Свої міркування доповніть поданою далі інформацією [3, с. 59].*

2. *Проаналізуйте кілька чисел найновішої періодики, мовлення дикторів і ведучих на телебаченні. Простежте тенденцію мовлення [3, с. 62].*

3. *Дослідіть мову сучасної друкованої реклами. Які орфографічні помилки трапляються найчастіше? Виконайте роботу над помилками. Заповніть подану таблицю [3, с. 150].*

4. *Законспекуйте статтю з наукової періодики про сучасний український правопис. Які зміни пропонують внести до чинного правопису науковці? [3, с. 153].*

5. *Скориставшись енциклопедією «Українська мова», «Вікіпедією» або іншими джерелами, знайдіть інформацію про те, які слова прийшли до нас з італійської, голландської або інших мов. У яких сферах переважно використовують ці запозичення? [3, с. 177].*

6. *Прочитайте «Маніфест» часопису «Четвер», де сучасні автори подають свої думки щодо існування в мові територіальних діалектів. Чи згодні ви з ними? Обговоріть це у класі, наведіть свої аргументи. Знайдіть у тексті діалектизми, поясніть їх значення і походження [3, с. 183].*

7. Підготуйте повідомлення «Сполучник в українській та російській мовах», скориставшись сайтами інтернету <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>, <http://chak-chy-pravylno-my-hovorymo/wikidot/com/>, <http://nepravylno-pravylno.wskidot.com/> [3, с. 417].

8. Доберіть синоніми до фразеологізмів. Підготуйте гумористичну замітку до газети (радіогазети) «Один день з мого шкільного життя», використавши дібрані вами фразеологічні синоніми [3, с. 225]. Більшість поданих вправ виконує дуже багато функцій одночасно, а саме:

- 1) спонукають учнів цікавитися сучасним життям;
- 2) привчають читати українські періодичні видання;
- 3) підштовхують до аналізування мовлення ЗМІ і, як наслідок, свого власного;
- 4) допомагають застосовувати набуті знання на практиці, що є однією з головних вимог шкільної програми;
- 5) сприяють створенню власного медіа-продукту.

До другої групи відносять такі вправи:

1. За додатковими джерелами з'ясуйте, до якого виду пам'яток належать ті, що наведені в переліку: «Повчання Володимира Мономаха дітям», Остромирове Євангеліє (1056–1057 рр.), «Слово о полку Ігоревім (1187 р.), твори Івана Вишенського (кінця XVI – початку XVIII ст.), твори Григорія Сковороди (XVIII ст.), твори Івана Котляревського (кінець XVII – початок XIX ст.) [3, с. 57].

2. Які джерела сучасного комп'ютерного жаргону? [3, с. 65].

3. Доберіть з художньої чи публіцистичної літератури текст, де зафіксоване розмовне мовлення. Прокоментуйте ознаки розмовності в тексті [3, с. 489].

4. Доберіть з наукової літератури текст про традиції і звичаї українського народу. Визначте в ньому мікротему, складіть план [3, с. 476].

5. Випишіть з наукової літератури фрагмент тексту з описом перебігу певного процесу діяльності. Замініть особові форми дієслів на безособові [3, с. 389].

6. Підготуйте міні-доповідь про традиційні українські промисли й ремесла, використовуючи назви чоловічого й жіночого роду, а також іменники спільного роду [3, с.321].

Уважно переглянувши подані вправи, робимо висновок, що вони відрізняються від попередньої групи тим, що потребують використання медіаресурсів для свого виконання (за бажанням та можливостями учнів), особливо якщо на вирішення завдання виділено мало часу.

Наприклад, питання про джерела комп'ютерного жаргону доцільно проілюструвати прикладами з форумів, сайтів, блогів, соціальних мереж; велика кількість літератури (наукової, публіцистичної, художньої та ін.) також доступна в електронному вигляді; за допомогою інтернет-джерел можна знайти достатню кількість інформації на певну тематику.

Отже, усі ці вправи сформульовані та складені так, що допомагають учням використовувати усі можливі медіаресурси з користю для навчального процесу та розвитку особистості, формування у них медіа-компетентності. Також із цими вправами варто ознайомитися вчителю, який відводить дані завдання для домашнього або самостійного виконання учнями. Причиною цього є врахування того, чи впораються учні з даними завданнями, чи достатньо вони освічені в галузі ІТ для цього, чи потрібен їм додатковий інструктаж щодо виконання або ж пояснення алгоритму виконання вправи.

Як висновок варто додати, що досліджуваний підручник та його зміст є доволі актуальним та доцільним для сучасної школи. Завдання сприяють поглибленню знань про медіа-простір та можливості його використання, спонукають до формування медіа компетентності як в учнів, так і у вчителів, вирішують одне з головних завдань шкільного курсу – зв'язок отриманих знань із реальним сучасним медіажиттям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Імерідзе М. Б. Специфіка формування медіа освітньої компетентності майбутніх суспільно-гуманітарних дисциплін у сучасних вишах [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2562

2. Медіа-ресурс [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://uk.wiktionary.org/wiki/медіа-ресурс>

3. Мова наша – українська : навчально-методичний посібник для вчителя / Л.І. Мацько, О. М. Семенов, Н. Б. Голуб та ін. / за ред. Л. І. Мацько. – К. : Богданова А. М., 2011. – 512 с.

4. Овсянникова К. Педагогічні умови формування медіа освітньої компетентності майбутніх учителів-філологів: обґрунтування проблеми [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmdpu_2014_1_20.pdf

Бережна Влада

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У сучасному житті велика кількість людей користується різноманітними медіапристроями: телефон, комп'ютер, телевізор і т.д. За допомогою цих медіа-засобів їх споживач може виражати себе як особистість, спілкуватися, знаходити єдинодумців у різних куточках світу і

багато іншого. Але чи завжди соціум здатний адекватно і толерантно, дотримуючись усіх правил етикету поводитися у інформаційному світі. «Медіакультура – це сукупність інформативно-комунікативних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі» [1].

Для того, щоб перевірити рівень розвитку медіакультури учнів старшої школи ми провели опитування. В анкетуванні брали участь учні десятого класу, тобто молоді люди, які входять до вікової категорії від 15 до 16 років. Як усім відомо, підлітковий вік – це період, коли в особистості відбуваються складні і суперечливі зміни, і на цій підставі такий період часто називають критичним або перехідним. Основним чинником розвитку підлітка є його соціальна активність, і за її рахунок він засвоює зразки поведінки, цінності та формує моральні якості особистості. В основному, у такому віці діти не можуть самостійно дібрати для себе корисні й розвиваючі сайти, телевізійні програми тощо. Це може у подальшому негативно позначитись на ставленні до інших, на культурі спілкування не тільки в соціальних мережах, а й у реальному житті.

С. М. Стерденко зазначає: «Самостійний вибір інформації у підлітковому віці – відповідальний момент у розвитку медіакультури. Недостатній рівень медіа культури не дозволяє більшості старшокласників розробити для себе якісні (з огляду мотивів, ступеня корисності тощо) критерії добору телепрограм. Непідготовленість до розумного добору часто виявляється у повній «всеїдності». Зловживання переглядом телепрограм приховує у собі соціальну небезпеку, що полягає у двох моментах. По-перше, пасивне гаяння часу перед телевізором завдає шкоди всім іншим видам культурної діяльності, активним її формам, що є найважливішими факторами розвитку особистості. По-друге, телевізійна «всеїдність» девальвує зміст самих передач: усе сприймається на досить одноманітному, поверховому і заниженому рівні»[2;178].

Опитування учнів десятого класу віком від 15 до 16 років показало, що більшість підлітків найчастіше проводять свій час у таких соціальних мережах, як Instagram, Вконтакті (незважаючи на те, що доступ у цю соціальну мережу був закритий українською владою рік тому), спілкуються у такому месенджері, як Telegram, дехто з опитуваних у розділі «інша соцмережа» дописав такий сайт для перегляду відеороликів різної тематики, як Youtube. Якщо про Instagram та Youtube можна сказати, що ці соціальні

мережі блокують файли з негативною інформацією та нецензурними відеофайлами, фото, аудіо файлами тощо, то про Вконтакті та Telegram, на жаль, того ж сказати не можна. Через такі соціальні мережі підлітки часто потрапляють на візуальну та текстуальну інформацію, яка має не них вельми негативний вплив.

Отже, ми вважаємо рішення української влади щодо закриття доступу до мережі Вконтакті цілком доцільним, на сьогодні кількість користувачів Вконтакті в Україні значно зменшилася. Досить часто додають свої негативні коментарі до записів та публікацій інших людей. Майже усі діти на запитання «Чи завжди ваші коментарі носять позитивний характер?» відповіли «ні», а на запитання «Чи вважаєте ви свою критику у сторону інших людей, у соціальних мережах, конструктивною, і такою, що не може образити людину?» відповідь була аналогічна до першого.

З цього можна зробити висновок, що більшість школярів віком 15-16 років дозволяють собі критикувати творчість або думки інших людей, навіть не вважаючи свою думку правильною та конструктивно викладеною. Чималий відсоток учнів вважає, що дотримання норм та правил етикету не стосується до спілкування в інтернеті. Основними факторами такої поведінки учнів є:

- вплив одноліток;
- власна медіапрактика;
- великий потік інформації, яку підлітки не можуть критично сприймати;
- психологічна напруженість;
- духовна атмосфера суспільства, в якому живе підліток.

Засоби ЗМІ частіше за все не використовують свою можливість у вихованні підлітків, а навпаки транслюють програми, фільми та серіали, герої яких є негативними моделями соціальної поведінки. Звичайно, якщо школярі зростатимуть на таких прикладах, то рівень їх медіа-культури залишиться на тому ж ступені розвитку.

Одною із найбільших проблем нашого медіапростору є двомовність. Ми не можемо вимагати від школярів спілкування та гарне навчання українською мовою, якщо вони щодня переглядають шоу, проекти, серіали, а інколи – і новини російською мовою. Багато російськомовних серіалів транслюють на нашому телебаченні. А до варто додати ще й наші серіали та фільми, в яких знімаються українські актори, що розмовляють російською. Тож про який гарний приклад може йти мова, коли розмовляти російською на телебаченні – популярно?

Тож підвищити рівень розвитку медіакультури школярів у позакласний час є очевидною задачею для вчителів та батьків. Бо ж саме вони потребують

цього найбільше, адже у підлітковий період формується ставлення до соціального світу. При надмірному захопленні у користуванні медіа засобами підлітки шкодять самі собі, бо це може негативно позначитися як на фізичному, так і на психічному стані дитини. Дуже часто підлітки не здатні критично оцінювати інформацію, що потрапляє до них через медіа-пристрої, і це також негативно впливає на їх світобачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)/ за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. – Київ, 2016. – 16 с.
2. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник / О. Т. Баришполец, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, О. Є. Голубева, В. В. Різун та ін.. За ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2009. – 440 с.

РОЗДІЛ 3
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ФІЛОЛОГІЇ,
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Semenoh Olena
Vovk Myroslava

FOLKLOR STUDIES
IN THE CANADIAN-UKRAINIAN EDUCATIONAL SPACE

In retrospect, *interdisciplinarity* of folklore was outlined, it is a trend that determined its innovative development in connection with related disciplines, as a result of interaction with which the spectrum of directions was formed. Interdisciplinarity involves the analysis of folklore in the sphere of context, anthropological, functional, culturological approaches, testifies to the phenomenon of interaction of systems of various scientific disciplines, educational disciplines, which create a unique integrity of multi-vector study of the theory and practice of folklore (the theory of folklore, the theory of folkloristic, history of folklore, history of folkloristic, textology of folklore, source studies, bibliography, lingual folkloristic, ethno-musical study, folklore therapy, pedagogical folklore study).

In the context of the formation the theory and practice of folklore, fundamentalism is a decisive trend in Ukrainian and Canadian folklore centers. The methodological principles of the formation of folkloristic training of future philologists and folklorists at the universities of Ukraine and Canada testify to the fundamentals of scientific principles of training specialists. Evidence of this is the development of "Lviv" and "Kyiv" folklore centers, the birth of "Cherkasy" folklore centers. "Lviv" center develops on the basis of ideas, theoretical and methodological approaches of regional folklore study, ethnoscientific problems, which are in the works of scientists-teachers: Y. Golovatsky, O. Ogonovsky, F. Kolesi, A. Fischer, T. Komarinets, I. Denisyuk etc. Theories, concepts, practical experience of folklore study traditions by the teachers of Kyiv University (M. Dashkevich, A. Kotlyarevsky, M. Kostomarov, V. Peretz, A. Loboda, V. Boyk, M. Hrytsay, L. Dunaevskaya, etc.) develop in the direction of functional, contextual, anthropological approaches. In the universities of Canada, the traditions were established thanks to the scientific and methodological, practically oriented achievements of teachers, scholars (T. Koshits, B. Medvinsky, R. B. Klymash, S. Kilimnik, I. Rudnytsky, A. Nagachevsky, N. Kononenko, etc.) folklore studies, folklore experience taking into account regional specifics, migration processes, studying the phenomenon of "inheritance culture", functional influence of folklore from the point of view of the interaction of

the "living" folk word and the ritual organization of family sacred life, interaction with Canadian and Ukrainian genres of folklore and so on.

Fundamentality of scientific and educational traditions of folklore development is manifested in the context of the synthesis of university education and academic science. In Ukraine, the activities of academic and university folklore centers (National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. Rylsky, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Franko National University of Lviv, Taras Shevchenko Kyiv National University, etc.) are aimed at improving the system of folklore training the future teachers of philology, folklorists, composing reference books, the writing of monographic works, recommendations for research activities, production of folklore and ethnographic periodicals (magazines "Folk art and Ethnology," "Folklore Notebook" " Ethnology Notebook ", "Mythology and Folklore," etc.). In Canadian educational and scientific space, the tendency of synthesis of educational practice is represented primarily by university centers. A special role in their formation belongs to well-known personalities who have contributed to the establishment of academic traditions of folklore research and the crystallization of educational traditions. Thus, B. Medvinsky initiated the creation of a program of Ukrainian folklore at the University of Alberta, he published a number of works on the history of folklore, folk poetry, paremiography. The study of Ukrainian dance in Canada and the material culture of Ukrainians, is associated with the name of A. Nagachevsky, the first doctorate in the specialization of "Ukrainian Folklore" in Canada (1991), the head of the Center for Ukrainian and Canadian Folklore named after Peter and Doris Kule, the head of the Ukrainian culture department and the ethnography of the name of Gutsulyak at the University of Alberta [2, p. 297].

In the result of the synthesis of academic and educational practice, the tendency of professionalisation was outlined related to the quality of training specialists for the folklore industry according to the needs of the labour market, internationalization of educational activities, increased openness of economies and cultures of different countries. In the classical universities of Ukraine (Ivan Franko Lviv National University, Taras Shevchenko National University of Kyiv), folklorists are trained at the educational-scientific degree "master" within the framework of the multidisciplinary specialization "folklore". At the same time, five educational and research programs on folklore are being implemented in Canada. : at the Memorial University of Nuefoundland, Laval University, Lawrence University in Sadbury; University of Cape Breton; University of Alberta, Edmonton [2, p. 293-294].

The tendency of professionalization realizes in the specifics of the training of scientific and pedagogical staff in the field of folklore. So, since 1990, in Ukraine

about 200 candidate and doctoral dissertations on the specialty "Folklore" have been defended, specialized scientific councils are functioning at the Lviv Ivan Franko National University, Taras Shevchenko Kyiv National University. According to A. Nagachevsky, in Canada about 130 post-graduate works of Ukrainian subjects are written in Canada, and 51 are related to Ukrainian folklore [2, p. 297]. It is important to note that the problems of folkloristic studies of young researchers in the Ukrainian-Canadian educational and scientific environment at the present stage are predominantly disciplined, due to modern approaches to the study of folklore phenomena in terms of functional, contextual, and anthropological approaches. Accordingly, there is an expansion of the problem field of theory and practice of folklore, taking into account Slavic, ethnomusicological, stylistic, ethnical and scientific, and intercultural problems of folklore functioning.

Professionalism in the Ukrainian and Foreign practice of folklore studies, is conditioned by **institutionalization**, which involves the activities of folklore societies, public organizations, student research clubs. In Ukraine, the process of institutionalization manifests itself in the context of functioning: - specialized departments (Filaret College of Lviv National University named after Ivan Franko, folklore department of the Kyiv Taras Shevchenko National University, academic centers (department of Ukrainian and foreign folklore studies of the Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M. Rylsky of the National Academy of Sciences of Ukraine, department of folklore studies of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, etc.); centers of folklore, laboratories at universities (Center for Bukovina Studies at Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych, Ukrainian Folklore Studies Laboratory at Lviv National University named after Ivan Franko, etc.).

In the Canadian educational and scientific field several centers of folklore studies have been formed. A. Nagachevsky, M. Maherchik inform that the Center of Ukrainian Canadian Studies at the College of St. Andriy is the most active; at the University of Saskatchewan there is the Center for the Study of the Ukrainian Heritage, at the University of Alberta the Center for Ukrainian and Canadian Folklore named after Peter and Doris Kule, [2, p. 294]; Center for Ukrainian Historical Studies named after P. Jacyk [3, p. 116].

In the direction of establishing the tendency of institutionalization in the Ukrainian-Canadian educational and scientific environment, the founding of folklore societies and associations has been observed. So, the Ukrainian Society of Folklore and Mythology Researchers (Lviv) operates in Ukraine, whose activities are related to the publication of the journal *Mythology and Folklore*. The institutionalized form of professional communication among folklorists, ethnographers, and Ukrainian researchers in Canada is the Slavic and Eastern

European Folklore Association (SEefa), which publishes a specialized periodical - the *Folklorica* magazine [2, p. 298-299].

One of the forms of institutionalization in the folklore industry of Ukraine and Canada is the foundation of museums. The historical and pedagogical experience of studying folklore studies at the universities of Ukraine shows that the formation of the professional foundations of the organization of folkloristic (folklore) practice, the activation of students' research work (Kharkiv University, Lviv University) is associated with the functioning of ethnographic museums and antiquities at universities. Currently, universities and academic centers of Ukraine have museums with their own historical tradition (the Museum of Archeology and Ethnography of Sloboda Ukraine of VN Karazin Kharkiv National University, the Museum of Ethnography and Arts of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, etc.). The Canadian experience of organizing museums, whose activities are aimed to preserve folk traditions, material culture, testifies to the multidimensional study of folklore. Thus, at the University of Alberta, the Museum "Village of the Ukrainian Cultural Heritage" was created, which houses significant museum collections, sound and documentary databases. The activities of the Ukrainian Canadian Museum in the city of Saskatoon, the State Museum of Civilization, in the city of Gal, the Ukrainian Canadian Research and Documentation Center contribute to the preservation of the Ukrainian folk experience [2, p. 294].

Professionalization is aggravated by the tendency of systematization, which involves the organization of folk material, the presentation of the results of folklore activities by means of digital technologies. Systematization in the folklore industry is manifested in the creation of electronic databases, archives, electronic archives, virtual laboratories. The first virtual laboratory of folkloristic in Ukraine, which presents works on the history of the formation of scientific and folklore schools, the traditions of collecting folk texts, was created by the teachers of the Filaret Kolesi Department of Folklore at the Ivan Franko National University of Lviv [2]. The Internet Encyclopedia of Ukraine, which "is the most comprehensive source of information about Ukraine, its history, people, geography, society, economy, diaspora, cultural heritage in English", contains thousands of geographical and audio materials at the Canadian Institute of Ukrainian Studies. The Center of Ukrainian and Canadian Folklore, named after Peter and Doris Kule, has open access to its materials on the Internet. Collections of photos, commercial disks and field interviews became available "[3, p. 117-118].

The analysis of contemporary tendencies in the development of folklore in Ukraine and Canada made it possible to conclude that folklore is analyzed, interpreted, systematized, structured in the context of anthropological, context,

functional approaches, which defines its integral essence as a "life-giving" source of cultural development. By joining such a polyaspect analysis of folk art, the person becomes a direct retranslator in society, a professional folklorist capable of self-development, professional development in a particular ethnic cultural environment, as well as in a globalized world that accumulates traditional cultural stereotypes, ethnic diversity of cultures.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний архів українського фольклору при кафедрі української фольклористики імені Філарета Колесси. 2018. Дата звернення Лютий 8. <https://folklore-archive.org.ua/> 2

2. Нагачевський, Андрій, Маєрчик Марія. 2010. *Особливості української фольклористики в Канаді*. Дата звернення Лютий 2018 6. <http://nz.ethnology.lviv.ua/archiv/2010-3-4/4.pdf> 4

3. Савчук, Наталія. 2015. «Український фольклор в наукових дослідженнях КІУС (Едмонтон, Канада)» *Наукові записки Національного університету «Острозька академія* 23: 115-121.

Біличенко Ольга

КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Феномен художньої літератури ставить перед ученими завдання глибокого, усебічного її дослідження в нових соціокультурних умовах із застосуванням методології соціальних комунікацій. На межі ХХ – ХХІ ст. розвитку суспільства характерна різноманітність методологічних підходів, які застосовують окремі науки під час дослідження вказаного явища. Проте феномен художньої літератури розглядається переважно як вид мистецтва, як сукупність авторських текстів або як мовний стиль, який має характерні особливості; відсутнє інтегративне осмислення літератури як соціально-комунікаційного явища.

Це свідчить про те, що проблема художньої літератури, по-перше, викликає постійний інтерес для гуманітарних досліджень, а, по-друге, вивчення художньої літератури з позицій соціокомунікативістики із застосуванням соціально-комунікаційної методології викликane необхідністю розвитку самої літератури й соціальних комунікацій. Зазначений напрям досліджень дасть змогу науково описати це явище, що яскраво проявилось в сучасних умовах, дослідити взаємозв'язки художньої літератури з іншими елементами життя суспільства, з'ясувати закономірності й особливості розвитку літератури, визначити місце і роль літератури в сучасному соціокомунікаційному процесі, а також включити

дослідження художньої літератури в єдиний процес соціогуманітарного розвитку. На наш погляд, саме соціально-комунікаційний підхід дає змогу, розглядаючи художню літературу як підсистему соціальних комунікацій, виявити її соціальну сутність.

Дослідження художньої літератури як багатопланового явища передбачає застосування широкого арсеналу спеціальних методологічних засобів. Визначення природи художньої літератури в соціально-комунікаційних дослідженнях неможливе тільки за допомогою відомих методологій. Розгляд художньої літератури з позицій соціокомунікативістики вимагає пошуку й розробки нових методологічних концептуальних основ. Саме вони дають змогу з'ясувати, що художня література є підсистемою соціальних комунікацій, а твори художньої літератури є каналами трансляції знань. Необхідність пошуку нових або своєрідної трансформації старих методологічних засад потребує систематизації та узагальнення відомих теоретичних положень методології науки. Нам здається доречним докладніше висвітлити в систематизовано-аналітичному огляді основи наявних напрямів методології та механізм дії основних принципів і методів нашого дослідження.

У комунікативістиці структура й функції комунікації розглядаються з позицій системного підходу. Відповідно до цієї концепції виокремлюються три основні функції комунікативного процесу в суспільстві, серед яких збереження і передача наступним поколінням соціокультурного надбання посідає чільне місце. В останніх дослідженнях структурний функціоналізм відіграє роль методу, що розкриває багатозначність текстів як знакових структур. Вивчення соціальної значущості синтетичного рівня комунікації приводить нас до вивчення соціального аспекту культури, оскільки в ній зароджується і формується специфічна комунікативна система – література.

У комунікативістиці місце літератури можна розглянути з позицій системного підходу. Система (від грецького «ціле, що складається з частин») – сукупність елементів, які перебувають у багатовимірних відносинах один до одного і створюють певну цілісну єдність, здатну функціонувати. На сьогодні розроблена теорія систем, яка може бути застосована в дослідженнях різних об'єктів, але з різним ступенем ефективності, що залежить від природи самих об'єктів і складності їхніх взаємозв'язків. Загальною вимогою до будь-якої системи є наявність трьох ознак системності – об'єктність – елементи певної множинності або сукупності, структура – мережа відносин та зв'язків між цими елементами і цілісність – властивість цієї сукупності елементів функціонувати як певна цілісність, де ціле залежить від елементів, а елементи від цілого. Система не обмежується сумою елементів, властивості

елементів визначаються їхнім місцем у структурі – співвіднесеністю з іншими елементами. Вона – цілісна єдність, що здатна функціонувати.

Системний підхід був прийнятий спеціалістами з теорії комунікації не тільки як теоретична основа, але і як основний принцип, знання й метод дослідження. Зважаючи на це комунікативна система розглядається як об'єктивна єдність закономірно пов'язаних один з одним комунікативних предметів, відомостей, а також знань про сутність комунікації. Незважаючи на те що в гуманітарних галузях досліджень принцип системності важко реалізується, системний підхід є основоположним науковим принципом.

Цілісність системи визначається:

а) її здатністю функціонувати в певних умовах спілкування, тобто забезпечувати передачу та сприймання інформації;

б) наявністю варіативності – вибору комунікативних засобів, що не порушувало б функціонування;

в) онтологічною однорідністю комунікативних засобів.

До загальних характеристик системи відносять цілісність, структурність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість, самоорганізацію. Соціальні комунікації відрізняються всіма цими характеристиками. З позицій системного підходу можна розглядати будь-яку сферу. Орієнтація на системний підхід у дослідженні (структура, взаємозв'язки елементів та явищ, їхня супідрядність, ієрархія, функціонування, цілісність розвитку, динаміка системи, сутність та особливості, чинники та умови) виправдана, оскільки ми поставили завдання дослідити сутність художньої літератури в соціально-комунікаційній структурі суспільства.

У системному дослідженні об'єкт, що аналізується, розглядають як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини, а художня література як підсистема складається з елементів. Структура комунікаційної системи зазвичай характеризується вертикальними й горизонтальними зв'язками, коли вертикальні зв'язки передбачають наявність ієрархічно пов'язаних рівнів системи, а горизонтальні підкреслюють зв'язки однорідних елементів. Щодо художньої літератури до вертикальних зв'язків можна віднести такий ієрархічний ланцюг: знаки – слова – речення – тексти. До горизонтальних: знаки – знаки або слова – слова. Закономірність взаємних зв'язків цих рівнів забезпечує цілісність комунікативної системи і дозволяє системі функціонувати й розвиватися. У межах системного принципу розрізняють структурно-функціональний, системно-генетичний, системно-діяльнісний та інші підходи.

Зазначимо, що літературознавча методологія – це наука про методи, які застосовують у пізнаванні літератури. Вона стосується безпосередньо літератури й стикається з дослідженнями, але використовує також і доробок загальної методології. Методологія виступає тою основою, яка об'єднує літературознавчі дослідження з іншими дисциплінами та наукою взагалі, як окремою сферою пізнання й діяльності.

Проте це не виключає дослідження літератури як підсистеми соціальних комунікацій, ланки системи культури, знакового твору, тексту, суспільного чи історичного явища. Усе залежить від того, якому аспектові надається перевага. У цьому гуманітарному ряді наука про літературу зосереджується на текстах, для яких характерні художні властивості. Але саме дослідження художніх текстів говорить про специфіку дослідницької майстерності та окрему нішу серед інших гуманітарних дисциплін. Це визначає різноманітні пізнавальні зацікавлення в колі гуманітарних наук, що обіймають комунікативні ситуації, у яких літературні тексти беруть участь і які самі, так само, встановлюють їхні зв'язки з авторами, читачами, позатекстовою дійсністю. Вони стосуються ідей, тем, змістів і значень, які формуються в них або передаються за їхнім посередництвом.

Структурний метод, застосований для побудови концептуальної моделі зовнішньої комунікації художньої літератури як соціокультурного поля, базується на уявленнях про текст як структуру, в якій кожен елемент пов'язаний з іншими функціональними відношеннями, а зміна одного з них веде до зміни всього цілого. Розвиток цього методу забезпечили російський формалізм та структуралізм.

Постструктуральна методологія, що прийшла на зміну структуралізму і стала його критикою, є не так запереченням, як розвитком структуралізму в нових умовах культури (постмодерної) та нових умовах науки (посткласичної), тож думки структуралістів-постструктуралістів щодо структури тексту та методики її дослідження також корисні і продуктивні у контексті з'ясування внутрішніх закономірностей побудови тексту як способу формування його смислу.

Структурний метод вибудовує зв'язки, що наявні всередині тексту як цілого та пояснює характер роботи кожного компонента в цілому. Цей метод відповідає на питання, яким чином структури цього тексту створюють його значення, зокрема є підставою породження смислів.

У методологічному плані особливу роль у нашому дослідженні художньої літератури в соціально-комунікаційній структурі суспільства відіграв інформаційно-семіотичний підхід, представлений у працях Ю. Лотмана та його послідовників. Семіотичний підхід апелює до

внутрішнього погляду письменника, його героїв та читацької аудиторії. Це сприяє реконструкції моделей ціннісних орієнтацій згаданих суб'єктів у контексті культурних зразків свого часу незалежно від того, що ми розглядаємо – «високу» літературу або продукт масового вжитку.

Для розуміння функціонування художньої літератури в соціально-комунікаційній структурі суспільства варто застосувати комплексний підхід і в цьому контексті особливий інтерес будуть представляти теорії Ю. Лотмана, зокрема, його спостереження над знаковою природою процесу комунікації.

Ми застосовуємо також системно-діяльнісний підхід, який є загальнонауковою методологією вивчення об'єкта дослідження і який набув значного поширення в сучасних наукових розробках. Зазначений підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. Серед найсуттєвіших її компонентів виступають: потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат, що створює можливість комплексно дослідити будь-яку сферу людської діяльності.

У нашому дослідженні ми застосовуємо також і системно-генетичний підхід, який дозволяє розкрити умови зародження, розвитку й перетворення системи «література».

Плідним для нашого дослідження є також пізнавальний або когнітивний принцип, якого потребує дослідження інформаційно-когнітивної динаміки суспільства та художньої літератури як його підсистеми. Цей принцип пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання і є методологічною базою для багатьох наук.

Оскільки нам необхідно створити зовнішню модель комунікації, для вивчення внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта дослідження суттєве значення має моделювання. За його допомогою вивчаються ті процеси та явища, що не піддаються безпосередньому вивченню. Метод моделювання зарекомендував себе як ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ та процесів за допомогою моделі (концептуальної, вербальної). Зазначимо, що під моделлю розуміють уявну або матеріальну систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, може замінити його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт.

Оскільки художня література як підсистема соціальних комунікацій здійснює вплив на соціум, логічно застосувати в нашому дослідженні соціально комунікаційний підхід. Для дослідження інформаційного потенціалу творів художньої літератури цікаві можливості надає саме він, оскільки заснований на розумінні соціальної комунікації як руху смислів культури в соціальному часі й просторі.

Методологія традиційно займається систематикою наук. У цій систематиці наука про літературу традиційно належить до так званих гуманітарних наук. Зазвичай знаками, текстом, дискурсами займалося літературознавство, яке належить до групи наук про людину, що вивчають її діяльність та її витвори.

Знання про художню літературу без застосування соціально-комунікаційного підходу буде неповним, оскільки без цих знань неможливо зрозуміти й пізнати ті особливі соціальні зв'язки, які встановлюються в літературі із суспільством. Дослідження художньої літератури в контексті соціально-комунікаційного підходу дозволяє оцінити твори літератури з погляду того, наскільки вони вплинуть на соціум. Саме соціально-комунікаційний підхід дає змогу представити і внутрішню комунікаційну структуру, і зовнішні комунікаційні зв'язки твору художньої літератури, що свідчить про соціально-комунікаційну природу художньої літератури та її роль як підсистеми соціальних комунікацій.

Сучасний підхід, що передбачає включення вітчизняної літератури в спільний мультимедійний простір культури постмодерну, висуває основне питання – необхідність інтегрованого міждисциплінарного комплексного підходу до вивчення специфіки функціонування художнього тексту в загальнокомунікаційній системі. Навіть літературознавчі дослідження підкреслюють необхідність іншого підходу до зазначених проблем, зокрема, застосування соціально-комунікаційного, який заснований на розумінні соціальної комунікації як руху смислів культури, надає цікаві можливості для дослідження інформаційного потенціалу літературних творів.

Отже, міждисциплінарний комплексний підхід представляється найбільш відповідним дослідженню місця творів художньої літератури в соціально-комунікаційній структурі суспільства.

Функціональний аналіз життя літературного тексту в контексті соціальних комунікацій передбачає глибоке усвідомлення його смислу, ідейно-художнього змісту, з'ясування його відповідності культурному контексту епохи, духовним потребам людини. Наявні складні й динамічні комунікаційні відносини між художніми ідеями, які сформували зміст художнього твору в минулому, і соціально-естетичними потребами в ньому в сучасну добу і в майбутньому.

Текст твору художньої літератури – це форма соціального буття, система художніх образів, що утворює цілісність. Це мікросвіт, у якому втілюється макросвіт, це модель особистості й навколишньої соціально-комунікаційної дійсності, відтворення земного буття, життя духу, космосу, повсякденної реальності, соціально-комунікаційного розвитку. Література, з

одного боку, вимагає від людини значних зусиль, а з іншого – дає їй значно більше можливостей порівняно з іншими видами мистецтва. Це відбувається внаслідок того, що словесне мистецтво втілюється переважно в надзвичайно абстрактних графічних і знакових формах (словах), які читач повинен перетворити в образи дійсності. Крім того, оперуючи реаліями відомого читачеві світу, література створює інший світ, одночасно схожий або відмінний від нього. Вона може не тільки перетворювати звичайні речі на надзвичайні, але й примушує нас усвідомлювати дійсність. Як модель світу твір художньої літератури містить у собі політичні, моральні, релігійні ідеї, уявлення й проблеми. За конкретним художнім текстом стоїть і соціальна реальність епохи, яка породила його, і соціальна реальність епохи, сучасної реципієнту, і особистість автора, те, що він хотів сказати. Текст твору, залишаючись самим собою, історично змінюється, вступаючи у взаємодію з новим життєвим і художнім досвідом та набуваючи нових смислових і ціннісних параметрів. Різні покоління відрізняє різне прочитання цих текстів, що зумовлено світоглядною специфікою його інтерпретації, тим, що його сприйняття відбувається за принципом спілкування, «діалогу» автора й читача. Складність тексту художньої літератури як феномену соціальних комунікацій полягає і в тому, що він історично мінливий. Зберігаючи історичну рухомість, видатні твори художньої літератури залишаються супутниками людини на всі часи.

Твори художньої літератури завжди позначені образністю й наявністю неповторно-індивідуального. Образність творів художньої літератури виникає не за бажанням письменника, а зумовлена особливостями предмета, який відтворюється автором, яким він існує в житті. Це можуть бути характери людей, які розкриваються тільки в образах. Образи як художня форма твору виникають тільки тоді, коли вони відтворюють специфічний, художній зміст.

Уперше вплив літератури, поезії, а пізніше – театру, трагедії проявляється в культурі давньогрецького суспільства. Загальновідомо, що саме в Греції сформувалася та функція літератури, яку пізніше визначили як агітаційну. Література як прийом організації життя суспільства була спрямована на реалізацію певних завдань. Пізніше ця функція в Римі доволі змінилася, перетворившись на функцію соціологізації. Функція, що сформувалася в період Середньовіччя, визначається науковцями як кристалізувальна. У Новий час уперше проявилася така функція літератури як міфотворча – створення міфів як інформаційних об'єктів, що впливають на досить широкі маси населення.

З часом сформувалися нові функції, серед яких учені називають інтегровальну. Література зробила спробу інтегрувати значну кількість інформації, що накопичилася на той час людством, і перетворити її в зрозумілу форму, щоб пересічна людина, яка не займалася накопиченням інформації, змогла б відчувати, у якому світі вона живе. Тобто зібрати, зберегти, інтегрувати все і втілити у форму, зрозумілу для багатьох. Потреба в інтегровальній функції літератури виникає кожного разу, коли відбуваються різкі зміни в суспільстві. Зокрема, в останній раз це сталося тоді, коли виник і став реальною силою кіберпростір – світ високих інформаційних технологій та реально функціонуючих комп'ютерних мереж. У цей час людство відчуло розгубленість перед різкими змінами світу, у якому воно живе. Науковці зазначають, що повинна була з'явитися література, яка б інтегрувала людину в цей інформаційний світ. Таку літературу намагалися створити, назвавши її «кіберпанк». Проте ці сподівання не виправдалися, ця література не стала інтегровальною. Саме тому вона надзвичайно швидко зійшла з літературної та історичної арен, оскільки іншої функції не виконала.

Дослідники визначають, що найважливішими в сучасному суспільстві є такі функції літератури як естетична, пізнавальна, інформаційна, ігрова, семіотична, трансляційна, комунікаційна, гуманістична, ідеологічна, виховна, містична та цінніснотворча. У суспільстві, вільному від пристрастей, що нав'язуються централізовано, естетична та соціально-комунікативна функції літератури починають працювати в протифазі. Чим більше твір відповідає смакам однієї людини, тим більше він не відповідає смакам іншої, таким чином надзвичайно гарний із погляду певної особи твір не може виступати джерелом додаткових соціальних зв'язків його прихильника з оточенням.

Із функціонального погляду, художньою літературою буде вважатися будь-який словесний текст, який у межах цієї культури здатен реалізовувати естетичну функцію. Її відповідником стала поетична функція, яка визначала правила й закони використання мови в літературних комунікатах. Проте функціональний підхід проявив свій обмежувальний характер, оскільки бачити сутність літератури в її функціях означало позбавляти її антропологічних, екзистенційних та суспільних аспектів. Це ставило б залежність функцій літератури від її внутрішніх властивостей, тоді як вони залежать і від читацького враження. Історія рецепції переконує, що література як багатфункціональне утворення відображає потреби певних груп письменників і читачів, але не відображає внутрішні, універсальні властивості літератури. На нашу думку, такою універсальною властивістю художньої літератури є те, що вона є підсистемою соціальних комунікацій. Визначені дослідниками функції художньої літератури та їх підхід не

враховують специфіки художньої літератури, яка не обмежується естетичним досвідом і передбачає наявність рефлексивних моментів усередині художнього твору. Такий підхід обмежує статус літератури, на нашу думку, позицією споглядальності. Соціально-комунікаційний підхід до з'ясування функцій художньої літератури дає змогу глибше пізнати її, визначити місце та роль її в соціально-комунікаційному процесі сучасності.

Краснокутська Наталія

СУЧАСНА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА: СЕМАНТИКО - СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

Основною сферою функціонування суспільно-політичної лексики та термінології є публіцистичний стиль. Публіцистичний стиль містить численні елементи суспільно-політичної лексики та суспільно-політичної термінології, оскільки він описує категорії, поняття та явища суспільного життя. Твори публіцистичного стилю розраховані на сприйняття широкими верствами носіїв певної мови, тому лексичний склад цих творів має бути зрозумілим.

Слід зазначити, що суспільно-політична лексика – відкрита система, яка постійно поповнюється новими одиницями інших лексичних розрядів. Збагачення її складу відбувається не лише за рахунок появи нових слів відповідного змісту, а й унаслідок переосмислення значень уже існуючих у мові лексем.

Суспільно-політична лексика становить таку частину словника, яка особливо гостро реагує на зміни, що відбуваються у світі реалій. Зміни в соціальному житті суспільства відразу знаходять своє відображення в суспільно-політичній лексиці.

Суспільно-політична термінологія української мови характеризується певними особливостями, що викликані суто лінгвістичними факторами і які відрізняють її від наукової і технічної термінологічної лексики. Їй не властива така стильова закріпленість, замкненість, яка спостерігається в інших терміносистемах. Участь широких мас народу в політичному житті країни, у громадській діяльності сприяє тому, що багато суспільно-політичних термінів поступово входить до складу загальноживаної лексики. Власне, між цими двома лексичними групами визначити певну чітку межу, що їх розділяє, дуже важко, а то й зовсім неможливо.

Генетично суспільно-політична лексика сягає ще періоду Київської Русі, але, розвиваючись, разом із суспільством, постійно змінюється. Ці зміни зафіксовано у писемних джерелах, зокрема у словниках. Першим словником,

який поряд із військовими, медичними та біологічними назвами подає суспільно-політичні, є «Лексикон славно-латинський» Епіфанія Славинецького, написаний у 1649 році. У 1851 році у Відні виходить словник юридично-політичної термінології для слов'янської мови Австрії під назвою «Juridisch politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs Dentschruthenische Separatausgabe» у співавторстві Я. Головацького з Ю.Вислободським та М.Шашкевичем. Словник містив українські терміни права й політики, пропонувані для вживання. Цього ж року виходить «Словник юридично-політичної термінології німецько-український». Він фіксує не лише слова типові для Західної України (так як підготовлений за сприяння кафедри української мови Львівського університету), а й терміни, що вживалися на східних територіях.

Ядро української суспільно-політичної лексики новітнього періоду формують мовні одиниці світоглядно-філософського змісту, пов'язані з вираженням аксіологічних ідеологічних понять і категорій суспільної свідомості (бездержавність, відродження, голодомор, деколонізація, демократія, держава, державотворення, етноцид, консолідація, націоналізм, незалежність, православ'я, самостійність, соборність, українізація тощо). До периферії належать детермінологізовані одиниці з галузі міжнародного права, економіки, військової справи тощо. Встановлення кіл ядерної та периферійної лексики є досить умовним, тому що спостерігається рух з ядра на периферію практично на одному часовому зрізі.

Проаналізувавши сучасну суспільно-політичну лексику, ми виявили наявність як похідних, так і непохідних термінів. Так, із погляду семантико-словотвірних зв'язків терміни агітація, банкір, громадянин, дворянин, кантоніст, капіталіст, колоніст, контрабандист, месіанізм, монархія, просвітник, товариство, урядовець, чиновник, царизм є похідними, оскільки виявляють мотиваційний зв'язок відповідно з термінами агітувати, банк, двір, громада, кантон, капітал, колонія, контрабанда, месія, монарх, «Просвіта», товариш, уряд, чин, цар. Але серед дослідженої термінології ми виділили і суто непохідні терміни, хоч і в невеликій кількості: аматор, культура, пристав, центр, чумақ, шеф.

Основу сучасної суспільно-політичної термінологічної лексики української мови, становлять терміни-слова, а решта – це приблизно 12% терміни-слова. Це пов'язано з тим, що, хоча термінологічні сполучення, як і терміни-слова дають найменування предметам і явищам, однак терміни-слова відтворюються з його значенням для потреб побудови речення, а синтаксичне словосполучення кожного разу утворюється за певною моделлю на основі різних лексичних одиниць для реалізації конкретних смислів

конкретного повідомлення. Саме ця ознака термінів-словосполучень зумовлює їх меншу вживаність у порівнянні з термінами-словами.

Цяпа Ірина

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОГО МОВЛЕННЯ У РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»

Нині чоловіче/жіноче перебуває у центрі багатьох наук: від медицини, біології до мовознавства. Протиставлення чоловічого і жіночого називають дихотомією, на цьому щораз більше сконцентрована увага науковців.

У лінгвістиці ж поняття «гендер» введено в термінологічний обіг у 60-х роках ХХ століття у зв'язку з розвитком феміністичного руху в країнах Західної Європи й США. Термін «гендер» (gender), на відміну від термінів sexus (біологічна стать) і genus (граматичний рід), функціонує на позначення та виявлення соціальної й культурної зумовленості феномену статі й передбачає соціокультурний концепт, що формується в рамках системи етнічно зумовлених стереотипних уявлень [3, с.64]

Гендерна, чи так звана, феміністська лінгвістика займається пошуком, описом і дослідженням гендерної асиметрії в мові (тобто нерівномірною репрезентацією в мовленні осіб різної статі) і розробкою соціальної й культурної програми кореляції мови з погляду рівноправності чоловіка і жінки. Гіпотеза гендерних субкультур зумовила поняття гендерлект – постійного набору ознак чоловічого і жіночого мовлення. Проте праці останніх років переконливо доводять, що говорити про гендерлект некоректно [1, с.265].

Чоловіче і жіноче формує набір мовних ознак і мовленнєвих особливостей, а це стильовий елемент цілісної задумки повноцінного образу. Стать не лише визначає структуру мовної особистості, диференціює мовлення, а є засадою техніки самовираження персонажів. Тож проблема теорії комунікації за статтю у художньому творі й зокрема особливостей мовлення за гендером є **актуальною** і потребує теоретичних напрацювань, які в подальшому будуть враховуватись лінгвістами, психолінгвістами, стилістами під час лінгвістичного й стилістичного аналізу художнього твору.

Мета дослідження – виявити і проаналізувати мовні й мовленнєві особливості, що увиразнюють гендерний аспект жіночого мовлення у романі «жіночого стилю» Софії Андрухович «Фелікс Австрія».

У лінгвістичному аспекті гендерні відмінності мовлення аналізували Н. Вахтін, В. Горбань, О. Дегтярьова, І. Кузнєцова, Р. Лакофф, О. Побережна, А. Скрипник, та ін.

А. П. Мартинюк у своїй монографії «Конструювання гендеру вангломовному дискурсі» запропонувала класифікацію засобіврепрезентації статі в англійській мові, що поєднує два підходи (враховує і рівень мови, і спосіб репрезентації) [2, с.67 – 69]. Як зазначає авторка, основний інвентар, що використовується для конструювання гендеру, становлять номінативні одиниці. До класичного типу номінативних одиниць зараховують слова, одиниці лексичного складу мови, донекласичного – сполучення слів, одиниці фразеологічного складу мови. Відповідно, до номінативних засобів конструювання гендеру авторка зараховує номінативні одиниці (як слова, так і словосполучення) та поділяє їх на лексичні та фразеологічні.

Усі тенденції жіночої мови та мовлення доцільно відобразити структурно для кращого розуміння гендерних особливостей жіночого дискурсу. Так, Р. Лакофф [4, с. 245] дає характеристику жіночого варіанта мови у порівнянні з чоловічим. Тож, послуговуючи науковими спостереженнями та висновками Р. Лакоффа, спробуємо відукати ознаки жіночого мовлення в аналізованому романі:

1. Жінки використовують більше «порожніх» оцінних прикметників (наприклад, «милий», «непоганий»): у романі жіноче мовлення Стефи насичене порівняльно-оцінювальними лексемами. Слова досягають максимальної гостроти «*моя любов така полум'яна*» (1, с. 48), «*нестерпні жалі*» (1, с. 48), «*собача вдячність*» (1, с.52), «*гостре, як сталеве лезо*» (1, с. 55), «*І кого він бачить у мені – склопонедру, плюску, блощицю?*», «*порожнє місце*» (1, с. 52).

2. Жінки використовують питальні форми там, де чоловіки надають перевагу стверджувальним:

«*Що буде?*» (1, с. 241), «*Чого йому від мене треба?*» (1, с. 245), «*Як він заходить до церкви? Як клякає перед образами? Як слухає спів ангелів?*» (1, с. 252), «*Де від, до речі?*» (1, с. 269), «*Чому це я вирішила, що до мене він виявляв добріше добро, ніж до інших?*» (1, с. 278), «*... бо хіба співчуття – не єдине, що потрібно людині?*» (1, с. 279), «*Хто більший грішник – ці люди, які порушили стільки земних та небесних законів, зрадили Бога, зламали обіцянку шлюбу, обманювали, лукавили, вдавали з себе когось іншого, чи я – людина, яка розповіла про них правду?*» (1, с. 278), «*Що це я вигадала собі? Чи він був для мене таким рідним?*» (1, с. 278).

3. Жінки частіше використовують форми ввічливості:

«*Стефо! – гукає він мене зі свого покою. – Будь добра, підійди!*» (1, с. 234), «*Шановний пане, ви помиляєтесь*» (1, с. 240), «*Ну, прошу, звісно – можна тут, на каналі...*», «*Перепрошую вас за безлад...*» (1, с.194), «*...прошу пана...*» (1, с.169), «*Прошу мене пробачити, але...*» (1, с.176), «*Прошу, прошу заходити!*» (1, с.193), «*І останнє, шановний добродію*» (1, с.240). Форми

ввічливості у романі використовує переважно Стефа у звертаннях до Петра, Аделя, отця, гостей. Ці формули ввічливості рідко використовує Петро чи Йосип, що свідчить про особливу психологію жіночого мовлення, своєрідний стиль висловлення.

4. Жінки частіше використовують форми, що виражають невпевненість:

«Я й сама пригадала того Велвеле і свою дивну пригоду, з ним пов'язану. Що зі мною тоді сталося, так і не зрозуміло — якесь запаморочення, викликане, мабуть, розташуванням зірок, втомою, погодою, сваркою з Аделю» (1, с.215), *«То, напевно, вигадками є й інші речі, які про пані говорять»* (1, с.225), *«Може, іграшковий коник-гойдалка, обтягнутий шкурою справжнього поні. Може, фетровий ведмідь (шкода: він умів лише сидіти). А може, порцелянова лялька з шовковим світлим волоссям, зі здивованими скляними очима...»* (1, с.242), *«Я шаріюся, але не ображаюся: я знаю, що пан Баумель — один із найдобріших чоловіків на всьому світі. Можливо, навіть майже такий, яким був доктор Ангер»* (1, с.278), *«То я, мабуть, зробила б каву для моїх ласкавих пань..»* (1, с.196).

5. Жінки частіше використовують підсилювачі:

у цьому тексті слова-підсилювачі досягають свого апогею у мовленні Стефи і сприймання навколишнього світу крізь призму своєї душі: *«геть попечена»* (1, с.86), *«жахливої катастрофи»* (1, с.57), *«широко розчахнені»* (1, с.75), *«страх люблю»* (1, с.87), *«страшна мука»* (1, с.52), *«геть вологий»*, *«гірко розчарована»* (1, с.259), *«надмірно скутий»* (1, с.264).

Крім виявлених за класифікацією Р. Лакоффа ознак, у романі існують також вигуки, що виражають жіночу емоційність та експресивність. Вони гармонійно вливаються в жіночу структуру речень, є сигналом жіночого вираження думки: *«Ох, ну певно, що так»* (1, с.194), *«Ох, як пані Аделя пахнуть»* (1, с.198), *«О! Конюшина!»* (1, с.199), *«Ох, та невже»* (1, с.212), *«О, так. Маю справи»* (1, с.218), *«Ой, горе, горе!»* (1, с.219), *«Вей-вей-вей...»* (1, с.221), *«Ой-ой, сестрице..»* (1, с.222), *«О, я це по собі знаю»* (1, с.235), *«Ох, все одночасно»* (1, с.245), *«Ха!»* (1, с.255), *«Ах ось що!»* (1, с.273).

Також у тексті можна простежити особливі вигуки – вигуки-християнізми на позначення почуття здивування, обурення, вдячності, прохання. Наприклад, *«гріх сказати»* (1, с.32), *«ну май же Бога в серці»* (1, с.87), *«дякувати Богу»* (1, с.87), *«Господи милосердний»* (1, с.92), *«Уже не гнівила б Бога»* (1, с.212), *«О Господи, що тепер робити?»* (1, с.237), *«дякувати Богу»* (1, с.273), *«О Боже!»* (1, с. 269).

6. Жінки частіше використовують гіперкоректну граматику:

«Зараз, Аделюцю, - відповідаюя» (1, с.199), «Прошу, прошу, пані Адельцю, не йдіть. Мені так соромно, так прикро, що я не змогла пані гідно прийняти», «Ох, яка пані Адельця пахнуть! Як князівна, квітка, справжня аристократка!» (1, с.198), «І останнє, шановний добродію. Навсені я виходжу заміж» (1, с.240), «Аделечко, зараз нас порятовують...» (1, с.275), «Якщо ти служниця, Стефо, - веде вона -, то чому я щоразу думаю, перш ніж сказати щось, щоб тебе не образити?», «Якщо ти сестра, то чому ми не робимо все разом? Чому ти завжди висміюєш мене, варто бодай нятякнути на якусь хатню роботу? Чому, якщо ти сестра, ти завжди підкреслюєш, що я – пані, а ти – моя покірنا служниця?» (1, с.274). «Бачу, дороженька їм ость дуже добре маються» (1, с.193), «То було б навіть непристойно» (1, с.194), «То я, мабуть, зробила б каву для моїх ласкавих пань» (1, с.196).

Крім того, жіночий роман Софії Андрухович особливо представляє мовленнєві моделі жінки і за допомогою таких одиниць мови, які репрезентують стать, і стилістичних прийомів. Засобами індивідуалізації мовлення жінки виступають й позамовні чинники, наприклад вплив значення ім'я на створення уявлення про героя, на творення його характеру; психологічний прийом «мовлення про себе», який творить два мовленнєві світи: світ думок, які висловлюються у собі, і світ думок, який виражаються назовні.

1.1. Одиниці на позначення власних імен та їх значення: *Аделя-Стефа*. *Аделя* – жіноче ім'я, запозичене з французької і означає «благородний рід, походження». *Стефа* – жіноче ім'я, що має грецькі корені і перекладається як «вінок». На асоціативному рівні вимальовуються дві симетрично протилежні жінки: Аделя – шляхетного походження, Стефа, якій мовби від народження разом з іменем дали й «терновий вінок». Імплицитна антонімія лексем виконує формотворчу функцію мовленнєвих моделей жінок, адже потім звертання «Аделю» – «Стефцю» набуває конотативного відтінку, прогножуючи нерівноправність соціальних статусів, а як наслідок, і відмінність мовленнєвих культур;

1.2. «Внутрішнє мовлення» – стилістичний прийом «провокує» безліч роздумів, екскурсів у минуле, які додають ясності тій дійсності, що відображена у творі;

1.3. Мовлення образами: «... ми з Аделю – як небо і земля» – антитеза, «всоте побитий собака» – гіпорбелізація; «гостре, як сталеве око», «як у хижацької кицьки», «мокра, як курка» – порівняння. Тобто жінки наповнюють своє мовлення виразними художніми засобами, особливо гіперболами і порівняннями. Жінки схильні перебільшувати і порівнювати набагато більше, ніж чоловіки.

Романі «Фелікс Австрія» насичений галицькими діалектизмами. Це підтверджує поширену думку про більшу консервативність жіночого мовлення, порівняно з чоловічим. Відомо, наприклад, що берегинями територіальних діалектів є саме жінки [5, с.33 – 35]. Ось такі приклади діалектизмів можна виділити у жіночому мовленні: *ая* (1, с.59) – аякже, так; *галярет* (1, с.267) – мармелад, желе; *два кіля* (1, с.68) – два кілограми; *маринарка* (1, с.249) – піджак; *мармуляда* (1, с.27) – варення; *муштрада* (1, с.78) – особливим способом приготовлена гірчиця; *п'єц* (1, с.135) – піч; *плячок* (1, с.264) – солодкий пиріг або деруни, картопляники; *пулярес* (1, с.68) – гаманець; *ровер* (1, с.87) – велосипед; *хідник* (1, с.48) – килим [6].

Отже, існують різноманітні критерії для виділення особливостей жіночої мовленнєвої культури, притаманних тільки жінці схем побудови висловлення думки, найбільш близьких для них слів, які творять мовну структуру жінки як особливої мовної особистості. Найбільш плідним для вираженням жіночого мовлення є лексичний рівень мови, адже саме тут виявляється феномен тезаурусу жінки. Роман Софії Андрухович відповідає дефініції «жіночий» роман, у ньому яскраво представлено всі ознаки жіночого мовлення, зокрема за Лакоффом, тому цей роман може стати об'єктом для більш глибоко дослідження жіночого мовлення та засобів його індивідуалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович С. Фелікс Австрія / Софія Андрухович. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 288 с.1.Kotthoff Н. Die geschlechterinder Gesprächsforschung. / Н. Kotthoff // Hierarchien, Teorien, Ideologien// Der Deutschunterricht. – 1996. – № 1.– С. 9 – 15.
2. Мартинюк А. П. Конструювання гендера в англomовному дискурсі / Алла Петрівна Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
3. Норець Т. М. Гендерний аспект дослідження мови / Т. М. Норець. // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – №122. – С. 64–65.
4. Лакофф Р. Язык и местоженщины. Р. Лакофф // Гендерные исследования. – Харьков. – 2000. – № 5.
5. Ильичева О. В. Синтаксические признаки спонтанной речи в соотношении с социальными характеристиками говорящего / О. В. Ильичева., 1998. – 32 с. – (Материалы XXVII межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов.). – (Секцияграмматики. Тез. Докладов).
6. Словник галицького діалекту [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=2291
7. За ред. Білодіда І. К. Словник української мови: В 11 т. [Електронний ресурс] / за ред. І. К. Білодіда // Київ: Наукова думка. – 1970. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua>

**ЯКИМ ЯКИМОВИЧ ЯРЕМА
ЯК ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Роки життя Якіма Якимовича Яреми (1884—1964) виходять за часові рамки, окреслені в заголовку, проте аналіз наукового доробку, спогадів про нього дають змогу характеризувати його саме в аспекті української академічної культури початку ХХ століття. Більш того, вважаємо, що Я.Я. Ярема є одним із її творців.

Отже, життя і праця Якіма Якимовича розпочиналися в лоні Польщі, проте вихований Олексою Яремою (своїм дядьком, професором Перемишльської гімназії) у душі українства. Про виразно українську позицію свідчить лист-відозва Олекси Яреми до “академіків-русинів” у Коломиї (приблизно в 1884 році): “Пора, щоб ми самі виrozumіло і щиро застановилися над долею своєю, над покривдженням нас через те, що не образуємося (здобуваємо освіту – авт.) на рідній мові, не чуємо з уст приятелів наших руської історії, що не маємо своїх проводирів по університетах... Пора нам, товариші, молодими силами спільно взятися до науки, просвітити самих себе і бодай крихіткою причинитися своєю працею до великої будівлі народної просвіти” [2, арк. 2а, 3а]. Яким Ярема, одинадцятирічним, вступив до Перемишльської гімназії, відтоді розпочалося його духовно-національне становлення під проводом Олекси Яреми. Ескізно цей потужний виховний вплив спостерігається у вчинках і життєвих подіях Якіма Яреми.

Отже, українська академічна культура в персональному вияві Якіма Яреми. Перша з рис – комунікативна академічна етика з достатньо жорсткою регламентацією параметрів академічної поведінки. Яким Ярема, закінчивши гімназію, вступив до Львівського університету, де студіював філософію та філологію, проте не збереглося свідчень того, чому сучасники Яреми, наприклад Степан Балей, належали до школи Казимира Твардовського, родоначальника Львівсько-Варшавської філософської школи, а Яким Якимович – ні, хоча в його працях і спостерігається її виразний вплив. Вже сучасні дослідники (С. Іваник, О. Гончаренко) аналітично доводять близькість поглядів Якіма Яреми саме до цієї філософської школи. Попри очевидність цих фактів, відсутність в архіві Якіма Якимовича бодай якихось посилань (навіть критичних) може свідчити про його внутрішню незгоду, мовчазний вияв нонконформізму щодо цього періоду, проте й, водночас, високу повагу до академічних здобутків своїх професорів. У випадках, які не стосувалися академічної культури, ставлення до своїх учителів чи учнів, Яким Ярема захищав свою позицію виразно і недвозначно (в архівах збереглися і його

тверда відповідь на донос-звинувачення у націоналізмі та занедбуванні обов'язків завідувача в 1954 році, і свідчення Романа Миколаєвича про привселюдне ігнорування Яремою вітання з поліцмейстером-відступником від свого українського походження). Тут же варто зазначити про повагу, яку Яким Якимович виявляв до своїх учнів, за що вони відповідали йому взаємністю. Так, наприклад, в архіві родини Ярем збереглися книги патріарха Йосипа Сліпого з його автографами зі словами поваги Вчителю. Зрештою, у прощальній промові з нагоди виходу на пенсію Яким Якимович сказав: "Працюючи тут (Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького – Р.З.) 12 років підряд, я настільки зжився та споріднився з нашим Інститутом (тоді – Львівський зооветеринарний інститут – Р.З.) - своєю кафедрою, студентською молоддю, широким колом працівників... - що й жаль розставатися" [3]. Його студенти, потім — професори цього університету погодилися на інтерв'ю про свого професора, П. Урбанович і Й. Мельник згадували про його особливе ставлення до студентів, більшість яких були родом із сільської місцевості. Павло Павлович Урбанович (доктор ветеринарних наук, професор з патологічної анатомії) згадує: "Яким Ярема був для студентів взірцем інтелігентності, якою повинна бути людина, викладач, учений. Толерантний та ерудований, ніколи не підвищував голосу, справляв на студентів вже самою своєю особистістю надзвичайно великий виховний вплив. Якби були всі такі викладачі, то вихованці університетів були б на рівень вищі за своїми моральними якостями, про корупційну складову в їхній діяльності і думки не виникало б" [Власне інтерв'ю 2016 р. - Р.З.]. Професор нашого університету Йосип Мельник зазначає: "Професор Ярема був людиною з великої букви. Він, мені видається, мав характер флегматичний, я не знаю, чи він міг піднести на когось голос. Мало того, він студенту навіть наймолодшому говорив "Ви"" [1, с. 252–253].

Другою рисою академічної культури, що її проявляв Яким Ярема, була академічна доброчесність. Вивчення першоджерел дає змогу переконатися у цьому. Попри те, що чимало своїх праць, зокрема педагогічних, Яким Якимович означає жанром наукової доповіді чи реферату, він неухильно і пунктуально зазначає всі джерела, з яких запозичує інформацію. Це дозволило знайти відповідні посилання через майже 100 років після того, як ними скористався Я. Ярема. Так, наприклад, у статті "Психологія вчительського звання" автор вимушено користується цитуванням за вторинним джерелом, оскільки первинні — праці W. O. Döring "Untersuchungen zur Psychologie des Lehrers" ("Дослідження психології вчителя", 1925) і "Psychologie des Lehrers" ("Психологія вчителя", 1928) були недоступними, у зв'язку із чим зазначає: "Я, на жаль, не маючи спроби

познайомитися з Döring-овими працями, приневолений заступати їх сурогатом, який дав нам др. Кухта (Jan Kuchta – P.З.) у своїй розвідці під назвою “Typologia Nauczyciela. Szkice wychowawcze” (“Типологія вчителя. Виховний нарис”, 1936)” [5, арк. 6]. Потім ще декілька разів пригадує цей факт у подальшому викладі.

Третьою рисою слід назвати високу культуру наукової дискусії. Яким Якимович, як зауважили вище, дотримувався думки про те, що академічному середовищу повинен бути притаманний високий рівень критичності й вибіркової, тоді як за широкими суспільними верствами поза межами академічного простору він такої преференції не визнавав. Звертаючись до вже названої праці “Психологія вчительського звання”, зауважимо, що декларуючи популяризаційно-виховну цінність брошури Яна Кухти (першим висувається схвальний компонент критики), Яким Ярема тут же з виразною гіркотою пише, що автор “обмежується простою передачею думок Döring-а, також, на жаль, без виразного розмежування його від інших, бо посеред тез компілятивно доповнює Döring-а дечим із Tumlirz-а² та інших авторів”. Врешті підсумовує, що “науковою підставою для розгляду даної проблеми вона служити не може” [5, арк. 6]. Ще одним прикладом академічної критики є рецензія на самовчитель німецької мови авторства О. Солтиса (1910). Знову ж, Я. Ярема насамперед формулює позитивно забарвлену тезу про назрілу необхідність та практичну корисність такого видання. Однак тут же переходить до аналізу проблем, головну з-посеред яких (методологічну) він формулює іронічно: “Учитель курсу, який уживатиме того підручника, підготує хлопців у 6 місяців до іспиту не тільки з німецького язика, але й руської граматики” [4, арк. 1].

Аргументом на користь уваги Я. Яреми до такої особливості академічної критики, як її чітка адресність, отже й обмеженість аудиторії, що може бути залученою в обговорення, є його позиція щодо шкільної реформи. Нескладно помітити негативну оцінку Якимом Якимовичем тотального суспільного критиканства на адресу школи: “У нас все (зневажлива форма середнього роду – P.З.), починаючи від 10-літньої дитини аж до 70-літнього старця (перебільшено зсунуті вікові рамки – P.З.), критикує школу, легковажить науку і т.д. У нас панують скрізь під тим оглядом (з цієї точки зору – P.З.) нездорові відносини” [6, с. 14]. Компетентність аудиторії, рівність позицій у дискусії Яким Ярема вважав обов’язковою умовою будь-якого обговорення проблеми як у науці, так і в шкільництві, таким чином, на його думку, можна запобігати некомпетентним втручанням, маргіналізації дискурсу (наукового чи професійного).

Наступна з рис, яку вважаємо доречним охарактеризувати, є наукова стилістика текстів Якіма Яреми. Попри те, що він знав польську, німецьку, французьку, англійську, латинь, старогрецьку, російську мови, його авторству належать серйозні праці з філософії, педагогічної психології (в тому числі – університетські підручники), психології професій, педагогіки, лінгводидактики, літературознавства, тексти термінологічно не переобтяжені, тобто орієнтовані на специфіку науково-навчального підстилю. Академічна культура сучасної української науки рідко враховує, що наукові здобутки повинні бути досяжні не лише вузькому колу фахівців, а й придатними для студій менш підготовленою, хоча й професійно спрямованою, аудиторією. Це одна із причин змістових розривів, несинхронності між, наприклад, університетською освітою та академічною наукою, університетською наукою та шкільною освітою тощо.

Отже, Яким Якимович Ярема належить до тієї категорії науковців-практиків, які творили основи національної академічної культури від початку ХХ століття. Він продовжив і розвинув те, що розпочав його дядько – Олекса Ярема – щодо винятково педагогічної, викладацької, культури, у напрямі вищої освіти. Незважаючи на буремні події в історії України, власні життєві обставини, Яким Якимович залишився вірним своїм уявленням про науковця і педагога, завжди слідував власному етичному академічному кодексу. Серед основних його положень:

- повага до вчителів та колег і суворе дотримання комунікативної етики, зокрема й негласного правила виносу за дужки критики персоналій, які вплинули на професійне та наукове становлення;

- безкомпромісність у критичному ставленні до осіб поза колом “недоторканих”, тобто з-поза меж академічного середовища;

- тверда позиція щодо неприпустимості допуску до наукової (соціальної, політичної, іншої) дискусії некомпетентних учасників задля запобігання її маргіналізації;

- виваженість, стриманість і повага до всіх учнів, студентів (без винятків щодо їх соціального походження), що не було типово для радянської академічної культури;

- висока академічна, зокрема наукова, доброчесність, педантичність у використанні ідей інших авторів, скрупульозність у цитуваннях;

- критичність аналізу та іронічна манера критики в науковій дискусії;

- орієнтація на аудиторію, що проявляється у способі викладу наукового тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яким Ярема – вчений і воїн. Збірник наукових праць до 130-ліття від дня народження / / [Автор-упорядник Михайло Падура]. – Львів, 2015. – 312 с.

2. Ярема О. Відозва до Академіків-Русинів / Олекса Ярема // Науковий архів Наукової бібліотеки НУ «Києво-Могилянська академія». Ф. 12. Оп. 1. Спр. 154. б/д .3 арк.
3. Ярема Я. Виступ на прощальній зустрічі у Львівському зооветеринарному інституті / Яким Ярема // Науковий архів Наукової бібліотеки НУ «Києво-Могилянська академія». Ф. 12. Оп. 1. Спр. 63. 1962 .1 арк.
4. Ярема Я. Рецензія “Онуфрій Солтис. Учебник німецької мови для самоуків. Накладом філії Руского тов.педагогічного. Тернопіль. 1910. Ст. 80.- Кн.1. - С. 57—58” / Яким Ярема // Науковий архів Наукової бібліотеки НУ «Києво-Могилянська академія». Ф. 12. Оп. 1. Спр. 41. 1910. 2 арк.
5. Ярема Я. Психольогія вчительського звання / Яким Ярема // Науковий архів Наукової бібліотеки НУ «Києво-Могилянська академія». Ф. 12. Оп. 1. Спр. 47. 1935. 23 арк.
6. Ярема Я.Я. На педагогічні теми // Яким Ярема / [Упорядкув., ред. і прим. С. Яреми]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 244 с.

Іщенко Анатолій

МОТИВ ПРОМЕТЕЇЗМУ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ВИМІР (НА МАТЕРІАЛІ КІНОФІЛЬМУ «ПРОМЕТЕЙ» Р. СКОТТА)

На початку ХХІ століття проблема дослідження текстових взаємодій не втрачає актуальності. Посилення уваги до явища інтертекстуальності пояснюється необхідністю здійснення комплексного аналізу тексту «на всіх рівнях його структурно-семантичної організації та функціонування» [9, с. 195]. Проблема інтертекстуальності досліджувалася у працях Р. Барта, М. Бахтіна, Ж. Дерріда, У. Еко, Ж. Женет, І. Ільїна, Ю. Крістевої, Ж. Лакан, Є. Левченко, Ю. Лотмана, О. Ревзіної, М. Фуко, А. Чувакіна та ін.

На сьогодні у лінгвістичній науці поняття «інтертекстуальність» і розуміється у двох значеннях: 1) метод дослідження тексту як знакової системи; 2) взаємодію різних кодів, дискурсів чи голосів, які переплітаються в тексті [див. про це: 5, с. 1]. Сучасна дослідниця Н. Кузьміна у дослідженні «Інтертекст і його роль у процесах еволюції поетичної мови» (2007) виокремлює основні існуючі погляди на сутність явища: 1) будь-який текст, що завжди становить «нову тканину, зіткану зі старих цитат» (Р. Барт, В. Лейч, Ш. Гривель); 2) декілька творів (або фрагментів), що створюють єдиний текстовий (інтертекстовий) простір і мають невинякову спільність елементів (О. Жолковський, І. Смирнов, Н. Фатєєва); 3) текст, що містить цитати (у широкому значенні) (В. Руднев); 4) текст-джерело – старший в еволюційному значенні стосовно «молодшого» тексту (О. Жолковський); 5) підтекст як компонент семантичної структури твору (С. Золян) [див.: 3, с. 20]. Дослідник Ж. Женетт пропонує розглядати інтертекстуальність як

різновид транстекстуальності (термін з книжки «Палімпсести: Література другого ступеня», зв'язки тексту з іншими текстами та позатекстовими реаліями) і пропонує власну «широку класифікацію міжтекстових взаємодій: 1) інтертекстуальність у формі присутності в одному тексті двох або більше текстів (цитата, алюзія, плагіат тощо); 2) паратекстуальність – зв'язок тексту з його заголовком, післямовою, епіграфом тощо; 3) метатекстуальність, що реалізується у вигляді критичних посилань на певний перед текст; 4) гіпертекстуальність – висміювання або пародіювання одного тексту іншим; 5) архітекстуальність – жанровий зв'язок текстів» [цит. за: 8, с. 140].

У сучасній лінгвістичній науці активно розробляються класифікації засобів інтертекстуальності. У художньому тексті, за Л. Статкевич, явище реалізується за допомогою таких «інтекстів»: атрибутована цитата (обов'язкове посилання на первинний текст), неатрибутована та немаркована цитата (відсутнє графічне маркування та посилання на першоджерело), алюзія (натяк на загальновідомий факт), ремінісценція (відтворення художньої атмосфери часу), міфема (використання у тексті імен, реалій та фактів міфологічного походження), міфологема (наявність загальновідомого міфологічного сюжету, сюжетної схеми або мотиву), парафраза (відтворення «чужого» тексту своїми словами, його адаптація) вкраплення іншого стилю (вживання слів, у лексичному значенні яких є конотації, що вказують на їх приналежність певному стилю). «Усі форми інтертекстуальності, – зауважує дослідниця, – є знаками певної культури, епохи чи ідеостилу будь-якого письменника (зазвичай класика), які в процесі свого використання набули декількох оказіональних підтекстів, завдяки цьому уможливлуючи діалог текстів, письменників та культур» [7, с. 285]. В українській лінгвістичній науці початку XXI століття дослідженням означеної проблеми присвячені розвідки О. Селіванової, у яких інтертекстуальність визначається як інтерсеміотичність і «реалізується на підставі діалогічної взаємодії модулів комунікантів і тексту із семіотичним універсумом – кодом культури, науки, літератури тощо» [6, с. 236]. Н. Кондратенко у монографії «Синтаксис українського модерністського і постмодерністського дискурсу» (2012) зауважує про інтертекстуальну міфологізацію, цитацію, номінацію, алюзію та стилізацію [див.: 2, с. 176].

В лінгвістичних дослідженнях початку XXI століття актуалізувався процес вивчення шляхів реалізації текстової категорії інтертекстуальності в кінематографічному дискурсі. До вивчення проблеми долучилися О. Іванова, І. Попова, Ю. Сургай та ін. Уважаємо зазначений напрямок дослідження перспективним, адже твори кіномистецтва завдяки експресивності, метафоричності, символічності та образності (створюється за допомогою специфічних кінематографічних кодів: кадру, освітленню, ракурсу, монтажу

тощо) безпосередньо впливають на емоційний стан глядача, створюють мистецькі смаки, впливають на формування світоглядних позицій тощо.

Першість у дослідженні проблеми кінодискурсу належить Ю. Лотману (праця «Семіотика кіно і проблеми кіноестетики», 1973 р.). Дослідник наголошує на комунікативній спрямованості кінематографічного твору: «Кінофільм належить ідеологічній боротьбі, культурі, мистецтву своєї епохи. Цими сторонами він пов'язаний з численними, зовні тексту фільму лежачими сторонами життя, і це породжує цілий шлейф значень, які і для історика і для сучасника деколи виявляється більш істотними, чим власне естетичні проблеми» [4, с. 55-56]. Відповідно до цього фільм необхідно сприймати як віддзеркалення реалій суспільно-політичного, історичного, культурного плану у вигляді різноманітних цитат, які створюють монтаж різноманітних культурних моделей [див. про це детальніше: 4, с. 55-56].

Попри численні студії, існує проблема недостатнього вивчення творчості окремих представників англomовного кінематографічного дискурсу. На сьогодні бракує ґрунтовних досліджень лінгвістичних особливостей (зокрема текстової категорії інтертекстуальності) кінодискурсу Р. Скотта.

В основі сюжету кінострічки «Прометей» (2012 р.) – розповідь про науково-дослідну експедицію компанії «Вейланд Індастріз», яка вирушає в довготривалу космічну подорож. Археологічні знахідки доктора Елізабет Шоу й Чарлі Голлоуея (печерні малюнки людей, які вклоняються невідомим істотам з шотландського острова Скай, датовані 35 тис. років до н.е. й ідентичні знахідкам із Шумеру, Вавилону тощо) підтвердили теорію про існування «творців людей» – високорозвиненої космічної цивілізації, тих, кого наші предки вважали «богами». Члени експедиції мають стати «новими прометеями», адже принесуть людству сакральне знання про походження й витоки нашої цивілізації.

У назві кінофільму та космічної місії «Прометей» використано «вічний образ», міфему, до якої неодноразово зверталися представники різних видів мистецтва. Образ титана Прометея - символічний і різногранний. Г. Башляр, аналізуючи його у праці «Поетика Вогню», зауважує, що «у сучасній культурі кожна розумна людина по-своєму трактує особистість Прометея. Але ми так і не знаємо справжнього місця, яке посідає ця центральна фігура. У кожного свій Прометей. При всій своїй багатолікості Прометей став “загальноживаним словом”, яке розуміють усі, але ніхто не знає, що за створіння ми маємо на увазі, згадуючи це велике ім'я. Прометей – парадоксальний персонаж: сильний, емблематичний, проте цей персонаж поділяється на численні образи» [1, с. 87]. Р. Скотт у кінодискурсі фільму «Прометей» проектує загальновідому історію на події недалекого майбутнього (2023 р., 2093 р.).

Міф про титана Прометея у просторі кінодискурсу Р. Скотта подано у вільній інтерпретації мультимільярдера Пітера Вейланда під час його виступу на Лонг Біч у Каліфорнії 2023 року. У промові перераховано в хронологічній послідовності історичні й культурні події, які мали вирішальне значення для науково-технічного розвитку людської цивілізації з моменту отримання легендарного вогню Прометея: «100,000 BC: stone tools. 4000 BC: the wheel. 800 BC: sun dial. Ninth century AD: gun powder. Bit of a game changer, that one. 1441: the printing press, only slightly less impactful. Nineteenth century: steam engine, railway. Eureka! the light bulb. Twentieth century: the automobile, television, nuclear weapons, spacecraft, Internet. Twenty-first century: Biotech, nanotech, fusion and fission and M-theory. And that was just the first decade. We are now three months into the year of our Lord 2023. At this moment in our civilization we are on the verge of terraforming planets undiscovered just a decade ago. We have identified the genetic chain of events behind 98 percent of cancers. A chain we have broken, effectively curing them. We can create cybernetic individuals who, in just a few short years, will be completely indistinguishable from us» [00:09:18-00:10:33, Prometheus]. Згадуючи досягнення науково-технічного прогресу останніх десятиліть, Вейланд зауважує, що міфічний вогонь (метафора наукової технології) – «our first true piece of technology» [00:08:58, Prometheus] – сакральне знання богів людство не тільки опанувало, а й розвинуло до неймовірних можливостей: «We wield incredible power. The power to transform, to destroy and to create again» [00:11:04-00:11:08, Prometheus]. Ця обставина свідчить, на його думку, що «We are the gods now. I haven't been struck down, I'll take that to mean I'm right» [00:10:45-00:10:58, Prometheus]. Наведена цитата розкриває концепцію образу Пітера Вейланда. Він вважає, що величезний статок, матеріальні ресурси та можливість рухати науково-технічний прогрес людства (його компанії належить провідне місце у світовій економіці та науці) надають можливість йому стати Прометеєм XXI століття. У кінематографічному дискурсі Р. Скотта застосовано специфічні кінокоди (ракурси й прийоми зйомки), які підкреслюють важливість промови Пітера Вейланда для сюжетного, проблемно-тематичного й образного рівнів твору. Режисер використовує правило центрування (герой завжди у центрі кадру), широкий план (акцент на очі, міміку й жести), віддалену перспективу (окреслює масштаб зали, у якій відбувається подія), демонстрація персонажа в повний зріст (підкреслення статусу), кадр знизу-догори (авторитет, влада доповідача) тощо. Зміна ракурсів і прийомів зйомки активізує увагу глядача, робить монолог Вейланда динамічним, привертає увагу не до самої інформації, яку подає ритор (вона загальновідома), а до того як він її проголошує і використовує для впливу на реципієнтів.

У кінодискурсі фільму «Прометей» простежуються інтертекстуальні паралелі з фільмом «Лоуренс Аравійський» 1962 року. Свою промову на Лонг Біч у 2023 році Пітер Вейланд починає з переказування фрагменту з цього твору, в якому ключовим символом є вогонь: «T.E. Lawrence eponymously of Arabia but very much an Englishman favored pinching a burning match between his fingers to put it out. When asked by his colleague, William Potter, to reveal his trick how is it he so effectively extinguished the flame without hurting himself whatsoever, Lawrence just smiled and said: «The trick, Potter, is not minding it hurts» [00:07:38-00:08:02, Prometheus]. Таким чином ритор налаштовує слухачів сприйняти свою винятковість, адже він, подібно до легендарного британського героя не боїться торкатися вогню руками (опанувати нові технології і розвивати їх). В образі Пітера Вейланда художньо відтворена ніцшеанська ідея про надлюдину, для якої не існує перешкод на шляху досягнення мети. У своїй промові він наголошує, що вбачає лише єдину проблему – суспільство продовжує дотримуватися усталених моральних норм та неписаних правил поведінки, і це шкодить прогресу: «...what are we allowed to do with this power? The answer to that, my friends, is nothing. Rules, restrictions, laws, ethical guidelines, all but forbidding us from moving forwards» [00:11:14-00:11:34, Prometheus]. У фільмі «Прометей» неодноразово повторюється фраза Лоуренса Аравійського «The trick is not minding it hurts» [00:08:02, Prometheus] (спочатку її говорить сам Вейланд, а потім Девід – його помічник), яка стає головною сентенцією філософії Пітера Вейланда – заради прогресу варто забути закони й правила (Р. Скотт окрім переказу цього фрагменту, додає уривок із фільму 1962 року у відеоряд своєї стрічки). Через 70 років, під час космічної місії «Прометей» ми переконуємося, що він заради власних амбіцій не пошкодує навіть життям інших людей (наказує андроїду Девіду перевірити дію знайденого на планеті іноземного патогену на одному з членів місії, і експеримент призводить до загибелі доктора Голлоуея).

Пітер Вейланд найбільшим своїм досягненням у житті вважає створення андроїда Девіда, якого представляє екіпажу «Прометея» як «майже свого сина». Він пишається ним, сприймає його як символ своєї величі й могутності. Незважаючи на це, Вейланд розуміє, що Девід – безсмертний, а він, як і кожна людина, постаріє й помре, і тому приховано заздрить вічній молодості помічника. Андроїд стає для свого творця своєрідним Прометеєм, адже саме йому довірено пошук уцілілих «богів» (у кінодискурсі Р. Скотта вони мають назву Інженери або Творці) та сакрального знання. Вейланд був переконаний, що космічна раса пращурів людей оцінить його найкраще творіння – ідеального людиноподібного дроїда, визнає рівним собі та подарує безсмертя.

Андроїд Девід – головний герой кінодискурсу Р. Скотта. Наратив «Прометея» побудовано з проекцією на цього персонажа (у наративі йому належить головна сюжетна лінія, візуальна акцентуація досягається завдяки зміні кадру, широкому плану, монтажу тощо). Фільм починається з монтажу ситуацій, які розповідають про діяльність персонажа під час польоту до планети Інженерів LV-223. Він доглядає за іншими членами екіпажу, які в цей час перебувають в анабіозі, дивиться їхні сни, займається спортом, вивчає давні мови (щоб спілкуватися з Інженерами), неодноразово переглядає свій улюблений фільм «Лоуренс Аравійський» тощо. Від Пітера Вейланда Девід успадковує зверхнє ставлення до людей, розуміючи свою фізичну й інтелектуальну перевагу. Ідеалом для нього стає Лоуренс Аравійський (актор Пітер О’Тул) – герой із «комплексом надлюдини». Щоб бути схожим на нього, Девід фарбує волосся, наслідує міміку й жести, манеру поведінки, голосові інтонації, повторює його фрази з фільму тощо. Незважаючи на те, що за своєю сутністю – це, фактично, «машина, наділена інтелектом», він не лише фізично, а й емоційно майже ідентичний людині. Девід – типовий антигерой, сповнений протиріч із оригінальним способом думання. Його мотивація у контексті даного кінодискурсу не отримала вичерпного пояснення. Образ Девіда має свою еволюцію у продовженні «Прометея» – кінофільмі «Чужий. Заповіт» (2017 р.).

Отже, категорія інтертекстуальності реалізується у кінодискурсі фільму «Прометей» за допомогою міфема, міфологеми, альянсу, прямого цитування, парафрази тощо. Р. Скотт апелює до релігійних, філософських, психологічних, культурологічних та ін. реалій людства. Режисер пропонує нове потрактування мотиву прометеїзму, розглядаючи його у контексті науково-технічної проблематики початку XXI століття: міжзор’яні перельоти, тераформування та колонізація землеподібних планет за межами Сонячної системи, нанотехнології, біотехнології, створення штучного інтелекту та високорозвинених андроїдів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башляр Г. Фрагменти Поетики Вогню / Г. Башляр. – Пер. з фр. Р. Мардера. – Харків: Фоліо, 2004. – 143 с.
2. Кондратенко Н. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського дискурсу: [монографія] / Н. Кондратенко; за ред. К. Городенської. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 328 с.
3. Кузьміна И. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка. [изд. 4-е.] / Н. Кузьмина. – М.: Ком Книга, 2007. – 272 с.
4. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики. Таллинн: Ээсти Раамат, 1973. 140 с.

5. Меркотан Л. Засоби реалізації категорії інтертекстуальності / Л. Меркотан // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 32 (1). – С. 76-79.

6. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [монографическое учебное пособие] / Е. Селиванова. – К. – ЦУЛ, «Фитосоцицентр», 2002. – 336 с. – 844 с.

7. Статкевич Л. Форми реалізації інтертекстуальності в тексті художнього твору / Л. Статкевич // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. – Харків, 2011. – № 936, вип. 61. – С. 285-288.

8. Усуриков Д. Грамматология. Т. 1. Нарратолгия / Д. Усуриков. – Липецк: Типография «Липецк-Плюс», 2009. – 224 с.

9. Швець Я. Застосування термінів інтертекстуальність та інтертекст у сучасній комунікативній лінгвістиці / Я. Швець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 675: Проблеми української термінології. – С. 195-197.

Руда Галина

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ УВИРАЗНЕННЯ ТЕКСТУ

Розташування одиниць мовних рівнів (фонема, звук, морфема, слово, фразема, речення) у текстах різних стилів, типів, жанрів мовлення відзначається поєднанням, повторюваністю або пропусками, що виконує низку стилістичних функцій. Вивчення функціональних можливостей фонетичного ресурсу мовлення, а саме звуків, просодичних засобів є аспектом дослідження самостійної лінгвістичної науки фоностилістики. Ця мовознавча галузь займається вивченням стилістичного потенціалу сегментних і суперсегментних фонетичних засобів, зумовлених лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами для фонетичної організації текстів різних стилів мови і мовлення; евфонічні характеристики української мови, а також явища поетичної фонетики. Предметом дослідження фонетичної стилістики є засоби фонетико-фонологічної та ритміко-інтонаційної організації мовлення, що обумовлюють функціонально-стилістичну характеристику його звукового оформлення залежно від соціологічних, ситуативних і прагматичних факторів.

Питання ролі виражальних засобів одиниць української мови привертало увагу таких учених, як І. Білодід, Б. Головін, Ф. Гужва, П. Дудик, К. Климова, В. Ковальов, Л. Кравець, Л. Мацько, П. Романюк, І. Чередниченко та інші. Дослідники визначають типологію засобів виразності з урахуванням структури мови, зокрема фоностилістичні (І. Білодід, П. Дудик, К. Климова, Л. Кравець, Л. Мацько, П. Романюк), фонетичні, римотворчі засоби (Ф. Гужва,

І. Чередниченко), фонемно-акцентологічні (Б. Головін), вимовно-фонетичні (В. Ковальов) тощо.

Зазначимо, що об'єктом вивчення фонетичної стилістики є усне та писемне мовлення (фоностилістика розмовної мови і фоностилістика тексту), отже, охоплено всі функціональні стилі сучасної української мови.

Фонетична організація текстів різних стилів мови і мовлення ґрунтується на природних і функціональних властивостях звуків, ритміко-інтонаційних, орфоепічних особливостях, прийомах досягнення милозвучності. Такий підхід задовольняє літературні норми української мови, зокрема її фонетичний та акцентуаційний аспекти. Проте, як зазначає Л. Кравець, кожному стилю мови притаманне специфічне фонетичне оформлення, однак найповніше стилістичний потенціал фонетичних засобів реалізується в текстах художнього стилю [1, с. 5-6], у якому унормованість інколи порушується з метою надання текстові урочистості, піднесеності, образності, емоційності, психологічного паралелізму тощо. Водночас наголосимо, що особливості звукової організації художньої мови досліджує фоніка, яка налічує декілька фонетичних засобів.

Отже, фоностилістика оперує арсеналом засобів, зокрема фонічних, увиразнення тексту, що надають йому стилістичного забарвлення відповідно до ідейно-змістового наповнення.

Фоностилістичними засобами увиразнення тексту є: частота вживання фонем у текстах; повтори (звукові, словесні, фразові); фігури уникнення; рима; ритміко-інтонаційні властивості; звуконаслідування; засоби милозвучності української мови; какофонія.

Аналіз фонем у фонетичній будові слова та визначення частоти їх вживання в різних стилях висловлювання дає змогу з'ясувати кількісні показники фонематичного складу української мови. Спробу дослідити частоту вживання фонем у різних стилях висловлювання здійснили І. Чередниченко та колектив співробітників Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Як підсумовує І. Білодід, за матеріалами цих розвідок частота вживання окремих фонем не може мати стилерозрізнявальної функції, проте групам фонем чи позиціям, у яких вони виступають це властиво [3, с. 213-214]. Слушним є також твердження науковця, що найбільш чітко організованість фонетичного рівня спостерігається в поетичній мові, що полягає в закономірному розміщенні й повторюваності окремих елементів фонетики [3, с. 214]. Проте, зауважимо, що кількісний вияв фонем і визначення їх стильових функцій властиві також прозовим творам, за допомогою чого простежується художній індивідуальний тон, стиль автора.

До засобів фоностилістики належать повтори, а саме: звукові (асонанс, алітерація, анафора, епіфора, стик, кільце), словесні і фразові некомпозиційні повтори (полісиндетон, плеоназм, тавтологія, парехеза, параномазія, традукція, анаграма), словесні і фразові композиційні повтори (плеонастичні: анафора, епіфора, кондублікація, епімона, анепіфора, епанафора; анастрофа, симплока, епізевксис, синтаксичний, психологічний, образний паралелізм, ампліфікація, градація тощо).

На думку В. Олексенка, основна, найбільш загальна та активна в сучасному вжитку стилістична функція повтору – це художнє увиразнення мови, зміцнення її експресивно-зображувальних властивостей [2, с. 318]. Окрім того, усі види повтору виконують спільні чи подібні функції, а саме: 1) структурно-організаційну функцію зв'язку елементів висловлювання; 2) функцію ритмічної організації висловлення; 3) увиразнення колориту мовлення; посилення емоційного звучання висловлювання [2, с. 317].

У науковому й публіцистичному стилях, рідше в діловому – повтори функціонують як засіб вияву переважно логічного початку в мовленні, зосередження уваги на повторюваному слові, виразі, актуалізуванні їх, виконують додаткове навантаження – вплинути ще й на емоції читача, викликати потрібні авторові думки, проте в художньому стилі вони виступають прийомом посилення, увиразнення мовних засобів.

Звукові повтори традиційно відносять до засобів евфонії, які використовують для підсилення емоційності й виразності мовлення. Такі повтори можуть виступати в текстах як конструктивний засіб, зокрема на межі фонетичного, лексичного, морфологічного рівнів, або функціонувати не співвідносячись з одиницями цих рівнів.

Словесні і фразові некомпозиційні повтори функціонують у текстах із метою вираження емоції та експресії змісту, зокрема фігура *полісиндетон* створює між окремими словами, фразами, членами речення, реченнями стилістичні відношення (перелічення, одночасності, заперечення, підсилення, послідовності, мети, причини, безперервності дії, динамічності процесуальності, різнобічності характеристик, уповільнення мовлення, урочистості, асоціативності тощо; *плеоназм і тавтологія* здебільшого вживаються з метою увиразнення мовлення, створення надмірної ознаковості, підсилення дії, а також може визначати творчу манеру письменника; *параномазія* використовується для творення каламбурів, гумористичних текстів, для створення широких асоціативних зв'язків (у поетичних творах), іронічного, сатиричного, гумористичного колориту фрази (у публіцистиці).

З-поміж словесних і фразових композиційних повторів потужним засобом художнього вираження мови є *анафора*, яка вживається для підсилення емоційно-експресивних властивостей змісту віршового чи прозаїчного твору, інколи здійснює композиційну роль. У поетичних текстах означена фігура виконує функції ритмотворення, образо- і текстотворення, змістоувираження; актуалізує увагу читача; надає певних емоційно-сміслових відтінків; вказує на просторові відношення. З метою посилення виразності й музичності твору, забезпечення цілісного звукового тла поезії використовується *епіфора*. Такі повтори, як *кондуплікація*, *епігона* реалізують підсилувальну функцію, підбивають підсумки в логічному, емоційному планах. *Паралелізм* вживають для зіставлення, переживання, уявлення; засобом його творення може бути метафоризація.

Стилістичні фігури композиційних і некомпозиційних повторів реалізують такі функції, як: композиційна (служують паузою, поєднують частини речення і тексту, надають йому специфічної ритмомелодики, увиразнюють композиційну стрункість і завершеність); емоційно-експресивну (підсилюють та увиразнюють певні компоненти або й усе висловлення загалом); асоціативно-образну (підсилюють дії, сприяють створенню надмірної ознаковості, виділенню характерних ознак художнього образу, конкретизують характер героїв, їхні думки, сподівання, мрії, почуття); стилістичну (виступають художнім засобом індивідуально-авторського освоєння дійсності, визначають творчу манеру письменника).

Структурно протилежними до фігур накопичення є фігури уникнення (*ліпофонія*, *асундетон*, *еліпс*, *силепс*). Основна їх функція – уповільнення розповіді, перебіг асоціацій, економія часу, створення ефекту лаконічності, діловитості, ліричної схвильованості чи розгубленості, блискавичності дії, побутової недбалості, розмовного просторіччя; засіб творення комізму, розмовного просторіччя, виявлення почуттєвості; зображення особливостей як авторської, так і неавторської мови.

Фоностилістичним засобом вираження тексту є *рима* – «специфічний випадок звукового повтору», роль якої, на думку І. Білодіда, складніша порівняно з функціями інших повторів, оскільки не лише підкреслює окремі слова, в яких виступає, але й взаємодіє із синтаксисом, увиразнюючи паузи між віршовим рядками [3, с. 228], окрім того, має ритмотворче значення – посилює чіткість вираження ритму, що сприяє евфонічності мови. Різноманітні римотворчі властивості української мови реалізуються з метою вираження стилістичних відтінків і якостей мовлення (іронічне звучання, передача емоційно-експресивного стану, створення художніх образів; виразність, музикальність, естетика, барвистість, яскравість тощо). Як

зазначають В. Боднар, А. Ткаченко, Н. Ференц, рима виконує найрізноманітніші функції в організації віршованої мови, зокрема: ритмо-інтонаційну, естетичну, фонічну, семантичну, мнемотехнічну, строфічну, стилістичну, семантичну, жанрово визначальну, магічну, ігрову, сугестивну, риторичну.

У комплексі засобів фоностилстики важливе місце посідають ритміко-інтонаційні властивості, багатоманітність яких визначається характером усного й писемного мовлення. Звісно, ресурси просодичної організації двох форм мовлення мають свої властивості залежно від типу мовлення (усне: монологічне, діалогічне, побутово-розмовне; писемне: художня, нехудожня проза і поезія). Ритміко-інтонаційний комплекс монологічного публічного мовлення характеризуються низькою розмаїтістю, натомість усне розмовно-побутове – позначене варіаціями інтонацій, що передають смислові, тональні відтінки. Ритм поетичних творів регламентований метрикою, мелодико-інтонаційною лінією, музикальністю і створюється виразним діленням на відрізки, які в принципі не збігаються із синтаксичним членуванням. Прозаїчна художня мова позбавлена чітко окресленого ритму, їй характерне логічне розчленування на абзаци, періоди, що мають певну впорядкованість. Для текстів нехудожніх стилів ритмічні ознаки є нетиповим, проте інколи випадковим явищем.

До ритміко-інтонаційних засобів увиразнення мовлення належать: фонетична організація вимови окремого слова (наголос, часокількість, інтонація та її характеристики: інтенсивність, тривалість, тембр, сила звука, тембр звука), правильне членування фрази, речення в мовному потоці.

Ритмомелодичний комплекс увиразнення тексту виконує такі функції: комунікаційну (передбачає використання мовцем природних ресурсів мови – звукових, акцентуаційних, словесних, фразових, інтонаційних, ритмічних, за допомогою яких досягається комунікативна мета); художньо-естетичну (виразові засоби сприяють розкриттю ідейного змісту поетичного та прозаїчного творів, їх словесно-художніх образів, створенню смислового, емоційно-експресивного, естетичного відтінків; підсилюють дію інших елементів тексту); стилістичну (визначає індивідуально-творчу ритміко-інтонаційну манеру письменника); історико-хронологічну (допомагає визначити приналежність твору до певного історичного періоду).

Щодо звуконаслідування, то це фонічний зображальний засіб, який створюється на основі реальних звукових виявів істот, явищ, речей. За спостереженнями Л. Мацько, сфера використання звуконаслідувань обмежується тільки усно-розмовним та художнім стилями, де вони використовуються для звукового увиразнення тексту.

Визначальною орфоепічною рисою української мови є її евфонічність, яка виявляється в мелодійності, інтонаційній виразності мовлення, що досягається цілою низкою засобів, зокрема чергуванням звуків, спрощенням в групах, наявністю слів із приставним приголосним і без нього, фонетичних варіантів деяких слів, варіантів префіксів, дієслівних суфіксів, словотворчих афіксів, прийменників, а також інтонацією і ритмічною будовою тексту тощо. Зазвичай, провідне функціонування засобів милозвучності виявляється в художньому стилі – підсилення виразності, емоційності, експресивності мови твору, збудження відповідних уявлень та почуттів, у той час як «в нехудожніх стилях вони використовуються обмежено і не виконують виражально-зображальних функцій» [1, с. 5].

Опозиційним поняттям до евфонії є какофонія, яка функціонує в тексті з метою надання гнітючості змісту, негативної емоційності, образності. Учений І. Качуровський до випадків несвідомої какофонії відносить: збіг голосних і приголосних; однакових та подібних складів. Поряд виокремлює приклади осмисленого використання какофонії: футуристичні негації попередніх здобутків; пародії на них; для досягнення гумористичного ефекту; фольклорні скоромовки, забавлянки [4, с. 313-314].

Аналіз наведеного матеріалу свідчить про те, що фоностилістика вивчає засоби звукової організації, увиразнення тексту, до яких відносяться: частота вживання фонем, звукові, словесні, фразові повтори, їх сполучуваність і співвідношення, римотворчі та ритміко-інтонаційні особливості, явища звуконаслідування, звукосимволізму, милозвучності, що здатні створювати звуковий, словесно-фразовий, ритмомелодійний ефекти, умотивовані змістом і образністю тексту, з метою емоційно-експресивного увиразнення, створення певного стилістичного забарвлення тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравець Л. В. Стилістика української мови: практикум: навч посіб / за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2004. – 199 с.
2. Олексенко В. П. Повтор у поетичному мовленні Ліни Костенко та Василя Симоненка / В. П. Олексенко // Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб. / Київський нац. ун-т. ім.Тараса Шевченка. – 2015. – Вип. 45/1. – С. 317-325.
3. Сучасна українська літературна мова: Фонетика / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 435 с.
4. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства : підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. – 2-е вид., випр. і доповн. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.

Іщенко Олена

ГУМАНІЗМ, ІНДИВІДУАЛІЗМ ТА ІДЕАЛІЗМ ЯК ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ПРОТАГОНІСТІВ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

У літературно-критичному дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ століття актуалізується дослідження етнопсихологічних особливостей героя у творах українських письменників І. Абрамова, Т. Бикова, Л. Габдрахманова, Л. Горболіс, Н. Кириленко, Н. Санакоева, О. Щербей та ін. присвятили свої розвідки вивченню означеної проблеми.

У сучасній психологічній науці термін «етнопсихологія» (від гр. *ethnos* – плем'я, народ) потрактовується як «галузь психології, що вивчає етнічні особливості психіки людей, національний характер, закономірності формування та функціонування національної самосвідомості, етнічних стереотипів та установок» [7, с. 5]. Дослідник І. Федорченко зауважує, що «національний характер, як елемент психічного складу нації, найчастіше розглядають як фіксацію якихось типових рис. Риси національного характеру найбільш яскраво проявляються у тих випадках, коли їх репрезентантами стають не окремі люди, а саме групи... Коли мова йде про національний характер, не можна говорити про різні “набори” або “колекції” рис, мову потрібно вести про міру вираженості тієї або іншої риси, а також про специфіку їхнього вияву» [11, с. 34]. Д. Чижевський у праці «Нариси з історії філософії на Україні» виокремлює наступні риси українського національного характеру: емоціоналізм, сентименталізм, чутливість, ліризм, індивідуалізм, волелюбність тощо [див. про це: 12]. В. Олійник у розвідці «До питання реалізації національного світогляду українців Закарпаття в теоретичних рефлексіях» акцентує на гуманності (не войовничість, миролюбність, милосердя, щирість), індивідуалізмі (анархічність, волелюбність, честілолюбство) та романтизованому ідеалізмові (бажання жити в ідеальному світі, де відсутня соціальна несправедливість) тощо [див. про це детальніше: 9, с. 271-281]. Гуманізм українців, за О. Нельгою, має різні форми вияву: не войовничість (миролюбність, лагідність), милосердя (благодійність, не мстивість), щирість (душевність, сердечність, гостинність), демократичність (козацькі традиції виборності, рівноправність жінки у сім'ї тощо.) [див. про це: 8]. «Демократизм завжди пронизував увесь устрій життя українського народу, ставши суттєвою ознакою його менталітету. Він утілював, з одного боку, засади гуманізму, а з іншого – волелюбності і рівноправ'я», – зауважує дослідник [8].

У романах «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Мафтей. Книга, написана сухим пером» сучасний український письменник М. Дочинець створює модель героя, у якому художньо

відтворено специфічні елементи етнопсихології українського народу – гуманізм, індивідуалізм та ідеалізм.

Дослідники сучасного літературного процесу (наприклад, Л. Горболіс [див. про це: 1]) зауважують, що проза М. Дочинця глибоко закорінена в українську культуру і віддзеркалює специфіку національного світогляду, що ґрунтується на засадах гуманізму. У літературознавчому словнику за редакцією Р. Гром'яка термін «гуманізм» (лат. *humanus* – людський, людяний) розглядається у трьох вимірах: 1) етичному (широке значення) – «моральний принцип, в основі якого лежить переконаність у безмежних можливостях людини та її здатності до удосконалення, вимога свободи й захисту гідності особистості, ідея про право людини на щастя»; 2) вузuche значення – «людяність, увага й любов до людини, готовність їй допомогти»; 3) філософське розуміння – «історично змінна система поглядів, сталим складником яких є визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, задоволення духовних і матеріальних потреб, розвиток здібностей» [6, с. 171-172]. У романах М. Дочинця художньо представлені всі три зазначені аспекти потрактування явища. Проза письменника спрямована на відтворення внутрішнього світу героя-українця, його неповторного способу думання й системи духовних цінностей. У романі «Мафтей. Книга, написана сухим пером» висловлюється думка, що «історії людської душі повніші й повчальніші, ніж історія цілого народу» [4, с. 36]. Тому протагоністи М. Дочинця – виняткові особистості, які завдяки постійному духовному самовдосконаленню, самоосвіті, наполегливій праці, зуміли досягти гармонії з собою і навколишнім світом, отримати безцінний життєвий досвід та знання про сутність буття. Наприклад, Андрій Ворон, головний герой романів «Вічник. Сповідь на перевалі духу» та «Світован. Штудії під небесним шатром», неодноразово висловлює свої думки про сенс життя людини, її призначення тощо. Протагоніст проголошує гуманістичну ідею рівності перед Богом усіх людей. Аналізуючи історичний шлях українського народу, дід Ворон зауважує, що «на взір виходить, що ми більше люди слова, ніж діла, народ боротьби, але не перемоги. Та все ж Божа людина має бути вільною. І Божий народ теж. Се первина Божої справедливості і людської гуманності» [5, с. 225]. Герой наголошує на необхідності дотримуватися законів та неписаних правил поведінки, народних традицій – це дарує почуття безпеки, довіри та впевненості. На увагу заслуговують думки Андрія Ворона про сутність державної влади: «... се нічний сторож. Живеш і не бачиш його. А коли стається біда, він захищає. <...> Влада має нести в собі порядок світу і порядок речей. Гуманність нести. Тоді вона тверда і прийнятна. Володар – садівничий мудрих законів. Бо закони, які часто переступають, – лихі закони. Незручності роблять людей жорстокими, несвобода черствить

серця, а негуманне поводження псує їх» [5, с. 224]. Найвищою цінністю в житті протагоніст визначає свободу, адже лише вільна людина зможе виконати своє призначення, знайти свою «сродну працю» (Г. Сковорода). У контексті романів М. Дочинця «бути вільним» означає позбутися всього зайвого, що заважає досягнути гармонії з собою та з оточуючим середовищем. Але у романі «Світован. Штудії під небесним шатром» протагоніст зауважує, що «не можна бути цілком вільним від світу, як того багнув наш великий любомудр Сковорода. Бо безмежна свобода є різновидом кріпацтва. Кріпацтва дозвілля, гулящості духу. А се – обернений бік неволі» [5, с. 210-211]. Кожен із героїв письменника використовує свою свободу, знання й уміння, життєвий досвід і хист до цілительства, щоб допомагати всім нужденним.

В. Олійник, аналізуючи підходи до вивчення народного світогляду українців Закарпаття, зауважує про «позитивні та негативні риси етнічного характеру, які є спільними та типовими для всіх українців» [9, с. 273]. Романтизований ідеалізм та індивідуалізм визначаються як «негативні риси», адже це «означає перевагу духовного розвитку, поверхнєве розуміння дійсності, відірваність від реальності» [9, с. 273], «неприспосованість і мало придатність для відповідей на поклики життя, що закріплено навіть у нашій мові (характерною є засилля слів іншомовного походження, які позначають нові явища)» [цит. за: 9, с. 272]. У романах М. Дочинця ідеалізм розглядається в позитивному ключі як прагнення тілесної й духовної досконалості. «Ми створені для того, аби вічно прагнути Неба, – наголошує Андрій Ворон, – бо воно відкривається нашому погляду, як усе інше. Все в нашому трибі має свій сенс» [5, с. 232]. У романах М. Дочинця герої зазнають важких випробувань, які загартовують їх фізично й духовно. Протагоністи письменника належать до активного типу героїв, їм не властива бездіяльність та пасивне спостереження за перебігом подій, вони не байдужі до долі інших людей, прагнуть змінювати дійсність. «Хіба тобі не лишають увесь світ ті, що відходять? Тож і ти його залишай, але хоч на мізерію ліпшим, бодай на гірчичну зернину багатшим», – радить головний герой роману «Криничар. Діаріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» [3, с. 21]. Зосереджуючи увагу на духовному житті, на шляху до вищого ідеалу, герої М. Дочинця не віддаляються від існуючої реальності. Наприклад, у романі «Вічник. Сповідь на перевалі духу» дід Ворон так визначає мету свого існування: «Основне для мене – Світло, за яким я все життя йду і яке сам змагаюся нести для інших. Як той світлячок, що крихіткою світла пом'якшує ніч. Знаю, що ніч мені не зломити, та все одно свічу» [2, с. 273].

І. Питайло у дослідженні «Особливості українського менталітету: чому ми такі, якими є?» зазначає, що індивідуалізм як етнопсихологічна

особливість українців виник завдяки життю в малому гурті, у родині, що обмежувало спілкування з іншими представниками суспільства. «Його вирізняють споглядальність, самозаглибленість, зосередженість на власних почуттях, відсутність агресивності, у ньому переважають образно-чуттєве начало, спокій і безтурботність (квієтичність)», – зауважує дослідниця [10]. У романах М. Дочинця художнє потрактування індивідуалізму суголосне філософським ідеям Г. Сковороди, який «ідентифікує його з Божою присутністю в людині» [7, с. 81]. Усі протагоністи прозаїка, залежно від життєвих умов, були ізольовані від безпосереднього впливу суспільства (проживання у лісі, горах, за річкою тощо) і позбавлені негативного інформаційного впливу цивілізації. Це створило сприятливі умови для формування оригінального світогляду героїв. Андрій Ворон радить не боятися самотності, адже переконаний, що «се наша природа, божественна природа. Самість, осібність, неповторність особини, що носить у собі цілий Божий світ» [5, с. 204], і тому людина – найвища цінність у світі.

Сучасний український прозаїк М. Дочинець у романах «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Мафтей. Книга, написана сухим пером» репрезентує психосвіт героя, у якому художньо відтворені типові етнопсихологічні риси українського народу. На особливу увагу заслуговують гуманізм, ідеалізм та індивідуалізм, які створюють підґрунтя для формування самобутньої філософії протагоністів письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горболіс Л. Екокультурний вектор образу головного героя роману Мирослава Дочинця «Горянин. Води господніх русел» / Л. Горболіс // Філологічні трактати. – 2017. – Т.9, № 2. – С. 124-132.
2. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2013. – 280 с.
3. Дочинець М. Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2016. – 332 с.
4. Дочинець М. Мафтей. Книга, написана сухим пером. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2016. – 352 с.
5. Дочинець М. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман / М. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / ред. кол.: Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. 2-ге вид., доп., випр. – К.: Академія, 2006. – 752 с.
7. Львовочкіна А. Етнопсихологія: Навчальний посібник / А. Львовочкіна. – К.: МАУП, 2002. – 144 с.
8. Нельга О. Теорія етносу. Курс лекцій [Електронний ресурс] / О. Нельга. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5186915/>.

9. Олійник В. До питання реалізації національного світогляду українців Закарпаття в теоретичних рефлексіях / В. Олійник // Гуманітарний вісник ЗДІА, 2015. – № 62. – С. 271-281.

10. Пятайло І. Особливості українського менталітету: чому ми такі, якими є? [Електронний ресурс] / І. Пятайло. – Режим доступу: <http://docplayer.net/37758357-...-31-nimeckiy-narod-vidomiy-svoym-pochuttyam-obov-yazku.html>

11. Федорченко І. До питання про національний характер українського народу / І. Федорченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. – 2006. – № 10. – С. 34-37.

12. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні [Електронний ресурс] / Д. Чижевський. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm>.

Самоха Юлія

КОМПОНЕНТИ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІДІОСТИЛЮ ВИДАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТИ «ДЕНЬ» ЗА 2017 РІК)

Останнім часом національно-культурний потенціал інформатизації суспільства викликає найбільший інтерес, оскільки «наша мова, занурена в дійсність, перебуває в діалогічних зв'язках з минулим і сьогоденням, «заглядає» в майбутнє. Наша мова прецедентна у тому розумінні, що «всі ми говоримо фразами вже раніше сказаних, раніше створених текстів» [1, с. 78], тобто прецедентних текстів та висловлювань.

Поняття прецедентного тексту вперше запропонував Ю. Караулов і визначив, що тісно пов'язаним із поняттям прецедентного тексту є поняття прецедентного феномену. Дотримуючись поглядів О. О. Селіванової слід розглядати прецедентні феномени як компоненти знань, позначення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальні і використовувані в когнітивному та комунікативному аспектах [2, с. 492]. Феномен прецедентності базується на спільності соціальних, культурних або мовних фонових знань адресата й адресанта. Прецедентні феномени можуть бути як вербальними (прецедентне ім'я, прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентна ситуація), так і невербальними (твори живопису, архітектури, музичні твори тощо). Серед вербальних прецедентних феноменів надзвичайно актуальним є розгляд прецедентного висловлювання.

Прецедентне висловлювання – це продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності; завершена та самодостатня одиниця, що може чи не може бути предикативною. Це складний знак, добуток значень компонентів якого не дорівнює його змісту; останній завжди «ширший» ніж добуток значень [3; с.126]. До прецедентних висловлювань належать цитати з текстів

різного характеру, а також прислів'я. Наведемо на підтвердження цього приклади з публіцистичних матеріалів газети «День»:

– цитата з відомого художнього твору, що є у той же час українським прислів'ям: *Своя сорочка ближче до тіла* (№197-198 від 3 листопада 2017 р.); *Кім із дому – миші в танець* (№166 від 20 вересня 2017 р.); *Що у Путіна на умі, то у Захарченка на язиці* (№123 від 19 липня 2017 р.);

– вживання цитати (назви) з кінофільму: *Фантастичні звірі...у місті* (№140-141 від 11 серпня 2017 р.).

Таким чином, прецедентні висловлювання, джерелами яких є прислів'я, відображають етнокультурну специфіку концептів когнітивної бази.

Прецедентними стають висловлювання, які мають фольклорне походження та запозичення із художньої літератури. Наприклад:

– *Ловись, рибко...* (№190 від 25 жовтня 2017 р.);

– *Рукописи не горять. А архіви?* (№177 від 5 жовтня 2017 р.);

– *«Війна та мир химер і людей»* (№173-174 від 28-29 вересня 2017 р.).

Також до прецедентних висловлювань можна зараховувати загальнозжиті тексти вивісок та інформаційних повідомлень. Наприклад:

– *Не «Ленін на суботнике», але теж символічно* (№189 від 24 жовтня 2017 р.);

– *«Люди в халатах оточили раду»* (№166 від 20 вересня 2017 р.);

– *Британська рада шукає таланти* (№165 від 19 вересня 2017 р.);

– *«Кам'яні джунглі» на ... стадіоні?* (№143 від 16 серпня 2017 р.)

Вибір того чи іншого джерела або ж прецедентного феномену залежить від прагматичного наміру автора, теми та ідеї статті, певного впливу, який він намагається справити на читача. Автор, завдяки використанню прецедентних феноменів і застосуванню мінімальних мовних засобів, одразу створює для реципієнта мисленнєвий образ, через призму якого сприйматиметься інформація. Цей образ створюється ще до ознайомлення із самим змістом. Якщо реципієнт розпізнає прецедентний феномен у назві, у нього з'являються певні міркування та очікування щодо змісту повідомлення. Однак важливим є використання прецедентних феноменів безпосередньо у тексті статті, що теж дає змогу читачу створити певний образ і сприяє розумінню тексту як на семіотичному, так і на естетичному рівнях. Наприклад, висловлювання *«Паломництво до Орфея»* (№172 від 27 вересня 2017 р.) вибудовує в уяві читача образ солодкоголосого співця з давньогрецької міфології. Однак необхідно прочитати статтю аби дізнатися чому вона має саме таку назву, і про кого у ній ітиме мова (№172 від 27 вересня 2017 р.). Низка прикладів ілюструють розуміння семіотики та естетики, що закладена у тому чи іншому прецедентному висловленні: *«Як виправити руїну в голові?»* (№163-164 від 15 вересня 2017 р.), *«Не гладкий*

«шовковий шлях» (№162 від 14 вересня 2017 р.), *«Лебедине озеро на...майдані»* (№153-154 від 1 вересня 2017 р.), *«Кривавий серпень 2014-го»* (№143 від 16 серпня 2017 р.), *«Каменяр – у камені»* (№133 від 2 серпня 2017 р.), *«Ганнібал біля воріт?»* (№128 від 26 липня 2017 р.), *«... Каїн іде нашою землею»* (№114 від 6 липня 2017 р.).

Такий вдалий вибір автором прецедентних текстів суттєво впливає на ідію видання, у якому публікуються подібні матеріали. За визначенням Л. І. Мацько ідію «відображає індивідуальне світобачення і світосприйняття письменника через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське використання їх»[4, с.164]. Поняття ідію доцільно застосовувати не лише до виокремлення індивідів, але й до явищ, структур та кооперацій. Ідію видання розглядається як вирішення структури з-поміж інших своїми проектними рішеннями, реалізацією яскравих, творчих та актуальних завдань, досягненням креативності.

Таким чином, залучення прецедентного феномена, зокрема прецедентного висловлювання, часто мотивується бажанням автора справити певний вплив на реципієнта. Проводячи зв'язок між своїм текстом та текстами попередніми, він створює мисленнєвий образ у того читача, який зможе розпізнати той чи інший прецедентний феномен. За допомогою невеликої кількості мовних засобів, автори залучають до свого тексту цитати з творів літературної класики, Біблії, крилатих висловлювань. Використання прецедентних феноменів (висловлень) допомагає зберегти культурну спадщину, показати, що їх тексти є логічним продовженням текстів попередніх епох, надати більшого авторитету власним висловлюванням.

Отже, наведені вище факти та приклади дають змогу стверджувати, що вплив та роль прецедентних феноменів, зокрема прецедентних висловлювань, на ідію видання є вагомим. Адже від попиту у прочитанні тієї чи іншої статті в газеті, особливо Інтернет-виданні, буде залежати його репутаційна характеристика, тиражування та маркетингова варіативність. Зазвичай корпорації з усталеним ідію не відходять від традиційних формулювань, працюючи суто в одному стилі та жанрі, використовуючи різні форми та засоби подачі матеріалу. Це і створює ефект високого професіалізму та розвитку творчих цілей видання, яке, як наслідок, стає популярним та продаваним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко Л. І. Лінгвокультурологічна характеристика прецедентності паремійного тексту. Мовознавство. – 2007. - № 3. – С. 78-84.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термнol. енциклопедія. О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К, 2006. – 716 с.

3. Воробйова Т. В. Семантика прецедентних імен: національно-культурний компонент. Мова і культура. Вип. 6. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. – С. 119 -127.

4. Мацько Л. Стилїстика української мови. Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько. – К: Вища школа, 2003. – 462 с.

Кириленко Світлана

ХУДОЖНЬО-ІСТОРИЧНА МІСТКІСТЬ ПОЕЗІЙ О. ОЛЬЖИЧА

Постать О. Ольжича є однією із найяскравіших у контексті митців Празької школи. Поет синтезував у художньому доробку найновіші європейські художньо-естетичні здобутки не втративши при цьому національно-патріотичної наснаженості.

Як і в Є. Маланюк античність, княжа доба разом із сучасною поетові епохою складають ту джерельну основу, на якій постає його національний світогляд. Захоплення О. Ольжича яскравими посталями й визначними подіями минувшини дають змогу усвідомити й осмислити такі категорії, як героїзм і слава, життя і смерть, злети й падіння української нації.

Він умів приборкувати потужну ліричну стихію в чітких берегах вольової думки, «накладаючи» романтичні принципи на класицистичні еталони, анітрохи не турбуючись їхньою стильовою специфікою. Автор, насамперед, ніби заперечував і релаксивні тенденції, які були йому добре відомі, передовсім батьківський символізм [1, с. 138].

Видатні сучасні літературознавці звертають увагу на високо історіософську місткість поезій О. Ольжича. Історія стає в його текстах проекцією на сьогодні. Поезія «трагічного оптимізму» виводить «філософію землі» на новий, ще незнаний пласт трансформації історії в поетичних текстах О. Ольжича.

Українська дійсність викликала в О. Ольжича неабиякий інтерес до подій державотворення тим, що в ній, власне, в епічному світі, розкривалася «субстанційна цінність» людської індивідуальності та колективу як різновиду рівновеликих понять. Вогнища, напади, оборона, постійне чуття, очікування бою, перебування на межі життя і смерті, ситуації, коли зникають безвісти вчорашні переможці, лицарське ставлення до оборонців – усе це передає картину тогочасного життя українського народу, української нації.

Поет у деякій мірі заперечував песимістичні мотиви у творах старшого покоління, яке тільки те й знало, що оплакувало поразку в розбудові державності, лише час від часу спромагалося на сильніші тони. Тих пересічних українців, які лише словами були з Україною, О. Ольжич називає

катами. Але через усе життя він пройшов з переконаннями, які заперечували існування тієї сили, що могла б знищити вщент всю українську націю:

Не зірвеш сонця, кат, з небес,
Не зірвеш України стяга!.. [2, с. 33]

У поезії О. Ольжич наголошував: чільним представникам нації потрібно виношувати у своїх душах і здобувати в боротьбі власну державу: «Держава не твориться в будучині, Держава будується нині» [3, с. 58]. Це виразна спроба втілення національного консалідуючого міфу житті за власної участі митця в державотворчих актах. Серед поетів «Празької школи» О. Ольжич стає чи не першим, хто зовсім не нарікає на несприятливі для українського народу історичні обставини й часи.

Поет був упевнений, що на світі є також істини, які за сприятливих умов, небезпек і обставин згуртують людей назавжди. За допомогою такого контрасту – «минуле і сучасне» – автор ніби стає біографом того покоління, яке виросло, вигартувалося, не тільки задекларувало національну ідею, а й засвідчило готовність до боротьби за неї:

І на землю одні упали,
І схопились другі на ноги [2, с. 54].

Герой О. Ольжича не аскет. Він любить життя, цінує й розуміє його. Вибір один – перемогти чи вмерти. Поет сформував той тип особистості, яка не дозволяє бути собі слабкою.

Безіменний античний герой у вірші О. Ольжича «Нащо слава? Ми діло несемо», роздумує над важливішою для себе проблемою – власності конкретної людини, доцільності її народження в повній епосі, – ніби передбачаючи певні закиди майбутніх істориків, робить вражаючий висновок: «Колись нащадкам стане час наш – «час», Понурих воєн, варварських звичаїв...» [3, с. 60].

Велику увагу О. Ольжич приділяє вихованню національно-свідомої особистості українців. Виховання «майбутнього покоління має на меті викликати гармонійний та сильний тип людини-українця. В основі виховання повинна лежати національність змісту чи форми, позначена світоглядною чіткістю та напругою чуттєво-морального моменту. Це не «освіта для освіти», а використання знання для формування духовного типу і характеру озброєння – життєвої боротьби. Виховання від перших днів життя і до останнього має становити одну чітко накреслену визначену лінію, зміст, формулу та продуману систему» [2, с. 165]. Поетична творчість О. Ольжича підпорядкована саме цим настановам.

Отже, великим досягненням у літературному доробку О. Ольжича стало те, що автор вивів цілу когорту безкомпромісних, вражаюче сильних,

монолітних образів на протигагу типовим українським «утопленим», «повішеним» і різного роду зламаним життєвими негараздами персонажам.

Таким чином, творчість О. Ольжича можна порівняти з діамантом, в який чим більше, пильніше вдивляєшся, тим яскравіше відкривається нових граней, кожна з яких по-своєму прекрасна й актуалізується по-новому для кожної читацької аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Таран Ю. Своєрідність поетичної манери О. Ольжича / Ю. Таран // Слово і час. – 2000. – № 4. – С. 54-59.
2. Гузар З. Сузір'я Леоніда Мосендза (збірка «Зодіак») // Сучасна філологічна наука в Національному відродженні. – Львів. – 1992. – С. 97-98.
3. Черченко Ю. Неопубліковані документи про Олега Ольжича / Ю. Черченко // Історичний журнал. – 2007. – № 5. – С. 111-124.

Дворнік Ганна

ПІДЛІТОК ТА КІНО: СВІТ КРІЗЬ ЕКРАН

Наше покоління живе і навчається в надзвичайно цікаву історичну епоху науково-технічного прогресу. Наука перетворилася в безпосередньо продуктивну та соціальну силу суспільства[2, с. 45]. Поняття «науково-технічний прогрес» набуло ширшого вжитку та поширилося не лише в науково-технічній сфері, а й у філософсько-методологічних працях та в засобах масової інформації. Не можливо не помітити, як зростає могутність техніки, все тісніше нас оточує віртуальний світ Інтернету, зростає попит на нові, більш оснащені гаджети для спілкування та дозвілля. Усе це – частина буття сучасної людини, зокрема підлітків, які, як ми знаємо, піддаються більшому впливу аніж доросла людина. Дослідники відзначають, що разом з літературою, музикою та іншими видами мистецтв медіаосвіта має досить потужний вплив на художньо-естетичний розвиток молоді, а спілкування учнів з медіаресурсами знаходиться чи не на першому місці.[1, с. 20] Велику роль у формуванні особистості підлітка мають кінофільми, які він переглядає. Спробуємо дослідити вплив, який здійснює кіно на сучасну молодь.

Усім відомо, що підлітки більшою мірою орієнтуються на думку знайомих та друзів у виборі інтересів. Авторитет батьків у цей період дорослішання зменшується, і часто рідні навіть не мають уяви, що дивляться їхні діти. Серед старшого покоління побутує думка, що підлітків не підстерігає ніяка небезпека, коли вони вдома. Діти, котрі проводять свій вільний час біля комп'ютера, не викликають ніякої тривоги як ті, що надають перевагу вуличним прогулянкам. Учителі ж рідко коли слідкують за тим, що дивляться школярі, та майже не радять нічого з фільмів, що б розширювали

їх світогляд. Проте і батьки, і вчителі застерігають підлітків від вживання алкоголю та наркотиків. Однак, мало хто замислюється, що саме екран телевізора або комп'ютера є на сьогоднішній день засобом взаємодії між молоддю та світом. Сьогодні по телевізору ми бачимо безкінечні реаліті-шоу, серіали, ігрові програми, короткі та різноманітні модульні вибухи інформації, інтерактивні видовища, до яких самі долучаємося. Багато що в телевізійній програмі складається стихійно, як в самому житті, у якому величезну роль відіграє псевдовипадковість.[3, с. 69] Соціальні мережі, пошук інформації в Інтернеті, перегляд фільмів та серіалів, все це формує уявлення дитини про світ, і ті закони, що панують в ньому. І від дорослих залежить, що саме перейме собі підліток із кінематографу.

Психологи вже давно б'ють на сполох з приводу надмірного перебування дітей у віртуальному просторі. На їх думку, залишаючи підлітка наодинці з екраном, батьки приймають неправильне рішення. Сподіваючись, що дитина буде дивитися тільки правильні, розвиваючі фільми, вони врешті-решт отримують результат свого невтручання. Серед розповсюджених проблем підлітків із залежністю від екрану є деформування комунікативні навичок, викривлення емоційно-чуттєвої сфери, небажання взаємодіяти із реальним світом та суспільством.[2, с. 45] Телебачення формує і світогляд, і побутову поведінку людини, прищеплюючи їй певні поведінкові образи. Як правило, це встановлені у свідомості, надумані, «модні», а головне, не такі вже позитивні моделі. Більша частина аудиторії не чекає від екрана чогось живого, реального, а шукає очікуваного, знайомого й повторюваного у звичайний час.[3, с.70] Підліток, який в силу свого віку, копіює моделі поведінки людей з медіа простору, втрачає власну індивідуальність, підлаштовується до «модних» цінностей та ідеалів.

Науковці стверджують, що розвиток науково-технічного прогресу значно вплинув на розвиток емоцій сучасних дітей. Вони перестали помічати цікаві дрібниці в житті, переживати справжні емоції в реальному, а не віртуальному світі. Так само негативно впливають на підлітків фільми із сценами жорстокості на насилля, що роблять їх не чуйними, до проблем оточуючих. Важко не погодитися, що пригнічення емоційної сфери призводить до ще гірших наслідків – порушення пам'яті та уваги, відсутності фантазії та уяви. Щоб підтвердити нашу думку, ми провели анкетування серед підлітків 8-10 класів, аби дізнатися їх ставлення до кіно та його впливу.

Завданням нашого анкетування було виявити як часто підлітки переглядають фільми, яким жанрам надають перевагу та дізнатися їх думку з приводу впливу кіномистецтва на життя. Для анкетування було обрано 50 учнів з 8, 9 та 10 класу, середній вік яких 14 років. У ході дослідження було виявлено, що 80% опитуваних переглядають фільми 2-3 рази на тиждень,

15% - кожен день та 5% припадає на тих дітей, які дуже рідко дивляться кіно. З цього можна зробити висновок, що підлітків цікавить кіномистецтво, більша частина з них зацікавлена у досить частому перегляді фільмів. Також нами було виявлено, що підлітки захоплюються такими жанрами кіно як драма, комедія, трилери та навчально-популярні фільми. Відповіді підлітків ілюструють те, що їм дійсно не вистачає емоцій у реальному житті, і тому вони прагнуть отримувати їх з кіно. У ході опитування було виявлено, що вибір фільмів майже у 90% випадків здійснюється за порадою знайомих та друзів або ж за відгуками в Інтернеті. Це свідчить про те, що підліткам більш важлива думка їх ровесників, аніж батьків. Цікавою є також їх думка з приводу того, що саме їх приваблює у виборі фільму. Майже 70% обрали відповідь «оригінальність сюжету», що свідчить про прагнення підлітків до чогось незвичайного, небанального. Також у ході анкетування було виявлено, що опитувані бачать вплив кіномистецтва на життя, при цьому відзначають як позитивний, так і негативний ефект від фільмів.

Отже, дослідження дало нам змогу проаналізувати ставлення сучасних підлітків до кіно, виявити основні проблеми у взаємодії кіномистецтва з дітьми. Було встановлено, що українські підлітки надають перевагу закордонним фільмам, що є в свою чергу проблемою вітчизняного кінематографу.

Якими ж мають бути головні завдання батьків та педагогів у вирішенні проблеми нерозбірливого перегляду кінофільмів? По-перше, важливо навчити підлітків дивитися складне кіно. На перший погляд задача не з легких, адже як ми знаємо, коли дитині нецікаво, досить важко буде змусити її подивитися інтелектуальний фільм. Серед таких фільмів багато справжніх кіно шедеврів, які можуть показати підліткам світ кіно мови, його естетику та закони. Дорослим важливо правильно пояснити підліткам, що кіно - це не завжди розвага, це і величезний цікавий пласт культури, який потрібно правильно зрозуміти та прийняти.[2] Основна думка, яку має засвоїти молодь, це те, що фільми які вони зараз дивляться, справляють неабиякий вплив на їх світогляд та смак. Тому важливим є вміння вибирати із світового кінематографу тільки найкращі стрічки та правильно аналізувати їх. Якщо користуватися цими нехитрими порадами, можна з легкістю подолати проблему негативного впливу кіно на підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башманівська Л. А. Художньо-естетичний розвиток учнів у сучасному медійному просторі// Л. А. Башманівська. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції – Актуальні проблеми в системі освіти: «Загальноосвітній навчальний заклад – Доуніверситетська підготовка – Вищий навчальний заклад» - К. – 2016 рік – с. 19-22.

2. Колбышева С.Ш. Подросток и кино: наедине с экраном.// С.Ш. Колбышева. Медиакультура в контексте современного мегаполиса. – М. – 2013 год – с. 45-47.

3. Шевчук.І. П. Сучасний простір медіа-культури: традиційні та інноваційні засоби впливу./І. П. Шевчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. - 2012. - № 15. - С. 67-72.

Заїка Тетяна

РЕКЛАМА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ ПІДЛІТКА

Сьогодні реклама займає важливе місце в житті суспільства. Реклама – це спеціальна інформація про осіб чи продукцію, яка розповсюджується у будь-якій формі та в будь-який спосіб з метою прямого чи опосередкованого одержання прибутку [2]. Реклама здатна викликати інтерес, привернути увагу споживачів, змусити їх діяти певним чином. Реклама – це сукупність способів впливу на суспільство, що здійснюється певною метою. Добре, коли цей вплив є спробою розповсюдження корисних та цікавих повідомлень, поширення знань щодо подій суспільного життя. Однак, насправді, реклама не завжди має позитивний вплив на аудиторію. Досить часто її вплив має на меті психологічний тиск на аудиторію, внаслідок чого формується певна суспільна думка, поведінка особистості, її принципи, мотиви, інтереси чи потреби.

Проблема шкідливого впливу реклами є актуальною. З цих причин, рекламу розглядають як важливий чинник формування моралі, способу життя і поведінки дітей та молоді, які ще не мають життєвого досвіду для критичного аналізу інформації. Реклама виконує роль механізму переконання і впливу, і цей вплив має позитивні та негативні сторони. Вона створює зайві потреби, підвищення престижу, принижує значення духовних потреб, роль нематеріальних цінностей особистості.

Оскільки молодь особливо легко потрапляє під вплив реклами, гуманізація освітньої парадигми ставить на чергу дня питання про необхідність поширення соціального рекламування бажаної системи цінностей на про соціальних моделей поведінки.

Дія реклами реалізується шляхом впливу на свідомість людини. Внаслідок чого вона бере активну участь у формуванні психологічних установок підлітків, систем їх оцінок навколишнього середовища та самооцінки, характеру реакцій на різні подразники та інше.

Соціальна реклама – це інструмент, який може змінити ставлення суспільства до будь-якої проблеми та сформувати позитивну поведінку особистості в різні моменти життя. У Законі України зазначено, що реклама – це інформація довільного виду, розповсюджена у будь-якій формі, яка

спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей, і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку [5].

Вплив соціальної реклами на підсвідомість молоді є актуальною темою дослідження сьогодення. Вона негативно впливає на формування характеру особистості через доступність сцен насилля, еротичних сцен, демонстрацію жахів, злочинності. Проте є і позитивний вплив реклами : вона здатна протистояти негативному впливу на особистість, розширювати коло знань та інтересів підлітка, популяризації здорового способу життя, тощо.

Як уже зазначалося, реклама має на меті впливати на підсвідомість особистості. Наприклад, вона може стимулювати бажання розкоші, насадження шкідливих звичок, особливо для підлітків (алкогольні напої, куріння, показуючи їх споживання у відповідній обстановці і супроводжуючи цей процес відволікаючими ефектами).

Соціальні норми поведінки, притаманні певному суспільству, можуть змінюватися внаслідок тривалої та цілеспрямованої діяльності серед населення. Це доводить досвід Канади, де принципово змінився весь спектр суспільних відносин , норм, ставлення і поведінки переважної більшості населення щодо куріння, алкогольних напоїв, фізичної активності. Для цього розроблено багатокомпонентну систему формування здорового способу життя . Унаслідок дії цієї системи в Канаді сформувалася така громадська думка, яка суттєво впливає на державну політику у сфері здоров'я [3].

Одна з головних проблем суспільства – порівняння підлітків з «рекламними» образами чоловіків та жінок. Ці образи загалом є стереотипні. Чоловіки зображуються діловими, сильними та мужніми, жіночі образи – це емоційні особистості. Підлітку ще важко сформувати своє здоров'я та відношення до свого тіла, тому вони починають оцінювати свій статус серед однолітків, використовуючи рекламні бренди, салогани тощо.

Соціальна реклама може бути ефективним інструментом при боротьбі з негативними проявами поведінки у підлітковому віці на рівні суспільства загалом. Вона може окреслити актуальні проблеми ,напрями діяльності, потреби особистості.

При створенні реклами необхідно враховувати вікові особливості аудиторії, на яку розрахована реклама. Так, для підлітків характерним є швидке переключення уваги з одного об'єкта на інший. Підліток, як правило, не може додивитися рекламний ролик до кінця – реклама швидко починає набридати, тому для цієї категорії населення краще пропонувати рекламу в друкованих засобах інформації [5].

Ще однією характерною особливістю підліткової аудиторії є належність до певної неформальної групи та залежність від думки інших. Позитивна

соціальна реклама може негативно сприйматися в групі, викликати специфічну реакцію протесту. Тому краще подавати рекламу в буклетах чи журналах. Так підліток зможе самостійно ознайомитись з інформацією, не боячись осуду.

Реклама навіює думку споживачеві про необхідність придбання того чи іншого продукту, адже це зробить її щасливішою, привабливішою, успішнішою, що це сприятиме підвищення її статусу у суспільстві. Люди оцінюють себе та інших в залежності від того, чим вони володіють, а не від духовних цінностей. Так формується система цінностей, орієнтована виключно на споживання.

Позитивним впливом реклами є поява у людини нових емоцій, уявлень, прагнень, бажань. Спонування людини до придбання того чи іншого товару супроводжується певними якостями, які задовольняють суспільні потреби.

Необхідно наголосити, що реклама не тільки впливає на думки, поведінку та бажання особистості, але й змінювати соціальну поведінку, сприяти переходу особи з однієї соціальної групи до іншої. Водночас для того, щоб реклама повністю виконувала своє призначення, необхідно удосконалювати її в процесі вивчення споживачів реклами. Відомо, що сприйняття реклами залежить від багатьох факторів, які привертають увагу, зацікавлюють, спонукають до дій та мислення. При виробленні соціальної реклами для підлітків необхідно враховувати всі ці фактори, які більшою мірою спонукають до дії. Ці фактори залежать від психологічних особливостей підліткових груп, на які розраховано ту чи іншу соціальну рекламу [1].

Отже, ми можемо зробити висновки, що реклама – рушійний чинник формування медіакультури підлітка. Вона має як негативні, так і позитивні риси. Позитивні: розширення кола інтересів особистості, її знань, поява нових емоцій, думок, популяризації здорового способу життя. Негативні риси: спричинення стереотипності мислення, нав'язування моделі поведінки та стандарти життя, нав'язування думок, викликання комплексу меншовартості у деяких людей, спричинення асоціальної поведінки молоді. Варто наголосити, що сучасна реклама перетворилась на соціальне явище, яка для досягнення своїх цілей застосовує соціально-психологічні методи впливу на суспільство, в результаті чого стала невід'ємною частиною сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарець Б.Б. Соціальний вплив реклами на масову аудиторію / Б.Б. Бондарець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/2011/156-144-15.pdf>

2. Миронов Ю.Б. Основи рекламної діяльності / Ю.Б. Миронов, Р.М. Крамар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kerivnyk.info/osnovy-reklamnoi-diyalnosti1-1>

3. Соціальна реклама як чинник впливу на поведінку і вибір особистістю способу життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/2798>

4. Психологічний вплив реклами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/945612.html>

5. Тимошенко А.Л. Соціальна реклама в Україні: аналіз впливу на формування позитивно спрямованої поведінки молоді/ А. Л. Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/2.2006/%D1%F2%F0%E0%ED%E8%F6%FB%20%E8%E7%2069-77.pdf>

Рябко Тетяна

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ: АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ

Питання медіаграмотності в Україні набуває все більшої актуальності, а потреба населення у критичному мисленні проявляється все виразніше. В таких умовах виникає актуальна необхідність у забезпеченні цілеспрямованої підготовки молоді до вмілого використання різних видів медіа (Інтернет, кіно, газети, журнали, відео, супутникове та цифрове телебачення тощо).

Неоднозначність взаємодії медіа та освіти віддзеркалюється у складній системі понять. Зазвичай, не лише окремі наукові школи, а й учені-дослідники пропонують свої варіанти формулювання таких ключових понять, як «медіаосвіта», «медіакультура», «медіаграмотність» [4]. Термін походить від латинського *medium* (засіб зв'язку, посередник), *media* (засоби зв'язку, посередники), вживається у значенні ЗМІ (друковані видання, фото, радіо, телебачення, Інтернет, кіно тощо).

У більшості англomовних країн поняття медіаосвіти до кінця ХХ століття частіше тлумачилося як медіаграмотність. У твердженнях британського медіапедагога К.Базелгетта [1] йдеться про шість ключових понять медіаосвіти: агентство медіа, категорія медіа, технологія медіа, медіа-аудиторія, мова медіа та медійна репрезентація.

В останні десятиліття тематичні наукові дослідження концентруються навколо питань підготовки юного покоління до життя в епоху інформаційного «вибуху» й важливості медіаосвіти педагогічних працівників, розвитку їхньої медіакомпететності. Таким для прикладу, є висновок результатів соціологічного дослідження, проведеного 2001 року ЮНЕСКО: «Нагальна необхідність, виявлена нами – організація медіаосвіти педагогів,

як на рівні навчання майбутніх педагогів, так і на рівні підвищення кваліфікації педагогів» [1, с. 9].

Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіаграмотності, яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві.

Прийнято вважати, що поняття «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Також використовують такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо.

За словами британського науковця Джейн Браун, поняття медіаграмотності має різні визначення для осіб різних професій. Традиційно медіаграмотність давала людині змогу аналізувати й оцінювати літературні твори і створювати якісні тексти. Але у другій половині ХХ ст. трансформувалась у здатність компетентно аналізувати та вміло оцінювати й використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо- та телепрограми, а також інтернет [3, с. 10]. Американський вчений Роберт К'юбі подає іншу дефініцію цього терміна: медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах.

Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Інші науковці вважають, що вона спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують. Життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю [3, с. 11]. Тобто фактично всі науковці сходяться на тому, що медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа.

Ми будемо дотримуватися тієї думки, що медіаграмотність – це сукупність знань, навичок та умінь, які дозволяють людям аналізувати, критично оцінювати і створювати повідомлення різних жанрів і форм для різних типів медіа, а також розуміти й аналізувати складні процеси функціонування медіа в суспільстві, та їхній вплив. Медіаграмотність має на меті зробити людей досвідченими творцями і продюсерами медіаповідомлень. Полегшити, а також розуміти переваги і обмеження кожного виду медіа, а також створювати незалежні медіа. Її завдання полягає в трансформації медіаспоживання в активний і критичний процес,

допомагаючи людям краще усвідомити потенційну маніпуляцію, а також допомогти зрозуміти роль мас-медіа і громадянських ЗМІ у формуванні громадської думки [5].

На думку сучасного теоретика Олександра Федорова, медіаграмотність – це життєво необхідне вміння сучасної людини, а за допомогою медіа важливо розвивати особистість, а не ідеологізувати її. Він стверджує, що медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям.

Таким чином, можна зробити висновок, що медіаграмотність відіграє чи не найголовнішу роль у нашому житті. Що більше ми вивчаємо медіа, то більше ми медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'яненко О.О. Медіаосвіта в сучасній школі / О.О.Дем'яненко // Всесвітня література в школах України. – 2016. – №6. – С. 3–7.
2. Куценко О. Аудіовізуальна культура як основа професійної підготовки журналіста / О. Куценко // Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 188–195.
3. Медіаосвіта і медіаграмотність: підручник – ред.-упор. В.Ф.Іванов, О.В.Волошенюк; за наук. ред. В.В.Різуна. — К.: Центр вільної преси, 2012. — 352 с.
4. Романовский И. Масс медиа : словарь терминов и понятий. – М. : Издание союза журналистов России, 2004. – 480 с.
5. Медваграмотність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

РОЗДІЛ 4 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Чайченко Надія

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах ефективність освітнього процесу в закладах вищої освіти значною мірою залежить від активності в інноваційній і експериментальній роботі науковців-педагогів і педагогів-практиків. Саме викладачі в безпосередньому контакті зі студентами та магістрантами, регулюють їх освітню діяльність і, за великим рахунком, управляють освітнім процесом. Дослідницька діяльність для сучасного педагога вищої школи по праву стала невід'ємною його професійного розвитку.

За вітчизняною науковою традицією методологію характеризуємо як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів; як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці.

Нагадаємо, що педагогічне дослідження за визначенням академіка С. У. Гончаренка, – це «процес і результат наукової діяльності, спрямовані на одержання нових знань про закономірності процесу навчання, виховання і розвитку особистості, про структуру, теорію, методику і технологію організації навчально-виховного процесу, його зміст, принципи, організаційні методи і прийоми» [1, с.23]. У педагогічному дослідженні взагалі пояснюються і передбачаються факти і явища, що існують в освітянському середовищі, та спрямовуються на вивчення предметної особистісно орієнтованої діяльності особи як головного джерела її соціального формування й виховання; розкриваються внутрішні суперечності педагогічних явищ, які досліджуються, знаходяться і обґрунтовуються шляхи чи засоби їх подолання.

Педагогічне дослідження ми розглядаємо як діяльність з постановки і вирішенню проблем з метою отримання нових наукових знань в умовах функціонування нової української школи [2]

Перш ніж реалізувати наукове дослідження, магістранти повинні ознайомитися з методологією педагогічних досліджень, понятійним апаратом науки, від ступеня володіння якими залежить наскільки точно, грамотно і зрозуміло молодий дослідник висловить свої думки, обґрунтує той чи інший факт.

На початку виконання магістерського науково-педагогічного дослідження спрямовуємо магістранта на необхідність добре уявляти його методологію, зокрема усвідомити, що воно повинно спиратися на вже відомі філософські, соціологічні, психологічні чи педагогічні теорії. Базуватися лише на точно встановлених фактах, які допускають їхню емпіричну перевірку, характеризуватися цілеспрямованістю, систематичністю, взаємозв'язком усіх елементів, процедур і методів.

Доцільно пояснити, що будь яке дослідження вважається виконаним, якщо магістрант як дослідник шукатиме і знайде причини змін, розвитку того чи іншого досліджуваного ним педагогічного явища чи процесу. Це можливе лише на шляху розкриття внутрішніх діалектичних суперечностей як рушійної сили цих змін, дозволить визначити суперечності, за яких буде обґрунтовуватися тема дослідження.

Виконуючи науково-педагогічне дослідження, магістрант повинен усвідомити, що воно повинно ґрунтуватися лише на точно встановлених фактах, які допускають їхню емпіричну перевірку, спиратися на вже відомі філософські, соціологічні, психологічні чи педагогічні теорії, характеризуватися цілеспрямованістю, систематичністю, взаємозв'язком усіх елементів, процедур і методів.

Ознайомлення магістрантів із категоріальним апаратом наукового дослідження, як свідчить наш досвід, найбільш ефективно за умови конкретного ознайомлення їх, наприклад, з авторефератом подібного дослідження. При цьому для них стає зрозумілим, що виконання будь-якого педагогічного дослідження передбачає визначення таких загальноприйнятих методологічних параметрів: проблема, тема, об'єкт і предмет, мета, гіпотеза і передбачувані результати дослідження як основні положення, які необхідно буде захищати.

Безумовно, що кожний дослідник разом із керівником попередньо складає програму дослідження, яка традиційно складається з двох розділів:

- методологічного, що включає обґрунтування актуальності теми, формулювання проблеми, визначення категоріального апарату, попередній системний аналіз об'єкту дослідження і висунення робочої гіпотези;
- процедурного, в якому розкривається стратегічний план дослідження, а також основні процедури й аналіз первинних даних.

Зазначимо, що актуальність методологічної проблематики в психолого-педагогічних дослідженнях визначається, з одного боку, соціальними проблемами розвитку системи освіти в Україні, а з іншого – підвищенням рівня розвитку психолого-педагогічного знання, тобто

внутрішніми потребами розвитку наук психології та педагогіки. Тому можна виокремити такі основні проблеми методології педагогіки:

– методологічні проблеми підготовки майбутнього педагога до здійснення його функцій в педагогічному процесі закладів вищої школи і середньої школи;

– особливості методологічного підходу до вивчення освітянських і соціальних проблем студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : Методологічні поради молодим науковцям. – К.- Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. – 308 с.

2. Науково-педагогічне дослідження : навчальний посібник для магістрантів / Укладачі: Н.Н. Чайченко, О.М. Семенов, Л.М. Артюшкіна, О.М. Рудь. – 2-ге вид., доп., випр.– Суми : СОІППО, 2015. – 190 с.

Майковська Вікторія

ЕКОНОМІЧНА ПІДГОТОВКА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРИЗЬ ПРИЗМУ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Рушійною силою свідомої діяльності в усіх ланках виробництва є економічні інтереси, які спонукають до створення власного добробуту і добробуту суспільства. Економіка ХХІ ст. не тільки обумовлена розвитком виробничих сил, а й виконує в суспільстві ідеологічну функцію, діючи на свідомість, почуття та поведінку людини. Підвищення ефективності сучасного суспільного виробництва залежить, головним чином, від рівня економічної підготовки громадян, ступеня їх готовності активно брати участь в удосконаленні управління економікою [3, с. 224]. В умовах ринкової економіки людський капітал є не тільки невід’ємним особистим надбанням людини, а й набуває форми суспільно значущого капіталу внаслідок високого рівня розвитку суспільних відносин та завдяки використанню здібностей людини в конкретних умовах ринкової економіки. У світі нагромаджено 365 млрд. дол. людського капіталу (для порівняння: природного – 90 млрд дол., матеріального – 95 млрд. дол.). В ХХІ ст. частка людського капіталу у високорозвинених країнах складає дві третини національного багатства: у США – 76%, в країнах Західної Європи в середньому – 74%, у Росії – 50%, в Україні – 20% [5, с. 30]. Зважаючи на це, проблема бізнес-підготовки майбутніх фахівців в Україні стає провідною.

Формування економіки знань як нового типу економічної системи в Україні, з одного боку, створює широкі можливості для розвитку різноманітних форм економічної діяльності громадян, а з іншого, – вимагає наявності у них певного рівня економічних знань та економічного способу

мислення. Економіка знань базується на інформації, зосередженій в людському капіталі. У всіх сферах діяльності талановиті висококваліфіковані співробітники розглядаються як головна конкурентна перевага [6, с. 126]. Особливо гостро це питання стоїть для молоді, яка більш активно залучається до соціально-економічних перетворень в суспільстві. Саме тому як одне з актуальних проблем сьогодення постає питання якісної економічної підготовки як елементу академічної культури у вищій освіті.

Аналіз літературних джерел, вивчення педагогічного досвіду свідчать про те, що проблеми економічної підготовки молоді в контексті функцій академічної культури – в центрі уваги науковців. Дослідженню проблем економічного виховання та економічної підготовки присвячені роботи А. Гальчинського, Г. Климка, В. Корнієнка, І. Лукінова, С. Мочерного, А. Нісімчука, В. Нестеренка, А. Павленка, Ю. Пахомова, С. Покропивного та ін. Проблеми формування економічного мислення знайшли відображення в роботах О. Михайлівського. О. Коваленко, Л. Нестерова, С. Стеблюк і М. Россоха зосереджували увагу на теоретичних і методичних засадах формування економічної культури. Проблема гуманістичного виховання у процесі професійної підготовки в Україні досліджувалася К. Базаровим (формування культури ділових відносин), В. Петренко (підготовка до міжкультурної взаємодії), І. Ерастовою-Міхалусь (формування міжкультурної толерантності). Культура професійного спілкування стала предметом досліджень К. Трофімчука і Н. Кривич, ділового спілкування – Т. Ільїної. Питанням формування культури професійного діалогу опікувалася Т. Крамаренко. Разом з тим, питання економічної підготовки молоді як елементу академічної культури у вищій освіті належним чином не розкриті, й дотепер існує протиріччя між вимогами суспільства та існуючим науковим підходом до розв'язання цієї проблеми.

Економічна підготовка молоді спрямована на комплексне вирішення завдань ідейно-політичного, громадського, морального та естетичного виховання, її розумовий і фізичний розвиток. Її елементами є економічна освіта, яка формує переважно теоретичні знання та погляди, та економічне виховання, що створює систему переконань, мотивів, ціннісних орієнтацій майбутньої особистості.

Місце і значення економічної підготовки в навчальних планах закладів вищої освіти визначається рядом причин. Перше: необхідністю дати молодому поколінню знання про суть, мету і принципи економічної діяльності людей в суспільстві. Друге: потребою у формуванні в майбутньої генерації спеціалістів народного господарства діловитості, підприємливості, здатності аналізувати поточну соціально-економічну ситуацію і приймати

відповідні обґрунтовані рішення. Третє: обов'язком забезпечити молодь компетенціями, необхідними для управління діяльністю суб'єктів господарювання. Економічна освіта є складовою процесу формування гармонійно розвинутої особистості (табл. 1) і як система методологічно-пізнавальних поглядів включає: економічні знання (так звану економічну свідомість особистості в конкурентному середовищі); вміння та навички (узагальнені в понятті досвіду економічної діяльності); погляди, переконання, інтереси, ціннісні орієнтації, потреби (уособлені в понятті економічної життєвої позиції).

Таблиця 1

Складові економічної освіти особистості [3, с. 226]

№ з/п	Показники рівня економічного розвитку особистості	Сутність показників рівня економічного розвитку особистості
1.	Економічна свідомість	Система знань про економіку і уявлення про економічний розвиток суспільства; ставлення до праці як першої життєвої необхідності та джерела сили і могутності держави; ставлення до участі в продуктивній праці, її законів і принципів; усвідомлення необхідності розвитку інтелектуальної власності та інновацій
2.	Досвід економічної діяльності	Система умінь і навичок використання економічних знань в побутовій та професійній сферах, сфері послуг, фінансів, податків тощо; вміння проводити аналіз економічної діяльності та оцінювати ефективність своєї праці
3.	Економічна життєва позиція	Трудові та економічні потреби; економічні інтереси, переконання, ціннісні орієнтації; реалізація власних нахилів, прагнення до вибору професії й побудови кар'єри

Економічні знання (табл. 2) впливають на розвиток особистості студентів, дають їм змогу ефективно використовувати свої можливості у власних інтересах та інтересах суспільства, сприяють становленню молодої людини як громадянина. Економічна обізнаність формує загальну компетентність, здатність аналізувати і оцінювати економічну ситуацію, вміння розв'язувати конкретні життєві проблеми. Польськими вченими доведено, економічне навчання збільшує суспільний капітал, проте студенти, що опановують економічний фах, є більшими індивідуалістами в своїй поведінці, ніж студенти інших напрямів підготовки [8, с. 178]. Саме тому зміст і організація економічного виховання як складника економічної освіти в структурі академічної культури закладу вищої освіти мають виключне значення.

Визначення категорії «знання» в науковій літературі [4, с. 389]

Категорія	Визначення	Автор
1. Знання	Під ними розуміють інформацію, яка відображає факти, принципи, теорію та практику в сфері освіти або праці, здобуті за рахунок її засвоєння та обробки впродовж життя	Глосарій сучасної освіти
	Це відбиття у свідомості людини навчальної інформації у формі закріплених у пам'яті образів, уявлень, понять, категорій, правил, теорій, концепцій тощо і зв'язків між ними	В. Яблонко
2. Професійні знання	Це комбінація знань, фактів, основних принципів і теорій у певній сфері діяльності відповідно до вимог ринку праці, до якої також належить знання різних можливих підходів і процедур	А. Кузьмінський
	Це знання, необхідні для підтвердження професійної кваліфікації та для працевлаштування за конкретним родом занять чи професією	М. Фіцула

Система економічного виховання особистості у процесі формування економіки знань, коли відбувається перехід від праці як економічно вмотивованої діяльності до творчості, метою і мотивом якої виступає самореалізація особи, повинна передбачати наявність різних форм підготовки [7, с. 225]. Сам процес виховання має бути націлений на підвищення рівня економічної культури підростаючого покоління. Проте слід зазначити, що в науково-педагогічній літературі склалося дещо спрощене уявлення щодо економічного виховання. Проведений огляд наведених вище літературних джерел свідчить, що, по-перше, відсутній ретельний аналіз сутності й змісту економічного виховання та економічної культури особистості. По-друге, немає чіткого уявлення щодо місця й ролі економічного виховання в процесі формування особистості майбутнього фахівця. По-третє, нерідко зміст економічного виховання зводиться лише до пропаганди і засвоєння елементів економічних знань, що призводить до зміщення акцентів у виховному процесі. Для успішного вирішення проблеми економічного виховання вищому закладу освіти необхідно сформувати певну систему, яка б включала економічне виховання не тільки в процесі теоретичного та практичного навчання, в поза навчальній діяльності молоді та колі сім'ї, а й формування відповідної економічної комунікативної культури.

В епоху економіки знань комунікативність розглядається як найважливіша складова особистості компетентного фахівця: 73% американських, 63% англійських і 85% японських керівників стверджують, що якість комунікацій є головною перемогою на шляху ефективної роботи їх суб'єктів ринку, а 250 тис. працівників і 2 тис. компаній

в світі вважають обмін інформацією однією з найскладніших проблем в їх колективі [6, с. 61]. Отже, комунікативна культура майбутнього фахівця є соціально значимою й надзвичайно затребуваною складовою особистості, а комунікативність студента може бути сформована й розвинена в результаті вдало організованої економічної підготовки.

Спілкування є поліфункціональним процесом встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжується потребою у спільній діяльності та містить в собі обмін інформацією [1, с. 39]. Комунікативність – це професійна здатність, яка характеризується потребою в спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції в співрозмовника й відчувати задоволення від професійного спілкування з ним. Рівень комунікативної культури майбутнього фахівця знаходиться у прямій залежності від рівня його загального розвитку, широти світогляду, наявності різнобічних знань, сформованості певних моральних принципів, що є завданням економічної підготовки й складає сутність світоглядної функції академічної культури закладу вищої освіти. Основу комунікативної культури формують комунікабельність і комунікативні якості, що мають розвиватися, та комунікативні вміння студента, що мають формуватися в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти в контексті його академічної культури.

Чим вищий рівень розвитку суспільства, тим більш високі вимоги пред'являються ним до рівня комунікативної культури молоді, яка є результатом вдало організованого у закладі вищої освіти педагогічного процесу. Досягнення цих завдань можливе, якщо в процесі професійної підготовки молоді буде створене педагогічне середовище, котре формує особистість і сприяє розвитку психологічних характеристик, біопсихологічних властивостей та готовності до професійної комунікації й професійного самовизначення. Одним із найефективніших шляхів подолання цієї проблеми є організація навчального процесу на основі дискурсу. Опитування студентів груп, де застосовувались прийоми дискурсивної педагогіки, засвідчило ріст їх зацікавленості процесом навчання. Окрім цього, студенти показали кращі результати на екзамені порівняно зі студентами інших груп, в навчальному процесі яких прийоми дискурсивної педагогіки не застосовувалися [2, с. 68].

Завершуючи розгляд проблеми, зазначимо, що економічну підготовку в контексті академічної культури у вищій освіті доцільно розглядати як фактор забезпечення сталого розвитку країни, оскільки основою цього процесу як домінанта є розвиток людських ресурсів, що забезпечує політичну

й економічну свободу країни, ефективне функціонування суспільних інститутів та добробут населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедик М. П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу: [монографія] / М. П. Лебедик. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. – 305 с.

2. Локшина О. І. Міжнародні порівняльні дослідження якості знань учнів як інструмент діагностики якості освітніх систем / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія, 2007. – №2 (55) – С. 60-70.

3. Майковская В. И. Экономическая подготовка в Украине: сущность, содержание, задачи и значение / В. И. Майковская // Труды участников 11-й Междунар. научн.-практ. Интернет-конф., г. Ростов н/Д, 2014 г.: Ростов. гос. ун-т путей сообщения, 2014. – Сб. 11. – С. 224-229.

4. Майковська В. І. Сутність категорії «якість» при реалізації товарної політики ВНЗ у процесі професійної підготовки майбутніх маркетологів / В. І. Майковська // Наук. журн. Сумськ. держ. пед. ун-ту імені А.С. Макаренка. – 2015. – № 3 (47). – С. 385-397. – (Серія – Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології).

5. Майковская В. И. Инновационные установки в управлении качеством образовательных услуг в условиях рынка / В. И. Майковская // Сборн. научн. статей V Междунар. форума молодых ученых (УО "Белорусский торгово-экономический университет ПК"). – 2016. - С. 30-34.

6. Майковська В. І. Філософські аспекти формування підприємницької компетентності молоді в умовах глобалізації / В. І. Майковська // Актуальні питання сучасної економіки : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф., м. Умань, 22 груд. 2017 р.: Уман. нац. ун-т. садівн., 2017. – Ч. 1. – С. 126-127.

7. Романовський О. Г. Педагогіка успіху: підручн. / Романовський О. Г., Михайличенко В. Є., Грень Л. М. – Харків: НТУ «ХПІ», 2011. – 368 с.

8. Чухрай Н. Кадри в маркетингу і логістиці: [монографія] / Чухрай Н., Гаврись Я., Гірна О. / За наук. ред. Н. Чухрай. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 228 с.

Nikonorova Liliia

TRENDS TOWARDS INCLUSIVE EDUCATION IN EU COUNTRIES

Globally, there are millions of children living with disabilities in the world. These children have traditionally been marginalized within or excluded from schools because of their apparent difficulties. UN Convention on the Rights of the Child (1989) imposed a requirement for radical changes to traditional approaches to provision made for children with disabilities. One year later, the 1990 World Conference on Education for all: focused attention on a much broader range of children with disabilities who may be excluded from or marginalized within education systems. This conference declared the inclusive education is regarded as the only means to achieve the goal of "Education for All". This trend was reaffirmed

by next international documents. In Convention on the rights of persons with disabilities (2006), disabled persons should be able to access general tertiary education, vocational training, adult education and lifelong learning without discrimination and on an equal basis with others through reasonable accommodation of their disabilities. This research examines the new international trends occurring regarding the education of children with disabilities [2].

A trend towards inclusive education rooted in an inclusive education agenda

The goal of inclusive education is rooted in policy initiatives developed by European countries to ensure that good quality education is accessible for all. Increasingly, European countries consider inclusive education as an agenda that enables all learners to access their right to education and increases quality and equity for all learners.

Most countries define inclusive education as a fundamental human right of all learners and have developed legislation and policy which are consistent with the principles of the UNCR and the UNCRPD. Many countries define inclusive education as a means for improving the quality of education of all learners. An increased number of countries have a clearly stated policy for promoting quality in inclusive education and have developed initiatives to reduce drop-out and early school leaving. These include support to schools with lower educational outcomes and the development of capacity-building mechanisms to improve the quality of school staff.

In addition, many countries outline a continuum of support for children and young people in schools to meet the full diversity of learners' needs. Many countries have transformed (or plan to transform) the role of special schools as a resource to increase the ability of mainstream settings to act inclusively and make learning opportunities accessible to all learners [1].

A trend towards inclusive education rooted in the development of systems for inclusive education

The implementation of inclusive education is also directly influenced by the ability of the systems for inclusive education to enable stakeholders to act inclusively. From a financing perspective, most European countries embed their goal of inclusive education in multi-level and multi-stakeholder systems for inclusive education that cover mainstream and specialist provision and are far more complex than the general education system. Such systems involve cross-ministerial and cross-sectoral mechanisms and may be framed differently and encompass different forms of provision and support. These depend on countries' national cultures, on the understanding of schools' missions and roles, and on the approach taken to disability. Most countries' systems for inclusive education include spending that complements the general education framework. They may

include a specific framework aiming to enable schools' stakeholders to implement principles underpinning inclusive education. This framework may include services targeting the needs of individual children or young people, or the needs of an entire working community, municipality or region. Such services may provide technical support and offer materials for the planning and implementation of support services. They may also offer advice and consultancy both at the system as well as at the individual level.

Systems for inclusive education may also include non-educational aspects that impact on learners' access to high-quality inclusive education. Such non-educational support is frequently provided to specifically compensate for the functional consequences of a learner's impairment – either through support for them or for their parents. It may include financial means and support for families that are often delivered by the ministries of health or welfare. These non-educational aspects also include the accessibility of buildings or transport and specialist support and means for reducing and/or compensating the functional consequences of different disabilities.

Most countries include in their resourcing mechanisms a specific framework for learners who cannot cope within general education and require separate provision. Such special settings may be the responsibility of the Ministry of Education or the Ministry of Welfare, depending on the country's approach to disability. Their role and missions may differ, however. In some countries, they act as resource centres, while in others they are meant to provide education to learners whose disabilities require educational approaches combining pedagogical, psychological and rehabilitation issues. In a third group of countries, special settings are part of a continuum of service provision. They provide an educational opportunity for learners who present the greatest challenge to schools.

The implementation of inclusive education policies depends on how the different system components are interconnected and able to empower stakeholders to act inclusively for learners and their families. Inclusive practice may depend, for example, on how the resourcing of physical accessibility supports access to mainstream education. It may depend on how the funding of extra-curricular support allows learners to be included in their local community, alongside their friends and peers. The efficiency and cost-effectiveness of inclusive education policies also strongly depend on incentives provided to all stakeholders in implementing inclusive education.

This may refer to the ability of the institutional framework developed within inclusive education policies to promote flexible and appropriate teaching and support for all learners.

It may also relate to special settings' ability to effectively act as resource centres and to actively support mainstream schools, as well as regional or municipal stakeholders.

A trend towards inclusive education rooted in a preventive approach to inclusive education

Despite progress made and increasing expenditure on inclusive education, current policies that connect support and arrangements to labelling mechanisms prevent schools from seeing openness to diversity as an opportunity and prevent teachers from seeing learners with SEN as learners first. Such an approach seems to encourage exclusionary strategic behaviours, leading to learners in need of support being unnecessarily labelled as learners in need of an official decision or label. Many countries therefore plan to promote systems for inclusive education framed within a preventive approach instead of a compensatory approach. This shift aims to avoid educational exclusion and longer-term social exclusion before these issues emerge, instead of developing initiatives primarily aimed at addressing the inability of legislation and/or provision to support meaningful inclusive education for all learners.

It may build on an inclusive design approach to educational accessibility that combines universal design for accessible learning with extra support when needed. Inclusive design in educational accessibility promotes a school-based approach to inclusive education – instead of a needs-based approach – that focuses on learning environments designed for all learners in terms of curriculum, assessment and pedagogy.

A trend towards inclusive education rooted in effective governance and accountability mechanisms

Efficient and cost-effective inclusive education policies also depend on existing governance and accountability mechanisms. The trend towards decentralised and flexible education systems needs to be balanced by adequate governance and monitoring mechanisms to avoid fragmented systems for inclusive education, to prevent adverse effects of autonomy on equity across schools and to allow for piloting and monitoring policies effectively.

Development of such governance mechanisms depends on the ability of funding mechanisms to ensure effective planning intended to develop appropriate and sustainable provision and to promote accountability procedures and mechanisms ensuring that allocated resources effectively reach the intended learners with SEN and that the resources are well spent. It also requires external control of resource levels and performance standards, as well as reliable indicators and statistical data which allow for:

- comparing the situation of young adults with disabilities to that of the general population;

- determining the enabling effect of the strategies and practices employed and of the support and arrangements provided;
- evaluating the quality of the paths taken by learners with disabilities.

Furthermore, effective and equitable systems for inclusive education do not solely require that the lowest levels of authority have educational responsibilities. They demand governance and accountability mechanisms promoting an integrated framework that fosters inter-institutional cooperation. Such mechanisms allow for consistent policy goals and eliminate ambiguity in stakeholders' understanding of their roles and responsibilities. They promote strong cooperation between education and welfare stakeholders and prevent barriers and gaps during transition periods, granting learners access to the support needed in all domains. Consequently, they support effective and coherent educational pathways, as well as cost-effective inclusive education policies.

By contrast, uncoordinated cross-sectoral funding generates overlaps in responsibilities. This not only confuses learners and their families, but also increases costs related to inclusive education. Increased costs may cause compartmentalisation between stakeholders. This makes it difficult to ascertain the total amount allocated to implementing inclusive education and, consequently, to precisely measure the cost of inclusive education [1].

REFERENCES

1. Soriano, V., Watkins, A., Ebersold, S. (2017) *Inclusive education for learners with disabilities*. Retrieved from URL [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596807/IPOL_STU\(2017\)596807_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596807/IPOL_STU(2017)596807_EN.pdf)
2. Tabatabaie Minou (2011) *New trends in education of children with disabilities* Procedia Social and Behavioral Sciences 15 (2011) 1955–1959 Retrieved from URL https://ac.els-cdn.com/S1877042811005805/1-s2.0-S1877042811005805-main.pdf?tid=57567d45-6550-4b26a9a349a9fc4bbce2&acdnat=1525688807_f4b85d57df756ce587b5b96b5926497 c.

Білошанка Наталія

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ВМІНЬ ВІЗУАЛІЗУВАТИ НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ

З бурхливим розвитком інформаційних технологій в останні роки змінилося сприйняття картини світу: світ розділився на віртуальний та реальний. З появою відео, аудіо, кіно, Інтернету, комп'ютерних ресурсів чуттєвий рівень пізнання об'єктів через відчуття і сприйняття при безпосередньому контакті з ними замінився візуалізацією – створенням і

опрацюванням у свідомості суб'єктів навчання свого роду наочних моделей об'єктів, які породжують візуальний або комп'ютерний тип мислення.

При засвоєнні знань візуальні образи для молодого покоління є практично більш значущі, ніж смакові, слухові, тактильні, тому що саме вони призводять до глибшого сприйняття і розуміння інформаційного контенту. Якщо ще 15 років тому для суб'єктів навчання звичним було вивчення навчального матеріалу на основі довгих книжкових текстів, то сьогодні є потреба у візуалізованому матеріалі. З огляду на це затребуваними стають ідеї подання навчального матеріалу в його образному (візуальному) форматі – схема, таблиця, діаграма, граф, інтелект-карта, фрейм тощо. Водночас пілотажні дослідження демонструють несформованість умінь візуалізувати поняття та їх властивості і водночас відсутність готової якісної візуальної підтримки навчального матеріалу. Тому перед вищими навчальними закладами педагогічного спрямування постає завдання підготовки такого вчителя, який би зміг якісно представляти навчальний матеріал у візуальній формі.

При формуванні у майбутніх учителів математики вмінь візуалізувати навчальний матеріал ми використовуємо когнітивний підхід як провідний. У нашому дослідженні когнітивний підхід передбачає створення навчальних ситуацій, де стимулюється розвиток процесів мислення та інтелектуальних операцій. Реалізація даного підходу відбувається в тому випадку, коли студент є активним учасником навчального процесу, а не об'єктом навчальної діяльності педагога.

Когнітивний підхід потрібно використовувати системно протягом усього процесу підготовки майбутнього вчителя. До переваг когнітивного підходу відносимо:

- формування способів активної пізнавальної діяльності;
- формування навичок використання інформаційного наповнення різного формату з різних джерел;
- формування вмінь структурувати, стискати, узагальнювати навчальний матеріал через використання схем, таблиць, фреймів тощо;
- формування вмінь збирати, аналізувати, порівнювати, структурувати інформаційний контент за певним критерієм;
- формування вмінь використовувати засоби комп'ютерної візуалізації.

У роботі [5] автори акцентують увагу на використанні саме когнітивного підходу в підготовці вчителя інформатико-математичного профілю, де кожне абстрактне поняття, перш ніж буде сформоване, має бути уявлене для забезпечення подальшої можливості донесення до учня цього

поняття зрозумілими термінами, поясненнями, ілюстраціями. Ми поділяємо думку науковців, оскільки для того, щоб пізнавальна діяльність була ефективною, вона має спиратися на когнітивні візуальні форми подання навчального матеріалу.

Тому для формуванні в майбутніх учителів математики вмінь візуалізувати навчальний матеріал нами використовуються завдання різних типів, зокрема, когнітивно-діяльнісні, когнітивно-пошукові, когнітивно-творчі (рис. 1). До *когнітивно-діяльнісних* завдань ми відносимо завдання, основна мета яких навчити студентів аналізувати, структурувати, моделювати, комп'ютеризувати, візуалізувати навчальний матеріал. Наприклад, візуалізуйте даний текст за допомогою текстового редактора, використовуючи об'єкт SmartArt (тексти додаються).

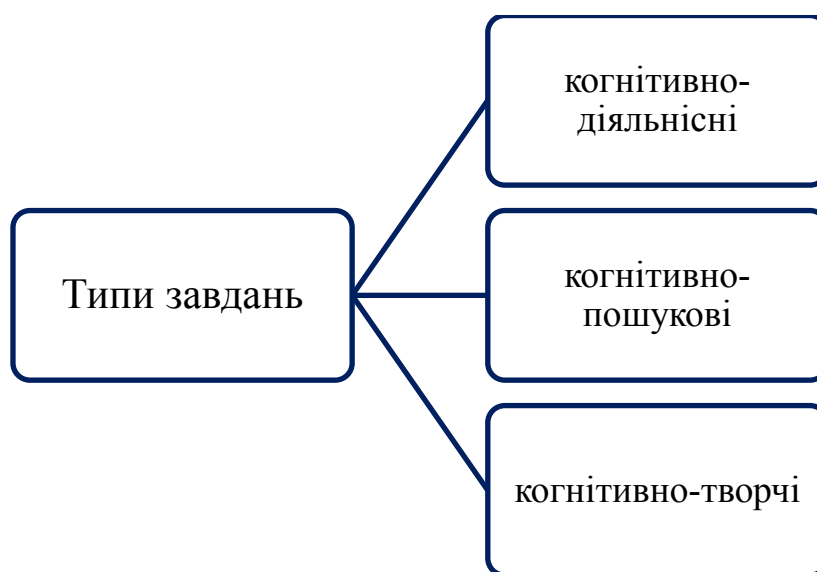

Рис. 1. Типи завдань когнітивного рівня

До завдань *когнітивно-пошукового* типу відносимо завдання, основною метою яких є розробка і впровадження таких форм візуалізації навчального матеріалу, які забезпечували б активізацію розумових дій, розвиток пам'яті, задіявали б психологічні можливості людського мозку, активізували довготривале і мимовільне запам'ятовування. Вважаємо, що дієвими у цьому контексті візуалізації навчального матеріалу є опорні конспекти та концептне (фреймове) структурування, тобто фрейми. Тому студентам пропонуємо створювати власні опорні конспекти та фрейми до відповідних тем курсу шкільної математики. У такий спосіб студенти формують уміння самостійно знаходити необхідний інформаційний контент, його аналізувати, виділяти головне від другорядного, і на основі цього створювати власні когнітивні модельні знань.

Не менш важливими є *когнітивно-творчі* завдання, адже завдяки їм ми чітко прослідковуємо рівень творчих здібностей та задатків кожного зі

студентів. Мета таких завдань полягає не тільки в аналізі, структуруванні, а й в самостійному баченні тієї чи іншої проблеми кожного студента. До даного типу завдань відносимо розробку авторських візуальних моделей знань, а саме:

- 1) до поданої схеми створити інтелект-карту;
- 2) до поданої інтелект-карти скласти опорний конспект уроку;
- 3) до поданого конспекту уроку створити презентацію тощо.

Вважаємо, що використання саме когнітивно-діяльнісних, когнітивно-пошукових та когнітивно-творчих завдань сприяє формуванню в майбутніх учителів математики вмінь візуалізувати навчальний матеріал, оскільки забезпечується активне сприймання, адекватне розуміння і міцне запам'ятовування навчального матеріалу. Така організація здобуття знань, опанування важливих умінь і навичок, формування ціннісних орієнтирів і набуття досвіду формуватиме компетентного студента, спроможного розв'язувати навчальні та життєві задачі.

Когнітивний підхід вважаємо одним із провідних у формуванні в майбутніх учителів математики вмінь візуалізувати навчальний матеріал, оскільки його використання орієнтує унаочнювати в майбутній професійній діяльності складні поняття і конструкції, демонструвати зв'язки між їх елементами, надавати числові характеристики, візуально спростовувати чи емпірично підтверджувати певні факти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білошапка Н. М. Про результати педагогічного експерименту використання технологій візуалізації в навчальному процесі Актуальні питання сучасної інформатики: Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці», присвяченої 10-ій річниці функціонування Інтернет-порталу E-OLYMP (09-10 листопада 2017 р.) / за ред. Т. А. Вакалюк. – Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2017. – Вип. 5. – 396 с.

2. Манько Н. Н. Когнитивная визуализация дидактических объектов в активизации учебной деятельности / Н. Н. Манько // Известия Алтайского государственного университета. Серия: Педагогика и психология, 2009. – № 2. – С. 22-28.

3. Моторіна В. Г. Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Моторіна Валентина Григорівна; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – 512 с.

4. Семеніхіна О. В. Професійна готовність майбутнього вчителя математики до використання програм динамічної математики: теоретико-методичні аспекти : монографія / О. В. Семеніхіна, – Суми : ВВП «Мрія», 2016. – 268 с.

5. Семеніхіна О. В., Друшляк М. Г. Використання принципу когнітивної візуалізації в навчанні математики // Фізико-математична освіта : науковий журнал. – 2017. – Випуск 3(13). – С. 136-140.

Діхнич Катерина

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНИХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТОВИХ КЛАСІВ

Педагогічна практика сприяє формуванню мовної культури майбутніх спеціалістів, підводить до пошуку і вивчення мовного матеріалу. Сам процес дає змогу розширити світогляд, розвивати логіку і мислення, сприяє засвоєнню матеріалу, отримання міцних знань. Студент, майбутній учитель початкової школи, має розглядати мову як суспільне явище, що характеризується невід'ємним зв'язком мови та мислення, мови та мовлення, мови та культури особистості взагалі та педагогічної мовної особистості зокрема. Мова є засобом комунікації, засобом пізнання, формою поведінки, природним самовиявленням особистості, основою мовленнєвої культури, ознакою загальної культури людини. Мова є оболонкою думки, а грамотність – одним із елементів культури, тому й проблема лінгвістичної компетентності постає однією з найважливіших для сучасного вчителя як представника тієї професії, яка навчає та виховує особистість [5].

У процесі педагогічної практики, де комунікативно – мовленнєві вміння є важливою ланкою в освітньому процесі, викладачам необхідно формувати постійно у студентів ці вміння. Цьому сприяє ряд дисциплін, які викладають у педагогічних закладах вищої освіти. Наприклад: «Ділова українська мова», «Наукова українська мова», «Основи культури і техніки мовлення», «Практикум з української мови», «Методика викладання української мови в початкових класах». Вважаємо, що всі ці дисципліни мають бути спрямовані на розвиток комунікативно – мовленнєвих умінь майбутніх учителів початкових класів.

У «Тлумачному словнику української мови» комунікативність визначено як одну з головних властивостей особистості (комунікабельний – товариський, контактний), а комунікабельність (від лат. *communis* – з'єдную, повідомляю), як: 1) здатність бути комунікабельним, товариськість, контактність; 2) зв'язок, спілкування між ким-небудь, чим-небудь [10, с. 270]. Комунікабельність не є спадковою, а формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі [10, с. 174].

Комплексна система підготовки майбутнього вчителя до професійно-педагогічної діяльності передбачає досягнення ним високого рівня сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь. Ефективне формування комунікативних умінь ґрунтується на організації комунікативно спрямованого навчання. На думку Є. Пассова, комунікативна спрямованість у навчанні формується за допомогою мовленнєвої спрямованості навчального процесу, індивідуалізації навчання, функціонального підходу до аналізу мовних явищ та засобів [7, с. 33].

Комунікативне навчання передбачає організацію процесу навчання як моделі процесу спілкування. Такий підхід забезпечує виховання мовної особистості під час мовленнєвої діяльності, що передбачає формування комунікативних вмінь і навичок [6, с. 35].

Як відомо, А.С. Макаренко першим увів до наукового обігу термін «педагогічна техніка». До системи засобів педагогічної техніки він включав володіння голосом, мімікою, жестами, педагогічну пильність, спостережливість: «Не можна допускати, щоб ми виховували учнів за допомогою наших сердечних мук, мук нашої душі...». Він мав на увазі педагогічну техніку – постійний пошук, розвиток й удосконалення нових ефективних засобів педагогічного впливу; елемент культури педагогічного спілкування, володіння майстерністю слова без чого ця діяльність не зможе здійснюватись ефективно. За Макаренко, до елементів педагогічної техніки належать: а) мовленнєві вміння учителя (уміння говорити грамотно, красиво, доступно, виразно, емоційно); б) мімічна і пантомімічна виразність педагога (жест, виразний погляд, іронічна чи привітна посмішка, вираз обличчя та ін.); в) уміння керувати своїми емоціями, психічним станом, настроєм [8, с. 35].

Вважаємо, що мета вивчення мови – комунікативна, тому що вона сприяє граматичному і вільному спілкуванню у сфері життя, а особливо у педагогічній діяльності. Безперечно саме у сфері педагогічної діяльності одним із важливих періодів є педагогічна практика, яка перевіряє майбутнього учителя як мовну особистість.

Проблема формування мовної культури вчителів є винятково актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки вчитель постійно має демонструвати відповідний рівень професійної майстерності високоосвіченої мовної особистості, адже мова є не тільки предметом навчання, а й засобом її формування, і особистість виявляє свою унікальність, пізнаючи та передаючи специфіку національної мови [9].

Не можна не погодитись із думкою професора А.Й. Капської, яка підкреслювала, що «фахівця школи будь-якого типу ми бачимо в трьох основних іпостасях: педагога, організатора і мовця (оратора, читця, оповідача). Потрібно лише додати, що мовленнєва функція відіграє провідну роль і у вирішенні практично всіх педагогічних та організаційних проблем, які виникають у школі, а тому вона виступає як інтегральна, об'єднуюча, без якої педагогічна діяльність не могла б існувати» [3, с. 16-25].

Мета практики - оволодіння студентами сучасними методами, формами організації в усіх аспектах їхньої майбутньої професійної діяльності. Педагогічна практика є головним компонентом загального змісту освіти, який має орієнтацію на сучасні підходи як і до мовної підготовки майбутніх

учителів початкових класів. Таким чином уся система підготовки до свідомого проходження педагогічної практики є спрямованою на розвиток мовної культури.

Упроваджуючи реформу Нової української школи, Міністерство освіти і науки зосереджується на підготовці й підтримці учителів - агентів змін. Ключове слово та мета цього всього – це зміни. І одразу ж постає питання, хто має взяти на себе ці самі зміни. Натепер у українському суспільстві запит на тих людей, які проводитимуть ці «changes». Міністерство освіти назвало їх «агентами». Ті, хто «попри зовнішній тиск, брак ресурсів і підтримки, намагатимуться робити своє середовище та країну кращими» [2, с. 1].

Як відомо, Концепція «Нова українська школа» [4] охоплює 10 ключових компетентностей, якими повинні оволодіти учні. Тому на вчителя початкових класів покладено відповідальність виховувати і навчати нове покоління, оскільки він характеризується ініціативністю, активністю, рішучістю, інноваційністю у суспільному житті так і на роботі. На нашу думку, мовленнєва майстерність учителя повинна бути на високому рівні. Припускаючись мовленнєвих помилок, учитель не тільки не формує в учнів потреби в оволодінні нормами сучасної української мови, а й спонукає їх до засвоєння неправильних мовних зразків.

Вважаємо, що педагогічним закладам вищої освіти у межах проходження педагогічної практики потрібно звернути увагу на мовну підготовку майбутніх учителів початкових класів.

Для ефективного формування мовної культури майбутнього учителя початкових класів під час педагогічної практики, на нашу думку, можна використати такі способи:

- 1) практика говоріння (виступи перед широкою аудиторією, участь у дискусіях, запис відеолекцій тощо);
- 2) проведення практичних занять з удосконалення культури мовлення із використанням інноваційних технологій (групова (колективна) технологія, технології індивідуалізації процесу, ігрові технології навчання, мережеві технології, мультимедійні технології);
- 3) участь у майстер – класах з ораторської майстерності;
- 4) участь у конгресі коучів і фасилітаторів освіти (створення основ для подальшого розвитку освітніх ініціатив в Україні);
- 5) залучення до вебінару (STEAM, «Основи критичного мислення»);
- 6) проходження онлайн – курсів EdEra (інтерактивна онлайн - освіта);
- 7) створення власного блогу.
- 8) залучення до науково – дослідної роботи.

Для вдосконалення мовленнєвої культури студентів учителю необхідно володіти системою мовленнєвих умінь, від яких залежить успішність мовленнєвого навчання. Щоб повноцінно спілкуватися, педагог повинен володіти цілим рядом умінь. Він повинен, по-перше, вміти швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування. По-друге, повинен вміти правильно вибрати зміст акту спілкування. По-третє, знайти адекватні засоби для передачі цього змісту. І, по-четверте, вміти забезпечити зворотний зв'язок. Якщо будь-яку з ланок акту спілкування буде порушено, то мовцю не вдасться домогтися очікуваних результатів спілкування воно буде неефективним [1, с. 637].

Отже, як і інші складові культури, мовна культура вимагає постійного вдосконалення впродовж життя. У закладах вищої освіти усе починається із творчого спілкування, співробітництва, взаємного партнерства. Під час педагогічної практики студентами основною вимогою є не лише логічність та змістовність викладу матеріалу, правильність щодо граматики, але й мовна культура. Постійна робота над собою, використання сучасних підходів, які допомагають підвищити рівень мовної культури будуть сприяти зростанню педагогічної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванова Е.В. Речевая деятельность, речевая культура и культура речи. К определению понятий /Е.В. Иванова // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 12. – №3 (3). –2010. – С. 633–637.
2. Інтернет посилання, (<http://womo.ua/agenti-osvitnih-zmin-ukrayinski-vchiteli-shho-nadihayut/>), с. 1
3. Капська А.Й. Педагогіка живого слова: Навчально-методичний посібник. –К.: ІЗМН, 1997.–139 с.
4. Концепція "Нова українська школа" [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>, вільний.
5. Мамчич О. Б. Педагогічна практика як умова формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи / О. Б. Мамчич, І. П. Калініна // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2014. - Вип. 120. - С. 22-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2014_120_9
6. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За редакцією М.І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів.-К.: Ленвіт, 2000 –264 с.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – 2-е изд.–М.: Просвещение, 1991.- 223 с.
8. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки. – К.: Академвидав, 2005.
9. Сухомлинський В.О. Вибранні твори в п'яти томах. – Т. 5. Статті. / В.О. Сухомлинський.– К.: Рад. Школа, 1977 –639.с

Величко Наталія

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ:
ФОРМУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зміст категорії «компетентність» окреслено як властивість за значенням «компетентний». Семантику прикметника «компетентний» (від лат. «competens» (competensis) – належний, відповідний) витлумачено так: 1) правосильний, що має повноваження; 2) який має достатні знання в якій-небудь галузі; з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований» [1, с. 1440]. На особистісній і діяльній характеристиках компетентності зацентровано в «Новому тлумачному психологічному словнику». Зазначений термін розглянуто як спроможність особистості виконувати яке-небудь завдання [8, с. 67]. Теоретичний аналіз словникових статей підтверджує істинність міркування про взаємодетермінованість компетентності і компетенції [2, с. 104], а також дозволяє розкрити узагальнене розуміння сутності поняття «компетентний», що відображає зміст попередніх термінів: 1) той, у кого наявні знання, достатні для діяльності в певній галузі, тобто добре обізнаний із чим-небудь, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікації; 2) який має певні повноваження, повноправний.

Професійна компетентність учителя передбачає залучення до загального культурного світу цінностей, і саме в цьому просторі людина реалізує себе як спеціаліст, професіонал, тобто людина, яка володіє не тільки достатнім обсягом знань, але й здатністю до самоосвіти» [3, с. 39]. Професійна компетентність вчителя – це сукупність знань і вмінь, які визначають результативність професійної праці; комплекс професійних знань і професійних значущих особистісних якостей; прояв єдності професійної та загальної культури.

На сучасному етапі розбудови системи педагогічної освіти в Україні, нагальним є розроблення проблеми розвитку професійної компетентності вчителів-філологів, проте лишається невизначеним зміст поняття «професійна компетентність учителя української мови та літератури» як педагогічної категорії. Оцінити професійну компетентність учителя-філолога можна через систему сформованих предметних та через не прив'язаних до

навчальних факторів, що відображаються в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, суспільно-політичній та особистісній сферах.

Сучасний учитель достеменно повинен вести пошукову, науково-дослідницьку соціальну, культурно-просвітницьку діяльність. За працями О. М. Семеног, професійна компетентність учителя української мови та літератури – це «інтегральна особистісна якість, що включає педагогічну, психологічну, лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, методичну, інформаційну, дослідницьку компетенції й виявляється на високому рівні готовності філологів до педагогічної діяльності» [5, с. 38]. І. Й. Халимон стверджує, що професійна компетентність учителя-філолога є «результат оволодіння фахівцем професійною компетенцією – загальнокультурною, педагогічною, психологічною, навчально-пізнавальною, комунікативною» [7, с. 15].

Таким чином, опрацювання сучасного стану вивчення проблеми видів професійної компетентності вчителя-філолога дає підстави для виокремлення вагомих для дослідження видів професійної компетентності вчителя української мови та літератури, а саме: педагогічної, психологічної, лінгвістичної, комунікативної, інформаційної, методичної, культурологічної.

За визначенням дослідника А. О. Трофименко, «педагогічна компетентність» – це «категорія педагогічної науки та особистісної інтегративної характеристики суб'єкта навчання, який володіє сукупністю знань, умінь і навичок навчальної діяльності, має певний досвід її організації й аналізу результатів із визначенням напрямків вдосконалення» [6, с. 18].

На думку О. О. Анісімової, Л. М. Мітіної, Г. В. Мітіна, «педагогічна компетентність учителя-філолога», – це «гармонійне поєднання предмета, методики й дидактики викладання, умінь і навичок (культури) педагогічного спілкування, а також способів і прийомів саморозвитку, самовдосконалення». То ж підвищення ефективності навчання, створення сприятливих умов для викладацької та навчальної діяльності актуалізують проблему професійної компетентності вчителя-філолога в галузі психології. В основі психологічної компетентності – знання загальної та вікової психології, психічних процесів, уміння визначати рівень і мотиви розвитку особистості й позитивно впливати на вдосконалення спеціаліста.

Як наголошує В. Г. Кузь, «педагог майбутнього має бути високоморальною, творчою особистістю, педагогом-дослідником, експериментатором, який розроблятиме й упроваджуватиме в освітню практику нові, прогресивні технології й власні дидактичні та виховні розробки» [4]. Виходячи із вище зазначеного, можемо наголосити, що професійною компетентністю учителя є компонент особистості педагога,

творчий чинник, здатний пробудити душу учня, це є і метою, і результатом педагогічного впливу системи освіти на особистість учителя.

Отже, професійно-компетентнісний учитель української мови та літератури – це фахівець із інноваційним типом мислення, обізнаний із досягненнями філологічної, педагогічної й психологічної теорії та практики, здатний до самоорганізації, самореалізації і самовдосконалення у професійній діяльності. Сутність розвитку професійної компетентності вчителя-філолога полягає в засвоєнні особистістю професійних ролей учителя на основі поглиблення знань, умінь, розвитку професійної мотивації для забезпечення творчої самореалізації в педагогічній діяльності, де особистість учителя-філолога характеризується його професійною спрямованістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : ВТОО «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / [за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Нессен]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
3. Коновалов О. Ю. Методологічні аспекти розвитку інформаційно-програмного і програмно-методичного забезпечення навчального процесу / О. Ю. Коновалов // Нові технології навчання. – 2000. – № 31. – С. 39–45.
4. Кузь В. Г. Особистісно-орієнтована педагогічна технологія – нова освітня філософія // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : науковий збірник / МОН України, УДПУ імені Павла Тичини ; ред. кол.: Н. С. Побірченко (гол. ред.), І. Д. Бех, Н. М. Бібік. – К. : Науковий світ, 2003. – Вип. 6. – С. 6–15.
5. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Семенов. – К., 2005. – 476 с.
6. Трофименко А. О. Формування навчальних компетентностей у майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. О. Трофименко. – Тернопіль, 2008. – 22 с.
7. Халимон І. Й. Формування професійної компетентності вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Й. Халимон. – Житомир, 2009. – 20 с.
8. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2005. – 640 с.

Левитська Тетяна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФІЗІОТЕРАПЕВТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ГАЛУЗЕВОЇ ОСВІТИ ДАНІЇ

Останнім часом показники захворюваності і смертності людей в Україні від різних захворювань загрозливо зростають та в декілька разів перевищують аналогічні показники у розвинених країнах світу. У таких умовах зазначена проблема, віднесена Президентом України до категорії особливої державної і суспільної значущості, а її розв'язання – до пріоритетних завдань національної безпеки. Різні хвороби, травмування, погане харчування, малорухливий спосіб життя, емоційне перенапруження, забруднене повітря, використання біохімічних засобів в побуті, підвищений радіаційний фон негативно впливають на здоров'я людини. Це означає, що важливо якнайбільше уваги приділяти покращанню здоров'я українців і за допомогою засобів фізичної реабілітації.

Фізіотерапевтичні методики, такі, як кінезіотерапія, масаж, лікувальна фізкультура та інші застосовуються на дуже низькому рівні середнім медичним персоналом, які не в змозі виконати такий великий і відповідальний обсяг роботи. Тому для покращання профілактики та лікування хвороб треба приділяти належну увагу підготовці бакалаврів фізичної реабілітації, створити приватні фізіотерапевтичні клініки та кабінети в поліклініках та амбулаторіях і ввести до штатного розпису усіх медичних закладів, шкіл і дитсадків посаду фізичного терапевта як в розвинених країнах світу. Фізіотерапевти (також відомі як фізреабілітологи) є експертами в галузі розвитку та підтримки здібності людей рухатися і функціонувати протягом всього життя. З передовим розумінням того, як тіло рухається, вони сприяють оздоровленню, мобільності і незалежності людини. Вони лікують та працюють над профілактикою багатьох проблем, пов'язаних з болем, хворобою, інвалідністю і хворобами, спортом та травмами, старінням і тривалим простоем.

У зв'язку із соціально важливими змінами в системі охорони здоров'я, прагненням увійти в міжнародний простір заклади освіти повинні суттєво модифікувати організацію та зміст освіти, підготувати принципово нове покоління кадрів з вищою освітою, які будуть відповідати вимогам внутрішнього та зовнішнього ринків праці. Данія є лідером у системі фізичної реабілітації та демографічних показниках, а також є однією з найактивніших членів Світової конфедерації фізичної терапії і це дає можливість дослідити та використати її досвід в підготовці бакалаврів фізичної реабілітації та організації умов праці. Потрібно вивчити систему підготовки кадрів сфери фізичної реабілітації в системі вищої галузевої освіти в Данії. Розробити рекомендації щодо можливостей використання данського досвіду для

вдосконалення організаційно-методичних аспектів підготовки та роботи фахівців з фізичної реабілітації в Україні.

Навчання на бакалавра фізіотерапії здійснюється у 10 університетах Данії в містах: Копенгаген, Нествел, Есб'єрг, Халеслев, Оденсе, Роскільд, Хілерол, Ольборг, Орхус та Холстебро. Підготовка фахівців з фізичної терапії займає 3 ½ роки щоб стати професійним бакалавром. Значна частина навчання відбувається на практиці – потім фахівець має право працювати з фізичною терапією в реальному світі. З дипломом бакалавра з фізичної терапії можна навчатися далі на дипломному, магістерському та кандидатському рівнях.

Програма Копенгагенського університету «Метрополь» для підготовки бакалаврів з фізіотерапії охоплює 7 семестрів з тривалістю 30 ECTS балів і організовано з обов'язковими темами. Кожний семестр ділиться на 2 модулі. Освіта базується на тісній інтеграції трьох областей знань (знання, навички та компетенції). Поступові навички будуються із простої ідентифікації тканинного і моторного контролю до більш складного аналізу, оцінки та прийняття рішень.

Програма ґрунтується на знанні фізичної терапії в поєднанні зі знанням медичних наук, природничих наук, гуманітарних і соціальних наук. Теоретична та клінічна підготовки об'єднані у взаємодії з метою забезпечення реалістичних і розвитку професійно орієнтованих навичок. Студент повинен, за допомогою участі та практики, відображати у фізіотерапії досягнення практичних і особистих навичок, пов'язаних з поведінкою, управлінням, спілкуватися та розвивати фізіотерапію.

Теоретичну частину становлять медичні науки – 118 балів, природознавчі науки – 25 балів, гуманітарні науки - 15 балів та соціальні дисципліни – 10 балів. Клінічне навчання охоплює перехід від спостережень до роздумів і незалежної практики, навчанню основним навичкам, так щоб загальні академічні навички були освоєні, і, отже, можлива відповідальність за оцінку і вміння зробити усвідомлений вибір. Клінічна підготовка зосереджена на людських переживаннях, умовах і дії по відношенню до потреб фізіотерапії, фізіотерапевтичних послуг і результатів, взаємодії між пацієнтом, родичами і фізіотерапевтом, власному професійному та особистісному розвитку студента, і міждисциплінарному та міждисциплінарному співробітництві. Наприкінці клінічні іспити оцінюють зовнішнім експертом. Щонайменше 1 / 3 частину освітньої програми, вимірюваної в балах, повинен знати кожний студент на зовнішніх іспитах. Навчальна програма містить п'ять зовнішніх тестів. Іспити проводяться наприкінці семестрів, а дипломна робота бакалавра проводиться в 7 семестрі.

Після закінчення освіти на бакалавра фізіотерапії студенти можуть претендувати працювати самостійно як фізіотерапевти і вступати в професійні та міждисциплінарні співробітництва. Освіта дає право на звання бакалавра фізіотерапії. Англійська назва є Bachelor of Physiotherapy.

Фізичний терапевт, зазвичай, працює з 8 години ранку та приймає в середньому 12 – 15 пацієнтів у день. Кожному пацієнту приділяється 30-45 хвилин, але в окремих випадках пацієнту виділяється 1 година, як, наприклад, в складних випадках чи при відвідуванні тяжких лежачих хворих на дому. В клініці працює декілька фізіотерапевтів та секретар, в обов'язки якого входить запис хворих на прийом до фізіотерапевтів, контролювання отримання направлення від лікаря, роздрукування облікової карти пацієнта, документації щодо медичної страховки та розрахунку з пацієнтом.

Спеціальна багатофункціональна комп'ютерна програма Nexus для фізіотерапевтів відображає на кожний день час прийому, імена та прізвища, оплату пацієнтів та інше. За допомогою цієї програми можна визначати час наступного прийому, роздруковувати графік тренувань для окремих пацієнтів з намальованими вправами та поясненнями щодо них. Програма підключена до Інтернету і дозволяє отримувати направлення від лікаря з визначеним діагнозом, а в складних випадках – і з даними обстеження (при необхідності фізіотерапевт має право змінити діагноз), контактувати з усіма даними про пацієнта, медичною страховою компанією, а також розраховуватися з пацієнтом і вести фінанси приватної клініки.

Клініка має кімнати для індивідуального прийому пацієнтів, тренажерний зал, кімнату для зберігання спортивного інвентарю, кімнату для зберігання електроапаратури, білизни та полотенець, апарату підігрівання пластів глини, кімнату для відпочинку фізіотерапевтів з кухнею, туалетом та шафами для зберігання документів, книг та старих карт пацієнтів і столом з комп'ютером, туалетну кімнату для пацієнтів з душовою кабіною.

При вході до клініки є хол, де зроблений затишний куточок для очікування пацієнтів. Там знаходиться диван, стіл зі стільцями та столик з іграми для дітей. На столі лежать журнали про здоров'я та рекламні проспекти, а на іншому невеликому столику стоїть графин з питною водою, термос з гарячим кофе, пластикові стакани, цукор, сухе молоко та печиво. У холі за іншим столом сидить секретар. У неї на столі стоять 2 комп'ютери, телефон та карточки пацієнтів. Фізіотерапевт заходить у хол і називає ім'я пацієнта та номер кімнати, у яку пацієнту потрібно заходити і роздягатися. А в цей час фізіотерапевт записує в комп'ютері попереднього пацієнта на наступний сеанс і розраховується з ним. Зазвичай фізіотерапевт не має

вільного часу між прийомами пацієнтів і має лише півгодини на обідню перерву з 12:00 до 12:30.

Лікування хворих, зазвичай, комплексне і включає кілька видів фізіотерапевтичних втручань, таких, як, наприклад, «мануальна терапія+біомеханотерапія» чи «мануальна терапія+біомеханотерапія+апаратотерапія», або тільки 1 вид втручання, як «акупунктура», «біомеханотерапія» чи «мануальна терапія». У перший сеанс завжди проводять лише обстеження хворого, і коштує він 393 данські крони (приблизно 52 євро), що майже вдвічі більше ніж звичайні наступні лікувальні сеанси фізіотерапії, які коштують 262 крони (35 євро) за сеанс. Існує також такий вид розрахунку як карточка лікування. Це абонемент на 10 сеансів де коштує 1 сеанс 175 крон (23 євро), що на 30% дешевше від звичайного сеансу. Такий розрахунок має попит для користування тренажерів та групових заняттях у тренажерному залі, а також в деяких ситуаціях, де фізіотерапевт сам вирішує зменшити суму рахунку для пацієнта. У тренажерному залі кожний день проводяться групові заняття для людей з різними хворобами на. Зазвичай, на групове тренування хворі приходять двічі на тиждень. На звичайний індивідуальний прийом до фізіотерапевта хворі приходять двічі на тиждень. Зазвичай пацієнт платить лише 60% оплати, а 40% - відшкодовує медична страхова компанія, якщо пацієнт має направлення від лікаря. Але в деяких випадках пацієнт оплачує 100% рахунку за послуги фізіотерапевта.

Хворі із хронічними хворобами та інваліди відвідують фізіотерапевта 2 рази на тиждень. Такі хворі отримують допомогу фізіотерапевтів безкоштовно, тому що за них 100% платять страхові компанії. До лежачих пацієнтів з тяжкими видами патологій фізіотерапевти приходять додому раз на тиждень. Хворих, які можуть пересуватися на інвалідних колясках, доставляє спеціальна служба таксі, пристосована до інвалідних колясок. В обов'язки шофера таксі входить одягнути пацієнта у верхній одяг і забрати на інвалідній колясці з дому, погрузити в машину, закріпити коляску належним чином, привезти до фізіотерапевтичної клініки і завезти його у хол в призначений час, а потім приїхати по нього і відвезти додому. Ця служба таксі для інвалідів так добре працює, що пацієнти зазвичай чекають у холі не більше 2-3 хвилин. Ця служба допомагає людям з вадами пересуватися по місту і отримувати необхідне лікування без допомоги родичів.

До фізіотерапевтів приводять також дітей, які навчаються з фізіотерапевтом за різними програмами, в залежності від захворювання. Зазвичай такі заняття проходять у виді ігри та дуже подобаються дітям. Фізіотерапевти зобов'язані усміхатися пацієнтам та доброзичливо

розмовляти з ними, розпитувати про їхні справи. Тому в клініці панує приємна дружня атмосфера.

У кожній з 8 кімнат для індивідуального прийому стоїть масажний стіл, стілець для одягу та столик з олією, серветками та іншим. Тренажерний зал має велотренажери, бігову доріжку та 2 орбітреки, велотренажер, пристосований для пацієнтів на інвалідних колясках для тренування м'язів рук і ніг, 2 тренажери для тренування м'язів рук, тренажер для тренування м'язів ніг та 2 гребні водні тренажери, універсальний силовий тренажер для тренування різних груп м'язів. На стіні в тренажерному залі висять плакати з зображенням вправ з м'ячем для фітнесу. У маленькій кімнаті поряд зберігаються м'ячі, мати та інші невеликі засоби для фізіотерапії. В іншій кімнаті, поряд з тренажерним залом, знаходяться тренажери для м'язів спини та пресу, а також дитячі: велотренажер, бігова доріжка, тренажер з штангою та тренажер у виді підвісного містка. Дитячі тренажери викрашені у яскраві кольори і дуже подобаються дітям. При електротерапії фізіотерапевти найчастіше користуються ультразвуком, лазером і електрофорезом. Деяким хворим роблять масаж за допомогою компресорного апарату. Масаж, зазвичай, роблять повільно, хвилин 10, розтягуючи м'язи і роблячи акцент на сегментарному масажі та надавлюванні на акупунктурні точки. Лише 1 з 6 фізіотерапевтів клініки накладає теплу глину на проблемну зону після масажу.

Фізіотерапевти працюють у приватних клініках, лікарнях, будинках престарілих, муніципальних реабілітаційних центрах здоров'я, психіатричних центрах, медичних пунктах, спеціальних школах і дитячих садках, а також в установах, що займаються зміцненням здоров'я та профілактикою, включаючи спортсменів. Крім того, фізіотерапевти працюють у школах та приватних компаніях, де фізіотерапевти працюють за наймом або самостійно на позаштатній основі, наприклад, у зв'язку з охороною праці.

Приватні клініки та кабінети фізіотерапії - це перспективний напрямок розвитку української інфраструктури, а для звичайної людини це не тільки покращення здоров'я, підвищений рівень обслуговування і комфорту, а й збільшення тривалості життя, що є першим питанням програми «Здоров'я нації». Ідеальною організаційно - правовою формою господарювання, в цьому випадку є фізична особа-підприємець – спеціаліст з фізичної реабілітації, так як не потребує вкладення значного капіталу і має достатню базу знань та вмінь. Найважливішим буде організація роботи фізіотерапевтів на амбулаторному етапі в поліклініках, амбулаторіях та медичних реабілітаційних центрах, їх виїзд на дім до тяжкохворих та пацієнтів з травмами, організація транспортування пацієнтів на інвалідних колясках до фізіотерапевтів. Якщо економічна ситуація в Україні не дозволяє виділяти

більше коштів на охорону здоров'я та відкрити державні реабілітаційні клініки в великих і малих містах та селах, доречним буде відкриття приватних фізіотерапевтичних клінік, а також перепрофілювання відділень та медичних посад та введення посад фізіотерапевтів до штатного розпису медичних лікувальних, оздоровчих та дитячих освітніх закладів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лянной Ю. О. Зміст професійної підготовки магістрів з фізичної реабілітації в університетах Канади / Ю. О. Лянной // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. – № 2 (36). – С. 463–470.

2. Сайт медичної освіти в Данії, www.sundhedsuddannelse.dk

3. Лянной Ю.О. Система професійної підготовки майбутніх бакалаврів і магістрів фізичної реабілітації (фізичної терапії) в університетах Нідерландів/ Ю.О. Лянной//Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. – № 3 (47). – С. 97–107.

4. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я Данії, Копенгаген, <http://www.sst.dk/>

Калиниченко Дмитро

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ ІЄРАРХІЙ У МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Збереження здоров'я та забезпечення повноцінного життя людей є одними з найважливіших цілей світової спільноти, відображених у засадах європейської політики «Здоров'я – 2020: основи Європейської політики в підтримку дій держави та суспільства в інтересах здоров'я і благополуччя».

В основах політики «Здоров'я-2020» визнається, що різні детермінанти здоров'я взаємопов'язані між собою, а розроблення стратегії з питань формування усвідомленого та відповідального ставлення населення до власного здоров'я та особистої безпеки повинно базуватися на комплексній оцінці усіх чинників (біологічних, психологічних, соціальних та екологічних) [4].

З позиції вивчення репродуктивного здоров'я як основи демографічної безпеки країни більш виправданою є оцінка рівня підсумованого репродуктивного потенціалу (РП) жіночого контингенту [5]. З позицій системного підходу РП необхідно розглядати як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості об'єкту дослідження. Сукупність вказаних чинників формує багаторівневу систему взаємодії. На сьогодні спектр методів для розробки інтегральних оцінок, є досить широким: метод рангів, попарних порівнянь, надання переваги, аналізу ієрархій з різними методами організації проведення експертиз (анкетування експертів, інтерв'ю, метод Делфі, комісій тощо) [1, 2]. Проте не існує науково

обґрунтованої класифікації методів експертних оцінок і тим більше - однозначних рекомендацій щодо їх використання [3].

Метою дослідження передбачалося застосувати інформаційну технологію визначення вагових коефіцієнтів для характеристики репродуктивного потенціалу жінок раннього фертильного віку.

Характеристика РП молоді як складної системи із сукупністю якісних і кількісних критеріїв з різним інформаційним навантаженням, передбачала розробку єдиної інтегральної оцінки, при цьому нівелюючи відсутність кількісних оцінок окремих компонентів репродуктивного потенціалу. Для дослідження було обрано метод аналізу ієрархій (МАІ), що, без сумніву, має перевагу під час оцінки суб'єктивних, об'єктивних чинників різного типу і ступеня значимості із залученням фахівців різних спеціальностей. Методологія дослідження базується на аргументованих судженнях фахівців, обізнаних зі станом справ щодо демографічної ситуації у країні, проблеми низького рівня репродуктивного здоров'я молоді, негативних наслідків ризикових поведінкових установок у молодіжному середовищі.

Методика полягала у формуванні так званих матриць попарного порівняння показників, скомпонованих в окремі блоки. Порівняння здійснювалося у формі оцінювального співвідношення важливості у парах показників.

Результати аналізу наукових джерел дозволили стверджувати, що у формуванні репродуктивного потенціалу бере участь чисельна, поліетіологічна та неоднорідна когорта чинників. Тому для характеристики РП індивідууму виокремлено такі провідні компоненти: соціально-гігієнічні, генетичні чинники, стан соматичного здоров'я, психологічні особливості особистості, інформованість з питань здоров'язбереження. Вищезазначені чинники фактично є блоками таких показників: 1) соціально-гігієнічні чинники (місце постійного проживання, матеріальний статок сім'ї, освіта, наявність постійного місця роботи, наявність шкідливих звичок, особливості харчування тощо); 2) генетичні чинники (наявність спадкових хвороб та вроджених вад у родині); 3) стан соматичного здоров'я (фізичний розвиток, тип конституції, наявність хвороб репродуктивної системи та екстрагенітальної патології); 4) психологічні особливості особистості (хронічний стрес, тип гендерної ідентичності, мотивація на досягнення успіху у кар'єрі, вегетативні порушення, репродуктивні установки, репродуктивна поведінка); 5) інформованість з питань здоров'язбереження (здоров'язбережувальна компетентність, використання контрацептивних засобів, доступність спеціалізованої медичної допомоги).

Унікальність методу полягає у тому, що він є одночасно і якісним і кількісним: в основі методу – якісні оцінки (використовується інформація

про попарні якісні порівняння за лінгвістичними критеріями), проте метод дозволяє кількісно оцінити пріоритети альтернатив та елементів ієрархії.

Експертні судження про значимість компонентів об'єкту дослідження, під час математичної обробки формалізувалися у вигляді вагових коефіцієнтів окремих показників і вагових коефіцієнтів п'яти блоків чинників, до яких можна використати ранжування по значимості.

Поняття «ваговий коефіцієнт» розглядаємо як частку внеску показника у кінцевий результат, виражену у числовому вигляді у частках одиниці або у відсотках. Досліджувані показники, можна оцінити шляхом присвоєння їм відповідних вагових коефіцієнтів, аналіз яких може дозволити визначити пріоритетні заходи у зменшенні їх негативного впливу на об'єкт дослідження.

Процедура експертного оцінювання складалася із наступних етапів:

- 1) формування переліку характеристик та їх групування;
- 2) розробка бланків для попарного порівняння характеристик;
- 3) обробка і аналіз отриманих даних від експертів.

Використаний метод попарних порівнянь є модифікацією по Т. Сааті [6], відповідно до якого проводилося попарне порівняння характеристик між собою. Кожна характеристика та група характеристик порівнювалася з іншими (характеристиками та групами відповідно) на основі шкали відносної значущості.

Результатом порівняння є числові значення: характеристика, яка має перевагу оцінюється цілим числом (a_{ij}), протилежна – оберненим до цього цілого ($1/a_{ij}$). Наприклад, якщо характеристика 1 за рішенням експерта має «помірну перевагу» над характеристикою 2, то перша із них оцінюється числом $a_{12}=2$, а друга – $a_{21}=1/2$. Отримані значення зводяться в таблицю попарних порівнянь.

Числові значення таблиці попарних порівнянь записувалися у вигляді додатної, зворотносиметричної матриці з визначенням її головного власного вектора, елементи якого є усереднені оцінки характеристик. Для розрахунків була використана програма Mathcad.

Під час обробки даних були визначені відмінності (за критерієм Ст'юдента) кожного вагового коефіцієнта від середнього значення вагових коефіцієнтів досліджуваних показників для кожного експерта. За вказаним критерієм можна стверджувати, які саме питання та їх оцінки викликали протиріччя порівняно із загальною (усередненою) думкою.

Однією з особливостей МАІ є те, що даний метод розрахований виключно на групове прийняття рішення, індивідуальні оцінки окремих експертів не враховуються. Проте у дослідженні використовувалися думки експертів обов'язково різних спеціальностей, які на проблему формування РП

молоді мали свою точку зору, з позицій фахової підготовки, і виключити тих, хто мав вірогідні відмінності в оцінках було б недоцільно.

Аналіз впливу суб'єктивності експертів під час оцінювання блоків показників дозволив виявити протиріччя як вірогідні відмінності двох варіантів: перевищення і заниження індивідуальних вагових коефіцієнтів порівняно із середнім значенням вагового коефіцієнту кожного блоку показників. Найбільша узгодженість оцінок (із середнім значенням) у психолога і д. мед. н., лікаря-гінеколога за фахом, їх розбіжності викликані перевищенням значимості соціально-гігієнічних чинників (0,533) і стану соматичного здоров'я (0,567) відповідно. Лікар-терапевт має два неузгодження викликані недооцінкою генетичних чинників (0,281) і надання переваги психологічним особливостям особистості (0,569). Третій і четвертий експерти надають узгоджено меншого значення соціально-гігієнічним чинникам у формуванні РП дівчат, проте лікар-гінеколог особливого значення надає інформованості з питань здоров'язбереження (0,767), а лікар-гінеколог, к.мед.н., мінімізуючи вказаний блок, перевагу надає генетичним чинникам (0,88).

Для просвітницької роботи серед молоді щодо формування навичок здорового способу життя особливого значення набуває інформованість з питань здоров'язбереження та доступність медичної допомоги. На думку експертів можливість консультуватися та звертатися за медичною допомогою є однією з важливих характеристик п'ятого блоку оцінок (0,51±0,92). Друге і третє місця експерти визначили для «здоров'язбережувальної компетентності», що формується під час навчання (0,51±0,10), та «можливості отримати спеціалізовану допомогу під час профілактичних оглядів» (0,26±0,06). Оцінки експертів співпадали за напрямом значимості окрім доктора медичних наук, який, ймовірно, надавав перевагу іншим чинникам, що впливають на РП молоді.

Таким чином, використання блочного групування досліджуваних показників (соціально-гігієнічні, генетичні, стан соматичного здоров'я, психологічні особливості особистості та інформованість з питань здоров'язбереження) дозволило експертам визначити вагові коефіцієнти компонентів репродуктивного потенціалу дівчат у системі бінарних оціночних відношень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антомонов М. Ю. Конструирование интегральных показателей количественных признаков с помощью одномерных и многомерных методов статистики / М. Ю. Антомонов, Е. В. Волощук // Кибернетика и вычислительная техника. – 2012. – Вып. 167. – С. 61 – 68.

2. Волощук Р. В. Порівняльний аналіз підходів до визначення вагових коефіцієнтів інтегральних індексів стану складних систем / Р. В. Волощук // Індуктивне моделювання складних систем. – 2013. - Випуск 5. – С. 151 – 165.

2. Дьяченко В. Г. Управление качеством медицинской помощи: учебник / В. Г. Дьяченко, Л. В. Солохина, С. В. Дьяченко. – Изд-во ГБОУ ВПО «Дальневосточный государственный медицинский университет, 2012. – С. 6 – 19.

3. Концепція Загальнодержавної програми “Здоров’я – 2020: український вимір” : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=244717787>.

4. Репродуктивне здоров’я населення України як основний критерій ефективності соціально-економічної політики держави / Р. О. Моїсеєнко, С. Є. Мокрецов, О. О. Дудіна, Н. П. Крижина // Україна. Здоров’я нації. – 2012. - № 2. (22). – С. 86 – 91.

5. Саати Т. Принятие решений (Метод анализа иерархий) / Т. Саати. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.

Вакал Юлія

ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Реалізація законодавчо-нормативних освітніх актів та вимог Болонського процесу потребують підвищення ефективності роботи вищих навчальних закладів з метою підготовки майбутніх фахівців з високим рівнем професіоналізму. Все це висуває принципово нові вимоги до підготовки майбутнього магістра освіти як творчої, компетентної особистості, здатної до інноваційної діяльності, до розв’язання нестандартних фахових завдань.

Майбутній магістр освіти повинен легко адаптуватися до швидко мінливих умов, знаходити вирішення виникаючих проблем через володіння дослідницькими вміннями. Практика і результати наукових досліджень свідчать про те, що значна частина випускників магістратури відчують ускладнення в організації своєї дослідницької діяльності, у використанні методів наукового пізнання, і в умінні представляти свої наукові розробки, опрацьовувати результати своїх досліджень. Перераховані недоліки є результатом низького рівня сформованості готовності випускника магістратури до дослідницької діяльності та оперування методами обробки отриманих експериментальних даних [14].

Тому важливим завданням для магістра освіти є оволодіння аналітичними вміннями обробляти інформацію різними аналітичними прийомами та розвиток логічного мислення. Недооцінка ролі аналітичних складових професіоналізму у роботі майбутнього фахівця вищої освіти часто призводить до формування недостатньої інформаційної бази, використання

обмеженого арсеналу методів перетворення цієї інформації та необґрунтованості наукових досліджень.

Оскільки нині відбувається інформатизація усіх сфер життя суспільства, це вимагає нового рівня організації науково-дослідницької діяльності магістрів та статистичне опрацювання майбутніми фахівцями отриманих результатів їх досліджень. Майбутнім магістрам освіти необхідно оволодіти таким видом діяльності як аналітичним. Вони повинні мати досвід аналітичної діяльності, уміти аналізувати інформацію, звертаючи увагу на деталі, відфільтровувати з величезного інформаційного потоку потрібну інформацію, виділяти з неї ті відомості, які можуть послужити підставою для суттєвих висновків.

Найглибші корені вивчення аналітичної діяльності людини можна знайти ще в «Аналітиках» Аристотеля [1], в яких описано надбання універсального знання, так і про застосування його у певних випадках. Тут, практично, йдеться про різні види аналітичної діяльності.

На думку Е. Масленнікова, аналітична діяльність є “невід’ємною і найважливішою складовою частиною професійної діяльності будь-якого фахівця, виступає не якимось епізодичним, короткочасним актом, що виконує спеціально призначений працівник, а функцією усіх ланок системи, яка здійснюється постійно. Аналітична робота – це неперервний процес вивчення професійної та іншої інформації” [7].

Л. Монахова, А. Монахова аналітичною вважають розумову діяльність, спрямовану на вирішення таких проблем: організація збору інформації в інтересах вирішення сформульованих завдань; оцінка отриманої інформації в контексті сформульованих цілей, виявлення закономірностей спостережуваних явищ; побудова моделі предметної області або об’єкта дослідження; опис середовища функціонування моделі; перевірка адекватності побудованої моделі реальної дійсності, на основі чого проведення її коригування; планування і проведення експериментів; синтез нового знання (інтерпретація результатів, прогнозування тощо), необхідного для вирішення поставлених завдань; доведення результатів аналітичної роботи (нового знання) [8].

Р. Пол і Л. Елдер так трактують аналітичну діяльність: “коли ми думаємо, то робимо це з певною метою на основі деякої думки, заснованої на припущеннях, які ведуть до певних наслідків; ми використовуємо концепції, ідеї та теорії для інтерпретації фактів і даних з метою отримання відповіді на питання і вирішення проблем” [13].

Вітчизняними науковцями, що досліджували зміст ключових компетенцій особистості, аналітичну діяльність виділено як вагомий їх складник. Підтвердженням цього є праці Н. Бібік, І. Єрмакова, О. Овчарук,

І. Погорілої, О.Савченко, О.Назначило, І.Зінчук та багатьох інших [2; 3; 4; 5;6; 9; 10; 11]. За Н. Слядневою, аналітична компетентність може розглядатися як сукупність знань предметної галузі, володіння аналітичними вміннями та визначеного типу структури особистості [12]. Але не зважаючи на досягнення в розробці проблеми компетентнісного підходу до підготовки фахівців різних спеціальностей, структура аналітичної компетентності майбутніх магістрів освіти як педагогічна категорія не була предметом окремого дослідження.

Тому актуальними для підтвердження бачимо такі положення:

1. Для здійснення професійної діяльності у майбутньому магістр освіти має оперувати широким спектром різноманітних знань та володіти різноманітними методами для опрацювання отриманих результатів та доведення їх достовірності.

2. Найважливішим завданням магістра освіти постає оволодіння аналітичними знаннями, вміннями обробляти інформацію різними аналітичними прийомами та розвиток логічного мислення. Недооцінка ролі аналітичних складових професіоналізму у роботі майбутнього магістра освіти часто призводить до формування недостатньої інформаційної бази, використання обмеженого арсеналу методів перетворення цієї інформації. Тому, перед вищою школою постає проблема сформувати аналітичну компетентність у магістрів освіти для підвищення професіоналізму майбутнього фахівця.

3. Аналітична компетентність магістра освіти є частиною його професійної компетентності в певній предметній області і визначає готовність і здатність до розв'язання професійних знань у освітній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Аналитика. — Москва, Эксмо, Мидгард, 2008 г. – 960 с.
2. Зязюн І.А. Неперервний розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності вчителя у післядипломний період / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – Київ-Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2012. – Вип. 29. – С. 13-23.
3. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду // Вища освіта України. – 2008. – №3. – С. 23–30.
4. Гриньова В.М. Професійна компетентність викладача вищого –навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури / В. М. Гриньова // Вісник Дніпропетровського ун-ту економіки та права ім. А. Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1 (1). – С. 14-22.
5. Жигло О.О. Критерії професійного зростання викладача ВНЗ / О.О. Жигло // Проблеми формування ціннісних орієнтирів професійної діяльності : зб. наук. пр. – Харків : Стиль-Издат, 2005. – С. 79-85.
6. Зінчук Н. А. Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ // <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/content/08znashi.htm>

7. Масленников Э.П. Организационно-правовые основы и методика аналитической работы в ОВД: [учеб. пособие] / Э.П. Масленников. – М.: Академия МВД СССР, 1979. – 125 с.

8. Монахова Л.Ю. Содержание и инструментарий подготовки специалистов к аналитической деятельности / Л. Ю. Монахова, А. А. Монахова // Человек и образование. – 2010. – №3 (24). – С. 93 – 96.

9. Назначило Е.В. Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования: дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Назначило Елена Валерьевна. – Магнитогорск, 2003.

10. Шевченко С.М. Педагогічні умови формування аналітичного мислення студентів вищих технічних навчальних закладів // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. –2007. – №3. – С. 151-154.

11. Фролова Н.В. Организационно-педагогические условия формирования профессиональных компетенций у студентов управленческих специальностей // Ярославский педагогический вестник. –2006. – №3. – С. 61-65. – Режим доступа: http://www.yspu.yar.ru/vestnik/pedagoga_i_psichologiy/32_3/

12. Сляднева Н.А. Информационная аналитика – эзотерическое искусство или современная профессия? [Электронный ресурс] / Н.А. Сляднева // Факт. – 2000. – № 7. – Режим доступа – [http:// www.fact.ru/www/arhiv7s6.html](http://www.fact.ru/www/arhiv7s6.html)

13. Elder, L. & Paul. R. The Thinker's Guide to Intellectual Standards, Foundation for Critical Thinking, Dillon Beach, CA, 2008.

14. Люлькова Ю.С., Семеніхіна О.В. Аналітична компетентність майбутніх магістрів освіти // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2017): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2017 р., 2017. – м. Суми; у 2-х частинах. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. – Ч.1. – Випуск 2(1).

Karpus Olga

HEALTH CULTURE IN FINNISH SCHOOLS

The issue of protecting and strengthening human health has attracted the attention of researchers for many years. A high level of health and health-saving work indicates a high level of development of the state and the nation as a whole. Health is a reflection of the economic, ecological, demographic and sanitary well-being of the country, an important social indicator of social progress, an important factor that has a great influence on the quality and efficiency of labor resources.

The problem of global health threats is seen along with other major threats:

- threat of world war;
- demographic threat;
- consequences of scientific and technological progress;
- ecological cataclysms;

- contrasts in economically equal countries of the planet;
- lack of resources on the planet [6].

There are many definitions of the concept of "health" in science. Scientists have about 200 examples of the interpretation of this concept. We consider WHO to be the most relevant interpretation (World Health Organization, 1948): health is a state of complete physical, mental and social well-being, and not just the absence of illness or physical defects [3].

Educational process in Finnish schools is closely linked with healthcare work with students. Integration of health activity into education takes place through the development of a health culture in all spheres of life related to education: school, family, hobby, living environment and work. The improvement of the population gradually becomes the main task in the work of educationalists, which is achieved through the improvement of indicators of physical, psychological and social development.

Recently, the concept of "culture of health" has become relevant. Many specialists of different fields pay attention to it: physicians, psychologists, educators, specialists in sports and physical culture.

The term "culture" is a multi-faceted phenomenon, which is widely used in various fields. Historical, philosophical, pedagogical, ethnographic, sociological, philological and other studies represent diverse ideas about culture. Each discipline has a special approach to the interpretation of the concept with its own tasks and requirements. Today there are more than 500 different definitions of the notion of culture. However, the theoretical complexity of the problem is not limited to a variety of definitions [7].

Health culture is a huge component of the overall human culture, which is responsible for the formation, strengthening and preservation of health of the personality. A truly cultural person is responsible for the formation of his own health. The high level of human health culture implies its harmonious communication with other people, animals and nature. In addition, an important element of the culture of health is the careful and correct attitude towards oneself, the desire for self-knowledge and self-improvement [6].

Health culture is also a healthy lifestyle, not just the amount of knowledge, skills about it. The reserve capacity of the body (spiritual, psychic and physical) and the ability to use them testify to the high level of human health culture. In order to fully understand the importance of the notion of health culture of schoolchildren, in our opinion, it is necessary to identify its components that play a significant role in study:

- physical component;
- social component;
- spiritual component [6].

Finnish schools successfully combine all of the above mentioned components in order to achieve maximum health-saving effect. Physical environment of existence, social relations with others, psychological atmosphere have a huge impact on the health of the individual. That is why the components of health promotion are integrated into everyday school life. The aim of improving the culture of health in schools in Finland is:

- the contribution of the school to students' health;
- the contribution of the school to the health of parents;
- the contribution of the school to staff health [2].

Such an approach is aimed at increasing social well-being, providing a solid foundation for the formation and strengthening of health at school, prevention of problematic situations in the sphere of life, work and rest.

Increasing the level of health culture is a very important part of the domestic healthcare policy in Finland. For the effectiveness of this practice, Finnish schools involve parents of schoolchildren. Parental participation in medical education has increased recently. Finnish researchers have proven that health-care education at school can change the school-house and the schoolchild's relationship better [1].

The formation of a coherent and valuable social relationship between the school and the student's family is important and requires active work on both sides, which is also part of the health culture in Finland. This phenomenon is called "educational partnership". Ahtola A. described this phenomenon as a lasting, constant relationship between the parents and the staff of the school that is constantly evolving and goes beyond the limited time to solve problems and achieve the goal [1].

The aim of the educational partnership is to avoid problems related to the adaptation of children to the new environment. As a rule, parents, educators and schoolchildren have a high level of health culture and can collectively provide healthy education for the younger generation.

The **psychological health** of each participant in the educational process is also an important part of the health culture. The model for strengthening the mental health of students in schools in Finland involves introduction of special methods in the school educational process, which is a universal environment for all school-age children. The methods are aimed at developing the mental and psychological health of schoolchildren and have such a goal:

- strengthening of protective factors;
- identification of mental health problems among schoolchildren;
- reduction of risk factors of stress situations;
- support and provision of specialized services [2].

The overall effect of such methods is positive improvement of students' health, on the proper mental development, self-esteem of schoolchildren in Finnish schools.

The **physical aspect** of the health culture in Finnish schools is realized with the help of external influences on human health. In addition, many methods of physical impact on human health have a health-protective effect in the psychological, spiritual and social spheres. Particular attention has been paid in recent years to sports clubs as a good example of the health culture. In sports clubs, students and teens have the opportunity to maintain physical health, socialize and train psychological endurance [3].

Rikki Puhakka's research about natural tourism and its impact on the health and well-being of man was published in 2016. The results are presented on the basis of interviews and an online survey of visitors of protected national parks. Studies have shown that visits to these places have had a positive impact on the physical, mental and social health of visitors [4].

The Finnish way of building a competitive country in the field of education and healthcare is to realize the decisive role of the health culture in the educational space. Finnish students learn from their own experience to take responsibility for themselves and make decisions, understand and react to the processes that take place in their environment through the prism of health values. In addition, in Finland, attention is drawn to: human rights, equality, freedom, justice, interdependence, pluralism, responsibility, etc. The latter have a significant impact on the formation and preservation of social and psychological health of the individual [3].

The culture of health and raising its level is extremely important for every Finnish student, because the success of the whole country depends on it. Since Finnish students are educated by patriotic citizens, they do not need to remind themselves of their own health and raising the level of culture. In addition to the educational process, the Finns can show a high level of health care, quality care for children and schoolchildren.

In Finland, parents and students' family are usually satisfied with the child's school. The positive attitude of parents to the school helps not only to establish interaction between school and home. It helps to give children positive value attitudes towards school and influence the habits and skills of the child.

REFERENCES

1. Ahtola, A., Turunen, T., Björn, P. M., Poikonen, P.-L., Kontoniemi, M., Lerkkanen, M.-K., & Nurmi, J.-E. (2015). The concordance between teachers' and parents' perceptions of school transition practices: A solid base for the future. *Scandinavian Journal of Educational Research*. doi: [10.1080/00313831.2014.996598](https://doi.org/10.1080/00313831.2014.996598)

2. CASEL. (2013). Social and Emotional Learning Core Competencies. Retrieved from <http://www.casel.org/social-and-emotionallearning/core-competencies>.
3. Kokko S., Kannas L., Villberg J. The health promoting sports club in Finland – a challenge for settings approach. *Health Promotion International*. 2006;21:219 – 229. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16684782>
4. Puhakka, R., Pitkanen, K., Siikamaki, P. (2016). The health and well-being impacts of protected areas in Finland. *Journal of Sustainable Tourism*. Published online: 27 Oct 2016. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2016.1243696>
5. World Health Day 2018 in the WHO European Region – making health about the people, for the people (2018). Retrieved from: <http://www.euro.who.int/en/>
6. Горашук В. П. Теоретичні та методологічні засади формування культури здоров'я школярів : дис...докт. пед. наук: 13.00.01 / Валерій Павлович Горашук. – Харків, 2004. – 428 с.
7. Закович М. М. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник. – К.: Знання. 2007. – 430 с.

Макарова Вікторія

ГРАФІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Кабінет міністрів України затвердив концепцію Нової української школи з 12-річною освітою, яку представила міністр освіти і науки України Лілія Гриневич 14 грудня 2016 року. Згідно з новою концепцією, кожна дитина повинна мати доступ до якісної освіти, права на успіх у житті та максимальне розкриття власних здібностей. Також у документі названі базові компетентності, досягнення більшості із яких залежить від учителя. Тому на особливу увагу заслуговує процес професійної підготовки вчителів, перед якими стоїть завдання навчання молодого покоління в умовах цифрового суспільства (розповсюдженням комп'ютерних засобів, знакової та символічної інформації тощо).

Одним із головних способів пізнання навколишнього світу, інструментом творчого та просторового мислення особистості є побудова наочного образу. Це обумовлено активним використанням в освіті візуальних моделей знань, сприйняття і розробка яких стають основою графічної культури особистості.

Під графічною культурою в широкому значенні розуміється «сукупність досягнень людства в галузі створення та освоєння графічних способів відображення, зберігання, передачі геометричної, технічної та іншої інформації про предметний світ, а також творча професійна діяльність з розвитку графічної мови» [1]. У вузькому значенні графічна культура розглядається як рівень досконалості, досягнутий особистістю в освоєнні

графічних методів і способів передачі інформації, який оцінюється за якістю виконання і читання креслень [2].

Питанням формування графічної культури в педагогічній літературі та наукових працях розглядають у різних напрямках. Так, загальні аспекти розвитку просторового мислення та просторових операцій висвітлюють Бондар Н. О., Вітюк О. В., Кільдеров Д. Е., Нищак І. Д.; формування графічних знань і вмінь за допомогою інформаційних технологій - Бакалова В. М., Басков О. О., Білевич С. В., Буянов П. Г., Глазунова О. Г., Голівер Н. О., Горбатюк Р. М., Кільдеров Д. Е., Коваленко С. В. та ін.

Серед структурних компонентів графічної культури дослідники виділяють когнітивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний та індивідуально-творчий компоненти[1]. На нашу думку, найбільш значущим щодо формування і розвитку графічної культури є аксіологічний (мотиваційно-ціннісний або ціннісно-смысловий), який відповідає за усвідомлення суб'єктом необхідності придбання і вдосконалення графічних знань і вмінь, а також визнання їх цінності для майбутньої професійної діяльності та особистого досвіду.

Розглядаючи формування графічної культури як складний багатоплановий поетапний процес, що має різні рівні розвитку (від початкового графічного знання до всебічного оволодіння і творчого осмислення, способів їх реалізації у професійній діяльності), М.В. Лагунова [3] для студентів технічних університетів виділила ієрархічні шаблі графічної культури в навчанні (рис.1).

Рис. 1. Ієрархічні шаблі графічної культури

Під елементарною графічною грамотністю М.В. Лагунова [3] пропонує розглядати рівень графічної підготовки, що характеризується тим, що той,

кого навчають, знає елементарні закономірності теорії зображень та способи їх пізнання, засновані на загально геометричній освіті, має практичні навички оформлення зображень та навички роботи з креслярським інструментом. Дослідниця зазначає, що графічна культура як елемент загальної культури також характеризується високим рівнем знань, умінь і навичок у галузі візуалізації, розумінням механізмів ефективного використання графічних зображень для вирішення професійних завдань, умінням інтерпретувати і оперативно відображати результати на прийнятному естетичному рівні, знає найпростіший математичний апарат машинної графіки.

Водночас у роботі [4] зафіксовано суперечності, пов'язані з формуванням графічної культури:

- запозичення технологій візуалізації зі сфери реклами та бізнесу, калькування інформаційних образів та побудова прямих аналогій, поява стереотипів, шаблонних прикладів у сфері освіти з відсутністю їх інтелектуального підґрунтя щодо впровадження в навчальний процес;

- пряме ототожнення методик візуалізації навчального матеріалу з предметом інформатики та занепад ідеї формування творчої особистості суб'єкта навчання, який в умовах сьогодення обмежується використанням вивченого програмного забезпечення в галузі комп'ютерної графіки;

- активне впровадження в освітній процес візуальних, когнітивно-візуальних технологій навчання та недостатня розробленість теоретико-методичних основ формування спеціальної культури візуалізації навчального матеріалу в суб'єктів навчального процесу;

- активне використання візуальної комунікації в межах вивчення різних дисциплін та відсутність відповідних навичок візуалізації у фахівців і передусім у вчителів, що негативно впливає на загальну професійну компетентність майбутнього фахівця.

Нами досліджуються шляхи формування графічної культури усіх суб'єктів навчального процесу (рис.2). Це спонукає зосередити особливу увагу на системності і цілісності такого формування, які забезпечать єдність знань, умінь, цінностей та уявлень, що дозволять самостійно засвоювати одиниці навчального матеріалу через наочні образи.

Рис. 2. Шляхи формування графічної культури у школі

Отже, серед структурних компонентів графічної культури дослідники виділяють когнітивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний та індивідуально-творчий компоненти. Найбільш значущим мотиваційно-ціннісний, який відповідає за усвідомлення суб'єктом необхідності придбання і вдосконалення графічних знань і вмінь, а також визнання їх цінності для майбутньої професійної діяльності та особистого досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лямина А. А. Графический язык – международный язык общения: мат. XI регион. науч.-техн. конф. «Вузовская наука – Северо-Кавказскому региону». Т. 2. Ставрополь: СевКавГТУ, 2007. 168 с.
2. Кострюков А. В. Теоретические основы и практика формирования графической культуры у студентов технических вузов в условиях модернизации высшего профессионального образования (на примере начертательной геометрии и инженерной графики): дис. д-ра пед. наук: Оренбург, 2004. 328 с.
3. Лагунова М. В. Теория и практика формирования графической культуры студентов в высшем техническом учебном заведении: дисс. докт. пед. наук / М.В. Лагунова – Н.Новгород, 2002. 564 с.
4. Семеніхіна О.В. Про формування інтелектуально-графічної культури майбутнього фахівця: зб. матеріалів у II Всеукраїнської конференції «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів і комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці», 28 березня 2018 р., м.Київ / Київ, ун-т ім. Б.Грінченка. – К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. – с. 93
5. Тхоржевський Д.О. Методика трудового і професійного навчання та викладання загальнотехнічних дисциплін / Тхоржевський Д.О. – К: Вища шк., 1992. – 334 с.

ПРИНЦИП КОГНІТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

Урізноманітнення форм освіти, пов'язані зі змінами в суспільстві, зокрема, стрімким розвитком науково-технічного прогресу, потребує комплексного підходу до реалізації принципів в навчанні майбутніх учителів фізики. Принципи навчання – це фундаментальні положення, які відображають загальні вимоги до організації навчального процесу [3].

За аналізом науково-педагогічної літератури встановлено, що при організації навчання та формуванні його змісту, крім загально-дидактичних принципів слід враховувати специфічні принципи, а саме, принцип когнітивної візуалізації, що впливають на особливості професійної підготовки майбутніх вчителів фізики. Одним із таких специфічних принципів є принцип когнітивної візуалізації.

Під **когнітивною візуалізацією** розуміють сукупність прийомів і методів візуального представлення навчальної інформації, для опису якої текстових можливостей не існує або їх недостатньо [4] (Н.Н. Манько, Д.А.Поспелов, А.Г. Рапуто та ін.). При цьому наголошуються зручність, доступність і перевага когнітивної візуалізації в представленні знань, її розвиваюча роль в підтримці психічних процесів студентів в процесі навчання. Зокрема, на думку Блейк С., «когнітивна візуалізація» [1] – візуалізація, яка виконує ілюстративну функцію і сприяє природно-інтелектуальному процесу здобуття нових знань. Продуктом когнітивної візуалізації є сформований свідомістю людини мисленнєвий образ, що визначає невідомий, непізнаний об'єкт чи явище. Тому центральним завданням когнітивної візуалізації є розробка способів і засобів ціленаправленого створення мисленнєвих образів в процесі навчально-пізнавальної активності [4].

Принцип когнітивної візуалізації (або когнітивно-візуальний підхід) [7] – це принцип формування освітньої технології на основі взаємозв'язку і єдності абстрактно-логічного вмісту навчального матеріалу і методів з наочно-інтуїтивними. Цей підхід пов'язаний з використанням когнітивних (пізнавально-сміслових) можливостей візуальної інформації (наприклад, при демонстрації фізичного експерименту, процесу, явища тощо). Реалізація на практиці принципу когнітивної візуалізації сприяє розвитку обох мозкових півкуль, усуває невиправдане перебільшення ролі лівої півкулі, насичує процес навчання емоційним компонентом, сприяючи таким чином активізації навчальної діяльності [4]. Одним з шляхів реалізації принципу когнітивної візуалізації є застосування спеціалізованих комп'ютерних засобів

фізичного спрямування, аналіз яких проведено нами у роботі [8], де зазначено про доцільність їх використання у підготовці вчителя фізики.

Як приклад, наведемо візуальний супровід, який пропонується майбутнім вчителям фізики в рамках спецкурсу, метою вивчення якого є формування умінь візуалізувати навчальний контент у спеціалізованих програмних середовищах фізичного спрямування.

Завдання 1. Створити віртуальну модель траєкторії руху транспортного засобу (автомобіль, літак тощо) з використанням програми Macromedia Flash [10].

Студенти, майбутні вчителі фізики, повинні створити динамічну модель, яка б в інтерактивному режимі демонструвала рух, наприклад, літака, заданою траєкторією (рис.1 і рис.2).

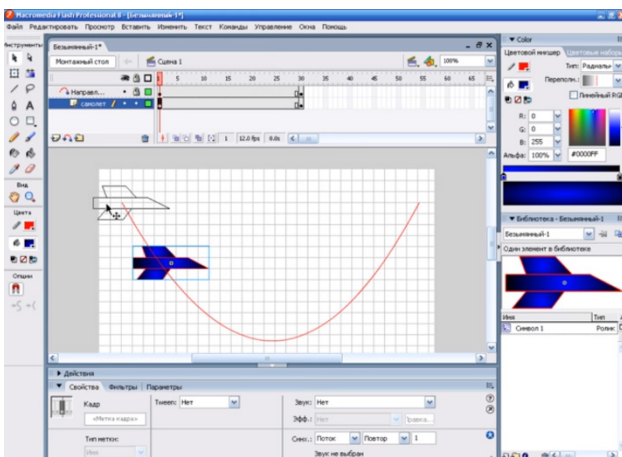

Рис. 1

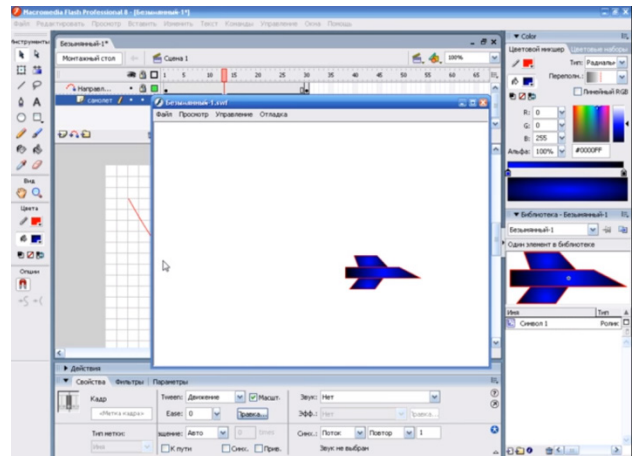

Рис.2

Завдання 2. Створити візуальне графічне зображення залежності кінематичних величин в залежності від часу руху з використанням програми Interactive Physics [9], так, щоб під час руху автомобіля можна було змінювати його прискорення та швидкість (рис.3), і щоб це безпосередньо відбивалося на графіках.

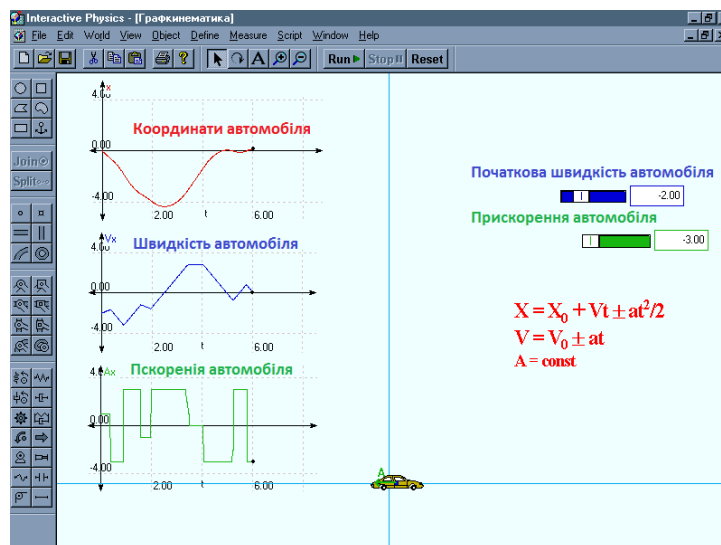

Рис. 3.

Студенти повинні створити динамічну модель, яка б в інтерактивному режимі наочно ототожнювали рух автомобіля з графіками кінематичних величин, (шлях, швидкість, прискорення).

Як показує попередній аналіз результатів застосування принципу когнітивної візуалізації у підготовці вчителів фізики, в результаті застосування візуальних форм активізуються емоційно-образні компоненти мислення, забезпечується когнітивна структуризація вмісту знань, когнітивне моделювання елементів структури діяльності і процесів взаємодії об'єктів та здійснюється конструювання нових образів і візуальних форм, необхідних для вивчення і розуміння довколишньої дійсності та загальнолюдських цінностей.

Вважаємо що, когнітивна візуалізація є одним зі стратегічних напрямів сучасної дидактики, а в умовах інформатизації освіти основою нових технологій підвищення активізації навчання майбутніх вчителів фізики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блейк С. Использование достижений нейробиологии в педагогике США / Блейк С., Пейп С., Чошанов М. А. // Педагогика. – № 5. – 2004. – С. 85-90.
2. Верлань А.Ф. Дидактичні принципи в умовах традиційного і комп'ютерного навчання / А.Ф. Верлань, Н.Т.Тверезовська // Педагогіка і психологія. – 1998. – №3. – С. 126–132.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. – Рівне : Волинські береги, 2011. – 519 с.
4. Манько Н.Н. Когнитивная визуализация – базовый психолого-педагогический механизм дидактического дизайна / Н.Н. Манько // Вестник Учебно-методического объединения по профессионально-педагогическому образованию : специализированный выпуск. – Екатеринбург, 2007. – Вып. 2(41).
5. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. – М. : Ассоциация "Профессиональное образование", 1997. – 512 с. Шишкіна М.П. Класифікація програмних засобів навчального призначення / М. П. Шишкіна // Наукові записки: Серія : Пед.науки. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 82, Ч. 2. – С.286-292.
6. Семеніхіна О. В. Професійна готовність використовувати засоби комп'ютерної візуалізації у роботі вчителя: теоретичний аспект / О. Семеніхіна, А. Юрченко // Наукові записки. – Випуск 11. – Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 4. – Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017 – С. 43-46.
7. Семеніхіна О. В. Принцип когнітивної візуалізації і його використання у навчанні математики / О. В. Семеніхіна, М. Г. Друшляк // Фізико-математична освіта : науковий журнал / Міністерство освіти і науки, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Фізико-математичний факультет ; редкол.: В. Ю. Сторіжко, Ф. М. Лиман, І. О. Мороз [та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – Вип. 3 (13). – С. 136–140.

8. Стома В.М. Комп'ютерна підтримка навчання фізики: ретроспективний аналіз/ В.М. Стома // Фізико-математична освіта. – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. – №4 (14). – С.299-303.

9. Interactive Physics 2005 [Електронний ресурс] // Design Simulation Technologies.. – Режим доступу до ресурсу: www.design-simulation.com.

10. Macromedia Flash [Електронний ресурс] // Adobe Systems. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://soft.sibnet.ru/soft/1050-macromedia-flash-professional-v8-0/get/>

Великодна Євгенія

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ У СФЕРІ ГОСТИННОСТІ

За останні роки туризм активно розвивається, продовжує розширювати свої можливості і диверсифікуватися, для того щоб займати найбільший сектор економіки світу. За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), міжнародна кількість туристів зросла з 25 мільйонів у всьому світі в 1950 році до 278 мільйонів у 1980 році, а вже у 2000 році кількість туристів виросла до 674 мільйонів, а в 2016 році - 1235 мільйонів туристів зареєстровано у світі. Також ЮНВТО повідомляє, що міжнародний дохід від туризму у 2000 році становив 674 мільйона доларів США, а у 2016 році виріс до 1235 мільйонів доларів США. В економічному секторі світу туризм за своїми показниками виріс на багато більше і швидше ніж світова торгівля протягом останніх п'яти років. Міжнародний туризм складає 7% світового експорту товарів та послуг [3]. У багатьох країнах, що розвиваються, туризм є провідною експортною категорією. Туризм з кожним роком відкриває нові можливості, як для туристів так і для фахівців, які задіяні у галузі туризму, сфері гостинності, а також у суміжних галузях.

В Україні туризм активно розвивається, але не так стрімко, як у світі. Хоча за останні роки значно зросла кількість туристичних агентств, підприємств готельного та ресторанного бізнесу, збільшився потік туристів, як за кордон, так і в межах країни. У 2017 році Україна оголосила, що цей рік став сталим для розвитку туризму, заснованого Генассамблею ООН. У туристичному секторі України працює понад 10% усього населення.

В Україні в 2017 році, за даними Держкомстату, послуги туристичної діяльності пропонувало понад 3500 туристичних підприємств. Також було зареєстровано, що дані туристичні агентства реалізували майже 1,6 мільйони путівок на суму більш ніж 27 мільярдів гривень. За показниками державної статистики України можна зазначити, що у минулому році кількість іноземних туристів становила більше ніж 13,3 мільйони – це на 6,7 %

більше в порівнянні з 2015 роком, а кількість внутрішніх туристів була понад 453,3 тисячі осіб [4].

Спостерігається розвиток регіонального туризму в Україні, про що свідчать економічні показники регіональної економіки в Західних та Південних областях країни. Завданнями регіональної політики в туризмі є створення конкурентоспроможних підприємств, забезпечення нових робочих місць, розробка нових туристичних маршрутів регіону, популяризація рідного краю [1].

Для успішного розвитку туристичного бізнесу в регіонах України потрібні висококваліфіковані фахівці туристичної діяльності, які будуть забезпечувати комфортний відпочинок для туристів і надавати якісне обслуговування [2]. Щоб отримати таку послугу від кваліфікованих спеціалістів потрібні вищі навчальні заклади, які будуть надавати освітні послуги в сфері обслуговування.

Зазначимо, що туризм і готельно-ресторанний бізнес відносять до сфери обслуговування, а сфера обслуговування тісно пов'язана з гостинністю. Сфера гостинності і сфера обслуговування - суміжні види діяльності. Сфера гостинності включає готельне господарство, ресторанне господарство, транспортне обслуговування і сферу розваг. Бізнес у сфері гостинності має серед різних видів бізнесу швидку фінансову оборотність та прибутковість.

В Україні підготовку фахівців для сфери обслуговування забезпечують понад п'ятдесят вищих навчальних закладів із різними спеціалізаціями та освітніми ступенями. Найбільшими університетами в Україні з підготовки фахівців у сфері обслуговування є Київський університет туризму, економіки і права; Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП) м. Київ; Київський національний університет культури і мистецтва; Львівський інститут економіки і туризму; Інститут екології, природоохоронної діяльності та туризму ім. В. Чорновола м. Львів; Львівський державний університет фізичної культури (ЛДУФК); Одеська національна академія харчових технологій; Харківський національний університет імені Василя Назаровича Каразіна; Харківський державний університет харчування та торгівлі; Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика м. Миколаїв; Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка (ТНПУ); Ужгородський національний університет (УжНУ) та багато інших.

Проаналізувавши навчальні плани з підготовки фахівців сфери, робимо висновок про відсутність спеціалізації «організація бізнесу у сфері гостинності» майже у всіх ВНЗ України. Тенденція розвитку професійної освіти підтверджує, що підготовка фахівців високої кваліфікації може бути

досягнута на основі компетентнісного підходу. Саме цей підхід буде спрямований на успішне застосування отриманих знань, умінь і навичок для вирішення практичних завдань. Випускники вищих навчальних закладів повинні ефективно застосовувати ділові комунікації, бути готовими до навчання протягом усього свого життя, пристосовуватися до постійних змін у професійній сфері діяльності.

У вивченні потреб ринку праці у досліджуваній галузі було виявлено невідповідність якості підготовки фахівців для сфери гостинності потребам економіки в особі роботодавців – представників готельно-ресторанного бізнесу, анімаційних та транспортних послуг. Спостерігається дисгармонія між рівнем підготовки випускників вищих навчальних закладів туристичного профілю і очікуваннями роботодавців, що виявляється у:

- ✓ відсутності практичної професійної підготовки фахівців;
- ✓ відсутності навчально-методичного забезпечення, відповідно до профілю підготовки і кваліфікації майбутніх фахівців у сфері гостинності;
- ✓ невідповідності змісту навчальних програм до потреб роботодавців;
- ✓ перевищенні теоретичних знань від практичних вмінь;
- ✓ відсутності або не достатню сформованість матеріально-технічної бази для підготовки майбутніх фахівців у сфері гостинності.

Отже, університети, повинні позиціонувати себе на українському і міжнародному науково-освітньому просторі як центр освіти, науки і культури і ставити перед собою стратегічні задачі:

1) підготовка висококваліфікованих спеціалістів, які будуть вдосконалюватися, займатися підвищенням кваліфікації, вміти застосовувати свої теоретичні знання і практичні навички у роботі;

2) активна участь в економічному, соціальному, культурному і моральному розвитку суспільства;

3) задовольняти потреби особистості і суспільства в якісній професійній освіті, інтелектуальному, культурному і моральному розвитку;

4) систематизувати спільну діяльність університету зі стратегічними партнерами, яка буде направлена на формування довгострокової наукової і навчальної роботи;

5) налагоджувати активну міжнародну співпрацю у сфері науки, культури і освіти.

Отже, сфера гостинності потребує професійної підготовки співробітників, які будуть конкурентоспроможними на туристському ринку, компетентними, відповідальними, професіоналами у своїй сфері діяльності та суміжних областях. Вони повинні бути готовими до ефективної роботи в умовах застосування міжнародних стандартів, здатні до безперервного особистісного і професійного зростання, мати соціальну і професійну

мобільність, прагнути до постійного розвитку і мати здатність адаптуватися в мінливому зовнішньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Регіональний туризм: стратегія, ресурси, перспективи розвитку: монографія / Н. П. Мешко, В. Є. Редько, О. П. Крупський та ін.; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. - Дніпро: Акцент ПП, 2016. – 320 с.
2. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: підручник / Н. В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
3. Офіційний сайт Все о туризме: туристическая библиотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2017.pdf
4. Офіційний сайт Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Хулап Наталія

МЕДІАОСВІТА: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

На сьогодні розвиток медіа ресурсів швидкий, що вимагає від людей уміння орієнтуватися в інформаційних потоках, бути освіченою, опановувати нові технології, займатись самоосвітою, вміти використовувати здобуті знання та вміння на практиці. У зв'язку з цим постає потреба дослідження розвитку медіаосвіти.

Дослідженнями з даної теми займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед зарубіжних Д. Букінгем, К. Ворсноп, Д. Консідайн, Р. Кьюбі, Л.Мастерман, Е. Томан, Е. Харт. Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили російські вчені, серед яких Л. Зазнобіна, Ю. Усов, А. Федоров, А.Шариков. Сьогодні багато праць, присвячених освіті і медіа, написано українськими вченими – В. Івановим, Л. Найдьоновою, Г. Онковичем, Б.Потятинником. Дослідження загальнотеоретичного характеру займались К. Безелгет, Д.Бекінгем, Л.С. Зазнобіна, Д. Консідайн, Р. Кьюбі, Р. Куїн, Л. Мастерман, С. Н.Пензін, А. В. Спичкін, К. Тайнер, Ю. Н. Усов, А. В. Федоров, А. В. Шариков, Е. Харт, Р. Хоббс.

У “Словнику термінів з медіаосвіти, медіапедагогіки, медіаграмотності, медіакомпетентності” А. В. Федоров пропонує таку дефініцію: медіаосвіта – процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіатехніки [5, 26].

Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіаграмотності, яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному мисленні, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також вмінні аналізувати складні процеси функціонування медіа в суспільстві. Тому на сьогодні медіаосвіта – це достатньо серйозне й глибоке питання розвитку освіти.

Натепер це одна з головних частин освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до взаємодії з сучасною системою мас-медіа. До її складу входять не тільки традиційні засоби масової інформації: друковані видання, радіо, кіно, телебачення, а й новітні технології: здійснення комунікації за допомогою комп'ютера та Інтернету.

Відповідно, перед системою освіти постає завдання формування і розвитку в учнів і студентів компетентностей, що дають змогу ефективно взаємодіяти з численними інформаційними джерелами і потоками, аналізувати отримувану інформацію, оцінювати її достовірність і корисність при вирішенні різноманітних життєвих завдань. Досягати зазначеної мети покликана медіаосвіта, яка, за визначенням схваленої постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010 р. (протокол № 1–7/6150) Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, є “частиною освітнього процесу, спрямованою на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа” [2]. Упровадження медіаосвіти в Україні обумовлено також і невідкладним завданням входження нашої країни в єдиний європейський освітній та інформаційний простір. Саме в європейських країнах питанням медіаосвіти традиційно приділяється найбільша увага. Медіаосвіта в Україні нині перебуває на етапі активного розвитку.

Позитивним фактом є те, що медіаосвіта впроваджується у співпраці Міністерства освіти і науки України, науковців Національної академії педагогічних наук України та представників фахових громадських організацій, передусім Академії української преси, яка, зокрема, виконала значну частину роботи з підготовки підручника “Медіаосвіта та медіаграмотність” [1, 32], спеціально розробленого для забезпечення відповідного курсу у вищих навчальних закладах і в системі післядипломної підготовки вчителів.

В українських ВЗО введені предмети з медіаосвіти: «Інтер-медіа» у КНУ ім. Т. Г. Шевченка, «Медіакультура вчителя-словесника» у СумДПУ ім. А. С. Макаренка, «Інформаційні війни» у НЮУ ім. Я. Мудрого, розроблені

програми для студентів та магістрів. Протягом усього року проводяться конференції з медіаосвіти: пята міжнародна науково-методична конференція «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи», «Академічна культура дослідника в освітньому просторі», шоста щорічна конференція з медіаосвіти та медіаграмотності, яку організовують міжнародна громадська організація Internews в Україні та Академія української преси.

Разом зі значним позитивним досвідом впровадження медіаосвіти в Україні на поточному етапі постають також і суттєві проблеми. Насамперед це недостатнє методичне забезпечення медіаосвіти у середній школі – наприклад, якщо для вищої школи існують програма і підручник, то для середньої школи це питання залишається відкритим. Зазначена проблема набуває ще більшої гостроти, якщо взяти до уваги те, що найефективнішим шляхом опанування медіанавичок є їх інтегрування до вже існуючих предметів і курсів, що, очевидно, вимагає коригування відповідних програм, навчальних і методичних матеріалів, додаткової підготовки вчителів. Медіаосвіта розкриває багато нових можливостей і для самих педагогів, для застосування креативного підходу в організації навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванов В.Ф., Волошенюк О.В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; За науковою редакцією В.В. Різуна. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
2. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
3. Онкович Г.В. Засоби масової комунікації у термінологічному просторі медіаосвіти // Дивослово. – 2007 (а). – № 5. – С. 29 – 31.
4. Онкович Г.В. Медіаосвіта як інтелектуально- комунікативна мережа // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – Д. 1. – С. 130 – 137.
5. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. 64 с.

Бовкун Марина

КУРС З МЕДІАОСВІТИ У СУМСЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ДОСВІД ЗАНЯТЬ

Дедалі більшу увагу проблемі впровадження засобів медіа приділяють вищі педагогічні навчальні заклади України. Про потреби медіаосвіченого вчителя йдеться в Паризькій програмі-рекомендаціях із медіаосвіти ЮНЕСКО (2007), у резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі

цифрової інформації (2008 р.), в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010). На цілеспрямованій підготовці особистості до вмілого і безпечного користування медіа засобами з дотриманням морально-етичних норм, культурі сприймання і творчого відтворення інформації соціальними групами наголошується в «Концепції впровадження медіа-освіти в Україні», законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» [4].

Методологічне осмислення глобального процесу інформатизації сучасної освіти, широкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес відображено в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних учених таких як В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, І. Захаров, Ф. Еверетт, М. Кадемія, Т. Ліндлоф, Р. Мейєр, Н. Морзе, Є. Полат, С. Раков, В. Руденко, І. Роберт, О. Спірін та ін [2, с. 168].

Зокрема пояснення такого ключового слова, як медіаосвіта (англ. mediaeducation від лат. media – засоби), пропонуємо за Г.Онкович і розглядаємо як процес розвитку й саморозвитку особистості на матеріалах та за допомогою засобів масової комунікації з метою розширення загальних, соціокультурних та професійно значущих знань, комунікативних та творчих здібностей розглядає український учений Г. Онкович. Поняття засобів медіаосвіти є невіддільним від поняття медіаосвіти, вмиле використання яких здатне підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, усвідомлення наслідків впливу інформації на психіку, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, осмислення власних медіапотреб, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища [4].

Достатнє повне визначення цьому явищу пропонує російська дослідниця І.Челишева, яка звертає увагу, що медіа – «засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації і обміну її між автором і масовою аудиторією. Медіа бувають візуальні (сюди відносять друк, фотографію, комп'ютерну графіку); аудіювальні (звукові) – звукозапис; аудіовізуальні – кінематограф, телебачення, відео, Інтернет» [3, с. 7].

На сучасному етапі в умовах реформації освіти виникло питання про ведення уроків засобами медіа. Особливої уваги набувають такі програми як PowerPoint, Movie Maker, Publisher. У ході курсу «Медіаосвіта» студенти активно використовують такі засоби як PowerPoint, Movie Maker, Publisher.

Підсумовуючи вище сказане, ставимо за мету нашого дослідження проаналізувати оптимальні засоби медіа для підготовки майбутніх учителів-словесників. Дослідження проводилися на основі курсу «Медіаосвіта», який

читається у Сумському державному педагогічному університеті для студентів філологічної спеціальності.

Програма PowerPoint легка у використанні і користується великою популярністю як серед студентів так і серед вчителів. Сьогодні педагоги намагаються залучити учнів до створення презентацій різного характеру, що ще раз підтверджує простоту у використанні. Студентами був розроблений проект соціальної реклами фахового спрямування. До уваги були взяті такі теми: «Книга-твій друг», «Говори рідною мовою», «Не бійся заглянути в словник» та інші[1].

Сучасну школу не можливо уявити без шкільної газети. Інформація, розміщена на шпальтах, є корисною як для учнів так і для вчителів. У газеті містяться рубрики, в яких розміщені не тільки оголошення і загальні відомості з предметів, також містяться привітання, фотокартки з відзнаками, новини школи і міста, окремої уваги надають творчості. Для створення газети використовують програму Microsoft Publisher. Студенти практикувалися у створенні двох тематичних газет «Мовосвіт», присвячену дню рідної мови, та «Мовоцвіт», до Міжнародного жіночого дня. Газети отримали схвальні відгуки [1].

Ще одна програма, яка необхідна для майбутнього вчителя-словесника, про яку не можна не згадати є Movie Maker. Сучасні учні мало читають, майже не цікавляться книгами. Учням більш цікаво подивитися аніж прочитати. Завдяки створенні подібних відео вчитель зацікавлює учнів у прочитанні книги чи до створення аналогічних відео. Студенти мали можливість навчитися працювати у даній програмі. Було створено бук трейлер «Орфографічний словник української мови» та експрес-уроки з української мови, які мали різне тематичне спрямування «Наголошення складних слів в українській мові», «Наголошення запозичених слів в українській мові», «Навіщо використовувати чужомовну лексику?», «Усміхатися чи посміхатися?», «Як правильно говорити...?» [1].

У ході дослідження ми зробили висновки, що такі медіа програми як PowerPoint, Movie Maker, Publisher є найпопулярнішими і найлегшими для використання вчителями-словесниками при підготовці до цікавого, не традиційного уроку.

Для урізноманітнення роботи з медіа засобами ми можемо порадити такі програми:Voice Recorder та Vocaroo (сервіси для запису та обробки звуку); Canva (для створення дизайнерських ілюстрацій); Infogram (для створення схем, графіків, карт); Render forest (для створення слайд шоу, анімації, інфограми); Prezi (хмарне середовище). Але на наш погляд, програми

мають недоліки це складність у використанні, постійне підключення до Інтернет-мережі та складність зберігати на комп'ютер.

Ці та інші проблемні питання ставимо за мету у наступних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медіакультура вчителя-словесника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/1544313565646322/>

2. Хміль Н. А. Навчання майбутніх учителів методики застосування хмарного сервісу Google Форми в навчально-виховному процесі / Н. А. Хміль // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 69(2). - С. 167-171.

3. Чельшева И. Медиаобразование для родителей: освоение семейной медиаграмотности. Научно-популярное издание / И. Чельшева // – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2008. – 184 с.

4. Ячменик М. Інтегрований спецкурс із медіакультури в підготовці майбутнього вчителя-словесника: досвід Сумського педагогічного університету [Електронний ресурс] / М. Ячменик // Естетика і етика педагогічної дії. – 2015. – Вип. 12. – С. 184-195. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2015_12_21

Котик Віта

МЕДІАОСВІТА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження полягає в тому, що медіапростір сьогодні охоплює всі сфери комунікації, в тому числі й навчання. Отже, вважаємо доцільним приділити увагу саме аспекту впровадження курсів медіаграмотності у вищі заклади освіти.

Вивчення навчального курсу «Основи медіаосвіти» як складника педагогіки вищої школи у вищих педагогічних навчальних закладах та закладах післядипломної освіти забезпечить не лише формування знань із теорії медіаосвіти, а й, головне, формування вмій професійно використовувати набуті знання в педагогічній практиці [5]. Наведена вище цитата підтверджує думку, що медіаобізнаність студентів-майбутніх учителів є наразі чи не найважливішою, позаяк від їхнього рівня медіакультури та грамотності залежить ступінь освоєння останніх учнями – їх світогляд, сприймання комунікації як джерела здобуття та видачі нової інформації, але шляхом фільтрування негативних чинників.

З проголошенням незалежності України через труднощі державного становлення медіаосвіти на офіційному рівні особливого значення не надавалося. Тому не дивно, що українські медіа-педагоги спиралися на зарубіжний досвід, у першу чергу західний і російський. Головними завданнями медіаосвіти ставилися підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, навчання людини розуміти її,

усвідомлювати наслідки впливу на психіку, оволодівати способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [3].

На сьогодні медіаосвіта активно функціонує в багатьох країнах світу, таких, як Австралія, Велика Британія, Канада, Росія, США, Франція, а також у країнах Скандинавії та Південної Європи [1]. Варто зазначити, що українським медіа-педагогам чужа національна замкнутість. Вони ретельно вивчали і вивчають російський, німецький, американський, британський, канадський, шведський медіаосвітній досвід. В цілому ж в останні роки у медіаосвітньому процесі в Україні чітко визначилися кілька наукових груп: розвиток синтезу медіаосвіти та журналістики (Академія української преси, колектив дослідників під керівництвом В. Ф. Іванова); розвиток медійної екології, захист аудиторії від шкідливих медійних впливів (Інститут медіаекології Львівського національного університету); розвиток медіадидактики (колектив під керівництвом Г. В. Онкович); розвиток соціокультурної моделі медіаосвіти (колектив під керівництвом Л. А. Найдьонової); розвиток естетичного сприйняття і смаку школярів та студентів (Національна асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України під керівництвом О. С. Мусієнка) [3]. Серед українських дослідників, які вивчають медіаосвіту В. Бакіров, М. Ватковська, Н. Габор, С. Гончаренко, В. Іванов, Т. Іванова, А. Литвин, Г. Онкович, Б. Потятиник, Г. Почепцов, В. Синьов, М. Слюсаревський, Л. Стародубцева, А. Г. Шевцов, І. Чемерис; А. Хуторський, О. Янишин та ін [3].

Для розуміння медіаосвітніх процесів у незалежній Україні важливе значення має Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [2], теоретичні й практичні праці вітчизняних медіапедагогів К. М. Левківського, Л. А. Найдьонової, Б. В. Потятинника, Г. Г. Почепцова, Н. І. Череповської та ін.

Було розроблено і впроваджено Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОНУ, Міжнародним благодійним фондом «Академія української преси» навчальної програми для підвищення кваліфікації вчителів та випуск першого підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти [1].

Одними з пріоритетних напрямів розвитку медіаосвіти за Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні є: розроблення стандартів фахової підготовки медіа-педагогів і медіа-психологів для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної і психологічної освіти; активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та

Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіа-педагогів... [2].

Крім того у Концепції зазначено: «Медіаосвіта у вищій школі передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіа-педагогів та медіа-психологів. Крім того, медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах» [2]. Можна зробити висновки, що медіаосвіта у вищій школі – це багатоаспектна, різнорівнева діяльність, що включає у свою структуру не лише медіаграмотність та компетентність, але й психологічну та педагогічну підготовку, яка має окремі питання для їх розгляду та вивчення як таких. На нашу думку, важливість впровадження курсів з медіаосвіти для студентів займає вагоме значення у їх навчальній та, в майбутньому, професійній діяльності.

Дослідження довели що, з одного боку, медіаосвіта – оволодіння сучасними комунікаційними технологіями, а з другого – формування більш відповідального використання цих технологій. За такого ставлення медіа можуть використовуватись в освітньому процесі, модернізуючи його. <...> Медіаосвіта необхідна для формування інформаційного суспільства, прискорення процесів євроінтеграції та покращення у системі національної інформаційної політики України. Адже розбудова громадянського суспільства в Україні неможлива без виховання свідомого громадянина із самостійним світоглядом та соціально-політичними настановами й орієнтирами, а це насамперед його здатність орієнтуватися в інформаційному просторі й свідомо обирати та споживати соціальну інформацію [4].

Як бачимо, медіаосвіта забезпечує освоєння індивіда не тільки в інформаційно-комунікаційному просторі, але й сягає до визначення світоглядних орієнтирів, рівнів міжкультурного розмежування, сприяє формуванню громадянської позиції тощо.

Наразі в Україні курси з медіаосвіти читаються в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Київському національному університеті імені Т. Г. Шевченка для студентів із різними спеціальностями, адже обізнаність в основах медіа важлива всім користувачам інтернет-комунікацій сьогодення. На базі факультету журналістики ЛНУ імені Івана Франка створено кафедру нових медій, яка включає в себе ряд предметів, зокрема «Вступ до інтернет-журналістики», «Комп'ютерна графіка в мас-медіа», «Соціальні комунікації», «Мультимедійні технології», «Медіакритика» тощо. З 2015 року курс «Медіаосвіта» пропонується до вивчення студентам Сумського державного педагогічного

університету імені А. С. Макаренка. Викладачі застосовують різноманітні інноваційні підходи до вивчення питання медіакомпетентності у навчанні філологів та студентів інших факультетів, поглиблюють базу знань про основи та окремі аспекти медіаграмотності та медіакультури.

Як підсумок зазначимо, що впровадження медіаосвіти у ВЗО України є важливим етапом до її функціонування як системи загальноосвітньої підготовки молодого покоління і як глобальних інформаційно-комунікаційних процесів у житті студента і суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляк О. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні / О. Беляк // журнал «Гірська школа українських Карпат». – 2013. – № 8-9. – С. 31 – 33.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Схвалена постановою Президії Національної Академії педагогічних наук України від 20.05.2010 р. Протокол №1-776-150. – 15 с.
3. Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення / М. Коропатник // журнал «Сіверянський літопис» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109905/16-Koropatnyk.pdf?sequence=1>
4. Обласова О. І. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні на сучасному етапі / О. І. Обласова, Ю. С. Степанченко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_1027/content/oblasova_stepanchenko.pdf
5. Слабошевська Т. М. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / Т. М. Слабошевська, І. М. Смекалін // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4709/1/Slaboshevska_Smekalin.pdf

Огієнко Дар'я

КУРСИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ США)

Розвиток засобів масової комунікації сьогодні потребує активного включення в процес навчання і виховання підростаючого покоління та професійного підвищення кваліфікації дорослого населення. Сьогодні дослідники активно використовують терміни – «медіапедагогіка» та «медіа-освіта». І якщо «педагогіка – наука про виховання, освіту і навчання», а «освіта – це сукупність знань, отриманих в процес навчання», то ймовірно обидва терміни мають право на існування. Педагогічна наука, збагачується новим напрямком – медіа-педагогіка, яка складається з медіа-виховання, медіа-освіти та медіа-навчання і обслуговується відповідними технологіями. І це завдання вирішують педагоги багатьох країн[4].

Значний досвід впровадження медіаосвіти накопичено в закладах освіти США. Ще в 1911 р. тут було створено Національну Раду вчителів

англійської мови (National Council of Teachers of English). Тоді багато уваги приділялося обговоренню освітнього значення кінофільмів. У 20-30-ті роки ХХ століття медіа-освіта розвивалася як кіно-освіта, або медіа-освіта на матеріалах преси та радіо. У 1958 році у США почала впроваджуватися програма «Газета в класі», що спонсорувалася Американською газетною асоціацією (American Newspaper Publishers Association (ANPA)). В експерименті брали участь 95 000 вчителів з 34 000 шкіл і понад п'ять мільйонів учнів. А в середині 60-х років курси по радіо і телебаченню вже читалися в двох сотнях коледжів, і число таких курсів перевищувало вже дві тисячі. Таким чином, кіноосвіта стала першою сходинкою до сучасної медіаосвіти. Найчастіше екранна освіта використовувала медіа-техніку (наприклад, учні опановували уміння використовувати кіно, а потім і телеапаратуру), а не вивчали власне медіа-культуру. Тоді більшість вчителів намагалася знаходити форми для використання технічних можливостей, або ілюстрацій колективних дискусій. Але медіа-освіта не була в США обов'язковою. Це ледь не коштувало США втрати конкурентоспроможності. І це одна з небагатьох галузей, де Америка втратила світову першість і досі вона належить Канаді[4].

Тож початок ХХІ століття став часом формування американської медіа-педагогіки. За допомогою Інтернет сайтів, публікацій, конференцій, вона має найважливіший вплив і на інші країни. У США активно діє кілька великих асоціацій медіа-освіти: Центр медіаосвіти (Center for Media Education) у Вашингтоні, Центр медіа-грамотності (Center for Media Literacy) в Лос-Анжелесі, рух «Громадяни за медіаграмотність» (Citizens for Media Literacy) в Південній Кароліні, Центр медіаосвіти (Media Education Center) в Нью-Мексико, Освітній відеоцентр (Educational Video Center) в Нью-Йорку, Асоціація «Стратегії медіаграмотності» (Strategies for Media Literacy) і Національний альянс медіакультури і мистецтв (National Alliance for Media Arts and Culture) в Сан-Франциско, Фонд медіа-освіти (Media Education Foundation). До кінця ХХ століття більше 1000 вишів у США пропонували студентам – 9000 навчальних курсів по телебаченню і кіно. У квітні 1994 року Президентом США був підписаний Закон «Цілі 2000: Американський освітній акт» (Goals 2000: Educate America Act). Цей закон передбачав так звані змістовні стандарти з 9 основних провідних предметів. І при цьому авторитет медіаосвіти дозволив практично у всіх штатах почати впровадження стандартів медіаосвіти. Провідний медіа-педагог і дослідник К. Тайнер впевнена, що необхідно докласти багато зусиль для посилення медіа-освіти в США.

Першою й важливою проблемою є саме фейки. Фейки – це не щось нове. Упродовж багатьох століть люди маніпулювали інформацією і

штучно її фабрикували. Аби переконати, заплутати чи розважити. Так виникла жовта журналістика і пропаганда під час Другої світової війни, покликана згуртувати Америку. А, наприклад, Адольф Гітлер був ще тим майстром фейків.

Та й медіаграмотність – це не нова ідея. Ще в 1930-х роках колишній журналіст Клайд Міллер (Clyde Miller) заснував Інститут аналізу пропаганди (Institute for Propaganda Analysis), що створював навчальні плани, за якими педагоги могли навчати людей розпізнавати сім різних інструментів пропаганди. В американських навчальних закладах упродовж кількох десятиліть навчають медіаграмотності. Проте ніколи не було таких умов, як нині: коли не потрібно мати свого друкованого видання чи телевізійного супутника для швидкого та широкого розповсюдження інформації. Цей факт у поєднанні з особливо упередженою політикою призвели до того, що окремі особи, політичні групи та цілі країни буквально озброїлися новинами[3].

На сьогодні є курс Вашингтонського університету. Професор Карл Бергстром (Carl T. Bergstrom) навесні розпочав свою лекцію у Вашингтонському університеті словами про нісенітницю: *«Їх стільки, що ми тонемо в ньому»*. 160 студентів не здивувала й не обурила лексика викладача. Адже курс називається *«Викриваючи нісенітницю в еру великих даних»* (Calling Bullshit in the Age of Big Data). Далі Бергстром навів статистику: пересічний американець витрачає близько години на день на Facebook. *«І роблячи що? Найчастіше розповсюджуючи нісенітницю»*. Саме тому він – еволюційний біолог, став викладачем лекцій про боротьбу з фейками. Не сам, а разом з колегою Джевіном Вестом (Jevin West) – науковим фахівцем із даних. Вони почали викладати навесні, якраз після поширення кількох гучних фейкових історій, викриття російських ботів і повсюдні заголовки про хаос в американських виборах минулого року [3].

Професорів також турбували уведення аудиторії в оману псевдонауковими матеріалами, явище *«журналістики прес-релізу»* й те, як корпорації перекручують дані задля власних інтересів. Охочих відвідувати їхні заняття знайшлося так багато, що кільком сотням студентів довелося відмовити. *«Ми захотіли навчити студентів оцінювати вплив інформації на їхні життя. Адже сьогодні відбувається інформаційна війна»*, – каже пан Вест і додає, що всі ці нісенітниці можуть стати нашою реальністю, тож суспільство має попередити це.

Як доказ професори Вашингтонського університету запропонували скандал із минулорічної виборчої кампанії. А саме фейкові повідомлення про сексуальну експлуатацію і торгівлю дітьми під прикриттям піцерії у Вашингтоні, за яким начебто стояла Гілларі Клінтон та очільник її кампанії

Джон Подеста. На спростування цієї вигадки пішло кілька місяців, але посилення на фейкові новини з цього приводу досі з'являються в соціальних мережах і ними діляться ті, хто вірить у це або хоче використовувати це як компромат проти опозиції.

Що стосується запровадження медіаосвіти, то цьому сприяє Концепція Університету штату Нью-Йорк у Стоуні-Брук. Щонайменше дюжина університетів США запустили чи планують запустити схожі курси, беручи за основу навчальний план Центру новинної грамотності Університету штату Нью-Йорк у Стоуні-Брук (Stony Brook University's Center for News Literacy). Саме цей ВЗО запропонував чимало важливих технічних способів спростування фейків.

Наразі вже понад десять тисяч студентів прослухали курс новинної грамотності в Університеті Стоуні-Брук. Цей курс постійно оновлюється, щоб допомогти студентам розпізнавати найновіші способи створення дезінформаційних повідомлень. Наприклад, нині існують десятки сайтів, які дозволяють створювати підроблені пости в соціальних мережах, які можна ретвітнути, опублікувати на Facebook або вбудувати до матеріалу в медіа. Але підроблені твіти здаються ще «квіточками» порівняно із серйознішою загрозою: використанням штучного інтелекту для створення відеороликів із висловлюваннями людей, яких вони насправді ніколи не казали. Дослідникам нещодавно вдалося зробити відео, на якому Барак Обама під час останніх днів на посту президента США буцімто каже: *«Єдине з важливого, що я можу зробити зараз – це грати в гольф»*[3].

Отже, курси, присвячені медіа, є необхідною складовою програм більшості університетів (переважно на факультетах журналістики, комунікації, кінематографії, мистецтв, культурології, соціології, політології, педагогічних факультетах) Протягом останніх кількох років медіаграмотність набула особливого статусу в навчальних програмах. Відповідно, радикальним чином трансформується і роль працівників освіти. Якщо традиційно викладач виконував роль транслятора інформації, то згідно з новою парадигмою його завдан ня полягає передусім у тому, щоб виробити у студентів певний критичний тип мислення, аналітичні здібності, здатності до співпраці та розв'язання комплексних проблем, набір когнітивних інструментів, необхідний для максимально ефективного використання потенціалу сучасних медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. National Education Technology Plan 2010. Executive Summary / U.S. Department of Education. Office of Educational Technology. (<http://www.ed.gov/sites/default/files/netp2010-execsumm.pdf>) – p.8

2. ISTE National Educational Technology Standards for Students (<http://weblink.scsd.us/~liblinks/NETstandards.pdf>)
3. <http://ms.detector.media>
4. <http://virt.ldubgd.edu.ua>

Григоренко Анастасія

МЕДІАОСВІТА У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У дитячих дошкільних закладах франкомовних країн медіаосвіта введена досить недавно. Значний вклад у розвиток та глобальне впровадження медіа освіти у дошкільних навчальних закладах зробив французький дослідник Ж.Гонне. У 1982 році французький дослідник медіа освіти створив Національний медіа освітній центр, який може допомогти педагогам навчальних закладів різного типу ефективно впроваджувати засоби масової інформації в освітній та виховний процеси. [1; 90] Через це спілкування зі зв'язками масової інформації відбувається у дітей спонтанно і зазвичай, вдома під контролем батьків або у школі під керівництвом вчителя. Але на жаль, іноді взаємодія дитини та засобів масової інформації самотійно. Вивчаючи поведінку дітей дошкільного віку сьогодні та вплив засобів масової інформації на формування особистості. Ж. Гонне звернув особливу увагу на вікову психологію. Він підкреслював, що діти є повноцінними споживачами медіаконтента, як і дорослі. Різниця полягає лиш у тому, що діти ще не вміють фільтрувати та аналізувати отриману інформацію. Медіаосвіта – це певний особливий фактор соціалізації дітей, спосіб виховання та навчання. [1; 93]

Більшість французьких та бельгійських медіапедагогів, які працюють у дитячих навчальних закладах, вважають, що розвиток дитини має відбуватися гармонійно. Медіаосвіта має впроваджуватися у повсякденне життя, та обов'язково складатися з чотирьох основних частин: медіа дослідження, медіадидактика, медіаінформування та медіавиховання. Вона має слугувати основною та практичною базою для всієї виховної та освітньої роботи дошкільного навчального закладу.

За дослідженням меді науковця Сержа Тиссерона, який спеціалізувався на медіа візуальному розвитку дитини у дошкільному віці, сучасне виховання у дошкільних навчальних закладах впроваджувалося на всіх. Відповідно до цього, масмедіа дає можливість кожній дитині розвиватися індивідуально. Вона має право обирати ті засоби масової інформації, які йому цікаві у даний віковий період розвитку дитини. Завдяки великій кількості інформаційних джерел діти отримують загальну навчальну базу.

У процесі медіавиховання не останню роль відіграють вихователі дошкільних навчальних закладів у Франції та Бельгії. Молоді педагоги усвідомлювати необхідність медіа освіти, дізнаватися про нові підходи, щоб повноцінно працювати та певним чином зберігати свої сили та час. Слід зауважити, що умови праці у дошкільних навчальних закладах Франції та Бельгії значно змінилися, а від так змінилися умови перебування та виховання дітей. [3; 93]

Повсякденна робота дошкільного навчального закладу складається з певних важливих та необхідних елементів медіа дидактичної роботи. Це робило процес виховання та навчання за допомогою медіа більш науковим. У дошкільних навчальних закладах Франції та Бельгії медіа дидактика тісно пов'язана з медіа освітою. Знання у медіа педагогічній сфері підіймають авторитет вихователів. Відповідно до цього, у молодих педагогів зростає впевненість у своїх педагогічних діях. [3; 94] У Франції та Бельгії більшість вихователів мають достатньо знань у цій галузі знань.

Деякі сучасні бельгійські дослідники вважають, що у сучасному інтерактивному світі дитина з раннього віку повинна бути підготовленою до взаємодії з різною сучасною технікою [5; 48]. Електронний пристрій може принести величезну користь, але з іншого боку стає джерелом непоправної шкоди. Саме через це кваліфікація вихователя дошкільного навчального закладу повинно бути достатньо для правильного вибору засобів масмедіа [5; 49]

Отже, саме до вирішення цих завдань прагнуть сучасні педагоги у франкомовних країнах під час виховання та навчання дітей у дошкільних навчальних закладах. Їх досвід упровадження масової медіаосвіти є корисним для молодих педагогів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Е.А., Журин, А.А. Состояние медиаобразования в мире//Педагогика. – 2002. - № 3. – С. 88-98.
2. Донец (Каруна) И.А. Британский опыт в области медиаобразования: проблемы, инновации//Социальные технологии в сфере культуры и досуга. Опыт. Проблемы. Инновации. – Тамбов: Изд-во Тамбов. гос. университета, 2001. – С.203-206.
3. Донец (Каруна) И.А. Диалог культур в контексте системы медиаобразования//Диалог культур и цивилизаций. – Тобольск: Изд-во Тобольск. гос. пед. ин-та, 2001. – С.93-94.
4. Донец (Каруна) И.А. Медиа и медиаобразование: российский и британский опыт// Человек и общество: На рубеже тысячелетий. Международный сборник научных трудов. Вып. 9-10. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2001. – С. 171-173.
5. Донец (Каруна) И.А. Педагогические технологии в сфере медиаобразования//Школьные технологии. – 2002. - № 1. – С. 47-50.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ

Серед пріоритетів нової освітньої парадигми ХХІ століття, що представлені у концепції «Нова українська школа» (прийнята та ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки України № 10 від 27.10.2016 р.), на перший план виступають саморозвиток та самопроекування особистості, розвиток компетентностей і конкурентоспроможність. Ключовим же суб'єктом навчальної траєкторії виступає учень, як носій і транслятор знань, з активною та креативною життєвою позицією.

Так, у реалізації комунікативно-діяльнісного підходу нової освітньої парадигми, який відображає специфіку рідної мови як навчального предмета у середньому навчальному закладі, виявляється особистісно орієнтована модель сучасної освіти. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у навчанні української мови означає «оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними), спрямування на їх практичне застосування в процесі спілкування. Оволодіння вміннями говоріння, аудіювання, читання, письма здійснюється шляхом реалізації цих видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання в умовах, що моделюють ситуації реального спілкування» Цілком виправдано у всебічному гармонійному розвитку особистості виступає проблема мовленнєвої компетентності як провідного елемента українськомовної підготовки особистості школяра в загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до концепції «Нова українська школа» [3].

Концепція «Нова українська школа» у мовленнєвому розвитку особистості учня послідовно реалізує 10 ключових компетентностей, серед яких чільне місце посідає спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою. Спілкування рідною (державною) мовою передбачає не лише вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів)», а й здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час; усвідомлення ролі ефективного спілкування. Таким чином, концепція «Нова українська школа» передбачає мовленнєвий розвиток особистості учня, що є основою розвитку мовленнєвої компетентності.

У системі нової освітньої парадигми ХХІ століття ефективними засобами формування мовленнєвої компетентності, вважаємо, повинні стати технології інтерактивного навчання та метод проектів. Адже проектна

діяльність формує в учнів уміння і навички роботи у співпраці (колективне планування; взаємодію з будь-яким партнером; взаємодопомогу у групі у вирішенні загальних завдань; ділове партнерське спілкування); освітній менеджмент (проектування процесу; планування діяльності, часу, ресурсів; ухвалення рішень і прогнозування їх наслідків; аналіз власної діяльності); комунікативну діяльність (ведення діалогу, дискусії; постановка запитань; відстоювання власної точки зору, знаходження компромісу); основи презентаційної роботи (навички монологічного мовлення; уміння впевнено тримати себе під час виступу, відповідати на незаплановані питання) [3].

Унікальність зазначеного методу виявляється у тому, що створюються передумови для розвитку мовленнєвої компетентності і самостійності учня в осягненні нового, у такий спосіб стимулюється його природна допитливість і творчий потенціал. Не випадково метод проектів органічно поєднується із технологіями інтерактивного навчання. Це дає змогу учням оволодіти суттєвими компонентами співробітництва. Серед компонентів співробітництва виділяють позитивну взаємозалежність; особистісну взаємодію, що стимулює застосування кооперативного навчання; індивідуальну і групову підзвітність; навички міжособистісного спілкування у невеликих групах; обробку даних про роботу групи тощо. Завдяки розвитку у підростаючого покоління зазначених вище способів та форм міжособистісного пізнання та комунікації відбувається не лише засвоєння теоретичних знань, але й законів логіки й аргументації; мовного етикету; культури вербальної і невербальної взаємодії.

Застосування методу проектів та технологій інтерактивного навчання у навчальному процесі, зокрема на уроках української мови, сприяють формуванню таких комунікативних умінь учнів як уміння висловлювати свою думку, вступати в діалог, відповідати на незаплановані питання, виступати перед великою кількістю слухачів; працюючи в групі, улагоджувати конфлікти, допомагати один одному, встановлювати емоційні контакти; працювати у команді, що мають вагоме значення у старшій школі, під час вибору майбутньої професійної діяльності.

Проблему формування та розвитку мовленнєвої компетентності школярів, що представлена у новій освітній парадигмі XXI століття та реалізується у концепції «Нова українська школа» досліджували вчені та науковці різних напрямків, а саме: дидакти та лінгводидакти – А. Алексюк, Г. Онкович, М. Пентилюк, О. Біляєв, О. Олійник, С. Караман та інші, методисти – В. Шляхова, І. Варнавська, Л. Мацько, Н. Гончаренко, Н. Пашківська, М. Пентилюк, О. Біляєв, О. Горошкіна, С. Єрмоленко, С. Лукач, О. Семенов та інші, мовознавці – М. Жовтобрюх, М. Сулима, С. Ожегов та інші),

психологи та психолігвісти – А. Петровський, В. Зінченко, О. Божович тощо). Сутність й особливості реалізації методу проектів у навчанні мов досліджували Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, Л. Попова, Н. Солодюк та інші.

Огляд наукових джерел свідчить, що на сьогодні не існує чіткого розмежування термінів «компетенція» і «компетентність». Так, в Академічному тлумачному словнику української мови вказано, що *компетенція* – це: «1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи»; *компетентність* – властивість за значенням до «компетентний»; *компетентний* – 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.). 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [1]. Констатуємо, що ці терміни подібні за значенням до «*кваліфікований* – 2. Який має високу кваліфікацію (у 2 знач.) // Який вимагає спеціальних знань, доброї кваліфікації» [1].

Поняття *мовленнєвої компетентності* визначаємо на основі дослідження В. Зінченко, як уміння говорити, слухати, читати, писати, тобто вміння, пов'язані з мовленнєвою діяльністю, з побудовою монологічних і діалогічних висловлювань у конкретній ситуації відповідно до рівнів мовленнєвої компетентності учасників спілкування [2].

Не випадково, що у новій освітній парадигмі ХХІ століття та концепції «Нова українська школа» значне місце відводиться формуванню мовленнєвої компетентності. Серед організаційних форм, методів і засобів навчання української мови, для формування і розвитку мовленнєвої компетентності пріоритетне місце займає проектна діяльність та метод проектів.

У сучасній науковій думці виділяють такі різновиди методу проектів:

1. *За домінуючим у проекті методом (або видом) діяльності: дослідницькі, творчі, рольово-ігрові, інформаційні, практико-орієнтовальні.*

2. *За ознакою предметно-змістовної галузі: монопроекти (у межах одного навчального предмета) і міжпредметні проекти (у межах двох-трьох предметів, як правило, у позаурочний час).*

3. *За характером координації: із відкритою, явною координацією та із прихованою координацією (головним чином, телекомунікаційні проекти).*

4. *За характером контактів: внутрішні, або регіональні (тобто, у межах однієї країни) і міжнародні.*

5. *За кількістю учасників проекту: особистісні (між двома партнерами з різних шкіл, регіонів, країн); парні (між парами учасників); групові (між групами учасників).*

6. За тривалістю проекту: короткотермінові (для вирішення невеликої проблеми або частини великої проблеми), середньої тривалості (від тижня до місяця), довготермінові (від місяця до кількох місяців) [5].

Робота над проектом охоплює низку етапів:

1. Підготовчий етап, що включає: визначення теми та мети проекту; обговорення теми; мотивація учителем теми; розподіл завдань по групах; обговорення способів кінцевих результатів, засобів збору інформації.

2. Реалізація проекту, що репрезентує: самостійна робота учнів, пошук; відбір інформації; формування портфолію; систематизація й аналіз отриманих даних; висновки; підготовка учнів до презентації проектів; графічне оформлення; створення виставкового варіанту портфолію.

3. Оцінка результатів, презентація проекту, що подає: усний і письмовий звіт про проведену роботу; колективне обговорення проекту; підготовка приміщення; конкурс портфолію; презентації; захист проектів; виступи опонентів; колективне обговорювання можливості реалізації проекту; оцінювання; висновки [4].

Важливим для складання проекту є *вибір теми*. При цьому слід враховувати:

- важливість і актуальність проблеми;
- можливе зацікавлення учасників проекту;
- обґрунтованість (наукова, правова, етична тощо) практичного вирішення.

Назва проекту містить узагальнену назву проблеми. Щоб дослідити визначену проблему, потрібно:

1) визначити можливі джерела інформації (бібліотеки, державні органи влади, громадські організації, ЗМІ, Інтернет);

2) об'єднатись у групи для більш ефективного збирання та опрацювання інформації;

3) ознайомити учасників проекту із зібраними матеріалами;

4) визначити різні підходи до вирішення проблеми. Висунути гіпотези й перевірити їх;

5) обрати посильну й оптимальну програму дій.

6) визначити ресурси, підрахувати кошторис (якщо потрібно);

7) узагальнити матеріали.

Учитель добирає свої параметри оцінювання проекту. Ними можуть бути: значущість і актуальність проблеми; коректність методів дослідження й обробки даних; активність кожного учасника; колективний характер рішень; характер спілкування, взаємодопомоги; залучення знань з інших предметів; уміння аргументувати свої висновки; естетика оформлення

результатів; уміння відповідати на запитання опонентів; лаконічність і аргументованість кожного висновку.

Готуючись до презентації проекту, учитель допомагає учням узгодити питання щодо організації представлення результатів роботи над проблемою. Презентація матеріалів дослідження перед широкою аудиторією є неодмінним складником проектної діяльності з розвитку мовленнєвої компетентності. Її можна провести перед учнівським колективом, громадськістю. Успішна презентація результатів дослідження може підштовхнути до подальшого розв'язання проблеми.

Дітей необхідно навчити, як побудувати виступ, щоб привернути увагу присутніх та підтримувати її впродовж демонстрування проекту. Учні завжди хочуть почути відгук про свій проект. Важливо підкреслити рівень творчості та оригінальності. Оцінюються ступінь володіння інформацією з досліджуваної теми та риторичні вміння.

Проектний метод у компетентісно спрямованій освіті – це інструмент, який створює унікальні передумови для розвитку ключових компетенцій (соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних тощо) і самостійності учня в досягненні нового, стимулюючи його природну допитливість і творчий потенціал, підвищуючи інтерес до вивчення рідної мови [4].

Учителі-мовники визначають, що метод проектів – це метод поєднання теорії з практикою, що він пов'язує всю нашу навчальну і виховну роботу з життям, надає більшої життєвості всій нашій роботі. Проект передбачає чітке формулювання мети – результату, в розв'язанні учнем життєвої проблеми. Проектна діяльність з розвитку мовленнєвої компетентності допомагає молодій людині включитися в активну соціальну дію, оволодівши здатностями через проект власного розвитку змінювати цей світ.

Проектна діяльність сприяє не лише розвитку мовленнєвої компетентності, але й сприяє:

- проблематизації (освоєння проблемного поля і виділення підпроблем, формування провідної проблеми і постановка завдань);
- цілевстановлення і планування змісту діяльності учня;
- самоаналізу і рефлексії (результативності й успішності у розв'язанні життєвої проблеми);
- презентації у різних формах;
- пошуку й відбору актуальної інформації;
- практичного застосування знань у різних ситуаціях; актуалізації знань;
- проведення дослідження (аналіз, синтез, висування гіпотези тощо).

Отже, метод проектів сприяє забезпеченню умов для розвитку індивідуальних здібностей і нахилів дитини, розвитку мовленнєвої компетентності, учить творчо мислити та інтелектуально вдосконалюватись. Він орієнтує учнів на самостійну, парну чи групову діяльність та активізацію навчання, при цьому реалізується творчий підхід до розв'язання певної проблеми. Відбувається соціалізація особистості, стимулюється ініціативність, зростає творчий потенціал учня. Цінним є поєднання індивідуальних завдань з елементами колективного пошуку, розвиток комунікативних якостей. Учень навчається самостійно планувати, організовувати й контролювати свої знання та дії, адже саме він виступає суб'єктом навчальної діяльності, носієм знань та учасником комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
2. Зінченко В. М. Проблема формування мовно-мовленнєвої компетенції учнів старших класів профільної школи як об'єкт теоретичного аналізу / В. М. Зінченко // Science and Education a New Dimension : Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2013. – Vol. 9. – P. 59-63.
3. Нова українська школа: Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи (документ пройшов громадське обговорення та ухвалений рішенням колегії МОН № 10 від 27.10.2016 р.) – К. : 2017. – 35 с.
4. Покора Н. В. Метод проектів: витоки, сьогодення, перспективи / Н. В. Покора // Лінгвістичні студії: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 16. – С. 414-421.
5. Полат Е. С. Метод проектов [Електронний ресурс] / Е. С. Полат. – Режим доступу: <http://nsk.fio.ru/festival/docs/polat.htm>

Приходько Оксана

МЕТОДИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ РОБОТІ СЛУХАЧІВ МАН

Літературознавчий аналіз прозових чи драматичних художніх текстів у науково-дослідницькій роботі здійснюється за допомогою певних методів, тобто засобів осмислення явищ художнього світу мистецтва. Методи дослідження – це науковий інструментарій для забезпечення фактичного матеріалу і реалізації поставленої в роботі мети. Сукупність методів та прийомів дослідження позначають терміном методологія.

У сучасному літературознавстві існує багато методологічних підходів до аналізу творів письменства, але більшість їх теоретично обґрунтована під впливом філософських систем ХХ століття: психоаналіз, структуралізм, постструктуралізм, герменевтика, феноменологія, феміністична критика, постколоніальна критика, міфологічна критика, семіотичний аналіз та ін.

Попри складність для конкурсанта МАН такої системи методів літературного аналізу все ж вважаємо за доцільне використання хоча б фрагментарно елементів провідних світових літературознавчих стратегій і практик, оскільки на сучасному етапі це є основою літературознавчої критичної думки. Учителю / наставнику / тьютору / керівнику учнівської пошуково-дослідницької роботи також варто зосередити увагу на універсальних наукових та літературознавчих методах дослідження. До таких можна віднести загальнонаукові, теоретичні та експериментальні.

У науково-дослідній роботі МАН варто використовувати описовий, ступеневий методи. Описовим називають підхід, який передбачає практичне осмислення матеріалу шляхом поступового аналітичного ознайомлення із документами дослідження. Головна його функція полягає в доборі, систематизації та розгляді матеріалу. Ступеневий метод передбачає поступове розгортання матеріалу від загального – з'ясування проблем дослідницького об'єкту, до «розкриття сутності, доведення, синтезу і, нарешті, – узагальнення».

Окрім того, на рівні загальноосвітньої школи застосовуються кілька способів інтерпретації художнього тексту. Одним із таких різновидів є сюжетний підхід, що передбачає аналітичне осмислення жанрових та композиційних елементів літературного твору. Прикладом застосування такого методу може бути дослідження за темою «Сюжетно-композиційні прийоми в романі «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза».

Другий спосіб (проблемний) передбачає розгляд художнього тексту на проблемно-тематичному та жанрово-стильовому рівнях літературного твору, тобто передбачається аналіз проблематики, системи персонажів та поетикальних особливостей. Проте третій різновид інтерпретування вбирає в себе попередні підходи, оскільки передбачає системний аналіз художнього тексту як цілісного явища.

Водночас, грамотне і обґрунтоване застосування новітніх методів інтерпретації художнього тексту (міфокритика, формалізм, структуралізм, фрейдистський психоаналіз, деконструктивізм, феміністична критика, семантична поетика, постколоніальна критика тощо), безперечно, тільки сприятиме покращенню результативності дослідження. Також зазначимо, що новітні компаративістичні дослідження обов'язково передбачають елементи структуралістського, семіотичного аналізів, що поєднано із компаративним методом. Компаративний метод наявний у більшості літературознавчих досліджень, у яких ми маємо справу з кількома текстами. Проте новітні дослідження з компаративістики (у царині зарубіжної літератури) виводять нас за рамки текстуального простору художнього твору, залучаючи до аналізу інші текстові системи (візуальні, аудіальні тощо).

Окреме місце сьогодні серед різних видів мистецтв посідає кінематограф, який інтенсивно розвивається у нових вимірах науково-технічного прогресу, послуговуючись новітніми комп'ютерними технологіями зйомок та перегляду (3D, IMAX, VR), що забезпечує йому популярність у різних країнах та в середовищі різних вікових суспільних груп. У глобалізованому суспільстві постінформаційного простору через кінематограф спостерігається тенденція реанімації та осучаснення класичних літературних творів. А такі поняття, як інтермедіальність, трансмедіальність, адаптація перебувають в епіцентрі світового та українського літературознавства. Варто згадати екранізовані тільки за останнє десятиріччя «Анну Кареніну» Л. Толстого, «Портрет Доріана Грея» О.Уайльда, «Ромео і Джульєтту», «Бурю» В.Шекспіра, цілу низку фільмів за «Пригодами Шерлока Холмса» А. К. Дойля. Найсучасніші екранізації часто опиняються в полі зору школярів.

З огляду на це великою популярністю серед юних пошуковців у секціях як української, так і зарубіжної літератур, що виявив моніторинг тематики досліджень за останніх три роки, користуються інтермедіальні пошуково-дослідницькі роботи. А, відповідно, компаративний інтермедіальний аналіз літературного претексту та його кіноадаптації є одним із найбільш затребуваних у процесі виконання науково-дослідницької роботи такого типу.

Шкільна програма з української літератури передбачає вивчення художніх творів у їх міжмистецьких зв'язках, «у форматі загального мистецького контексту, в якому створювався художній твір, а також міжпредметних зв'язків (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика)» [програма]. Тому з елементами інтермедіального аналізу школярі-пошуковці мають знайомитися на уроках як української, так і зарубіжної літератур.

Благодатним ґрунтом для написання пошуково-дослідницької роботи, яка у своїй основі опиралася б на інтермедіальний аналіз, є повість Івана Франка «Перехресні стежки», що була екранізована у 1993 році (п'ятисерійний фільм «Пастка», режисер – О. Бійма, головні ролі: Рафалович – А.Хостікоєв, Регіна – О.Сумська, Стальський – Б.Ступка). Тему роботи можна сформулювати таким чином: «Кінематографічна інтерпретація повісті Івана Франка «Перехресні стежки».

Твори І. Франка неодноразово екранізувалися, як упродовж двадцятого сторіччя, так і на початку третього тисячоліття, що засвідчує популярність його текстів через актуальність проблематики в різні епохи й високу

мистецьку цінність. Майстерність І. Франка у використанні таких кінематографічних прийомів, як ретроспекція та монтаж, досконало вибудовані монологи та діалоги персонажів, увага до кольору та символічної деталі витворює зримість картинки, свою, специфічну, кіномову та ідеально надається до екранізації. Окрім повісті «Перехресні стежки», кіноверсії мають повість «Захар Беркут» (фільм із однойменною назвою), роман «Основи суспільності» (детективний серіал – «Злочин з багатьма невідомими»), драма «Украдене щастя» (серіал із однойменною назвою, події в якому відбуваються на початку ХХІ сторіччя з відповідною трансформацією Франкового сюжету та героїв під сучасний контекст).

У термінологічний апарат пошуково-дослідницької роботи доцільно увести літературознавчий термін адаптація, під яким розуміємо «термін для позначення трансмедіації (переходу) одного медіапродукту в інший». Прикладом адаптації постає трансформація роману у фільм. А також застосувати інтермедіальний аналіз, за визначеннями літературознавців, - «метод аналізу зв'язків між кіно і літературою». Таким чином, в основу інтермедіального аналізу покладено порівняння художнього тексту з його кіноверсією.

Аналізуючи й порівнюючи обидва мистецькі продукти (повість та фільм), юному досліднику доцільно буде в основній частині роботи висвітлити (дати відповідь) на такі питання: до яких змін удався режисер-постановник фільму; чим виправдані такі зміни (літературознавчий коментар); чому у фільмі змінено назву з «Перехресних стежок» на «Пастку»; у чому сенс зміненої назви; чи доцільною є така заміна; хто з головних персонажів зазнав найбільшої трансформації у фільмі; наскільки майстерно вдалося перевтілитися акторам Анатолію Хостікоєву в Євгенія Рафаловича та Ользі Сумській у Регіну; які критичні зауваги можна висловити щодо акторської гри. А також порівняти образ Стальського в повісті та кіноверсії, вказавши на зміни в образі характеру персонажа; проаналізувати початок і завершення фільму, що становить своєрідне обрамлення, та визначити мету і головний задум режисерських змін. Обов'язково проаналізованими мають бути музичне оформлення фільму (саундтреки) та колористика, як засоби утілення основного меседжу кінотексту.

Таким чином, що запорукою майстерно виконаного літературознавчого дослідження, що може претендувати на перемогу у фінальному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН України учнівської молоді є вдалий вибір теми дослідження, скрупульозно опрацьовані критичні джерела та ґрунтовний аналіз досліджуваного тексту із доцільно обраною стратегією його аналізу.

МОВНА ПОВЕДІНКА УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ: СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ

Варто звернутися до самого поняття «мовна поведінка». Мовна поведінка – це форма взаємодії особистості з навколишнім середовищем, що виражається мовою, яка визначається ситуацією, завданням, умовами спілкування, комунікативними потребами, національно-культурною специфікою поведінки учасників спілкування. Хто говорить чи пише змінює тактику мовної поведінки, залежно від ситуації спілкування (офіційна чи неофіційна), часу, місця, соціального статусу співрозмовника або адресата, комунікативної компетенції та ін.[4, с.249].

Існують різні термінологічні дублети мовна і мовленнєва поведінка. Вважаємо за потрібне використовувати другий варіант, адже мова – це певна уніфікована абстракція, яка існує в уяві мовців, а мовлення – це конкретно застосована мова.

Сучасні школярі не володіють україномовною мовленнєвою поведінкою, на відміну від суржикомовної мовленнєвої поведінки. Нині суржик вважається нормою. На жаль, нині телебачення, газети та Інтернет (зокрема соціальні мережі) активно пропагують використання суржиків. Так, це дійсно краще, ніж використовувати мову чужої країни (за умови переходу на українську мову спілкування), проте в даній ситуації йдеться про пропаганду суржиків як специфічний молодіжний сленг. Прикметним є те, що учні використовують суржик на письмі, що свідчить про те що суржик вважається мовною нормою і учні підсвідомо використовують його.

За даними компанії «Гугл»[2] станом на 2014 рік майже 83 відсотки українців вводять пошукові запити російською мовою. Тому проблему української мовної поведінки варто вирішувати через шкільний процес. Звісно, лише вчитель не може вирішити цю проблему, це багатосторонній процес. На мовну поведінку школярів впливає сім'я, суспільство, друзі та інше.

Починати формувати мовну поведінку варто ще в початковій школі, але да активної стадії формування варто переходити у п'ятих-шостих класах, коли учні поглиблюють свої знання з української мови. Навчання у 5-6 класах припадає на початок статевого дозрівання, це приблизно 10-13 років. Це межовий вік між дитинством та юністю. У цей період учні переживають дві кризи. Одна з них – вікова (пов'язана з природними змінами в організмі), а інша – умовно-педагогічна криза(пов'язана з перебудовою навчальної системи, перехід до середньої ланки освіти, зміна вчителів, поява нових навчальних предметів і так далі.). Саме під час переходу від молодшого шкільного віку до юності відбуваються важливі процеси особистісного

розвитку: пошук себе, засвоєння соціальної культури та законів, які визначатимуть подальший розвиток індивіда.

У цей період учні активно наслідують поведінку дорослих, зокрема і мовленнєву поведінку, як складову загальноособистісної поведінки і визначальний фактор самоіндифікації. Важливо, щоб учні засвоїли основи україномовної мовленнєвої поведінки і активно її розвивали. Якщо у цей період особистісного розвитку не закласти ази мовленнєвої поведінки, то у подальшому це може мати негативні наслідки: у більш старшому віці зміна мовленнєвої поведінки сприйматиметься як чужорідний об'єкт і не матиме успішних шансів на розвиток.

У цей же період дітям властива гіперактивність, вони намагаються постійно діяти, встановлюють власні соціальні межі та намагаються віднайти власні інтереси. У цей час підліток починає цікавитись багатьма речами, що не входять до його кола повсякденних інтересів. Його починають цікавити складні філософські категорії: життя та смерть, добро і зло, мир і війна, а також питання майбутнього і минулого, важливі соціальні теми. Це період можна назвати «піком пізнавальної діяльності» у порівнянні з молодшим шкільним віком та юністю. Але ця допитливість доволі поверхова і не пов'язана з навчальною програмою, намагання охопити якомога більше і одразу не дають позитивного і бажаного результату.

Незважаючи та певну некерованість дітей цього віку, вони доволі чутливі та мають поведінкову гнучкість, відкриті до спілкування та співпраці. Мають певну інтелектуальну зрілість, тому педагоги та вчителі мають будувати стосунки на принципах діалогізму та рівного партнерства. Діти цього віку намагаються активно пізнати свій внутрішній світ, дати оцінку собі та оточуючим, порівняти себе з іншими.

Важливим новоутвором молодших підлітків є відчуття дорослості. Завдяки цьому учень має можливість порівнювати себе та інших, знаходить поведінкову модель для наслідування і модель для спілкування, будує свої стосунки, перебудовує свою діяльність. У цей час «відчуття дорослості» не підкріплене реальною відповідальністю. Це особлива форма самопізнання, що виникає у перехідному віці і визначає та моделює стосунку молодшого підлітка зі світом. «Відчуття дорослості» проявляється в потребі рівноправності, поваги, самостійності, довіри з боку дорослих. Ігнорування цих потреб та їх незадоволення призводить до загострення негативних якостей молодшого підлітка у період кризи. Якщо навчальний заклад не реалізує «відчуття дорослості» молодшого підлітка, то школяр сам знайде спосіб реалізації, але в більш негативним чином: погані звички, провокаційна поведінка, категоричність та самореалізація в угрупованнях. І як наслідок впевненість учня в несправедливості та необ'єктивності вчителів.

Наступний суттєвий новоутвір – раціонально структурована внутрішня позиція. Вона сприяє появі структурованого сприймання, що розуміє під собою осмислене орієнтування у власних переживаннях, логіку почуттів. Відбувається узагальнення та класифікація власних почуттів та переживань, виникають нові сенси та ставлення до себе. Внутрішня позиція визначається стійкою структурою мотивів, що забезпечує відчуття внутрішньої єдності та організованості поведінки: цілісність сприймання оточуючих та самого себе, осмисленість переживань, що і викликає нове ставлення до себе. [1]

Сучасна школа пропонує зміни навчальної системи одним різким порухом. Дуже багато змін проходить одразу: замість одного вчителя-опікуна, який супроводжував учнів протягом чотирьох років і який вже добре вивчив психологію дітей, з'являється багато вчителів-предметників, які мають інші вимоги (внаслідок чого рівень навчальних досягнень у п'ятому класі може суттєво відрізнитися від рівня навчальних досягнень у молодшій школі) та іншу психологію; з'являються нові незрозумілі предмети, раніше вивчений матеріал ускладнюється; замість одного постійного кабінету учні мають постійно змінювати навчальні аудиторії, навчитися орієнтуватися у школі, виникає відчуття неприкаяності та загубленості; учні стають більш самостійними, адже на відміну від вчителя молодших класів, класний керівник більшість задач доручає вирішувати учням.

Великі труднощі у школярів, що покинули молодшу школу, викликає письмова робота з текстом. Позаяк раніше домінували усні форми роботи з текстами. Робота з текстом базувалася на матеріалі підручника, в основній школі учні мають навчитися аналізувати тексти з різних джерел. Також збільшується жанрове різноманіття текстів, що викликає в учнів труднощі з розумінням змісту тексту. Але не варто зменшувати кількість опрацьованих навчальних текстів, адже саме текст є основним інструментом для формування цілісного розуміння системи української мови, що є основою для формування мовної поведінки.

Станом на 2018 рік дійсною навчальною програмою з української мови для 5-9 класів є оновлений варіант програми 2012 року. Авторами програми 2012 року були: Шелехова Г. Т., Пентилюк М. Я., Новосьолова В. І., Гнаткович Т. Д., Тараннік-Ткачук К. В., Коржова Н. Б. Участь в оновленні програми брали: Глазова О. П., Романенко Ю. О., Голуб Н. Б., Кондесюк Т. В., Котусенко О. Ю., Мельниченко О. М., Михайловська Н. А., Панченков А. О., Пчеляна Л. В.

Навчальна програма відображає основні ідеї Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та містить сучасні нововведення концепції «Нова українська школа». Мета навчання української мови в школі

(предметна) — формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості. [4, с.1]

Автори програми ставлять перед собою такі завдання:

- виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови;
- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу й людства загалом;
- формування у школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування з дотриманням норм українського етикету;
- ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів;
- формування вмій розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх з погляду нормативності, відповідності ситуації та сфери спілкування; працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, використовувати її в самостійно створених висловленнях різних типів, стилів і жанрів.

Учні 5-6 класів здійснюють навчання відповідного нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що вимагає нового підходу до навчання української мови. Позаяк стан вивчення української мови в школі є політичним, то до нього прикута увага суспільства та державного апарату. Для якісного засвоєння української мови, усвідомлення себе як учасника мовотворчого процесу, підручник має бути побудований на принципах діалогізму, творчої співпраці та практичності. Тому проблема створення підручника з української мови залишається актуальною.

На разі учні п'ятих-шостих класів активно використовують підручники, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Авторами цих підручників, як для п'ятого так і для шостого класу, є: О.П. Глазова; О.В. Заболотний, В.В. Заболотний; С.Є.Єрмоленко, В.Т. Сичова, М.Г. Жук. Правильною є позиція вибору підручника одного автора на два роки навчання, бо навчальні програми для п'ятих-шостих класів знаходяться у тісному взаємозв'язку, програма шостого класу логічно продовжує та поглиблює вивчене раніше. Така позиція полегшить засвоєння матеріалу, позаяк учні будуть працювати за знайомою раніше системою.

Для процесу формування мовної поведінки варто виділити усні (виконуються усно, без запису в зошит чи чернетку) та письмові (з обов'язковим записом у робочий зошит) вправи. Колективні (виконуються у групах чи парах, можуть бути мати усну та письмову форму)

та індивідуальні (виконуються одним учнем самостійно) вправи. Вправи, які виконуються на традиційних уроках (під час вивчення тем, які передбачені програмою, у ході звичайного навчального процесу) та на уроках розвитку зв'язного мовлення (мають творчий характер). Цей матеріал детальніше розкриємо в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М.Й. Загальна психологія: навч. посібник / Для студ. психол. і педагог, спеціальностей. – Львів: Край, 2005.
2. Дослідження компанії «Гугл» (<http://www.svarogday.com/google-90-ukraincev-pishut-v-internete-na-russkom-yazyke/>)
3. Навчальна програма з української мови для 5-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
4. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – Москва: Издательство ИКАР. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин, 2009. – 448 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Лянной Юрій, ректор, доктор педагогічних наук, професор, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Пшенична Любов, кандидат наук з державного управління, професор, перший проректор Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Барабанова Олена, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету;

Бережна Влада, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Біличенко Ольга, завідувач кафедри української мови та літератури, доктор наук із соціальних комунікацій, професор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Білошапка Наталія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Бовкун Марина, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Будянський Дмитро, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Вакал Юлія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Великодна Євгенія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Величко Наталія, магістрантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Візінська Марія, учитель української мови і літератури, методист районного інформаційно-методичного центру відділу освіти Надвірнянської РДА Івано-Франківської області;

Ворожбит Тетяна, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Горбачук Дмитро, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету;

Григоренко Анастасія, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Дворнік Ганна, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Денєжников Сергій, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціальних наук Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Діхнич Катерина, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Заїка Тетяна, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Заярна Вікторія, кандидат педагогічних наук, методист вищої категорії комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю;

Зверюк Руслан, старший викладач кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми ЛНУВМБ імені С.З.Гжицького, аспірант кафедри педагогіки і соціального управління НУ «Львівська політехніка»;

Зякун Аліна, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Іщенко Анатолій, студент Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Іщенко Олена, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Калиниченко Дмитро, аспірант Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Карпус Ольга, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Кириленко Світлана, магістрантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Коваленко Андрій, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології, декан факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Котик Віта, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Краснокутська Наталія, магістрантка Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова;

Кумеда Олена, кандидат філологічних наук, доцент, Університет імені Костянтина Філософа, м. Нітра, Словаччина;

Кучеренко Ірина, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини;

Латіна Ганна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри медико-біологічних основ фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Левенок Інна, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Левитська Тетяна, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Лябах Аліна, магістратка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Макарова Вікторія, учитель математики та інформатики КУ ССШ №29, м. Суми;

Мамчур Лідія, доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету ім. П.Тичини;

Мацько Любов, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, дійсний член НАПН України;

Мацько Оксана, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Міхеєнко Олександр, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Ніконова Лілія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Омельяненко Віталій, кандидат економічних наук, доцент кафедри бізнес-економіки та адміністрування Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Пляхтур Алевтина, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Пономаренко Наталія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Приходько Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного авіаційного університету;

Рассказова Олена, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант Класичного приватного університету;

Руда Галина, аспірантка Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Рябко Тетяна, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Самоха Юлія, магістрантка Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова;

Семенов Олена, доктор педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Сидоренко Вікторія, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України;

Стативка Валентина, професор Інституту іноземних мов і літератури Ланьчжоуського університету (КНР);

Стома Валентина, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Фаюань Ли, професор Інституту іноземних мов і літератури Ланьчжоуського університету (КНР);

Харламенко Валентина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти та менеджменту, керівник центру професійно-орієнтованої освіти КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;

Хоменко Лідія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Хулап Наталія, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Цяпа Ірина, магістрантка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Чайченко Надія, доктор педагогічних наук, професор кафедри хімії та методики навчання Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Шовкопляс Алла, студентка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Шульга Юлія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Юган Наталія, доктор філологічних наук, доцент, доцент підготовчого відділення, Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ячменик Марина, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Наукове видання

**АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ**

(17 травня 2018 року)

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції**

Суми: СумДПУ, 2018

Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск: ***О. М. Семенов***

Комп'ютерна верстка: ***О. Л.Суріна***

Здано в набір 5.05.2018 р. Підписано до друку 29.05.2018 р.

Формат 60x84/16. Гарн. Gambia. Друк ризогр.

Папір офсет. Ум. друк. арк. 14,88. Обл.-вид. арк. 17,51.

Тираж 100. Вид. № 31.

Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка

40002, Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А.С. Макаренка